

ASAF SAVAŞ AKAT

GAZETE YAZILARI – 7

2000 YILI

SABAH GAZETESİ

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Mart 2004

<http://akat.bilgi.edu.tr>

İÇİNDEKİLER

OCAK 2000	3	TEMMUZ 2000	72
<ul style="list-style-type: none">• 2000'DE YATIRIM ARAÇLARI• DEVLETİN ENFLASYONU• 2000'İN İLK BAYRAMI• LİRA DÜNYA LİTERATÜRÜNDE• ABD ARAYI AÇIYOR• TL'İNİN DEĞERİ• BUGÜN SINAV YAPIYORUZ• EURO DEĞER KAZANACAK MI?• NEREDEN NEREYE...		<ul style="list-style-type: none">• TL ARAYI AÇIYOR• KARAMSAR KALDIK• "LIGHT GÜNLÜK"• GÜNDEMDEKİ KONULAR• DÜZEYLİ BİR AÇIK OTURUM• REKTÖR KARARNAMESİNE VETO• ENFLASYON PSİKOLOJİSİ• ÖRGÜTLENMİŞ SORUMSUZLUK• FELAKET PSİKOLOJİSİ	
ŞUBAT 2000	15	AĞUSTOS 2000	84
<ul style="list-style-type: none">• KENDİ ANAYASANI KENDİN YAP• NEREDE YANILDIK?• DÖVİZ KURU ÇAPASI VE FAİZLER• TASARRUFÇU ZORDA• VERGİYE İSYAN• IMF TEFTİŞE GELDİ• KÜRESELLEŞMENİN ANALİZİ• TATİL POPÜLİZMİ		<ul style="list-style-type: none">• OTOMOBİL İTHALATINA KISITLAMA• DÜŞÜK FAİZ DÖNEMİ• MESLEĞE DAVET• ORTALIK TOZ DUMAN• BİR YIL SONRA• DÖVİZ REZERVİ VE FAİZ	
MART 2000	25	EYLÜL 2000	93
<ul style="list-style-type: none">• PETROL FİYATI NEREYE?• SÜRPRİZ YOK• SERMAYE İHRACATÇISI OLDUK• PARİTE OYNAMALARINA DİKKAT• BAYRAMDA EK TATİL VE MİLLİ GELİR• İYİMSER MİYİM?• DRAHMA'DAN EUROYA• TAKIM OYUNU• CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ		<ul style="list-style-type: none">• BÜYÜME, DIŞ AÇIK VE ENFLASYON• "DANDİK EURO"• ESAS PAZARLIK• İSTANBUL METROSUNUN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ• PİYASANIN SOPASI• PRAG YOLUNDA• PRAG GÖZLEMLERİ• PRAG'DAKİ TÜRKİYE	
NİSAN 2000	37	EKİM 2000	104
<ul style="list-style-type: none">• DANDİK PARANIN FATURASI ÇIKIYOR• "KUR ÇAPASI" İŞLİYOR• DÖVİZİN GETİRİSİ• 1999'UN ÖDEMELER BİLANÇOSU• AVCI• OCAK DIŞ TİCARET SAYILARI• KUPA FİNALLERİ VE DÜŞEN ENFLASYON• İYİMSERİN MUTLULUĞU• SIFIRLARI ATINCA		<ul style="list-style-type: none">• İKİSİ DE ÇÖZÜM AMA...• GÜVENSİZLİK ARTIYOR• TL Mİ? DÖVİZ Mİ?• YABANCI SERMAYE NEDEN GELMİYOR?• 2001 YILI BÜTÇESİ• BÜTÇE AÇIĞI VE ENFLASYON• ZİHNİYET MESELELERİ• GELİR DAĞILIMI ÜSTÜNE• İKİ ÖNEMLİ GELİŞME	
MAYIS 2000	49	KASIM 2000	116
<ul style="list-style-type: none">• EURONUN ENGELLENEMEYEN DÜŞÜŞÜ• EYVAH!• KÜRESELLEŞMEYE BİR YAKLAŞIM• DEMOKRASİ 50 YAŞINDA• AMERİKADA FAİZLER YÜKSELDİ• CARİ İŞLEMLER DENGESİNDE BOZULMA• GÜNCEL KONULAR• DIŞ AÇIK, FAİZ VE PARA POLİTİKASI		<ul style="list-style-type: none">• GELİR DAĞILIMI VE FAKİRLİK• TASARRUFÇUNUN PENCERESİNDEN• ZENGİNİN PARASI• NE OLACAK ŞU EURONUN HALİ?• KRİTİK DÖNEMEÇ• PİYASA KİLİTLENİR Mİ?• BİR BARDAK SUDA FIRTINA• KAZANANLAR, KAYBEDENLER• GÜVEN BUNALIMI	
HAZİRAN 2000	60	ARALIK 2000	129
<ul style="list-style-type: none">• İTALYA'YA FUTBOL İHRACATI• DOLARIN RİSKİ ARTIYOR• ENFLASYON HABERLERİ• MICROSOFT BÖLÜNÜYOR• DIŞ AÇIK BÜYÜYOR• YABANCI SERMAYE BİLMECESİ• ACELEYE GEREK YOK• 30 HAZİRAN 2001'DE DÖVİZ KURLARI• SÜPER GÜÇTEN HABERLER		<ul style="list-style-type: none">• HEYECANLI GÜNLER• KRİZ BİTİYOR MU?• NEDEN ÖNGÖREMEDİK?• 2001 TAHMİNLERİ• KOMPLO TEORİLERİ• KRİZ TARTIŞILIYOR• EK NİYET MEKTUBU• HANGİSİ DOĞRU?• 2000'İN BİLANÇOSU	

2000'DE YATIRIM ARAÇLARI

Yılın ilk yazısı ayın ilk Pazar gününe rasladı. Geleneğimizi sürdürerek 2000 yılına **tasarrufçu açısından** bakmaya çalışacağız. Hangi yatırım araçları daha iyi olabilir? Neye dikkat etmeli? Bu sorulara cevap arayacağız.

Enflasyonla mücadele programının devreye girmesi her kesimi etkiliyor. Neticede yüksek enflasyona alışmıştık. Huyunu suyunu öğrenmiştik. Muhtemel tehlikelere karşı **tedbirli** davranıyorduk.

Çünkü, deneyimle **rizikoları** da anlamıştık. Örneğin TL'de yatırım yapınca kurla ilgili belirsizlik vardı. Onu telafi etmek için daha yüksek faiz talep ediyorduk. Yüksek faiz ise tasarrufçuyu memnun ediyordu.

Enflasyon **yüzde 60-90** aralığında dalgalanması da işimizi kolaylaştırıyordu. Ücretli ona göre zam istiyordu. Ev sahibi kirayı ona göre artırıyordu. Üretici de malına benzer şekilde zam yapıyordu.

Şimdi her şey altüst olacak. Baştan söyleyelim. Böyle dönemlerde daha da **muhafazakar** olmayı, maceradan özellikle kaçınmayı tavsiye ederim.

Dalgalı Faiz Dönemi Geliyor

Önce faizlerden başlamak istiyorum. Merkez Bankasının uyguladığı politikada çok köklü bir değişiklik yapıldı. Merkez Bankası döviz kurlarını sabitledi. Bu durumda faizleri **serbest bırakmak** zorunda.

Halbuki daha önce her ikisini de denetimi altında tutuyordu. Dolayısı ile, ihtiyaç duyduğunda ikisinde birden değişikliğe gidiyordu. Artık kurda birşey yapamayacak. O nedenle piyasayı dengeye getirme görevi sadece faizlere kaldı.

Bunun anlamı nedir? Nominal faizlerde **büyük dalgalanmalar** olması ihtimali çok yüksektir. Mantığı şöyle özetleyelim. Kur belli. Ama hala TL faizi uluslararası düzeyin çok üstünde.

Demek ki dışarıdan içeriye kaynak gelecek. Döviz bozulunca **TL likitidesi** artacak. Faizler aniden dış piyasanın da altına düşecek. O zaman TL cazibesini kaybedecek. Tasarruf tekrar dövize dönünce TL likitidesi azalacak. Faiz tırmanacak.

Bu durum genelde nominal ve reel faizlerin düşmesi ile çelişmiyor. Genel eğilim düşme olabilir. Ama aydan aya, haftadan haftaya, mevsimden mevsime, nominal ve reel faizlerde **büyük oynamalar** da ortaya çıkabilir. Buna hazırlıklı olmak gerekiyor.

İki hususa daha dikkati çekmek istiyorum. Birincisi, yaza doğru yüzde yüz mevduat sigortası kalkacaktır. İlgililer **20 bin dolar** sınırdan söz ediyorlar. Şimdiden banka seçiminde bunu göz önünde tutmakta yarar vardır.

İkincisi, banka sistemine disiplin geliyor. Hem döviz hem de TL'de **fahiş faizlerle** mevduat toplanmasını bundan sonra beklemiyoruz. Özellikle döviz hesaplarında faizlerin AB düzeyine iyice yaklaşmaları çok muhtemeldir.

Amatörler Zararlı Çıkar

Türkiye insanı yüksek reel faizi çok sevmiştir. Düşünce ne yapacak? Rivayetler çıkacak. **Sürü içgüdüsü** ile paranın bir araçtan diğerine geçmesinden korkuyoruz. Açıklayalım.

Herkes borsaya hücum edince, borsa patlayacak. Sonra yatırımcı korkacak. Bu sefer çökecek. Enflasyon yüksek çıktı diye tekrar dolara dönecek. TL faizleri tırmanacak. Herkes TL'ye geri gelince faiz tabana vuracak.

Bunlar bütün piyasa ekonomilerinde olağan şeylerdir. Ancak, işi mali piyasaları izlemek olmayanların çok dikkat etmeleri gerekiyor. Dalgalanmalardan daima **amatör yatırımcılar** zarar eder.

Çünkü borsaya tepe noktasında girerler. Düşünce panikleyip dibe vurunca çıkarlar. Ardından TL'ye faizin en düşük olduğu anda bağlanırlar. Öyle devam eder.

Çözüm, paranın işletilmesini **profesyonellere** bırakmaktır. Geçen yılın ortalarından itibaren okuyucularına fonları öneriyorum. Beni dinleyip A tipi fona geçenler çok iyi randıman elde ettiler.

Mesaj açık. Borsa yerine A tipi değişken fon alın. Mevduat yerine B tipi fonları tercih edin. Portföyde A tipi fonların ağırlığını artırmakta yarar görüyorum.

Sonuç: dövizin hiç bir anlamı kalmadı. Tamamen **TL'ye** geçebilirsiniz. Ama fonları tercih edin. Psikolojik olarak kendinizi düşük getiriye hazırlayın. Kolay gelsin. (2 Ocak 2000)

DEVLETİN ENFLASYONU

Aralık ayı enflasyon sayıları şaşırttı. Ben TÜFE'de yüzde 5.9 tahmin etmişim. Tam tutturmuşum. Ama TEFEDe çok yanlışım. Toplam yüzde 5.3 diyordum. **Yüzde 6.8** oldu. 1.5 puan vahim bir hataya tekabül ediyor.

Daha ayrıntılı bakalım. Özel imalat sanayi fiyat artışını "**çekirdek enflasyon**" kabul ediyoruz. Çünkü esas piyasa koşullarını o yansıtıyor. Yüzde 4.5 civarında gerçekleşeceğini hesaplıyordum.

Halbuki 1 puan yukarıda **yüzde 5.5** çıktı. Bunun büyük ölçüde KDV'deki yüzde 2'lik artışla açıklanabileceği kanısındayım. Gene de yüksek bir hata payı.

Esas felaket **kamu fiyatlarında**. 2000 yılı endekslerine girmesin diye, kamu mallarına Aralık'ta ciddi zamlar yapıldığını görüyorduk. Ama böylesine bir sayı beklemiyorduk.

Sıkı durun. Aralık'da devletin ürettiği malların fiyatları bir önceki aya göre **yüzde 16.5** artmış. Türkiye 1994'den bu yana böylesine bir zam furçası yaşamamıştı.

1997 Temmuz'unda, Refahyol'un yerine Mesut Yılmaz'ın başkanlığında ANASOL kurulunca büyük bir zam dalgası gelmişti. O ay kamu imalat sanayi fiyat artışı **yüzde 15.2** olmuş.

1995 seçimlerinden sonra, 1996 Ocak ayı kamu enflasyonu bile yüzde 13.9'da kalmış. Yani, 1994 Nisan'ından bu yana **rekör** bu yılın Aralık ayında kırılmış. Bravo...

Devlet Azdırdı

Enflasyona 12 aylık bakınca durum daha da netlik kazanıyor. 1999 yılının tümünde TEFE **yüzde 62.9** artmış. Okuyucularımız hatırlayacak. Biz toptan eşya enflasyonunun yüzde 60'ın altında kalacağını düşünüyorduk. Yanılmışız.

Yanılığının nedeni ayrıntılarda gizli. 1999'da tarımın enflasyona hiç bir katkısı olmamış. Tam tersine, yüzde 38.8 artışla enflasyonu yavaşlatmış. Özel imalat sanayi fiyat artışı yüzde 59.7'de kalmış. Yani özel sektör zamları da yıllık enflasyonun altında seyretmiş.

Peki kim yükseltmiş? Uzakta aramaya hiç gerek yok. Enflasyon sevgili devletimizin yaptığı zamlarla tırmanmış. Kamu imalat sanayi fiyat artışı **yüzde 138.8** olmuş.

Evet. Yanlış okumadınız. Devletin ürettiği mallarda fiyat artışı yüzde yüzün üstünde gerçekleşmiş. Hoş, bunu zaten günlük yaşamdan biliyorsunuz. Rekor petrol ürünlerinde.

1998'de benzinin litre fiyatı **0.74 dolar** iken, 1999 sonunu **1.05 dolarda** bitirdi. Endekste petrol ürünleri fiyat artışları gökyüzünde dolaşüyor. Yüzde 300'lere kadar varıyor. Bas vergiyi, artsın fiyatlar.

Tüketici endeksini de etkileyen bir başka kalem sigara ve tütün. Gene hükümet vergiye gaz verince, yıllık fiyat artışı **yüzde 166'ya** çıkmış.

Kemer Sıkma Muhabbeti

Enflasyonun nereden kaynaklandığı çok açıktır. Bir yanda Merkez Bankası TL'ye sürekli değer kaybettirdi. Diğer yandan hükümet dolaylı vergileri sürekli arttırdı. Sonuç ortada.

Durumu bir özdeyişle özetleyebiliriz. "**Müsrif devlet vatandaşın kemerini sıkar**". Aynen öyle oldu. Hükümet kendi harcamalarını kısamadı. Bütçe açığı büyüyünce vergileri arttırması gerekti.

Aynı anda yeni vergi yasasının "nereden buldun" maddesini kaldırdı. Yani gelir vergisi yolu ile gelirlerini arttırma olanağından vazgeçti. Geriye ne kalıyor? Benzinden, elektrikten, telefondan, sigaradan, vs. tüm zorunlu mamüllerden aldığı **dolaylı vergileri** arttırmak.

Öyle yaptılar. Enflasyon da böyle çıktı. Hepsi bundan ibarettir. (6 Ocak 2000)

2000'İN İLK BAYRAMI

Mübarek Ramazan ayını bitirdik. Yeni binyılın ilk Şeker Bayramını kutluyoruz. Bayramın hafta sonuna gelmesi kent dışına çıkmayı engelledi. Üstelik İstanbul'da hava çok kötü. Gökyüzü delinmişcesine yağmur yağıyor. Anadolu'da ise kar var.

Ona rağmen, Türkiye bu bayrama **çok umutlu** girdi. Ortalıkta bir toparlanma duygusu var. Sanki gelecek daha güzel olacaktı gibi geliyor. Karamsarların sayısı hızla azalıyor.

Halbuki geçen bayramdan bu yana **büyük felaketler** de yaşadık. Doğa Marmara bölgesine çok fena vurdu. Deprem büyük insani ve ekonomik zarara yol açtı.

Özellikle deprem bölgelerindeki vatandaşlarımıza seslenmek istiyorum. Ne kadar zor durumda olduklarını biliyoruz. Televizyonda içinde çırpındıkları zor koşulları izliyoruz. Elimizden fazla bir şey gelmemesinin **ezikliğini** duyuyoruz. Onları düşünmüyoruz.

Geçen bayramdan bu yana Türkiye ekonomisi de çok **ağır bir krize** girdi. Ocak 1999'da krizin bütün işaretleri mevcuttu. Ama daha günlük yaşama tam yansımamıştı.

İlkbaharla birlikte ekonomi küçüldükçe enflasyon hızlandı. Enflasyon hızlandıkça ekonomi küçüldü. İçinden çıkılması çok zor bir **fasit daireye** girdik. Ekonomiyi yönetenler kriz karşısında çaresiz kaldılar.

Atasözü "bir musibetten bin hayır çıkar" der. Neyse ki sefer öyle oldu. Ekonomideki kriz hükümeti **kalıcı ve ciddi çözümlere** yönelmeye ikna etti. IMF ile anlaşma imzalandı. Bayrama ekonomide olumlu işaretlerle birlikte girdik.

Türkiye Yumuşuyor

1990'larda çok çalkantılı bir dönem geçirdik. Ekonomide 10 yılın üçü düşük büyüme ve krizle geçti. 1991'de körfez savaşı Türkiye'yi vurdu. 1994'de Çiller'in maceraperest politikaları. Sonra da 1999.

Siyaset de çok sorunlu idi. Özal-Demirel **kutuplaşması** ile yola çıktık. Özal'ın vakitsiz vefatı işleri iyice karıştırdı. Merkez sağdaki rekabet Çiller-Yılmaz kavgasına dönüştü.

Bu çatışmadan Erbakan yararlandı. 1995 seçimlerinde oylarını arttırıp birinci parti oldu. Sonra da Başbakanlığı ele geçirdi. Büyük bir **kutuplaşma dönemi** başladı. Böylece 28 Şubat'a geldik. Asker tekrar yönetime ağırlığını koydu.

Aynı anda PKK terörünün yarattığı **iç savaş** ülkeyi kana bulamakta idi. Bu süreçte onbinlerce vatandaşımız hayatını kaybetti. Milyonlar yerlerinden yurtlarından oldular. Büyük sıkıntılar yaşandı.

Geri dönüp bakınca, ne kadar zor günler geçirdiğimizi daha iyi anlıyoruz. Ama 1999 Türkiye'nin **şanslı yılı** imiş. Apo yakalandı ve yargı önüne çıktı. 18 Nisan seçimleri istikrarlı ve güçlü bir hükümet modeline olanak sağladı.

Eski düşmanların birbirleri ile diyalog kurduğunu görmeye başladık. Kutuplaşmanın yerini **yumuşama ve uzlaşma** almaya başladı. Sorunlarımıza sağduyu ile yaklaşma fırsatı yeniden oluştu.

Geçmiş yıllardaki bayram yazılarına baktım. Ana tema hep aynı. Hoşgörü, anlayış ve uzlaşma önermişiz. Bu yıl buna **ihtiyaç duymuyoruz**.

Yarın Güzel Olacak

AB üyeliğinden SSK reformuna, enflasyonla mücadelede idamın kaldırılmasına, her alanda Türkiye'nin **yaratıcı enerjisini** daha iyi bir gelecek için kullanmaya başladığını sevinerek izliyoruz.

Arada ufak tefek sorunlar elbette çıkacaktır. Tarih hiç bir zaman düz bir çizgide ilerlemez. Ama genel eğilimlerin hepsi olumludur. **Türkiye iyiye gidiyor**. Okuyucularımın bayramını kutlar, sağlıklı ve mutlu günler dilerim. (9 Ocak 2000)

LİRA DÜNYA LİTERATÜRÜNDE

Arada sırada şikayet ederiz. Uluslararası iktisat literatüründe Türkiye'ye neredeyse hiç atfı yapılmaz. Örneğin 1994'de bizim döviz krizimiz **Meksika'dan** önce oldu. Herkes Meksika'yı inceledi. Kimse Türkiye'ye bakmadı.

Sonra **Asya ülkeleri** krize girdi. Ardından onları ele alan çok sayıda makale ve kitap yayınlandı. Heyecanla okuduk. Belki bu sefer Türkiye'yi hatırlarlar diye. Gene hevesimiz kursağımızda kaldı.

Durum çok açık. Dünya iktisat camiası Türkiye'de kriz olunca aldırıyor. Daha da vahimi var. Türkiye hızlı büyüyünce de kimseye örnek gösterilmiyor. Velhasıl **iktisat literatürüne** girmekte çok zorlanıyorduk.

Geçen hafta bu durum değişti. Okuyucularımın iyi tanıdığı **Rudi Dornbusch** Financial Times'in 3 Ocak 2000 tarihli sayısında kısa bir yazı yayınladı. Türkiye'ye baş rolü vermiş.

Salı günü Sabah'ın ekonomi bölümünde kısa bir özeti çıktı. **Deniz Gökçe** de 8 Ocak 2000 tarihli Akşam'da uzun bir alıntı yapmış. Sağolsun, başlığını da "Asaf Hoca ve dandik para" koymuş.

Parası Dandik Olanın

Tahmin ettiniz sanıyorum. Dornbusch'un başlığını "**Komik Para Komik Olmayınca**" diye tercüme edebiliriz. İngilizcesi: "When funny money is no joke". Yani bir alay ve hiciv yazısı.

Kiminle alay ediliyor? Bir yanda bol vatan millet edebiyatı yapılan ama aynı anda **parası pula dönmüş** ülkelerle. Hedef tahtasının tepesinde Türkiye ve Ukrayna var. Ama İtalyanları da ihmal etmemiş.

Zaten ben de "**dandik para**" kavramını Dornbusch'dan almıştım. Aralık 1998'de Koç Üniversitesinde konuştu. Arşivimden kontrol ettim. İlk kez sözcüğü 13 Aralık 1998'de yayınlanan "Para Kurulu Çözüm Olabilir" adlı yazıda kullanmışım.

Aslında sorun Kristof Kolomb'un yumurtası gibi bir şey. Bir ülke parasına güvenin kaybolmasının ne anlama geldiğini bir kere anlayınca, gerisi çorap söküğü gibi geliyor. Bütün **bilmeceler** çözümlüyor.

Kamu açıklarını para basarak karşılama ucuz popülizmi enflasyonu getiriyor. Enflasyonu devalüasyonu. Devalüasyonu paraya güveni azaltıyor. Güvensizlik enflasyonu hızlandırıyor. Öyle devam ediyor.

Nereye kadar? Türkiye'nin son yıllarda yaşadıklarına kadar. 1935'de bir dolar 1.26 TL ediyormuş. Şimdi 540 bin TL'ye dayandı. Bu ne demek? Aradaki 65 yılda Türkiye'de enflasyon ABD'nin **430 bin katı** olmuş demek.

Dornbusch fırsatı kaçırır mı! Vazgeçin siz bu sevdadan demeye getiriyor. Belli ki şu milli para işini beceremiyorsunuz. Paranızı pul ediyorsunuz. Vazgeçin Merkez Bankasından. Bu işi iyi yapan bir ülkenin parasını kullanın. **Kurtulun dandik paradan.**

Milletvekilinden Al Haberi

Bence buraya kadar bir sürpriz yok. TL'yi 1 dolar=1.26 TL'den 540 bin TL'ye düşüreceksiniz ama kimse bunu görmeyecek. Mümkün mü? Elbette sizinle **alay edecekler**. Ne yapmalarını bekliyordunuz?

Ama hikayenin gerisi daha ilginç. Bir **milletvekilimiz** buna çok bozulmuş. Gazeteye yazdığı okuyucu mektubunu Financial Times yayınladı. Ünlü bir ABD üniversitesinden mezun milletvekili Dornbusch'a çatıyor. İktisat bilseydin geçen sene İMKB'de çok para kazanırdın diyor.

Ferhan Şensoy'un deyimi ile "**Quel Alaka?**" Ben anlamadım. Anlayan beri gelsin. Galiba "biz paramızı istediğimiz gibi pul yaparız ama sen bizimle alay edemezsin" demek istiyor.

Çok hoş bir Çin atasözünü anımsadım. "**Parmağınızla ayı işaret ederseniz, aptallar parmağınıza bakar**". Milletvekilinin mektubunu okuyan yabancılar eminim Türkiye'nin parasının neden dandik olduğunu çok daha iyi kavramışlardır. (13 Ocak 2000)

AMERİKA ARAYI AÇIYOR

Sonbahardan itibaren Türkiye'nin gündemi çok yoğun. Her gün önemli bir gelişme ile karşılaşınca dış dünyaya bakmaya fırsat olmadı. Türkiye'nin iç ekonomik ve siyasi sorunlarına kilitlenerek dünyayı ihmal ettik.

Halbuki dünya durmadı. Fevkalade ilginç gelişmeler yaşanıyor. Türkiye acil sorunlarını halletmek yolunda büyük adımlar atınca, tekrar dışa bakmak ihtiyacını duyuyoruz. Öğreneceğimiz çok şey olabilir.

Bu arada yeni **millenium** da geliverdi. Maalesef yılın son yazılarında geçtiğimiz yüz yada binyılın değerlendirmesini yapamadık. Yavaş yavaş bu eksikliğimizi kapatmaya çalışacağız.

1990'lar ABD'nin

Gelişmiş dünyayı üç ana gruba bölebiliriz. Biri Amerika. Diğeri AB. Üçüncüsü de Japonya. Bunların dışında Kanada, Avusturalya, İsviçre gibi küçük ülkeler kalıyor.

Son on yılda ABD ekonomisinin Avrupa ve Japonya'ya kıyasla çok daha parlak bir dönem geçirdiği biliniyordu. Geçenlerde sayılara tekrar baktım. Şaşırtıcı sonuçları okuyucularımla paylaşmak istiyorum.

1990'larda ABD'nin on yıllık ortalama büyüme hızı **yüzde 2.6** olmuş. Yani, 2000 yılı ABD milli geliri on yıl öncesinden **yüzde 30** daha yüksek.

Buna karşılık, aynı dönemde Japonya'nın ortalama büyüme hızı sadece **yüzde 1**'de kalmış. Japonya on yılda milli gelirini **yüzde 10** arttırabilmiş. ABD ile aynı düzeyde başlamış olsalar bile, 2000'de ABD yüzde 20 öne geçmiş olacaktı. Üstelik aynı düzeyde başlamadılar.

AB tam ortada bir yerde duruyor. On yıllık ortalama büyüme hızı **yüzde 1.8** olmuş. AB on yılda milli gelirini **yüzde 21** yükseltmiş. Japonya'ya kıyasla 11 puan ileride ama ABD'nin 9 puan gerisinde.

Başka türlü ifade edelim. 1990'da satın alma gücü paritesi ile kişi başına gelir ABD'de diğer ikisinin üstünde idi. On yıllık dönemde aradaki fark azalmamış. **Tam tersine büyümüş.** Amerika almış başını gidiyor.

Başarının Sırrı Nerede?

Amerika'nın başarısını nasıl tefsir edeceğiz? Avrupa ve Japonya teknolojik olarak geri bölgeler değil. Pek çok alanda her ikisi de dünyanın **en ileri teknolojisine** sahipler.

Üstelik, AB ve Japonya'da **tasarruflar** da yüksek. ABD'ye kıyasla daha fazla tasarruf ve daha fazla yatırım yapıyorlar. Ona rağmen büyüme hızları daha düşük çıkıyor.

Acaba sorun **dövizden** mi kaynaklanıyor? Hayır. On yıl boyunca ABD sürekli devasa cari işlemler dengesi açıkları vermiş. Japonya ve AB'de ise büyük cari işlem fazlaları varmış. Hala var.

Peki, neden o zaman? Ekonomik başarının teknolojiye, tasarrufa yada dövizde indirgenmesinin çok yanlış olduğunu sürekli anlatmaya çalışıyoruz. Ekonomik büyüme çok daha **karmaşık bir süreç**te kabul ediyor.

İsterseniz son günlerin flaş olayı ile bağlantı kuralım. Acaba **Bill Gates** Japonya'da yada Avrupa'da ortaya çıksa, oralarda devlet tarafından kurduğu şirketin yönetiminden ayrılmak zorunda bırakılabilir miydi?

Dünyanın en zengin insanının başına gelenler ABD'de rekabet koşullarının sağlanmasına ne kadar önem verildiğinin son kanıtıdır. **Zenginliği rekabet yaratır.** ABD diğer gelişmiş ülkelerden daha rekabetçi bir ekonomiye sahip olduğu için onlarla arasındaki farkı tekrar açmaya başladı.

Yeni teknolojilerde ABD'li şirketlerin öne geçme nedeni teknolojik değildir. Japonya ve AB de aynı teknik bilgilere sahiptir. Fark kamu politikasında, rekabet koşullarında, borsada, velhasıl esas **ekonomik özelliklerdedir.** (16 Ocak 2000)

TL'NİN DEĞERİ

Arşive baktım. TL'nin aşırı değerli olup olmadığı sorununu en son Ocak 1998'de yazı konusu yapmışız. Yani iki sene olmuş. Merkez Bankasını uygulamaya soktuğu kur politikası reel kur tartışmalarını gene canlandırdı.

Türkiye ekonomisi hakkındaki inançların bir bölümünü sayılar doğrulamaz. Şaka ile karışık, bunlara **illüzyon** adını veriyorum. Yanlış inançlar özellikle dövizle ilgili konularda yoğunlaşıyor.

Örnek çok. Her kesimden insan, Türkiye'nin yeterince döviz kazanmadığını düşünüyor. Türkiye'nin benim tabirimle **"kulaklarından döviz fişkırdığını"** kabullenmekte zorlanıyor.

Bir diğeri kurlar. İhracatçıların sürekli ağlamasını normal karşılıyorum. TL ne kadar değer kaybederse onların karları o kadar artıyor. Ama başka kesimlerde de TL aşırı değerlidir diyenler mevcut.

Benim hesaplarım öyle göstermiyor. İhracat, ithalat ve dış açık sayıları da aşırı değerli bir kura işaret etmiyor. IMF de tüm raporlarında TL'nin **"ılımlı şekilde düşük değerli"** olduğunu ifade ediyor. Ama hala "TL aşırı değerli" rivayeti sürüyor.

Terk

Sayıları kısaca gözden geçirelim. Bir ülke parasının reel değerini hesaplamak için iki farklı yöntem kullanabiliriz. Birine **Tartılı Efektif Reel Kur** (TERK) diyoruz. Bu yöntem nominal devalüasyonla toptan eşya enflasyonunu karşılaştırıyor.

Çapraz kurlardaki oynamanın etkisini azaltmak için bir döviz sepeti alınıyor. Türkiye'de en yaygın kullanılan sepet **"1 dolar artı 0.77 euro"**dan oluşuyor. Eskiden euro yerine 1.5 DM vardı.

Enflasyon için genellikle **TEFE** kullanılıyor. Ben ayrıca özel imalat sanayi fiyat endeksi ile de hesaplıyorum. Böylece kamunun keyfi zamlarının kur üzerinde etkisi olmuyor.

Bir başka önemli konu karşılaştırmanın hangi yılla yapılacağı. Türkiye'nin büyük cari işlemler açığı verdiği son yıl olan **1993'**ü tercih ediyorum. Ama daha sonraki tarihleri de kullanıyorum.

Sonuçlar çok açık. TEFE ile yapınca, 1999'da TL'nin değerinin 1993'ün **yüzde 15** altında kaldığı görülüyor. Üstelik reel kur 1995'den bu yana sadece bir kaç puan oynamış. Azçok sabit seyrediyor.

Özel imalat sanayi fiyatları da aynı tabloyu çiziyor. Karşılaştırmayı 1995 Aralık ayı ile yapıyorum. 1999 Aralık'ta TL'nin **yüzde 2** değer kaybettiğini anlıyoruz. Yani TL'nin aşırı değerli olduğunu söylemek olanaksız.

"Big Mac" Kurları

Bir başka yöntem daha var. The Economist dergisi yıllardır satın alma gücüne bakarak büyük ekonomiler için reel kurları hesaplıyor. Özel bir malı kullanıyor. **"Big Mac" hamburger** her ülkede aynı gram et ve ekmekten oluşan standart bir ürün. Fiyatlarını karşılaştırıyor.

4 Ocak 2000 tarihindeki durum geçen hafta yayınlandı. ABD'de 2.44 dolara satılan "Big Mac" Türkiye'de sadece **1.21 dolar**. Halbuki AB ortalama fiyatı 2.63 dolar. Japonya'da 2.85 dolar.

Bunun anlamı ne? TL bu hesaba göre **yüzde 50** düşük değerli. Yani 4 Ocaktaki fiyatlarla dolar ancak 270 bin TL olsa bizim hamburger ABD ile aynı fiyata gelecek.

Daha ilginç, Türkiye karşılaştırmanın en altında yer alıyor. Parası TL'ye kıyasla daha da düşük değerli olan sadece Çin, Macaristan ve Malezya var. Çin'de "Big Mac" fiyatı 1.20 dolar; diğer ikisinde 1.19 dolar. Bizden **1 yada 2 cent** daha ucuz.

Tekrar edelim. TL aşırı değerli filan değildir. **Tam tersine düşük değerlidir.** Sayılar bunu açıkça göstermektedir. Gerisi boş laftır. Başka bir yazımda, ek kanıt olarak reel ücretlerin seyrine bakacağım. (20 Ocak 2000)

BUGÜN SINAV YAPIYORUZ

Üniversitede kış sömestresi bitti. Sınav dönemi başladı. Makro ekonomi derslerinde Türkiye ekonomisindeki son gelişmeler üstüne sorular soruyoruz. Hızımı alamadım galiba. Okuyucuları da bir imtihandan geçirelim dedim.

Konular çok zor değil. Ekonominin klasik büyüklükleri, **Kamu açığı, enflasyon, faiz, büyüme** gibi bilinen şeyler. İki büyük ekonomi seçeceğiz. İlk aşamada ülke ismini söylemiyoruz. Bunların bazı göstergelerini vereceğiz. Diğerlerini tahmin etmenizi isteyeceğiz. Sonra da gerçek duruma bakacağız.

Bir hususu baştan belirtelim. Üstünde çalıştığımız ekonomilerde enflasyon düşük. Yani bunların **paraları sağlam**. Bizimki gibi dandik değil.

Kamu Açığı ve Enflasyon

Bütçe açığından başlayalım. Ülkelere X ve Y diyoruz. X'in bütçesi milli gelirin yüzde 1.5'u kadar **fazla** veriyor. Devlet bu fazla ile boçlarını geri ödüyor. Y'de ise bütçe açığı milli gelirin **yüzde 8'ine** ulaşmış vaziyette. Kamu borçları hızla artıyor.

İlk soru: hangisinde enflasyon daha yüksektir? Türkiye'de yaygın kaniya göre bu sorunun cevabı çok kolay. Y'de devasa bütçe açığı, X'de ise bütçe fazlası olduğuna göre, **Y'de** enflasyon daha yüksektir.

Siz de bu kanıda iseniz, bu sorudan not alamadınız. Çünkü gerçek tam tersine. X'in yıllık enflasyonu **yüzde 2** civarında seyrediyor. Y'de ise enflasyon **sıfır**. Bazen eksi 0.2, bazen artı 0.4 olabiliyor. Ama daima X'in altında.

Gördüğünüz gibi, ekonomi bilimi sürprizlerle dolu. **Kolay nedensellik** ilişkilerine izin vermiyor. Bütçe açığından enflasyona giden doğrudan bir mekanizma ile mevcut değil. Daha büyük bütçe açığına rağmen daha düşük enflasyon hem teorik olarak mümkün, hem de gerçek hayatta sık raslanan bir olgu.

Faiz ve Büyüme

Şimdi ikinci sorumuza geçebiliriz. Sizce bu iki ülkeden hangisinde **faizler** daha yüksek seyredecektir? Gene Türkiye'de yaygın kaniya bakalım. Bizde faizlerin kamu açığı ile bire bir bağlantılı olduğuna inanılır. Sadece sokaktaki vatandaş değil, iktisatçılar arasında bile bu inanç güçlüdür.

Siz de öyle düşünüyorsanız, bütçesindeki büyük açık nedeni ile faizlerin Y'de yüksek, bütçe fazlası sayesinde X'de düşük olduğunu söyleyeceksiniz. Üzgünüm ama bir kez daha **notunuz sıfır**.

Evet. Bütçe açığı milli gelirin yüzde 8'ine ulaşan Y'de devlet uzun vadeli borçlanmasını yıllık **yüzde 2** ile yapıyor. Kısa vadeli faizler ise yüzde 1'in altında. Bütçe fazlası olan X'de ise uzun vadeli faizler **yüzde 6'ya** ulaştı. Kısa vade yüzde 5 civarında.

İkinci kuralımızı vazedebiliriz. Bütçe dengesi ile faiz arasında **otomatik bir ilişki** kurmak çok yanlış. Büyük bütçe açıkları ile düşük faiz, bütçe fazlası ile yüksek faiz pekala mümkün olabiliyor.

Sınavın bu noktasında reel ekonomiyi devreye sokabiliriz. Sizce hangi ekonomi **daha hızlı büyür**? Faizi düşük olan mı? Yoksa yüksek olan mı? Bir daha hata yapmamanız için bu kez sonucu ben söyleyeceğim. Büyük bütçe açığı ve düşük faizli Y'de büyüme sıfır. Bütçe fazlası yüksek faizli X'de ise yüzde 4.

Nasıl oluyor? Çok basit. Nedensellik faizden büyümeye değil, **büyümeden faize** gidiyor. Y'de resesyon var. Enflasyon ve faizler ondan düşük. Bütçe açığı ondan büyük. X ise tam gaz büyüyor. Enflasyon ve faizleri hızlı büyüme artırıyor. Bütçe fazlası büyümeyi yavaşlatmaya ve faizi indirmeye yetmiyor.

Yerimiz bitti. Sınavı burada kesmek zorundayız. Dış ticaret açığı ve kuru soramadık. Neyse, artık ülke isimlerini verebiliriz. X'in sayılarını **ABD**'den aldık. Y'ninkileri ise **Japonya**'dan.

Sınav notunuz kötü ise moralinizi bozmayın. **İktisatçılar arasında** da sizin gibi düşünenlerin sayısının yüksek olduğunu medyadan izliyorum. Olur böyle vakalar. Yavaş yavaş onlar da öğrenecekler. (23 Ocak 2000)

EURO DEĞER KAZANACAK MI?

Bazı eski yazılarımı okuyunca, iktisatçı fıkralarına hak veriyorum. Konumuza tam oturan bir fıkra-özdeyişi tekrarlayalım. **İktisatçı, dünkü tahmininin bugün neden tutmadığını yarın size çok güzel açıklayan kişidir...** Doğru söze ne denir?

Neden bu girişe ihtiyaç duyduğumu merak mı ediyorsunuz? Yazının başlığına bakmanız ve geçmişi hatırlamanız yeterli. Bir yıl önce, Ocak 1999'da euro'nun dolara karşı değer kazanacağını iddia etmişim. Tam tersi oldu. Şubat sonunda okuyucularımdan özür dilemek zorunda kaldım.

Mağlup pehlivan güreşe doymazmış. Bir süredir Avrupa Merkez Bankası ve euro-dolar paritesi hakkında ne bulursam okuyorum. Bulgularımı sizlerle paylaşmak istedim.

Dış Açık ve Finansmanı

İktisatçıları doların euro karşısında değer kaybedeceği görüşüne iten ABD ve AB'nin **dış dengeleridir**. Özetle, ABD yıllardır büyük dış açıklar veriyor. AB ise sürekli dış fazla üretiyor.

Kısaca sayıları verelim. The Economist'te yayınlanan son verilere göre, ABD'nin Eylül sonu itibarıyla 12 aylık cari işlemler dengesi açığı **300 milyar dolar**. 200 milyar dolarlık Türkiye milli gelirinin birbuçuk katı.

Halbuki aynı dönemde euro bölgesini oluşturan 11 ülkenin cari işlemler fazlası **53 milyar dolara** ulaşıyor. Cari denge sayıları doların euroya karşı değer kaybetmesini gerektiriyor.

Ancak, analizi bir adım ileri götürmeliyiz. ABD'nin dış açığının nasıl finanse edildiğine bakmak zorundayız. Karşımıza çok ilginç bir manzara çıkıyor. Dış açık borçla kapatılmıyor. **Doğrudan yatırım ve borsaya gelen kaynaklarla** besleniyor.

Sıkı durun. 1998 yılında ABD'ye gelen yabancı sermaye yatırımları **196 milyar dolar**. ABD firmaları da dışarıda 132 milyar dolar yatırım yapmışlar. Net yabancı sermaye girişi 64 milyar dolar.

Aynı yıl Türkiye'ye sadece **0.9 milyar dolar** yabancı sermaye gelmiş. 0.3 milyar dolar da bizim firmalarımız dışarıda yatırım yapmış. Net giriş sadece 0.6 milyar dolarda kalmış.

Ya borsa? Gene 1998'de yabancılar Amerikan borsalarına **265 milyar dolar**, Amerikalılar ise diğer ülke borsalarına 90 milyar dolar yatırmışlar. Net 175 milyar dolar giriş anlamına geliyor.

Yabancı sermaye ve borsayı toplayınca, **235 milyar dolar** ediyor. 1998'de ABD'nin cari işlemler açığı da o kadarmış. Demek ki, yüksek büyüme hızı ve borsanın cazibesi, tüm dünyada tasarrufları ABD'ye çekmiş. Dolara talep artmış. Taleple birlikte doların değeri yükselmiş.

2000'de Ne Olur?

Buradan, dolar-euro paritesinin büyük ölçüde büyüme hızlarına ve borsaların seyrine göre belirleneceğini söyleyebiliriz. 2000'de AB ekonomisinin canlandığı kesin. Son tahminlerde AB için **yüzde 3.1** büyüme öngörülüyor. Ya ABD?

Belirsizlik orada. İktisatçılar Amerikada büyüme hızının **gerilemesini** bekliyor. O zaman yabancı sermaye girişleri azalacak. Tersine, çıkışları hızlanacak. Yavaşlama borsaya da olumsuz etki yapacak. Yabancıların hisse senedi talebi düşecek.

Bu senaryoda, cari işlemler açığı sürerken dolara talep azalıyor. Demek ki dolar değer kaybedecek. Ne kadar? Bütün iktisatçılar ağız birliği etmişler. Yıl sonunda **euro=1.15 dolar** düzeyine gelir diyorlar.

Bu tahmine güvenebilir miyiz? Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yermiş. Amerikan ekonomisi geçmişte de biz iktisatçıları çok yanılttı. Pekala 2000'de de bir sürpriz yapabiliriz. Onun için **pek güvenmeyin** derim.

Tam iktisatçı fıkrası gibi oldu. Hem uzun uzun anlatıp kur tahmini verdik. Hem de güvenmeyin dedik. Ne yapalım; biz de hakkımızda çıkan fıkralara **layık olmaya** çalışıyoruz. (27 Ocak 2000)

NEREDEN NEREYE...

Gündemde Dünya Ekonomi Forumunun Davos'taki toplantısı öne geçti. Çünkü, Başbakan Bülent Ecevit'in katılması ile, Davos'u bir süredir ihmal eden Türkiye bu yıl **en yüksek düzeyde** temsil ediliyor.

Ecevit konuşmasında Türkiye ekonomisini dışa açan rahmetli **Turgut Özal'dan** övgü ile söz etmiş. Buna çok sinirlenenler olacağı aklıma geldi. Çoğunu tanıdığımı düşündüm. Eski günleri hatırladım. Bir an için gerilere, 1977'ye geri döndüm.

Böyle anlarda zamanın nasıl su gibi akıp geçtiği, o aradan benim de ne kadar **yaşlandığım** ortaya çıkıyor. 30 yaşın altındakiler için o dönemin hiç bir anlamı yok. Üstelik hızlı nüfus artışı sayesinde, çoğunluk onlarda.

20 yılda Türkiye'nin nasıl değiştiğini unutmamak gerekiyor.

Bir Anı

1977 seçimlerinden önceki aylar. Demirel'in başbakanlığında Milliyetçi Cephe hükümeti iktidarda. Ecevit CHP'nin genel başkanı ve muhalefet lideri. Kamuoyu yoklamalarında CHP çok önde çıkıyor.

Ecevit'in ekonomi kurmayları Ankara Siyasal Bilgiler ve ODTÜ'den öğretim üyeleri. Harıl harıl CHP iktidara gelince uygulanacak politikaları hazırlıyorlar. Derken, İstanbul'dan birilerini çağırılmaya karar veriyorlar.

Sol eğilimli üç iktisatçı Ankara'ya gidiyoruz. İsim vermeyelim. Ankara'dan katılanların çoğu 1978-79 döneminde önemli sorumluluklar alacak kişiler. **Bir tam gün** iktisat politikası tartışılıyor.

Ben tebliğimi "**Alternatif Büyüme Stratejisi**" adı altında 1980'lerin başında yayınladım. İlgilenenler yakın gelecekte web sitemde okuyabilecek. Konuşmamda ekonominin dışa açılmasını savunuyorum. Üç aşağı beş yukarı daha sonra Özal'ın fiilen uyguladığı politika çerçevesini öneriyorum.

Müthiş sert tepki alıyorum. Dünya Bankası da bunları istiyor deniyor. O dönemde bu çok önemli bir suçlama. "**Emperyalizmin ajani**" demenin kibarcası. Vatana ihanetle eşdeğer.

Peki, onlar de diyor? Türkiye ekonomisinin iyice **dışa kapanmasından** yanalar. Piyasanın her çeşidine karşılar. Ekonomik gelişmenin tek yolunun devlet mülkiyeti ve merkezi planlamadan geçtiğine inanıyorlar.

Ellerinden gelse Türkiye ekonomisine Sovyet sistemini getirecekler. O devrin popüler terminolojisi ile, CHP'nin ekonomi takımı safkan "**üçüncü dünyacı**". Ecevit'in de onlar gibi düşündüğünü iki yıl süren iktidar döneminde anlıyoruz.

Sonuç? Tam bir fiyasko. Üçüncü dünyacı tezler Türkiye'yi **1979 krizine** götürüyor. Döviz bitiyor. Margarin ve mutfak gazı karaborsaya düşüyor. Benzin karneye bağlanıyor. Elektrik kesintileri günde 8 saate çıkıyor.

1979 sonbaharındaki ara seçimlerde CHP hezimete uğruyor. Yerine Demirel'in azınlık hükümeti geliyor. Ünlü 24 Ocak kararları devreye giriyor. Ekonominin **dışa açılma** süreci başlıyor.

Değişmeyenler

1997 ortasından bu yana Ecevit tekrar iktidarda. Bir buçuk yıl Yılmaz hükümetinde Başbakan Yardımcısı oldu. Ocak 1999'dan bu yana da Başbakan. Ekonomiye bakışında 20 yıl öncesine kıyasla **büyük farklar** olduğunu görmemek olanaksız.

Eski üçüncü dünya popülisti Ecevit'in Davos'a katılması bence çok önemli bir sembol. Türkiye'nin son yirmi yılda yaşadığı **büyük zihniyet dönüşümünü** çok güzel özetliyor.

Biliyorum, hemen soracaksınız. 1977'deki toplantıya katılan Ankaralı iktisatçılar ne oldu? Şöyle diyelim. Ecevit'e **ayak uyduramadılar**. Hala o dönemdeki tezlerini savunuyorlar. Ecevit'in Davos gezisini nasıl tefsir edeceklerini de çok merak ediyorum. (30 Ocak 2000)

KENDİ ANAYASANI KENDİN YAP

Bugün aslında Ocak enflasyonu üstüne yazmak istiyordum. Hafta boyunca piyasalar "**enflasyon yüksek çıkacak**" rivayetleri ile çalkalandı. Akşam saat 5'de sayılar yayınlanacak.

Önce kendi hesaplarımın özetini vereyim. TEFE ve TÜFE'de sırası ile **yüzde 4 ve 4.7** bekliyorum. Bunlar bence yüksek değil. Yıl sonu TEFE ve TÜFE tahminimin sırası ile yüzde 23 ve 28 olduğunu hatırlatırım.

Açıklanacak enflasyonun faizleri fazla etkilemesini de beklemiyorum. TL faizi açısından mühim olan döviz kurlarıdır. Orada hiç sürpriz yok. Tıkır tıkır Merkez Bankasının açıkladığı şekilde gidiyorlar.

Bu konuya **Pazar günü** devam edeceğiz.

Sivil Anayasa Girişimi

Cumartesi günü Tarık Zafer Tunaya kültür merkezinde yapılan toplantının davetiyesi son anda geldi. Maalesef başka bir işim vardı, katılmadım. Doğrusu orada olmayı çok isterdim. **Murat Belge** bu girişimden zaten bana söz etmişti.

Sivil toplumun anayasa işini ciddiye alması son derece önemli bir gelişmedir. 1961 ve 1982 Anayasaları askeri müdahale dönemlerinde yazıldı. Mevcut metnin **giriş bölümünde** çok ciddi sorunlar var.

Girişimin yayınladığı çağrı çok dengeli yazılmış. Toplumu sivil bir anayasanın yapılması için çaba göstermeye davet ediyor. Bazı alıntılar yapalım.

"Bir anayasanın demokratik olmasının ölçütü sadece içeriği deli, benimsenip özümsemesi gereken şeylerdir. Toplum ancak tartışılmasına, biçimlenmesine, kesinleşmesine katkıda bulunduğu kuralları gerçekten içselleştirebilir.

Toplumsal eğilimleri hesaba katmadan hazırlanmış anayasalar, iyi niyetli hatta görece demokratik bile olsalar, toplumda demokratik süreçleri başlatamaz ve toplumu gerçekten demokratikleştiremezler.

Bu nedenle Türkiye'de herkese; demokrasi ve insan hakları dışında referans mercii olmayan; demokratik anayasaların yurttaşına verdiği sorumlulukların ötesinde, kutsallaştırılmış ideoloji ve inançlar dayatmayan, yurttaşların hat ve özgürlüklerini genişleterek güvence altına alan yeni bir anayasa oluşturma sürecine katılmak, yani siyaseti doğrudan oluşturmak üzere çağrıda bulunuyoruz".

Mutabakat Platformu

İlgilenenler internetten ulaşabilir. www.anayasam.org adresinde gerekli tüm bilgiler var. Fareyi tıklatarak metni imzalamak da mümkün. Ben öyle yaptım. Anayasa taslağının hazırlanması ve tartışmaya açılması döneminde de yoğun şekilde internetin kullanılacağını sanıyorum.

Gene çağrıdan devam ediyorum.

"Türkiye'nin insanları zor zamanlarda dayanışma ve yardımlaşma iradesi ile davranabildiklerini kanıtladılar. Bütün farklılıklarımızla bir arada yaşama iradesine ve becerisine sahip olduğumuza inanıyoruz.

Bunu hangi kurallar ve ilkeler içinde yapabileceğimize, birarada tartışarak, birbirimizi tanıyarak ve anlayarak biz kendimiz karar verebiliriz. Yeni ve demokratik anayasanın oluşum sürecini, aynı zamanda bir sorunun çözülmeye başladığı bir büyük forum, bir mutabakat platformu haline getirebiliriz".

Durum çok açıktır. Bu girişimin başarıya ulaşması ancak hepimizin bu süreçte aktif yer alması ile mümkündür. Okuyucularıma konuyu ciddiye almalarını tavsiye ederim.

Not: yılbaşından bu yana web sitemde (www.ibun.edu.tr/akat) ortaya çıkan sorun çözümlendi. Gene çalışıyor. Duyurulur. (3 Şubat 2000)

NEREDE YANILDIK?

Ocak enflasyon sayıları Perşembe günü yayınlandı. Aynı gün çıkan yazımızda biz de enflasyon tahminlerimizi vermiştik. Tüketici fiyatlarını çok küçük bir farkla tutturmuşuz. **Yüzde 4.7 bekliyorduk 4.9 çıktı.** Fena değil.

Buna karşılık toptan eşya tahminimiz tam bir fiyasko. **Yüzde 4 dedik 5.8 çıktı.** Yarı yarıya bir yanılgıyı laf kalabalığı ile geçiştirmek olmaz. Hatamızı kabul edip okuyucudan özür diliyoruz.

Fıkra'yı tekrar hatırlatalım. "İktisatçı, dünkü tahmininin bugün niye çıkmadığını yarın size çok güzel açıklayan kişidir". Bu sefer o bile zor duruyor. Bu kadar büyük bir hatayı nasıl tefsir edeceğiz?

Velhasıl **çok mutsuzum.** Bizim mesleğin en temel çelişkilerinden biri böyle durumlarda ortaya çıkar. Sayı ekonomi için kötü de çıksa, iktisatçı doğru öngörmüşse keyiflidir. Ekonomi için iyi de olsa kendi tahmini yanlış çıkarsa canı sıkılır.

Bu kez değneğin iki ucu da pis. Toptan eşya enflasyonunun bu kadar yüksek çıkması enflasyonla mücadele programı için tatsız bir başlangıç. Üstelik biz de bu durumu öngörememişiz. Gel de mutsuz olma...

Kabahat Kimde?

Böyle durumlarda içgüdüsel tepki kabahati **başkasına atmaktır.** Türkiye'de hepimiz bu konuda antrenmanlı sayılırız. Kimse suçu kendi üstüne almaz. Başkasında bulur. İdeolojik pozisyonlar bu işi kolaylaştırır.

Solcular yüksek enflasyonun **özel kesimden** kaynaklandığını iddia ederler. Ocak sayılarında bunu destekleyen işaretler var. Özel imalat sanayi fiyat artışına "çekirdek enflasyon" diyoruz. Yüzde 5.8 artmış. Halbuki devlet imalat sanayi fiyat artışı yüzde 3.5'da kalmış.

Toptan eşya endeksinin geneli de aynı yöne işaret ediyor. Özel kesim fiyat artışı yüzde 6.5 iken kamu yüzde 3.9'da kalmış. Endeksi **özel kesim zamlarının** yükselttiği çok açık.

Liberaler ise enflasyonun nihai nedenini daima **kamu kesiminde** bulurlar. Onları haklı çıkartacak işaretler de var. Ocak'da devlet sadece yüzde 3.9 ama son 12 aydaki kamu enflasyonu yüzde 119, imalat sanayinde ise yüzde 130.6 olmuş.

Buna göre, devletin 1999'un ikinci yarısında bütçe açığını küçültmek için yaptığı yüksek zamlar Ocak'ta özel kesim maliyetlerini etkilemiş. Yükselen girdi fiyatları enflasyonu arttırmış.

Bir başka boyut daha var. Deprem vergisi adı altında **KDV oranları** 2 puan yukarı çekildi. Demek ki sadece KDV artışı Ocak'ta normal eğilime iki puan ekliyor. Yanılığda önemli bir payı olduğunu düşünüyorum.

Şimdi Ne Olur?

Esas soruyu hemen soralım. Ocak TEFE enflasyonunun bu kadar yüksek çıkması enflasyonla mücadele programının başarısını etkiler mi? Bunu mikro düzeyde bir başka soru ile tamamlayabiliriz. 2000 için enflasyon tahminlerimizi değiştirecek miyiz?

Her iki soruya şimdilik "**hayır**" cevabını veriyoruz. Bir süre beklemek gerekiyor. Şubat ve Mart ayları da yeterli olmayabilir. Şubat'ta kışın ortalamadan daha ağır geçmesi, Mart'ta ise Kurban Bayramı biraz işleri karıştırıyor.

Bence bilmecenin sırrı **Nisan ayı** enflasyonu yayınlanınca çözülecektir. Daha önce enflasyon tahminlerinde revizyon yapmayı planlamıyorum. Eğer enflasyon oynarsa mutlaka büyüme sayılarını da gözden geçirmek gerekecektir.

Sonuç: Ocak TEFE'deki büyük yanılığdan dolayı **mağçubuz**. Bir ders aldık. Artık tahmin yaparken daha dikkatli olacağız. (6 Şubat 2000)

DÖVİZ KURU ÇAPASI VE FAİZLER

Önce dille ilgili bir gözlem yapmak istiyorum. "Çapa" mı yoksa "çipa" mı? Uzun süre ben de ikincisini kullandım. Bir dostum uyardı. Sözlüğe baktım. Frenkçe "anchor" yada "ancre" sözcüklerinin karşılığı "**çapa**". Artık ona geçtim.

Yılbaşında devreye giren kur politikasının amacı döviz kurunda **belirsizliği** ortadan kaldırmaktır. Türkiye neden buna ihtiyaç duydu? Çünkü piyasalar döviz kuru ile enflasyon arasında birebir ilişki kurmuşlardı.

Merkez Bankasının uygulaması bu inancı pekiştiriyordu. Enflasyon hızlanınca, nominal devalüasyon yukarı çekiliyordu. Devalüasyon ise enflasyonu büsbütün arttırıyordu.

Kur çapasının ne işe yaradığını anlamak için Ocak ayı enflasyonuna bakmak yeterlidir. Ocak'da TEFE yüzde 5.8 arttı. Eğer çapa olmasa idi, piyasalar Şubat'da **yüzde 6** devalüasyon bekleyeceklerdi. Yani hem TL faizleri, hem de fiilen firmaların fiyat artışları bu beklentiye göre oluşacaktı. Devlet de ona göre zam yapacaktı.

Yani, kurdaki değişme önceden açıklanarak, enflasyonun devalüasyon aracılığı ile **kendi kendini besleyen dinamiğinin** kırılması yolunda çok ciddi bir adım atıldı. Kur enflasyonu düşürmenin bir aracı oldu.

Risk Primi

1998 yaz ortasından sonra TL faizleri inanılmaz düzeylere tırmandı. Reel faiz **yüzde 50'leri** buldu. Söz konusu faizleri kamu açığının büyüklüğü yada iç tasarrufların yetersizliği ile açıklamanın mümkün olmadığını defalarca yazdık.

Yüksek reel faizin nedeni TL tutmanın piyasalar tarafından **çok riskli** bir yatırım kabul edilmesi idi. Tam anlamı ile bir kısır döngü oluşmuştu. Çünkü enflasyonun yükselmesi halinde kurun onu takip edeceğine inanılıyordu. Ona göre faiz isteniyordu.

İktisat literatüründe buna "**risk primi**" deniyor. Aralık ayı öncesinde TL'de risk priminin bu kadar yüksek olması tamamen kurdaki belirsizlikten kaynaklanıyordu. Enflasyon, kamu açığı, vs. diğer büyüklükler sadece kura etkileri yüzünden önemli idi.

Kur çapa tutulunca belirsizlik ortadan kalktı. Son bir buçuk aydır sonuçlarını hep beraber izliyoruz. TL faizleri derhal kimsenin aklının ucundan bile geçmeyen düzeylere geriledi.

Üstelik Ocak enflasyon yüksek çıkınca da faizler oynamadı. Neden? Çünkü enflasyonla kur arasında artık **bir bağ yok**. Enflasyon yüksek de çıksa yılın geri kalan kısmında devalüasyon oranı biliniyor. Enflasyona göre değişmeyecek.

Arbitraj

Sistemi özetleyen bir başka sözcük "**arbitraj**". Küçük fiyat farklarından para kazanmaya deniyor. Bir örnek açıklayalım.

Yıllık yüzde 10 faizle üç aylık dövizle borçlanma olanağınız olduğunu kabul edelim. Net TL faizi **yüzde 35** olursa, mevcut kur programına göre bu kaynağı TL'de değerlendirmek kar getirmiyor.

Ama daha yüksek TL faizlerinde getiriyor. Kur riski de yok. Demek ki, net TL faizi yüzde 35'in üstüne çıkınca bankalar dövizle borçlanıp TL'ye yatırım yapacak. Dolayısı ile döviz boz durulacak ve TL faizleri düşecek.

Dikkat ederseniz, bu hesapta **enflasyon yok**. Bir yanda kur var. Öbür yanda döviz ve TL faiz farkı var. İşte, döviz faizi, kur ve TL faizi arasındaki arbitrajın TL faizlerini belirlemesi bu şekilde oluyor.

Önümüzdeki dönemde TL faizlerinin tümü ile **kura paralel** seyredeceğini, yani enflasyon sayılarından etkilenmeyeceğini söyleyebiliriz. (10 Şubat 2000)

TASARRUFÇU ZORDA

Ayın ilk Pazar günü ekonomiye tasarrufçu açısından bakma geleneğini geçen hafta bozduk. Ocak enflasyonu tahminimizden çok yüksek çıktı. Okuyucumuza durumu açıklamak ve özür dilemek zorunda kaldık.

Dikkat ederseniz, dezenflasyon programı açıklanınca **rantiye edebiyatı** bıçak gibi kesildi. Çünkü TL faizleri aniden çöktü. Çok ilginç. Meğer IMF ve sabit kur politikası rantiyenin en büyük düşmanı imiş. Biz de de zaten onu söylüyorduk.

Böylece kimin aslında **rantiyeden yana** olduğu da ortaya çıktı. Kurun nominal çapa olarak kullanılmasını istemeyenler yüksek faizi savunuyormuş. Bizim gibi nominal çapa talep edenler ise düşük faizi. Bu da böyle biline...

Ocak ayı sonuçları faiz geliri elde edenler için hiç parlak değil. Nereden bakarsak bakalım, **herkes zararda**. Geçmişteki yüksek faiz gelirleri ile avunmaktan başka çare gözükmüyor.

Negatif TL Faizi

TL'ye yatırım yapanların faiz gelirini hesaplamakta bazı zorluklar var. Örneğin, bizim de önerdiğimiz gibi yazın yada sonbaharda **uzun vadeye** girenler hala yüksek faiz alıyor.

Hatırlatalım. Eylül'de yüzde 100 ve üstünden parasını 6 ay ve daha uzun başlayanlar hala aylık yüzde 6 getiriden yararlanıyor. Ocak enflasyonu yüzde 4.9 çıktığına göre, aylık reel faiz **yüzde 1** ediyor.

Ya kısa vadede olanlar? Yüzde 40'tan bir aylık mevduatın stopaj sonrası gelirini yüzde 2.9 buluyoruz. Demek ki reel faiz aylık **yüzde - 1.9** oluyor. Yani bir ayda tasarruflarının satın alma gücü yüzde 2 azaldı.

Yılbaşına yakın yada hemen sonra tasarruflarını 3 aylık yada daha uzun vadeye koyanların da durumu azçok aynı. Onların da paraları Ocak ayında reel olarak eridi.

Ocak ayında **B tipi fonların** bazılarında yüzde 3.5-4 aralığında değer artışı oldu. Ama mevduat faizinin altında kalanlar da vardı. Yani B tipi fonlarda da reel getiri negatif.

A tipi fonların Ocak performansı yüksek çıktı. Yüzde 10 civarı değer artışı sağlayanlar mevcut. Fakat, Şubat ayında borsa ile beraber A tipi fonlar nominal olarak değer kaybediyor. O bakıma Ocak performansına aldanmamak gerekiyor.

Döviz de Sorunlu

Vatandaşların büyük çoğunluğunun kur programı yayınlandı diye döviz hesaplarını bozduurmadıklarını biliyoruz. Kur yavaşlasa da, eski korkular aniden kaybolmuyor. **Bekle gör** yaklaşımı çok daha yaygın.

En kötü durumda olanlar mark tutanlar. 1 Ocak günü serbest piyasada mark 280.500 TL iken, 31 Ocak'ta sadece 281.000 TL olmuş. Bir aylık değişim sadece binde 2. Yıllık yüzde 8 faiz kabul edersek, faiz dahil toplam getiri ancak **binde 8'e** ulaşıyor.

Tüketici enflasyonu yüzde 4.9 olduğuna göre, marka yatırım yapanların aylık satın alma gücü kaybı **yüzde 4** çıkıyor. Tasarruflarını markta tutanların gerçekten çok zarar ettiklerini söyleyebiliriz.

Ocak'ta doların uluslararası piyasalarda euroya karşı değer kazanması dolara yatırım yapanları kurtarmış. Aylık devalüasyon oranı yüzde 2.7 olunca, yıllık yüzde 10 faiz varsayımı ile toplam getiri **yüzde 3.5'a** çıkıyor.

Ancak, bu sayı da enflasyonun **yüzde 1.4** altında. Dolarda da eksi reel faiz var. Sadece TL'ye kıyasla 0.5 puan daha az. Buna karşılık, tasarrufçu dolar riskini alıyor. Ya aniden dolar euroya karşı değer kaybetmeye başlarsa?

Özetlersek: Ocak ayında faiz geliri genelde negatif. **Yaz başına kadar** böyle devam edeceğini düşünüyoruz. Ancak, giderek kayıp oranları düşecek. Yukarıda söyledik: geçmişteki güzel günlerle avunmaktan başka çare yok. Kolay gelsin. (13 Şubat 2000)

VERGİYE İSYAN

Daha önce yazdık. Ecevit hükümetleri 1999 yılında kamu harcamalarını denetim altına alamadı. Tam tersine, **harcamayı arttırdı**. Yeni yayınlanan 1999 yılı bütçe sayıları durumun vehametini açıkça gösteriyor.

Ekonomideki küçülmeye rağmen, bütçedeki faiz dışı harcamalar 1999'da **6 milyar dolar** yükselmiş. Milli gelirin takriben yüzde 3'üne tekabül ediyor. Dikkatinizi çekerim, bunun içinde faizler yok.

Harcamalar artınca, IMF ile anlaşma yapabilmek için hükümet **vergilere** yüklenmek zorunda kaldı. Yılın ikinci yarısında, depremi de bahane edip bütün dolaylı vergilere rekor zamlar yapıldı.

Cep telefonundan alınan vergiler özellikle vatandaşın dikkatini çekti. **"Cepler sussun"** kampanyaları düzenlendi. Ama bunların bir sonuç vereceğini sanmıyoruz. Bizde adettir. Bir süre bağıırıp çağırıdıktan sonra unutturuz.

Hükümet de bu huyumuzu bildiği için tepkilere aldırıyor. Sessizce bekleyip olurlarına bırakıyor. **"Türkler saman alevi gibi parlar ama sonunda tıptış tıptış vergilerini öderler"** diyor.

Haklı değil mi?

Nasıl Sonuca Ulaşılr?

Sorumsuz siyasi kadroların kendi hatalarının bedelini daha fazla vergi ile vatandaşın sırtına yüklemeleri Türkiye'ye özgü değildir. Başka ülkelerde de benzer süreçlere raslıyoruz.

Yıllar önce Kaliforniya vergi ayaklanması yaşadı. Eyaletin en önemli gelir kalemlerinden biri bina vergisi idi. Vatandaş inisiyatifi konuyu **referanduma** götürdü. Siyasi partilerin muhalefetine rağmen seçmen onayladı. Bina vergisini tavan getirildi.

Otomatik olarak eyaletin vergi gelirleri düştü. Siyaset erbabı da harcamaları kısmak zorunda kaldı. Bir süre sonra bakıldı ki pekala azçok aynı kamu hizmetini çok **daha az vergi ile** vatandaşa götürmek mümkünmüş.

Kaliforniya diğer eyaletlere de örnek oldu. Vatandaşın kararlılığı siyaseti etkiledi. Çoğunda referanduma gitme gereği bile kalmadı. Seçmenin tepkisinden **korkup** harcamalarını kıstılar.

Şu sıralarda Amerika'da federal hükümetin büyük **bütçe fazlaları** verdiğini okuyorsunuz. Kaliforniya'da başlayan vergi isyanının bu sonucu çok önemli katkısı olduğunu söyleyebiliriz.

Vergi Stopajına Karşı

İtalya'da benzer bir sürecin başladığını yeni öğrendim. İtalyancam zayıf olduğundan doğrudan okuyamıyorum. Ancak İngilizce yayınlara yansıyan kısmını izliyorum. Kısaca anlatalım.

İtalya'nın siyasi yapısı bize benziyor. Orada da vergi kaçırın çok. Kamuda rüşvet ve suistimal yaygın. Siyasi partiler de devlet harcamalarını kısma bir türlü yanaşmıyorlar.

Bun tepki olarak Emma Bonino adlı bir siyasetçi bir referandum örgütüyor. Çok ilginç bir teklifi var. Verginin kaynakta stopajla kesilmesini **yasaklamaya** çalışıyor.

Kabul edilirse, vatandaşın geliri, maaşı, vs. vergi kesintisi yapılmadan ödenecek. Vatandaş vergisini sonra **kendisi yatıracak**. Bu uygulama ABD'de vardır. Gelir vergisinin stopajla kesilmesi mükellefin talebine bağlıdır.

Bunun üç önemli yararı olacak. Birincisi, vatandaş devlete gelirinden ne kadar vergi ödediğini artık görecek. Böylece vatandaşın **vergi bilinci** artacak.

İkincisi, vatandaş devletin peşinde hizmet için koşacağına, **devlet vatandaşın peşinde** vergi için koşacak.

Bence en şıkkı üçüncüsü. Stopaj kalkınca sadece yüksek gelir elde edenler, işadamları, profesyoneller, vs. değil, emekçiler de vergi kaçırabilecek. Yani, vergi kaçağında **sosyal adalet** sağlanacak.

Doğrusu fikir bana makul geldi. Siz ne dersiniz? (17 Şubat 2000)

IMF TEFTİŞE GELDİ

Başlık benim değil. Bir gazete haberinden aldım. Çok yaratıcı buldum, başlığı atan arkadaşı kutlarım. Bence tam oturuyor.

IMF heyeti "**dezenflasyon programının**" uygulanmasını izlemeye geldi. İki ayın sonuçlarına bakacaklar. Türkiye'nin verdiği sözleri ne ölçüde yerine getirdiğini kontrol edecekler. Bütçenin gidişatını gözden geçirecekler.

Merkezi bürokrasinin kurucu unsurlarından biri de teftiş kurumudur. Müfettiş dendi mi, akan sular durur. Gogol'un "**Müfettiş**" adlı eserinden, 19.uncu yüzyılda bile ne kadar önemli olduğunu anlıyoruz.

Bir zamanlar, parlak üniversite mezunları için büyük bankalara müfettiş olmak çok iyi bir geleceğin işareti sayılırdı. Devlette ise "**maliye müfettişleri**" seçkin bir heyet oluştururlar.

Ekonomi bürokrasisinin tepe noktaları bugün de Mülkiye mezunu Maliye Müfettişlerinin hakimiyetindedir. Tekelinde diyecektim ama aklıma tek tük başka okuldan ve kariyerden isim geldi. Neyse, sonuç değişmiyor.

Kimin Yararına?

IMF teftişinin teknik ayrıntılarına girmek istemiyorum. Teftiş bitince nasıl olsa bir basın toplantısı yapacaklar. Arada medya attıkları her adımı, görüştükları her sorumluyu izleyecek. Bol fikir cimnastiği yapılacak. Faiz ve borsa çıkıp düşecek.

Sanırım kamuoyu piyasa dalgalanmalarını kanıksamaya başladı. Bir süre **volatilitenin** yüksek seyretmesi zaten bekleniyordu. İnsanı hayrete düşüren bir şey de olmuyor.

Olaya başka bir açıdan bakabiliriz. IMF'den bir heyetin hükümeti ve iktisat politikası sorumlularını teftiş etmesinden **vatandaşın** bir yararı var mı diye sorabiliriz.

Eskiden başta IMF, uluslararası kuruluşlara değişik bir optikten bakılırdı. İdeolojik yaklaşım ağır basardı. Sol ve milliyetçi kesimler için IMF dünya **finans sermayesinin** taleplerini temsil ederdi.

Yani IMF'ye karşı çıkmak aslında sıradan vatandaşın çıkarlarını korumakla özdeş kabul edilirdi. IMF'nin halkımızın daha fazla sömürülmesini sağlamak üzere geldiği düşünülürdü.

Eminim hala bu görüşü savunanlar mevcuttur. Ama eskisi kadar güçlü değiller. Ekonominin dışa açılması ve piyasa mekanizmasının yaygınlaşması insanların gerçekleri daha iyi görmesine olanak sağladı.

Siyasiler Utansın

Bu teftişin **vatandaşın yararına** olduğunu söyleyeceğim. Aslında keşke onlara ihtiyaç olmasaydı. Siyasetçileri ve bürokratları biz denetleyebilseydik. Vatandaşın tepkisinden korkmalarını sağlayıp sorumsuz politikalara meyletmelerini engelleyebilseydik.

Ama bunu beceremedik. Yıllardır bildikleri gibi **popülist politikalar** uyguladılar. Enflasyonla mücadele etmediler. Bir sürü saçma sapan işler yaptılar. Ekonominin 1999'da büyük bir krize girmesine yol açtılar.

Biz yapamayınca, siyasetçilerimizi ve bürokratlarımızı hizaya getirmek işi **Batılı müttefiklerimize** kaldı. Daha istikrarlı bir Türkiye'nin kendi çıkarlarına olduğunu gördüler. Ekonomiye çeki düzen vermeye çalışıyorlar.

Hiç tereddütüm yok. IMF'den çekinmeseler, bizimkiler hala **eski hamam eski tas** devam ederlerdi. Neyse ki Cotarelli ve arkadaşları var. Gelip bizimkileri denetliyor.

Ne günlere geldik! "Kahrolsun IMF" diyorduk. Şimdi neredeyse "sağolasın IMF" diyeceğiz. Türkiye'yi yöneten kadrolar için bu durumun bir **utanç tablosu** olduğunu söyleyebiliriz. (20 Şubat 2000)

KÜRESELLEŞMENİN ANALİZİ

Medyanın gelişmesi ile birlikte entellektüel dünyada da **moda** önemli olmaya başladı. Süreç şöyle işliyor. Bir akademisyen çarpıcı bir kavram üretiyor. Medya onu seviyor. Aniden herkes kavramı kullanmaya başlıyor.

Kimileri destekliyor. Başkaları eleştiriyor. Kavram **medyatik** hale geldikçe, değişime uğruyor. Bazen açıklayıcı olma özelliğini bile kaybediyor. Gürültüye, bir tür parazite dönüşüyor. Neyse ki, tam o sıralarda yeni bir sözcük yeni bir moda geliyor. Bir önceki unutuluyor.

Son dönemde Türkiye'de iktisadın en moda sözcüklerinden biri "**küreselleşme**". Aspirin gibi, her derde deva bir kavram. Enflasyona karşı mı çıkacaksınız? "Efendim küreselleşme..." diye söze başlıyorsunuz. Enflasyonla mücadele mi karşı çıkacaksınız? Gene "efendim küreselleşme..." ile söze giriyorsunuz.

O arada küreselleşme hakkında ahkam kesenlerin önemli bir bölümünün bu konuda pek az ciddi okuma yapmış olduklarını hissediyorum. Öyle **kulaktan dolma** bilgilerle idare ediyorlar.

Bir İktisatçı

Dani Rodrik'in adı bu sütunda geçer. Türkiye'ye geldiğinde kendisi ile yapılan söyleşiler de gazetelerde yayınlanır. Robert Kolej mezunudur.

Halen **Harvard Üniversitesinde** öğretim üyesi. Harvard mezunu eski başkan J.F.Kennedy adına kurulan siyaset okulunda (Kennedy School of Government) iktisat öğretiyor.

Amerikada küreselleşmenin en dikkatli analizini yapan iktisatçılardan biri diye tanınıyor. Kitaplarından birini **Clinton'un** da okuduğunu ve çok beğendiğini duymuştum. Bir başka rivayet daha var. Dünya Bankası baş iktisatçısı J. Stiglitz yıl başında görevinden ayrıldı. Yerine gelecek adaylar arasında Rodrik'in de adı geçiyor.

Rodrik küreselleşmenin iktisat politikasına etkilerini araştırıyor. Ama kavramın etrafında oluşan ideolojik tartışmalara ve polemiklere mesafeli duruyor. **İktisatçı kimliğini** öne çıkartıyor. Küreselleşmenin bazı sonuçlarını destekliyor. Diğerlerini ise ağır şekilde eleştirebiliyor.

Bir Kitap

Dani Rodrik'in çok yeni (1999'da yazılan) bir kitabının Türkçesi Sabah yayınlarından piyasaya çıktı. "**Yeni Küresel Ekonomi ve Gelişmekte olan Ülkeler**". Altbaşlığı ise "**Dışa Açılma Nasıl Gerçekleştirilmeli?**"

Kendi hesabıma Rodrik'in bütün yazdıklarını izlemeye çalışıyorum. Bu kitabın da İngilizcesini hemen bulup okumuştum. Doğrusu Türkçeye tercümesine çok memnun oldum. Çok önemli bir eksikliği tamamlayacağını düşünüyorum.

Ekonomiye ilgi duyan ve biraz da **teorik konulara** aşina okuyucularıma hararetle tavsiye ederim. İçinde çok veri ve bilgi var. Gelişme sürecinin analizi yapılıyor. Küreselleşmenin yararları ve mahzurları tartışılıyor.

Rodrik'in kitabını okuyunca, küreselleşmenin yarattığı **fırsatları ve sorunları** çok daha iyi anladığınızı hissedeceksiniz. Gelişme, sanayileşme, dışa açılma gibi temel iktisadi kavramların içini dolduracaksınız. İktisat kültürünüz artacak. Eminin siz de benim kadar memnun kalacaksınız. (24 Şubat 2000)

TATİL POPÜLİZMİ

Bu sütunda genellikle Ecevit hükümetinin ekonomik icraatını **destekliyoruz**. Enflasyonla mücadele konusunda fevkalade ciddi davranıyor. Kamu açığını kapatmak için vergilerde büyük artışlara gitti.

Aynı zamanda yapısal sorunlara **çözüm üretiyor**. Sosyal güvenlik reformunu, uluslararası tahkimi geçirdi. Anayasaya özelleştirme maddesini ekledi. Şimdi hızlı bir özelleştirme programını devreye sokuyor.

Bütün bunlar çok güzel. Hükümetin ucuz popülist yöntemlere iltifat etmemesi **cesur** bir davranış. Sonuçta da veriyor. Faizler düştü. Dış borçlanma olanakları genişledi. Borsa yükseldi.

Ama burası Türkiye. Tam "**bravo, işte özlediğimiz sağduyulu ekonomi politikası anlayışı**" diyecekken, bir şeyler oluyor. Lafımız ağızımızda kalıyor. Şaşkın şaşkın bakıyoruz.

Sözünü nereye bağlayacağımı tahmin ediyorsunuz. Açıkçası, Kurban Bayramında kamu çalışanlara **üç gün ek tatil** getirildiğini radyoda duyunca hayret ettim. Nereden çıktı bu? Atasözünü hatırladım. "Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu!"

Üretim Çalışarak Yapılır

Hangi ülkede kimin ne kadar gün çalıştığını gösteren istatistiklerle sizi sıkmak istemiyorum. Kısaca şunu söyleyelim. En zengin ülke **ABD** aynı zamanda en çok çalışılan ülkedir. Japonlar da çok az tatil yapmakla ünlüdür.

Bunda şaşıracak bir taraf yok. **Zenginlik üretimle olur**. Üretmek için çalışmak gerekir. İnsanlar ne kadar az çalışırsa, o kadar az üretim yaparlar. Elbette bilgi, sermaye gibi diğer unsurlar da önemlidir. Ama tek başlarına bir değerleri yoktur. Çünkü üretimi daima ve sadece insanlar yapar.

Üstelik Türkiye kişi başına gelirin düşük olduğu bir ülke. Bunun arkasında, kişi başına **verimliliğin** düşük olması yatıyor. Verimin azlığını olsa olsa daha çok gün ve saat çalışarak telafi edebiliriz.

Nitekim, özel sektör hükümetin Kurban Bayramı tatilini uzatma kararına tepki gösterdi. Büyük şirketlerimiz bu karara uymayacaklarını açıkladılar. Yani, onlar **üretimde devam edecekler**.

Hizmet sektörleri zaten bayramlarda çalışırlar. Dükkanlar, lokantalar, eğlence yerleri kapanmaz. Taksiciler tatile çıkmaz. Uçaklar, otobüsler, trenler tam tersine fazla mesai yaparlar.

Yanlış Bir Karar

1950'lerde Demokrat Parti iktidara gelince popüler olan bir deyişi arada sırada okuyucularımıza hatırlatırız. "Halk plajlara hücum etti, vatandaş denize giremiyor". Şimdi ne diyeceğiz? "**Vatandaş bayram tatiline çıktı, halk çalışıyor**" mu?

Ecevit hükümetini böyle **yapay** bir uygulamaya iten nedenleri anlamakta zorlanıyoruz. Belki sayıları iki milyonu bulan kamu çalışanlarını memnun etmek istediler. Ama geri kalan büyük çoğunluğu sinirlendirdikleri de ortada.

Memurlara az zam yaptık, hiç olmazsa tatillerini arttıralım mı dediler yoksa? Mümkün ama akılcı bir yaklaşım değil. Biri diğerinin yerini tutmayacaktır. Dünyanın hiç bir yerinde kamu çalışanlarının maaş sorunlarının çözümü **onları daha az çalıştırmaktan** geçmez. Geçemez.

Şöyle bir tehlike de var. Kamunun daha az çalışmasına rağmen Türkiye'de işlerin yürümesi vatandaşın aklına başka ilginç fikirler getirebilir. Sizin adınıza ben soruyu sorayım. Acaba hepsini **toptan tatile çıkarsak** daha iyi olmaz mı? Ne dersiniz? (27 Şubat 2000)

PETROL FİYATI NEREYE?

14 Nisan 1999'daki yazıma "**Ucuz Petrol Dönemi**" başlığını atmıştım. O sıralarda petrolün varili 10 dolar civarında seyrediyordu. Daha da düşeceğini iddia ettim. Ama petrol üreticisi ülkelerin beni izlediklerini unutmuşum. Hemen tedbir aldılar.

Sabah gazetesinin mürekkebi kurumadan Petrol İhracatçısı Ülkeler Örgütü **OPEC** toplandı. Üretimi kısma, fiyatları yükseltme kararı aldı. Her zamankinden farklı olarak bu kez bunu başarı ile uyguladı.

Ham petrolün varil fiyatı önce 20 dolara çıktı. Orada da durmadı. Şu sıralarda 30 doları aştı. OPEC'in maksadı çok açık. Tahminlerimin güvenilir olmadığını kanıtlamaya çalışıyorlar. **Bir komplo** ile karşı karşıyım.

Bu gibi durumlarda hep ünlü özdeyişi hatırlatırım. "Mağlup pehlivan güreşe doymaz". Konu böylesine güncelleşince bir kere daha boynumu giyotin altına uzatıp **petrol fiyatı tahmini** yapma zorunluluğunu hissettim.

Ekonomi ve Komplo

Şaka bir yana, petrol fiyatlarının analizinde **komplo teorileri** çok yaygındır. Bunun çok sayıda objektif nedeni var. İki tanesi nisbeten önemli duruyor. Komplocu düşünceyi destekliyor.

Birinci oyuncu **OPEC kartelidir**. Az sayıda petrol ihracatçısı ülke bir araya gelerek fiyatı tesbit ediyor. Bu fiyata tekabül eden üretim miktarını kotalarla ayarlıyor. Kısa dönemde kartelin çalıştığını geçmiş deneyimlerden biliyoruz.

İkinci oyuncu ise **ABD**. Çok önemli bir petrol üreticisi ama aynı zamanda dünyanın en büyük petrol ithalatçısı. OPEC'in belkemiğini oluşturan Orta Doğu ile stratejik ilişkileri var. Kendi çıkarlarına göre fiyatın yükselmesini yada düşmesini destekleyebilir.

Komplonun karşısında ise **piyasanın kendi mantığı** var. Petrol fiyatı yükselince OPEC dışı üretim karlı hale geliyor. OPEC içinde kotadan fazla üretim yapmak cazibe kazanıyor. Velhasıl arz artıyor.

Aynı anda yüksek fiyat petrol tüketimi talebini kısıyor. Arz artıp talep düşünce tüm komplolar zorlanıyor. Ürettiklerini satabilmek için firmalar ve ülkeler fiyat kırmaya başlıyor. Tekrar işin başına dönüyoruz.

Sektörün ayrıntıları ile sizi sıkmak istemiyorum. Bence şu andaki fiyat yükselmesi nisbeten müstesna konjonktürel faktörlerden kaynaklanıyor. Dolayısı ile kısa bir süre sonra **20-25 dolara** ineceğini sanıyorum.

Ancak, önümüzdeki yıllarda petrol fiyatlarında **volatilitenin** arttığını, yani hızlı çıkış ve düşüşlerin birbirini izleyeceklerini tahmin ediyorum.

Enflasyona Etkisi

Bizim hükümetler enflasyona hep bir bahane bulurlar. Son dönemde petrol fiyatlarındaki artışı söylüyorlar. Çeşitli yazılarımda buna karşı çıktım. Etkinin çok az olacağını gösterdim.

Yeni bir kanıt AB'den geldi. **Avrupa Merkez Bankası** AB çapında fiyat endekslerini yayınlıyor. Petrol fiyatlarının AB'de enflasyona yaptığı etkiye baktım. Sonuç çok ilginç.

Aralık 1999 itibariyle euro bölgesi yıllık tüketici enflasyonu **yüzde 1.7** çıkıyor. Bir yıl önce yüzde 0.8 olduğuna göre, 1999'da enflasyon bir puan yükselmiş. Aynı dönemde enerji fiyatları ise **yüzde 10.2** artmış.

Manzara çok açık. Ham petrol 10 dolardan 28 dolara çıkarken, enerji fiyatı yüzde 10, toplam enflasyon ise sadece **yüzde 1** yükselmiş. Hepsini bundan ibaret. Bilgilerinize sunulur. (2 Mart 2000)

SÜRPRİZ YOK

İlginç ve yoğun bir hafta geçirdik. Enflasyonla mücadele programının ikinci ayı bitti. IMF müfettişleri gitti. Hazine Şubat sonu itibariyle geçici bütçe sayılarını yayınladı. Enflasyon açıklandı. Petrol Ofisi ihalesi yapıldı. Tütün fiyatı tesbit edildi.

Genel kanımızı başlık zaten yansıtıyor. İyi yada kötü anlamda bir **sürpriz olmadığını** düşünüyoruz. Herşey enflasyonla mücadele programında öngörülen şekilde seyrediyor. İkinci uygulama ayının sonunda programda bir sapma görülmüyor.

İki ay için bile hükümetin programa sadık kalması başlı başına bir sürprizdir diyorsanız, o başka. "Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yemiş". Geçmişin tatsız hatıralarının çok sayıda gözlemcinin programa inanmasını **zorlaştırdığını** izliyoruz.

Karamsarlığa neden olan bir başka konu, hükümette programı sahiplenen **güçlü bir kişinin** olmaması idi. Koordinasyon sorunlarının oluşabileceği, sağdan soldan programın delineceği beklentisi bazı çevrelerde hala sürüyor.

Biz enflasyonla mücadele programının bu kez düzgün işleyeceğine inananlar arasındaydık. "İyimser", hatta "aşırı iyimser" diyenler oldu. İki ayın gelişmeleri **iyimserleri destekleyen** yönde çıktı.

İyi Haberler

En önemli haber **bütçeden** geldi. Hazine nakit bazında bütçe gerçekleşmesini açıkladı. Bunlar kesin sayılar değil ama ana eğilimin görülmesi için yeterli. Ayrıntılı hesapla farklar genellikle küçük oluyor.

Bütçede özellikle faiz öncesi dengesine önem veriyoruz. IMF de performans kriteri olarak onu alıyor. Geçici hesap **1.4 katrilyon TL** fazla gösteriyor. Takriben 2.5 milyar dolar ediyor. Hedeflenin biraz üstünde gibi duruyor.

İki hususun altını çizelim. Bunun içinde bankalardan alınan özel vergi gibi bir seferlik gelirler var. Fakat, daha ekonomi canlanmadı. Canlandıkça olağan

vergi gelirleri de artacak. Ayrıca, kamu harcamalarının da kontrol altında tutulduğu anlaşılıyor.

Petrol Ofisi ihalesinin tamamlanması, hükümetin özelleştirme hedeflerini tutturabileceğini düşündürüyor. **1.26 milyar dolar** bütçeye ilaç gibi gelecek. Üç yeni cep telefonu hattı için de düğmeye basıldı. TÜPRAŞ piyasaya çıkmak üzere.

Tütün taban fiyatları çok önemli bir gösterge idi. **Yüzde 25** artış geldi. Hükümetin memurlara uyguladığı, beklenen enflasyona göre gelir artışı sisteminin tarım sektörü için de geçerli olacağı böylece anlaşıldı.

Dış borçlanmadan gelen işaretler de olumlu. Yıllardır ilk kez Türkiye **net dış borç** almaya başladı. Pahalı iç borcun daha ucuz dış borç ile ikame edilmesi de bütçeyi çok rahatlatacaktır.

Enflasyon

Kamuoyu en çok enflasyonla ilgileniyor. Ocak'da TEFE'de çok yanılmıştık. Yani sabıkalıyız. Şubat sayılarından ise memnunuz. TÜFE'yi yüzde 3.9 bekliyorduk, **yüzde 3.7** ile biraz daha iyi çıktı. TEFE'yi yüzde 3.6 öngörmüştük. Gene **yüzde 4.1**'le daha yüksek çıktı.

Ancak, TEFE'deki artışta esas etken yüzde 7.6 artan **tarım ürünleri** olmuş. Kışın sert geçmesinin böyle bir etki yapacağı tahmin ediliyordu. Önümüzdeki aylarda onu telafi edecektir.

İyi haber "çekirdek enflasyon" adını verdiğimiz özel imalat sanayi fiyatlarından geliyor. Ocak'ta yüzde 5.8 iken Şubat'ta **yüzde 3'e** gerilemiş. Bizim tahminimizle tam oturuyor. Önümüzdeki aylarda enflasyonda ciddi inişler beklemek gerekiyor.

Yıllık enflasyon tahminimizde revizyon yapar mıyız? Olabilir. Ama ilk tepkim **Mart sayılarını** da görmek, revizyona ondan sonra gitmek.

Tasarrufçunun seçeneklerine ise önümüzdeki pazar günü bakmak istiyoruz. (5 Mart 2000)

SERMAYE İHRACATÇISI OLDUK

Yabancı sermaye yatırımları Türkiye'de çok konuşulan konulardan biridir. Adetimiz üzere, tartışma sayılarıyla değil, ilkeler düzeyinde sürdürülür. İdeolojik tavırlar hakimdir.

Örneğin **sol kesim** yabancı sermayeye çok karşıdır. Türkiye'nin bir yabancı sermaye cenneti olduğunu düşünür. Yabancı firmaların Türkiye'nin emeğini sömürdüğünü savunur. Engellenmelerini ister.

Hükümetler ise yabancı sermayeyi çok severler. Hepsi yabancı sermaye girişini teşvik eden kanunlar çıkartır. Her fırsatta daha çok yabancı yatırımın geleceği **müjdesini** verirler.

Böylece günler, haftalar, aylar, yıllar geçer. Türkiye ekonomisi bir krizden diğerine olağan seyrini sürdürür. Profesyonel iktisatçılar da **ödemeler bilançosu sayılarından** yabancı sermaye girişini izlerler.

Yabancılar Gelmiyor

Türkiye ekonomisinin insanı şaşırtan yanlarından biri de yabancı sermaye girişleridir. Teorik olarak, yabancı sermayenin Türkiye'ye **oluk gibi** akması gerekir. Emek ucuzdur. Büyük bir iç pazar vardır. Ekonomi çok dinamiktir. Döviz alım satımı serbesttir. 1996'dan bu yana AB ile Gümrük Birliği anlaşması yürürlüktedir.

Ama yabancı sermaye yatırımları son derece cılızdır. 1980'lerin başında yılda 100 milyon dolar ancak gelirdi. 1989 sonrasında 600-800 milyon dolar düzeyine oturdu. 1998'de **940 milyon dolar** girmiş. Bu bir rekor.

Ya diğer ülkeler? 1998'de **ABD'ye** 196 milyar dolar yabancı sermaye yatırımı yapılmış. ABD'nin milli geliri bizim 45 katımız. Aynı oranda yabancı yatırım alsak 4.5 milyar dolar ediyor.

Milli geliri Türkiye'ye çok yakın Polonya'ya 1997'de 5 milyar dolar gelmiş. Mısır'ın milli geliri Türkiye'nin yarısı ama bizim kadar yabancı yatırım alıyor. Yunanistan da öyle. Aynı yıl Çin'e ise 45 milyar dolar yabancı yatırım yapılmış.

Manzara çok açık. Yabancı yatırımcının Türkiye'ye fazla ilgisi yok. Ekonomiye **potansiyelinin çok altında** yabancı sermaye giriyor. Biz Türkiye'nin çok cazip bir yatırım ülkesi olduğunu düşünüyoruz. Yabancılar aynı kanıda değil.

Bizimkiler Gidiyor

Esas ilginç gelişme öbür tarafta. Yani **Türk firmalarının** yurt dışı yatırımlarında. 1989'a kadar hiç hareket yok. O yıl sermaye transferleri serbest bırakılıyor. 1991'de ilk sermaye ihracı yapılıyor: 27 milyon dolar.

1995'de 113 milyon dolara yükseliyor. 1997'den sonra sermaye ihracı hızla artmaya başlıyor. 1998'de 350 milyon doları buluyor.

Daha da ilginç 1999 yılı. Ocak-Kasım dönemi 11 aylık sayılar yayınlandı. Bu dönemde yabancılar Türkiye'ye 661 milyon dolar sermaye getirmiş. Ya bizimkiler dış dünyaya ne kadar yatırım yapmış? Sıkı durun: **630 milyon dolar**.

Evet. İnanılmaz ama gerçek. 1999 yılında Türkiye'den yurt dışına giden doğrudan sermaye yatırımı dış dünyadan Türkiye'ye gelene neredeyse eşitlenmiş. Arada sadece 30 milyon dolar fark kalmış. Belki Aralık'ta o da kapanır.

Bu bir ilk. Benim bildiğim Cumhuriyet tarihinde ilk defa Türkiye **net sermaye ihracatçısı** oluyor. Herkes Türkiye'de yabancı yatırımlar artacak zannederken, Türkiye dış dünyaya yatırımlarını arttırıyor.

Bu durumu nasıl tefsir edeceğiz? Sermaye ihracına başladık diye **sevinelim mi?** Yabancı sermaye gelmiyor diye **üzünelim mi?** Cevaplar kolay değil. Ne anlama geldiğini başka yazılarımızda ele alacağız. (9 Mart 2000)

PARİTE OYNAMALARINA DİKKAT

Son iki ayın ilk Pazar günü açıklanan enflasyonu değerlendirdik. Ekonomiye tasarrufçu açısından bakma geleneğimizi bozduk. Çünkü dezenflasyon programının uygulamaya girmesi, enflasyonu ekonominin en önemli konusu haline getirdi.

Dolayısı ile, tasarrufçuya önerilerimizi ayın ikinci Pazar gününe aldık. **TL faizleri** Şubat'ta da tüketici fiyat artışının altında kaldı. Böyle olacağı biliniyordu. Mart ve Nisan aylarında da aynı eğilimin süreceğini söyleyebiliriz.

Geçen ay da yazmıştık. Tasarrufunu TL mevduatına, repoya yada kamu kağıtlarına yatıranlar mutsuz. Tek tesellileri var. Bundan önceki iki yıl boyunca yüksek reel faiz geliri elde etmişlerdi. Onunla avunacaklar.

Bugün **döviz yatırma** daha ayrıntılı şekilde bakacağım. Son iki ayın mevduat sayıları çok ilginç. Enflasyonla mücadele programının devreye girmesinden sonra döviz mevduatında bir artış görülüyor.

Piyasa, özellikle repo cazibesini kaybedince tasarrufçunun **döviz dönmeyi** tercih ettiğini düşünüyor. Halbuki genel beklenti tam tersine idi. Aylık devalüasyon yüzde 2.1'e çekilince, TL'ye dönüş bekleniyordu.

Neden böyle oldu? Tam bilmiyorum ama doların euro karşısında güçlenmesinin önemli etkisi olduğunu sanıyorum. **Çapraz kurların** dolar ve marka etkilerini mercek altına alacağım.

Dolar Güçlenince

1 Ocak 2000'de dolar-euro paritesi **1.01**'di. Benim de aralarında olduğun pek çok iktisatçı, 1 euro=1 dolar paritesini psikolojik alt sınır olarak kabul ediyordu. Yani, euro'nun bu değer altına inmeyeceğine inanılıyordu.

Ama indi. 9 Şubat'ta euro 0,99'a düştü. Orada da kalmadı. Bir ara Asya piyasalarında 0.93'ü gördü. En son 10 Mart Cuma günü **0.96**'dan kapandı. İki buçuk ayda euro dolara karşı yüzde 4 değer kaybetti.

Bunun bizim açımızdan anlamına bakalım. Bir ay önce, 10 Şubat'ta dolar 560 bin TL, mark ise 284 bin TL idi. Cuma günü ise dolar 580 bin TL, mark 286 bin TL olmuştu. Bir aylık devalüasyonu dolar ve markta sırası ile **yüzde 3.6 ve 0.7** hesaplıyoruz.

Doların cazibesi hemen görülüyor. Yıllık yüzde 10 dolar faizinin aylığı yüzde 0.8 ediyor. Devalüasyonla toplayınca, doların son bir ay getiri **yüzde 4.6**'ya çıkıyor. Tüketici enflasyonunun 0.7 puan üstünde ve TL'ye kıyasla çok avantajlı.

Madalyonun öbür ucunda mark var. Gene yıllık yüzde 10 faiz ile markın son bir aylık getirisi sadece **yüzde 1.5** oluyor. TL faizlerinin bile epey altında kalıyor.

Euro Güçlenirse

Buraya kadar çok güzel. Ancak, dolar tutanların **risklerinin** hızla yükseldiğini söyleyebiliriz. Önümüzdeki bir kaç ay içinde euro mutlaka değer kazanır demiyoruz. Uluslararası döviz piyasalarını doğru tahmin etmek pek mümkün değil. Risk arttı diyoruz.

Başka türlü soralım. Ya euro yükselirse? O zaman ne olur? Sepet bazında kurlar Merkez Bankası tarafından yayınlandığına göre, pariteyi tahmin edince günlük kurları kolayca hesaplayabiliyoruz.

Önümüzdeki üç ay içinde euro'nun **1.07** dolara çıktığını kabul edelim. Son derece ilginç. 10 Haziran'da doların gene 580 bin TL'ye satılacağını

hesaplıyoruz. Dolara yatırım yapanlar üç ay boyunca devalüasyondan hiç bir şey kazanmayacaklar. Bütün getirileri aylık **yüzde 0.8** dolar faizinden ibaret kalacak.

Doğallıkla, bu kez markçılar avantajlı. 1.07 paritesinde 10 Haziran'da mark 320 bin TL'ye çıkıyor. Üç ayda **yüzde 12** değer kazanıyor. Bu kez onlar gülüyor.

Şunu söylemeye çalışıyoruz. Dolar tutmak yakın geçmişte avantaj sağladı. Ama **riskli bir yatırım** olduğunu unutmamakta yarar var. Parite ile beraber her şey değişebilir. Tasarrufçuya hesabını riskleri bilerek yapmasını tavsiye ediyoruz. (12 Mart 2000)

BAYRAMDA EK TATİL VE MİLLİ GELİR

Söze okuyucularımın mübarek Kurban Bayramını kutluyarak başlamak istiyorum. Genellikle bayram yazılarımız hafif ve duygusal oluyor. Ama bu kez kuralı biraz bozuyoruz.

Ecevit hükümeti yeni bir gelenek oluşturdu. Bayram tatilini kamu çalışanları için uzatıyor. Bu yıl Şeker Bayramında yaptılar. Şimdi tekrarladılar. Bayram tatili **10 güne** çıktı.

Geçen hafta birinci sınıf iktisada giriş dersinde milli gelirin hesaplanmasını anlatıyordum. Fırsattan yararlandım. Öğrencilerime Ecevit'in tatil popülizminin **milli gelire etkisini** sordum.

Bir bölümü azaltacağını düşünüyordu. Diğerleri "vatandaş ek tatilde para harcayacak, milli gelir artacak" dedi. İktisatçı fıkralarına layık şekilde "**o da olabilir, öbürü de**" dedim. Uzun uzun anlatmam gerekti.

Bazı Tanımlar

Bir ülkenin bir yılda yaptığı toplam mal ve hizmet üretimine günlük dilde milli gelir diyoruz. Teknik adları şöyle: **Gayrisafi Yurtiçi Hasıla** – GSYİH – ve **Gayrisafi Milli Hasıla** – GSMH.

GSYİH **ülke içinde** yapılan üretimi hesaplıyor. Üretimi kimin yaptığına bakmıyor. Örneğin, çok uluslu şirketin Türkiye'deki üretimi giriyor. Ama Türk firmasının yurt dışında yaptığı girmiyor.

GSYİH'dan yurt dışına kar transferlerini ve Türkiye'de çalışan yabancıların yurt dışına yolladıkları paraları düşüyoruz. Buna karşılık Türk firmalarının yurt dışı karlarını ve işçi dövizlerini ekliyoruz. **GSMH**'yı buluyoruz.

Bunları tanımlamak kolay ama hesaplamak bayağı zor. Türkiye'de işler daha da karışıyor. Malum, vatandaş vergi kaçırıyor. Üretimin önemli bölümü **kayıt dışında** gerçekleşiyor. Milli gelir hesaplarına sokmak kolay olmuyor.

Aslında sadece **piyasada alınıp satılan** mal ve hizmetleri milli gelir hesabına dahil edilmesi gerekiyor. Buna göre, evde çocuklarına bakan, yemek yapan kadın milli gelire katkıda bulunmuyor. Köylülerin kendi tüketimleri için yaptıkları üretim de hesap dışı tutuluyor.

Ama kadın dışarıda çalışır ve ev işleri için bir yardımcı tutarsa, **yardımcının ücreti** milli gelire giriyor. Saçma gelecek ama şöyle bir hesap

yapabiliriz. Kadınlar başkalarının yanında evişi yapsalar toplumun refahı aynı kalır ama milli gelir artar.

Devletin Üretimi

En zoru klasik devlet fonksiyonlarını milli gelir hesaplarına dahil etmek. Çünkü bunlar piyasada alınıp satılmıyor. Ama devlet çok büyük bir işveren. Bir şekilde hesaplanması gerekiyor.

Ne yapmalı? Basit bir çözüm bulunmuş. Memurların milli gelire katkısı **aldıkları maaşla** ölçülüyor. Memur maaşları artınca, daha fazla üretim yaptıkları kabul ediliyor. Azalınca, tersine.

Olur mu öyle demeyin. Oluyor işte. Bütün dünyada aynı yöntem kullanılıyor. Buradan ek Bayram tatiline gelebiliriz. Kamu tatile girince, çalışanların maaşları düşmüyor. Dolayısı ile milli gelire katkıları da **azalmıyor**.

Bilmecenin sonuna geldik. Eğer üç günlük ek bayram tatilini **sadece devlet** uygularsa, milli gelire sayısal etkisi olmayacak. Hatta, tatilde insanlar evleri dışında daha çok yemek yiyeceklerine, otelde yatacaklarına göre milli gelir artacak. Ancak, eğer **özel kuruluşlar** da ek tatil yaparsa durum farklı. Özel üretim ve dolayısı ile milli gelir azalacak.

Böylece iktisatçı fıkralarının aslında gerçeği yansıttıklarını da bir kez daha göstermiş olduk. Okuyucularıma milli geliri arttıracak tatiller dilerim. (16 Mart 2000)

İYİMSER MİYİM?

“İyimser” diye nitelenmeyi önce pek ciddiye almıyordum. **“Ne var yani, kötümser olmaktan iyidir”** diyip geçiyordum. Ama bir süredir daha sık duyuyorum. Dikkatimi çekti. Üstünde düşünmeye başladım.

Çok sayıda okuyucum, yolladıkları mesajlarda yada yüz yüze konuştuğumuzda, analizlerimi iyimser bulduklarını ifade ediyorlar. Sözcüğü **“iyi niyetli ama gerçekçi değil”** anlamına kullandıkları anlaşılıyor.

İyimser damgasından aslında pek gocunmuyorum. Doğru bir tarafı var. Kişiliğim itibariyle kötümser bir insan değilim. Ama bir küçük tedirginlik duygusu da belirdi. Acaba bir yanlış mı yapıyorum? Neden öyle diyorlar?

İktisatçı sürekli gelecek hakkında tahminler yapmak zorundadır. Doğallıkla geçmişte olup bitenleri de açıklaması istenir. Ama iktisatçıdan esas beklenen **geleceği öngörmesidir**.

Demek ki, tahminleri **sistemik olarak hatalı** çıkan bir iktisatçı mesleğini iyi yapmıyordur. Sistemik sözcüğü önemli. Kastedilen, fiili sayıların hep aynı yönde saptmasıdır. Bu durumda iktisatçı saygınlığını yitirecektir.

Bunu kim ister? **Ben istemiyorum**. Eğer hakikaten iyimser olmuşsam, gerçekçiliğimi kaybettiğime işaret eder. Eninde sonunda tahminlerime kimse güvenmeyecektir.

Eski Yanılgılar

Önce geçmiş tahmin performansına baktım. Yanılgılarımı zaten okuyucularımla paylaştım. Bizim meslekte yanılmak ayıp değildir. Yanıldığını saklamaya çalışmak yanlıştır.

Doğrusu, sistemik hatalar bulmakta zorlandım. Tam tersine, örneğin büyüme hızında son iki yılda hep **en kötümser** tahminleri yapmıştım. Ve sayılar daha bile kötü çıktı.

Ödemeler bilançosu tahminlerim de fena tutmamış. Bazı iktisatçılar döviz açıklarını hep daha büyük öngörmüşler. Ben daha **gerçekçi tahminler** yapmışım. Genellikle fazla yanılmamışım.

Faiz tahminlerimi hep **korkarak** veririm. Yanılığa çok müsaittir. “Düşecek, uzun vadeye girin” dersiniz, yükselir. “Tırmanacak, repoya dönün” dersiniz aniden çöker. Her iki hatayı da yapmışız.

Ya enflasyon? Orada gerçekten bir sorun var gibi duruyor. 1998'deki düşüşü doğru tahmin etmişiz. Fakat 1999'da enflasyon beklentimiz çok iyimser kalmış. Fiili enflasyon anlamlı şekilde **daha yüksek** çıkmış. Doğallıkla, bu döviz kuru tahminlerimize de yansımış.

Bundan Sonrası

Bu gözlemlerden, “iyimser” sıfatının daha çok enflasyonla mücadele programına verdiğim **destekten** kaynaklandığı kanısına vardım. Açıkça söylemeliyim. Programı beğeniyorum. Teknik olarak fevkalade tutarlı olduğu kanısındayım.

Daha önemlisi, döviz kurunun nominal çapa tutulmasını uzun süredir savunuyorum. Türkiye'nin **kuru sabitlemeden** enflasyonu düşürebilmesinin imkansız olduğunu düşünüyorum.

İyimser-kötümser ayırımı **kur politikası** ile doğrudan bağlantılı duruyor. Çok kişi yıllık sepet devalüasyonunun yüzde 20'de kalmasının enflasyonu hedeflenen düzeye düşüreceğine inanmıyor. İnananlara iyimser diyor.

Bu analiz doğru ise, ben iyimser sıfatını hak ediyorum. Ancak, söz konusu olan kendime rağmen iyimserlik. Sadece iktisat teorisinin ve başka ülkelerin fiili deneyimlerinin enflasyonun kurdan fazla sapmayacağını göstermesi yüzünden. Kabahati bende bulmayın. **Kabahat teoride...** (19 Mart 2000)

DRAHMA'DAN EURO'YA

Ağustos depreminden bu yana **Yunanistan**'la ilişkilerde iyileşme hızlandı. Medyada her gün olumlu haberler çıkıyor. Turizmden sanayiye ve bankacılığa, iki komşu ülke arasında ticari ve ekonomik işbirliği olanakları aranıyor.

İlginçtir. Aslında komşularımızda olup biteni pek yakından izlemeyiz. Halbuki, hem iktisat teorisi hem de fiili dünya gerçeği, komşu ülkeler arasında **yoğun ekonomik ilişkiyi** gerektirir.

Geçmişte, politik sorunlar bunu engelledi. Türkiye-Yunanistan ticareti komik denecek kadar azdır. İki ülkenin de bundan zararlı çıktığını söyleyebiliriz. Ekonomik işbirliği her iki tarafın lehine olacaktır.

Politik duvarlar yıkılınca **ekonomik ilişkiler** de gelişecektir. Yunanistan'ın AB üyesi olduğunu, Türkiye'nin ise AB ile Gümrük Birliği anlaşması imzaladığını ve tam üyelik yolunda ilerlediğini unutmamalıyız.

Enflasyonu Düşürdüler

Son on yılda Yunan ekonomisi çok önemli bir dönüşüm yaşadı. 1990'ların başında enflasyon yüzde 20'lerde seyrediyordu. AB'nin tek paraya döneceğini anlayınca, enflasyonla ciddi bir mücadele başlattılar.

1996'da yıllık fiyat artışları yüzde 8.5'a düşmüştü. Ama hala diğer AB ülkelerine kıyasla çok yüksekti. Mücadele devam etti. 1999'da enflasyon **yüzde 2.5'a** geriledi. Petrol fiyatlarındaki artışa rağmen 2000'de yüzde 2.3 hedefleniyor.

Benzer bir iyileşme **kamu maliyesinde** görülüyor. 1994 öncesinde, bütçe faiz öncesinde açık veriyordu. Dolayısı ile toplam kamu açığı milli gelirin yüzde 10 ve üstünde gerçekleşiyordu.

1994 sonrasında bütçenin faiz öncesi dengesi artıya geçti. Paralelinde bütçe açığı makul düzeylere geriledi. 1999'da faiz öncesi fazla milli gelirin yüzde 6'sına çıkınca, bütçe açığı **yüzde 1.5'da** kaldı.

Geçmiş bütçe açıkları devlet borçlarını sürdürülemez düzeylere tımandırmıştı. Örneğin 1996'da devlet borcunun milli gelire oranı **yüzde 112.2'ye** ulaşmıştı. Türkiye'de bu sayının yüzde 60'ın altında olduğunu hatırlatalım.

Kamu maliyesi düzelince, devlet borcu da azalmaya başladı. 2001'de borcun milli gelirin altına düşeceği hesaplanıyor. Ondan sonrası daha da hızlı gidecektir. Çünkü hem nominal hem de reel faizler de hızla düşüyor.

Maastricht Kriterlerine Uyum

1995'de Yunan ekonomisi Avrupa Para Birliği için öngörülen kriterlerin hiçbirine uymuyordu. Enflasyon, faiz, kamu açığı ve borç sayıları kabul edilenin çok üstünde idi. O nedenle **1999'da** AB üyesi 11 ülke ile birlikte euroya geçemediler.

Ama çabaları sonuç verdi. Makro ekonomik göstergelerin eğilimi doğru yönde. Fiilen küçük farklar kalsa bile, önemli olan eğilim. Piyasalar Yunanistan'ın **2001 yılında** AB enflasyonunu yakalayacağına güveniyorlar.

Dolayısı ile euroya katılmak için müracaat ettiler. Bir sürpriz beklenmiyor. **2001 yılında** Yunanistan euronun 12'inci üyesi olacak. Yaz tatilini Yunanistan'da geçirecek AB turistleri para değiştirmek zorunda kalmayacaklar. Euro kullanacaklar.

Yunanistan deneyiminden Türkiye'nin öğrenecekleri var. Birincisi, başlangıç şartları kötü bile olsa, **siyasi irade** olunca ekonomik istikrarın tesis edilebildiğini görüyoruz.

İkincisi, fiyat istikrarı kamu borçlanmasını çok rahatlatıyor. Yunanistan'da faizler şu anda yüzde 9'un altında. Bir yıl sonra, euroya geçince Almanya düzeyine, **yüzde 5'lere** gerileyecek.

Üçüncüsü, reel ekonomide çalkantılar azalıyor. Rusya'daki krizi rağmen Yunan ekonomisi son bir buçuk yılda küçülmedi. Tam tersine, büyüme **normal temposunda** devam etti.

Ne diyelim! Komşuda pişer, bize de düşer. Darısı başımıza...
(23 Mart 2000)

TAKIM OYUNU

Galatasaray'ın Avrupa'daki başarılı performansı Türkiye'yi çok etkiledi. Medyanın verdiği yer ve önem yavaş yavaş Cumhurbaşkanlığı seçiminin bile önüne geçti. Gazetelerde birinci sayfaya **sarı kırmızı** renkler hakim olmaya başladı.

Aslında bu konuda yazmak istemiyordum. Bir çok nedenim var. Birincisi, **objektif olamamaktan** korkuyorum. Galatasaray lisesi mezunuyum. 1962'den beri klüp üyesiyim. 30 yılı doldurduğumdan Divan'a girdim. Yönetimin çoğunluğu dostum. Bir bölümü sınıf arkadaşım.

Bu koşullarda duygusallığa kendini kaptırmamak çok zor. Üstelik futboldan iyi anladığımı da düşünmüyorum. Sadece arada sırada maça giderim. Büyük bölümünü televizyondan seyredirim.

Bu yıl Avrupa kupalarındaki maçları Ali Sami Yen'de izlemeye karar verdim. İlk maçta Herta-Berlin ile zar zor 1-1 berabere kaldık. İkinci maçta Chelsea'ye 5-0 yenildik. Acaba **uğursuzluk** bende mi diye düşündüm.

Nitekim, ben gitmeyince Galatasaray kendi sahasında çok iyi oynayıp üst üste zor Avrupalı rakiplerini yendi. Biraz cesaret geldi ve Dortmund maçına gittim. Gene berabere kaldık. Tahmin edeceğimiz gibi, Perşembe gecesi Mallorca maçını **evde seyrettim**. Galatasaray zorlanmadan kazandı.

Sırrı Nerede?

Çok sayıda insan kendi kendine ve etrafına aynı soruyu soruyor. Galatasaray'ın başarısı nereden kaynaklanıyor? Nasıl oluyor da bir takım kendi ülkesindeki futbol düzeyinin çok üstünde bir performans gösteriyor?

Fevkalade ilginç ve zor bir soru olduğunu düşünüyorum. Amerika'da olsa, hemen üniversiteler bu konuda araştırma yapmaya başladılar. Örneğin İşletmecilik eğitiminde Galatasaray **bir vaka** olarak incelenirdi.

Yönetim bilimlerinde uzmanlaşmış akademisyenler olayı ele alırdı. Neyi, kimin, ne zaman ve nasıl doğru yaptığına bakılırdı. Bu tekil vakadan genellemelere gitmeye, işalemi için dersler çıkartmaya çalışılırdı.

Üstelik, olayda başka gariplikler de var. Takımın yöneticisi Türk. Oyuncular da öyle. Yani başarısı **yabancı futbol adamlarına** atfetme olanağı da mevcut değil. Öyle olsa işimiz kolaylaşırdı.

Ortada bir sürü hipotez dolaşiyor. Derwall'in kurduğu altyapı sayesinde diyenler var. Hagi gibi olağanüstü bir oyuncuya sahip olmayı gösterenler var. Klüpte lise mezunlarının hakimiyetine bağlı olanlar var.

Hepsinin çok önemli olduğuna eminim. Bir dizi etkenin, Galatasaray'ın Türkiye'de ender raslanan bir bileşimi tutturmasına yol açtığı kesin. Beni nihai nedenlerden çok o **bileşim** ilgilendiriyor.

Yaratıcılık ve Disiplin

İpuçlarını TESEV ve Türk Henkel yönetim kurulu başkanı, kadim dostum Can Paker verdi. Bir sohbet sırasında, 21.inci yüzyılda yönetimde başarının "**bireysel yaratıcılıkla takım oyunu arasındaki dengenin iyi kurulmasına**" bağlı olacağını söyledi.

Takım oyunu disiplin ister. Disiplin ise daima bireysel yaratıcılığı köreltir. Bireysel yaratıcılık ise daima takım oyununu bozar. Ama ikisi de başarı için mutlaka gereklidir. Faaliyetin türü ne olursa olsun, her yönetimin önündeki **temel açmaz** budur.

Bence Galatasaray'ın sırrı bu dengeyi tutturmuş olmasında yatıyor. Tek tek futbolcuları daha yetenekli başka takımlar var. Çok daha disiplinli oynayanlar da var. Ama **bireysel yaratıcılıkla takım oyununu** böylesine biraraya getiren yok.

İşaleminden siyasetçisine, herkesin Galatasaray'ın performansını dikkatle analiz etmesinin çok yararlı olacağını düşünüyorum. Tüm camiayı kutluyor ve sevgili takımına bu akşam oynanacak Fenerbahçe maçında başarılar diliyorum. (26 Mart 2000)

CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİ

Siz bu satırları okumadan, Meclis'te ilk tur sonuçlarını birinci sayfa başlığından öğrenmiş olacaksınız. Bu konuya girmek pek istemiyordum. Ama okuyucularımdan "**ne düşündüğümü**" soranlar oldu.

Türkiye'de cumhurbaşkanlığı seçimleri hep çok önemli olmuştur. Halbuki **parlamentar sistemlerde** genellikle kamuoyunun ilgisini çekmez. Parlamenterlerin ve partilerin kendi aralarındaki bir sorun olarak görülür.

Türkiye'de neden böyle? Bir çok neden sayılabilir. Biri, tek parti döneminde bu görevi Cumhuriyetin kurucuları Atatürk ve İnönü'nün yapmalarının psikolojik etkisi olabilir. Sistem şeklen parlamenter olsa da, o dönemde aslında **prezidansiyel** gibi çalışıyordu.

27 Mayıs sonrasında, cumhurbaşkanlığı **asker-sivil çekişmesinin** temel odak noktalarından biri idi. 27 Mayıs'ın getirdiği askeri vesayet sivil cumhurbaşkanına izin vermedi, hep askerler seçildi.

12 Eylül anayasası cumhurbaşkanlığının yetkilerini arttırdı. Sorumsuz ama yetkili bir makam oluşturuldu. Neyse ki, rahmetli Özal cesur bir kararla Cumhurbaşkanlığı yolunu **sivillere** açtı.

Ecevit'in Hesabı

Anayasa değişikliği kabul edilir ve Demirel tekrar seçilirse, bunun mimarı tereddütsüz **Başbakan Ecevit** olacaktır. İlk baştan konuyu sahiplenen, teker teker engelleri aşan ve bu noktaya getiren odur.

Ecevit neden böyle yaptı? Ortada bir çok senaryo dolaşüyor. Kendi analizimi kısaca açıklamak istiyorum. Bence sorunun kökeninde **bir yasal ayrıntı ve parlamento aritmetiği** yatıyor.

Yasal ayrıntı Ecevit'in cumhurbaşkanlığı için anayasanın öngördüğü yüksek eğitim koşuluna sahip olmamasıdır. Eğer Ecevit aday olabilse, hiç zorlanmadan koalisyonu oluşturan partilerin oyları ile seçilirdi diye düşünüyorum.

Öte yandan, Meclis'te sağ partiler çoğunluktadır. Bu yapı başka DSP'linin seçilmesine izin vermiyor. Demek ki, dört **sağ partiden** birine mensup bir milletvekili cumhurbaşkanı olacaktır.

Hangi parti? Bütün işaretler **MHP'yi** gösteriyor. Sağdaki en büyük partidir. DSP eğer ANAP'ın adayını desteklerse DYP ve FP'nin MHP'li bir cumhurbaşkanına oy verecekleri çok açıktır. DYP ve ANAP'ın DSP'nin de kabul edeceği bir aday üstünde anlaşmaları ihtimali ise adeta sıfırdır.

Ecevit, MHP kökenli bir cumhurbaşkanının koalisyonda kendi gücünü **zayıflatacağını** düşünmektedir. Bu durumda Demirel'in ikinci kere seçilmesini sağlamaktan başka çözümü yoktur.

Duygu ve Mantık

Benim görebildiğim, toplum Demirel'in tekrar cumhurbaşkanı seçilmesini istemiyor. Referandum yapılırsa, ezici bir çoğunluğun "**Demirel artık siyaseti bıraksın**" diyeceği kanısındayım.

Bu duygulara ben de katılıyorum. Türkiye siyasette **kan değişimi** istiyor. Yeni yüzler, yeni insanlar ortaya çıkmalıdır. Siyasi kadrolar yenilenmelidir. Cumhurbaşkanlığı o bakıma önemli bir semboldür.

Ancak, işin mantık boyutunu unutmayalım. Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda **siyasi istikrara** da çok ihtiyacı vardır. Ecevit hükümeti, enflasyonla mücadeleden AB'ye tam adaylığı, hayati reform projelerini devreye sokmuştur. Bunların sonuçları ancak siyasi istikrarla alınabilir.

Açıkça söylemeliyim. Gönlüm istemiyor. Ama aklım "galiba ehveni şer budur" diyor. İki arada kaldım. **Fazla önemsememek** belki de en iyisi. Başta da belirttim. Aslında parlamenter sistemde cumhurbaşkanlığı bir protokol görevidir.

Bence soruna bu optikten bakın. Sonuç neyse bilmiyorum ama hayırlı olmasını dilerim. (30 Mart 2000)

“DANDİK PARANIN” FATURASI ÇIKIYOR

Yılbaşından bu yana ayın ilk Pazar yazısını **tasarrufçuya** ayırmakta zorlanıyoruz. Şubat ve Mart'ta enflasyon sayıları engelledi. Bu kez mutlaka yapmak istiyordum.

Ama Cuma günü 1999'un **milli gelir ve ödemeler bilançosu** yayınlandı. Ödemeler bilançosunu tam beklediğimiz gibi geldi. Milli gelir ise benim karamsar tahminlerimden bile kötü çıktı.

Dün gazetelerde okudunuz. Sayıları tekrarlamaya gerek yok. GSYİH ve GSMH sırası ile **yüzde 5.0 ve 6.4** küçülmüş. Son yarım yüzyılın en kötü yılını geçirmişiz. 1994 bile 1999'dan daha iyi imiş.

Okuyucularım hatırlayacak. Yaz ortasında (depremden önce) küçülmenin yüzde 4'lere vurabileceğini söylemişim. Kamuoyunda pek iltifat görmedim. Abarttığım, kara gözlükler taktığım düşünülür.

Sonbaharda tahminimi GSYİH ve GSMH için sırası ile yüzde – 4.5 ve – 5.7'ye çektim. Meğer onlar bile **iyimser** kalacaktı.

Bahane Aramayın

İlk tepkilere bakıyorum. Hemen **Rusya krizi ve deprem** gündeme getiriliyor. Yani, açık yada örtülü şekilde ekonomideki küçülmenin temel nedeninin Türkiye'nin denetimi dışındaki olaylarda yattığı ima ediliyor.

Hakikaten öyle mi? 1999 yılında ekonominin girdiği büyük kriz dış faktörlerden mi kaynaklanıyor? Bu tefsir bana Nasreddin Hocanın "yahu, hırsızın hiç suçu yok mu?" sorusunu hatırlatıyor.

Rusya'dan başlayalım. 1999'un ikinci yarısında Rusya ekonomisinde **büyüme pozitif**. Nitekim, son üç ayda Rusya'ya hem ihracatta hem de bavlul ticaretinde tekrar artış başladı.

Bu ne biçim iştir! Rusya Ağustos 1998'de krize girdi. Son altı aydır toparlanıyor. Ama Türkiye'nin son çeyrek GSMH büyüme hızı **yüzde – 6.1** olmuş. Biraz ciddiyet lütfen.

Gelelim depreme. 1999'un tümü için büyümeden 1 puan götürdüğünü kabul ediyoruz. Buna göre, deprem üçüncü ve dördüncü çeyrek büyümesinden 2 puan siliyor. Demek ki son çeyrekte gene açıklanması gereken – **4.1 puan** kalıyor.

Beyhude bahane aramayın. Rusya, Apo'nun yakalanması ve deprem hiç şüphesiz sonucun bu kadar kötü çıkmasına katkı yaptılar. Ama esas sorun onlar değil. Esas sorun, dışsal şoklara karşı ekonominin **savunmasız** olması.

Onun da nedenini hep söyledik. Bu krizin arkasında TL'nin "**dandik para**" haline dönüşmesi yatıyor.

Enflasyon-Kur-Faiz Sarmalı

Bilmecenin sırrı, vatandaşın haklı olarak TL'ye hiç güvenmemesidir. Para sağlamsa, ekonomi yavaşlayınca para otoritesi faizleri düşürür. Böylece yatırım ve tüketim harcamaları teşvik edilir. Ama Türkiye bunu yapamadı. Çünkü düşük faizde **döviz hücüm edilmesinden** korkuldu.

Küçülme ithalatı azaltır. Doğallıkla ülke parası değer kazanır. Böylece enflasyon ve enflasyon beklentiler düşer. Gene **döviz hücüm korkusu** ile biz onu da yapamadık.

Araya kamu maliyesini sokun. Küçülme vergi gelirini azaltıyor. Kamu açığının artması faizi yükseltiyor. Açık daha da büyüyor. Mecburen hükümet dolaylı vergi oranlarına yükleniyor. **Kamu zamları** enflasyonu tırmandırıyor.

Düşünün. Ekonomi küçüldükçe, faiz, devalüasyon ve enflasyon yükseliyor. Dolayısı ile ekonomi daha da küçülüyor. Bunun anlamı çok açık. Dandik para sayesinde, sıradan dışsal olumsuzluklar ölümcül bir dönüşüyor.

Bu konuya tekrar döneceğim. Dandik paranın **son on yılda** Türkiye ekonomisine nelere mal olduğunu sayılarla açıklayacağım. Fatura en karamsarların bile beklediklerinden çok daha yüksektir.

Parası dandik olanın başı beladan kurtulmaz. Bu iyi biline...
(2 Nisan 2000)

"KUR ÇAPASI" İŞLİYOR

Pazartesi günü Mart ayı **enflasyon sayıları** açıklandı. Doğrusu bütün piyasa gibi biz de heyecanla bekliyorduk. İki ihtimal vardı. Hangisinin gerçekleşeceği bilinmiyordu.

Biri, Mart ayında enflasyonun Şubat'taki düzeyini koruması idi. Hatırlatalım. Şubat'ta toptan eşya ve tüketici fiyatları sırası ile yüzde 4.1 ve 3.7 artmıştı. Sepet devalüasyonunun **yüzde 2.1** ile sınırlandırılmasına rağmen enflasyonun böylesine yüksek kalması korkutuyordu.

İkincisi ise Şubat'a kıyasla gözle görülür bir düşüş yaşanması idi. Örneğin, her iki endekste **yüzde 3** civarı çok olumlu bir işaret olacaktı. Kurdaki yavaşlamanın fiyatlara yansımaya başladığını gösterecekti.

İkincisi oldu. TEFE bir puan düşerek **yüzde 3.1** çıktı. TÜFE 0.8 puan gerileyerek **2.9'a** indi. Dikkatinizi çekmiştir. İki gündür, kamuoyunda enflasyonla mücadele programının başarısı konusunda daha iyimser bir hava esiyor.

Çekirdek Enflasyon

Bir fiyat endeksi binlerce çok farklı malın fiyatlarından oluşuyor. Bunları sistematik olarak gruplara bölebiliyoruz. Bazı kategoriler özellikle önem kazanıyor.

Örneğin, **kamu tarafından üretilen malların** fiyatları sadece piyasada belirlenmiyor. Hükümetin kararları da etkiliyor. Siyasi nedenlerle bazen zam yapılmıyor, fiyatlar artmıyor. Bazen vergiyi arttırmak için çok zam yapıyor, fiyatlar çok hızlı artıyor.

Öte yandan, **tarım ürünlerinin** fiyatlarında mevsim koşullarının ağırlığı var. Kötü kış şartları ulaşıma da sekte vurarak sebze ve meyva fiyatlarını tırmandırıyor. Buna karşılık yeni ürün geldiğinde fiyatlar hızla düşüyor.

Toptan eşya fiyatları içindeki "**özel imalat sanayi**" fiyatları her iki sorunu da taşıyor. Bunlara hükümet karışmıyor; mevsim etkisi de çok daha az. Dolayısı ile onlara "**çekirdek enflasyon**" diyoruz. Enflasyonun esas yönünü oradan izliyoruz.

Mart ayında "özel imalat sanayi" fiyatları **yüzde 2.5** artmış. Ocak ve Şubat'ta artış sırası ile yüzde 5.8 ve 3.0 olmuştu. Yani iki ayda "çekirdek enflasyon" yarıdan fazla düşmüş.

İlginç bir gözlem yapabiliriz. Mart'ta TL döviz sepetine kıyasla yüzde 2.1 değer kaybetti. "Çekirdek enflasyon" ise yüzde 2.5 çıktı. Aradaki fark sadece **0.4 puana** inmiş.

Bundan Sonrası

İlkbaharda enflasyon tahminlerimizde revizyon yapacağımızı söylemiştik. 1999 sonunda verdiğimiz, TEFE ve TÜFE için sırası ile **yüzde 23 ve 28** oranlarının biraz düşük kalmıştı. Son iki günde bu konuda bazı çalışmalar yaptık.

Baştan beri, özellikle "çekirdek enflasyonda" devalüasyonun çok etkili olduğunu düşünüyorduk. Özel imalat sanayi fiyatları ve kurun birbirine **çok yakın** seyretmesi gerekiyordu. Bir gecikme olacaktı ama ne kadar süreceğini bilmiyorduk.

Mart sayıları bir fikir veriyor. Önümüzdeki aylarda "çekirdek enflasyon-kur" farkının ortalama **0.5 puanı** aşmayacağını öngörüyoruz. Bazı aylar fark daha yüksek çıksa bile, başkalarında daha düşük çıkarak telafi edecektir.

Demek ki tersinden, yani **kurdan başlayarak** enflasyonu hesaplamak mümkün olacaktır. Nisan-Haziran döneminde sepet devalüasyon yüzde 1.7'dir. Yazın yüzde 1.3'e, Ekim-Aralık döneminde ise yüzde 1'e gerileyecektir.

Devalüasyon yavaşladıkça, "çekirdek enflasyon-kur" farkı daha da düşecektir. Bu durumda, yıl sonunda TEFE enflasyonunun **yüzde 30'un** altında kalması ihtimalini çok yüksek gördüğümüzü söyleyebiliriz. Ayrıntıları bir başka yazıda ele alacağız. (6 Nisan 2000)

DÖVİZİN GETİRİSİ

Geçen Pazar söylediğimiz gibi, bu hafta ekonomiye **tasarrufçu açısından** bakacağız. Enflasyonla mücadele programı yılbaşında devreye girince kur yavaşladı. Faizler düştü. Borsa önce tırmandı ama şimdi dalgalanıyor. Gayrimenkulde bir hareket yok.

Tasarrufçu bu duruma alışkın değil. Merkez Bankası yıllarca "**enflasyon kadar devalüasyon**" kuralını uyguladı. Böylece kur ve enflasyon birbirini besledi. Kurdaki belirsizlik TL'nin risk primini, yani reel faizleri arttırdı.

Aslında tasarrufçu bu durumdan **memnundu**. Yüksek faizlerin gene kendisi tarafından yüksek vergilerle ödeneceğini unutuyordu. Sadece gelir kısmına bakıyordu.

"**Döviz çapası**" tasarrufçunun bu mutluluğunu elinden aldı. Şimdi kurun bir yıl sonra ne olacağını biliyoruz. Dolayısı ile dövize yatırımın getirisini kolayca hesaplayabiliyoruz. TL ile karşılaştırabiliyoruz.

Yüzde 15.7 Devalüasyon

Mart'ın son haftasında Merkez Bankası **Ocak-Mart 2001** için günlük kurları açıkladı. "1 dolar artı 0.77 euro" döviz sepetinin aylık devalüasyon oranı yüzde 0.9 olarak tesbit edildi.

Demek ki, **31 Mart 2001'de** döviz sepetinin TL değerini biliyoruz. Dolar-euro paritesini tahmin edince, kurlar kolayca hesaplanıyor. Kısaca gözden geçirelim.

Şu anda parite 0.97 (1 dolar = 2 mark) civarında dolaşüyor. 31 Mart'ta dolar 583 bin TL imiş. Eğer parite aynı kalırsa, bir yıl sonra 675 bin TL olacak. Yıllık devalüasyon **yüzde 15.7'ye** geliyor.

Yıllık yüzde 12 dolar faizi kabul edersek, stopaj sonrası TL getirisi **yüzde 27.8'e** geliyor. Stopaj sonrasında aynı getiriye sağlayan TL faizi ise yıllık **yüzde 33.1** oluyor.

Hesap açık. Tasarrufunuzu bir yıllık vade ile yüzde 33.1 brüt (27.8 net) üstünde faizle nemalandırabiliyorsanız, bugünkü pariteyi muhafazası koşulu ile dolara kıyasla **daha iyi faiz** alıyorsunuz.

Parite Riski

Ancak, yukarıdaki hesapta kahramanca bir varsayım var. Doların euro karşısında bugünkü yüksek değerini koruyacağını kabul ediyoruz. **Ya korumazsa?** Ya iktisatçıların öngörülleri bu kez tutar ve euro değer kazanırsa?

Gene hesapladık. Bir yıl sonra parite 1.15'e (1 dolar = 1.7 mark) çıkarsa, doların 31 Mart 2001 değerini 628 bin TL buluyoruz. Yıllık değişim **yüzde 7.6'ya** geliyor.

Gene aynı faiz oranı ile, bu durumda dolar hesabının TL getirisi **yüzde 18.9'a** düşüyor. Halbuki şu anda 1 yıllık vadeli tasarrufunuza bankalardan kolayca yüzde 30 net alabiliyorsunuz. Yüzde 33 bile verenler var. Arada en az 11 puan fark var. Neredeyse iki katı.

Bu hesap sizi şaşırtmasın. Devalüasyon yüksek seyrederken, paritedeki oynamaların etkisi çok küçük oluyordu. Kur yavaşlayınca, tam tersine, parite değişiklikleri dövizin TL getirisinde **büyük farklara** yol açmaya başladı.

Haziran ayında Merkez Bankası Nisan-Haziran 2001 kurlarını açıklayacak. Aylık devalüasyon büyük bir ihtimalle **yüzde 0.8'e** çekilecek. Dolayısı ile parite oynamalarının sizin döviz tasarruflarınızın getirisine etkisi daha da artacak.

Daha önce de yazdık. En azından önümüzdeki 15 ay boyunca, tasarrufları **dövizde tutmanın** fazla bir anlamı kalmadı. Bu dönemde kur riski yok. TL faizleri ise daha yüksek. Üstelik parite riski sürekli artıyor.

Hala **dövizlerini bozdurmayanlara** bu hesapları büyük bir dikkatle yapmalarını tavsiye ederiz. (9 Nisan 2000)

1999'UN ÖDEMELER BİLANÇOSU

1999 yılı ödemeler bilançosu sayıları Mart sonunda Merkez Bankası tarafından yayınlandı. Ödemeler bilançosu Türkiye'de hassas bir konudur. Kamuoyu 1980 öncesinden kalma "**döviz bitecek**" korkusunu daha üstünden atmadı. O bakıma, durumu kısaca gözden geçirmekte yarar görüyoruz.

1999'da milli gelir yüzde 6.4 küçüldü. Bunun İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde **küçülme rekoru** olduğunu biliyoruz. Nedenleri arasında dış talepteki sorunları bütün gözlemciler tarafından sık sık hatırlatılıyor.

Birinci olumsuz faktör, 1998 Ağustos'unda **Rusya'nın** büyük bir borç ve döviz krizi yaşaması idi. Rusya'ya ihracatımız ve bavul ticareti neredeyse bıçak gibi kesildi. 1999'un ikinci yarısında Rusya tekrar hızlı büyümeye başladı ama olan olmuştu.

İkincisi, Ocak 1999'da **Öcalan**'ın yakalanması ve yargılanmasıdır. Bu olay Türk turizmine en büyük pazarı Batı Avrupada çok darbe vurdu. Turist gelmeyince turizm gelirleri düştü.

Üçüncüsü, en büyük ihracat pazarı **AB ekonomisinde** büyüme yavaştı. Ekonomisi cansız olunca, AB'nin ithalat talebi de az arttı. İhracat olanaklarımız kısıtlandı.

Nihayet, **euro** dolara karşı değer kaybetti. Yani AB kökenli döviz gelirlerinin dolar cinsinden değeri düştü. Öbür tarafta AB'ye yönelik döviz harcamalarının da bundan olumlu etkilendiğini unutmayalım.

Döviz Gelirleri

Olumsuz dış koşullar sayılara yansımış. 1998'de Türkiye'nin toplam döviz gelirleri 63.5 milyar dolardı. Bu sayıya ihracat, bavul ticareti, turizm, nakliye, faiz, işçi döviz, vs. tüm döviz kazançları dahil. 1999'da 10.6 milyar dolar düşüşle sadece 52.9 milyar dolarda kalmış. **Yüzde 16.7** düşüşe tekabül ediyor.

Hemen korkmayın. Önce doların değer kazanmasının etkisini temizleyelim. 1999'da ortalama dolar-mark paritesi 1.76 iken 1999'da 1.84'e yükselmiş. "1 dolar + 0.77 euro" döviz sepeti ile ölçünce, döviz gelirlerindeki azalma yüzde 15'e geriyor. Hatta sepeti daha gerçekçi yapıp, euronun payını iki katına çıkartınca, **yüzde 13.5** oluyor.

Bir başka gelişme daha var. Vergi kaçacağı gibi sorunlardan dolayı döviz gelirlerini hesaplamakta zorluk çekiyoruz. Gözden kaçanlar ödemeler bilançosunun en altında "**net hata noksan**" kalemine giriyor.

1998'da "net hata noksan" 2 milyar dolar eksi iken, 1999'da **1.9 milyar dolar artıya** geçiyor. Yani "net hata noksan" kalemini ekleyince 1998 döviz gelirleri 2 milyar azalıyor, 1999 ise 1.9 milyar artıyor.

Bu düzeltme ile döviz gelirlerindeki düşüş dolar cinsinden yüzde 10.9'a, standart döviz sepeti ile yüzde 9.1'e, gerçekçi döviz sepeti ile yüzde 8.4'e geriliyor. Sanırım, 1999'da olumsuz dış koşullar sonucu döviz gelirlerimizin ortalama **yüzde 10** düştüğünü söyleyebiliriz.

Döviz Dengesi

Geriyе giderleri hesaplamak kalıyor. Benzer bir düşüşü de giderlerde görüyoruz. 1998'de 60.9 milyar dolar döviz giderimiz varmış. Gene buna ithalat, turizm, faiz, nakliye, vs. tüm giderler dahil. 1999'da 6.3 milyar dolar azalarak 54.6 milyar dolara düşüyor. **Yüzde 10.4** düşüşe tekabül ediyor.

Bu durumda, geçen yıl 2 milyar dolar fazla veren cari işlemler dengesi bu yıl **1.4 milyar dolar açığa** dönüşüyor. Ancak, "net hata noksan" kalemini eklemeyince manzara değişiyor.

1999'da cari işlemlerde 2 milyar dolar fazla ama net hatada 2 milyar dolar açık vardı. Döviz dengesi tam sıfırdı. 1999'da ilkinde 1.4 milyar dolar açık ama ikincisinde 1.9 milyar dolar fazla var. Yani döviz dengesi **500 milyon dolar** artıya geçmiş.

Çok ilginç değil mi? 1999'da dış şartlar çok olumsuz. Fakat neticede döviz dengemiz düzelmiş ve 0.5 milyar dolar **fazla** vermiş. Dövizin bitmesini bekleyenler bakalım buna ne diyecekler? (13 Nisan 2000)

AVCI

İki yeni cep telefonu işletmecisini saptamak için açılan ihale çok ilginç gelişmelere sahne oldu. Günlerdir Türkiye bunu konuşuyor. Mutlaka siz de ayrıntılarını öğreniniz.

Şaşırtıcı olan neydi? İhaleye katılan beş gruptan dördü 1.1 ila 1.3 milyar dolar arasında fiyat verdiler. Piyasanın genel beklentisi de azçok bu düzeylerde idi. Fakat, İş Bankası ile Telekom İtalya'nın ortaklığından oluşan beşincisi **2.5 milyar** dolarla diğerlerinin iki katını teklif etti.

Doğallıkla, "**İş-İtalya**" iki lisanstan birini aldı. Cuma günü açılan ikinci ihalede diğer dördünden biri çekildi. Üçü devam etmek istiyor ama o sayıya da hemen yükselmediler. İhale kanunen son günü olan Pazartesi tamamlanacak.

Bir çok soru var. Neden böyle oldu? "İş-İtalya" acaba aptal mı ki bu kadar yüksek fiyat verdi? Lisansı daha ucuza almak onun çıkarına değil miydi? Bakalım iktisat teorisi bu konuda neler diyor.

Oligopol Piyasası

İktisatçılar, az sayıda dev firmadan oluşan piyasalara "**oligopol**" adını verirler. Sözcük gerekçeden geliyor. Siyasette küçük bir azınlığın yönetimine oligarşi denir. Az sayıda firmanın hakimiyetine de oligopol deniyor.

Bunlar genellikle mali olanakları fazla **dev firmalar** oluyor. Piyasada istedikleri fiyatı tüketiciye kabul ettirecek güçleri var. Fakat, aynı anda birbirleri ile çok sert rekabet edebiliyorlar.

Oligopol, otomobil ve bankacılıktan, dayanaklı ve dayanıksız tüketim mallarına, modern ekonomilerde en yaygın piyasa türüdür. Örneğin **medya sektörü** de aynı yapıya sahiptir.

Dev firmalar birbirleri ile **anlaşabildikleri takdirde** hep beraber bir tekel gibi davranabiliyorlar. O zaman üretimi kısıyorlar ve fiyatı arttırıyorlar. Sonuçta hepsi çok yüksek karlar elde ediyor.

Buna karşılık, bazen birbirleri ile ölümüne rekabete giriyorlar. İktisatçılar buna "**fiyat savaşı**" diyor. Gerekirse, ürettikleri mal yada hizmeti bir süre maliyetinin bile altında satıyorlar. Zararı göğsüüyorlar. Şu günlerde gazetelerde olduğu gibi.

"Fiyat savaşının" amacı belli. Rakiplerden bir yada birkaçının iflas edip piyasadan çekilmesini sağlamak. Yada zarar ederken ucuza satın almak. Savaş kazanmaların **piyasa hakimiyeti** artacak. Fiyatı yükseltecekler. Çok kar edecekler.

Bazen başka amaçlar da oluyor. Diyelim ki sektördeki yüksek karları gören bir başka grup piyasaya girmeye karar verdi. Onu **vazgeçirmek için** de fiyatları düşürebilirsiniz. Planları altüst olur. Zararlı çıkmaktan korkar. Gelmez.

İnce Hesaplar

İktisatçılar bu davranışa isim ararken avcılıktan esinlenmişler. "**Yırtıcı fiyatlama**" (predatory pricing) diyorlar. Başka şirketin piyasaya girmesini engellemek için fiyat düşüreni, avının üstüne saldıran yırtıcı hayvana benzetiyorlar.

Bizim ihalede **avcı kim?** Elbette "İş-İtalya" grubu. Peki, **av kim?** Aralarında Koç, Sabancı, Doğan, vs. en büyük holdinglerin yer aldığı diğer dört teklif sahibi. Avcının amacı onları korkutup ihaleden çekilmelerini sağlamak.

Böylece iki yeni cep işletmecisi aynı anda başlamayacak. Avcı, mevcut işletmecilerle tek başına kalacak. Bunun kendisi için önemli bir avantaj olduğuna karar vermiş. Daha ucuza elde edeceği bir lisansa iki katı para veriyor.

Ya diğerleri korkmazsa? O da **avcının riski**. Bir başkası 2.5 milyar doları kabul ederse, hem lisansı pahalıya almış olacak, hem de kendisi ile aynı koşullarda başlayan bir rakibi.

Atalarımız ne demiş? "**Ava giden avlanır**". Pazartesi öğleden sonra kimin avcı kimi av olduğu kesinleşecek. Bekleyelim görelim. (26 Nisan 2000)

OCAK DIŞ TİCARET SAYILARI

Geçen hafta sonunda Devlet İstatistik Enstitüsü Ocak 2000 için ihracat, ithalat ve dış ticaret açığı sayılarını yayınladı. İhracatta küçük bir kıpırdanmaya karşılık ithalatta büyük bir artış görülüyor. Dolayısı ile dış ticaret açığı da patlamış.

Zaten bir süredir kurla ilgili korkular seslendiriliyor. Bunun nedeni yılbaşında Merkez Bankasının döviz kurunu "**nominal çapa**" olarak kullanmaya başlaması. Ocak-Mart döneminde aylık sepet devalüasyon yüzde 2.1'de kaldı. Halbuki Ocak'ta hem TEFE hem de özel imalat sanayi fiyatları yüzde 5.8 yükseldi. Buradan sadece Ocak'ta TL'nin **yüzde 3.7** değer kazandığını hesaplıyoruz.

Ekonominin diğer taraflarından iyi haberler gelse bile, çoğumuz ekonominin düzeleceğine inanmakta zorlanıyoruz. O bakıma ithalat artışı içimizdeki **karamsarlık eğilimini** tatmin etti.

Gazetelerde dikkatinizi çekmiştir. "**Dış ticaret açığı patladı**", "**ithalatta tehlike sinyalleri**" gibi başlıklar atıldı. Sayılara daha dikkatle bakmakta yarar olacağını düşündüm.

İstatistik İstediginizi Söyler

Çok kullanılan bir özdeyişi hatırlayalım. "**Yalan söylemenin pek çok yolu vardır; ama en iyisi istatistiklerle yapılıdır**". Sık sık hepimiz bunu yaparız. Sayıları istediğimiz sonuca ulaşacak şekilde kullanırız.

Basit bir örnek verelim. Bir malın fiyatı ilk dönem 100 birim olsun. İkinci dönem 50'ye düşsün. Üçüncü dönem tekrar 100'e çıksın. Önünüzde iki yol var. Biri, "**eyvah; fiyat iki katına çıktı**" diye gürültü koparmak.

Yalan değil. Malın fiyatı hakikaten iki katına çıkmış. Ama eksik. Hesabı bir dönem geriden başlatırsanız, sadece eski düzeyine geri döndüğünü görüyorsunuz.

Karşılaştırmayı **hangi döneme kıyasla** yaptığınız sonucu etkiliyor.

Başka sorunlar da olabilir. Ekonomide ölçü birimleri de **evrensel sabitler** değil. Örneğin bir malın TL fiyatını iki ayrı dönemde karşılaştırmak fazla bir anlam taşımıyor. Çünkü Türkiye'de enflasyon çok yüksek.

Dövizde enflasyon sorunu yok. Buna karşılık, döviz pariteleri zaman içinde büyük oynamalar gösterebiliyor. Karşılaştırmamızın gerçeği yansıtmaması için **paritedeki değişimleri** de hesaba katmanız gerekiyor.

Ocak ayı dış ticaretine bu tür düzeltmeleri yaparak bakınca ilk görünenden farklı bir manzara ile karşılaşlıyoruz.

Düzeltilme Sonrası

İthalatla başlayalım. Türkiye 1998 yılı Ocak ayında 3.1 milyar dolar ithalat yapmış. Ama 1998 ilkbaharında ekonomi yavaşlamaya başlamış. 1999 Ocak ayına gelindiğinde, ithalatımız yüzde 29 düşerek 2.2 milyar dolara gerilemiş.

2000 Ocak'ta ithalat 3.2 milyar dolara yükselmiş. 1999'a kıyasla artış **yüzde 45** ama 1998'e kıyasla sadece **yüzde 4** olmuş. Ne diyeceğiz? Ocak 2000 tehlikeli bir ithalat artışına mı tekabül ediyor? Yoksa ekonominin normalleşmesine mi?

Ya ihracat? Ocak 1998'de 2.2 milyar dolar olan ihracat, Ocak 1999'da 1.9 milyara düşmüş, 2000'de ise 2 milyar dolara yükselmiş. Benzer bir sorun gene var. Geçen yıla kıyasla artış görülüyor ama hala iki yıl öncesinin **yüzde 9** altında. İhracatta durum pek parlak durmuyor.

Bu arada dolar-mark paritesi de değişmiş. Ocak 1998'de 1.81 iken 1999'da 1.68'e gerileyip 2000'de 1.93'e tırmanmış. Değişimi "**1 dolar + 0.77 euro**" döviz sepeti cinsinden hesaplayınca farklı sayılara ulaşacağız.

Ne buluyoruz? Sepet cinsinden, 1998'den 2000'e, Ocak ihracatı **yüzde 6.5** düşmüş, ithalatı ise **yüzde 6.8** artmış. İlki, Rusya'daki çöküşün ihracatımıza olumsuz etkisinin daha sifırlanmadığına, ikincisi ise ekonominin canlanmaya başladığına işaret ediyor. Ama dış ticarete **tehlikeli bir gidişten** söz etmeye de izin vermiyor.

Bilgilerinize sunulur. (20 Nisan 2000)

KUPA FİNALLERİ VE DÜŞEN ENFLASYON

Başlık sizi şaşırtmasın. Bir ülkenin yada takımlarının spordaki başarısı ile ekonomisinin performansı arasında ilişki kurmak **mümkün durmuyor**. İktisatçılar malum; en küçük bir bağlantı mümkün olsa, mutlaka bulurduk.

Aslında tersi olsa ne güzel olurdu. Yani spor kupaları kazanan takımlar hep düşük enflasyonlu yada zengin yada yüksek büyüme hızı tutturan yada demokrasi ile yönetilen (yada hepsinin tersi) ülkelerden çıksa işimiz kolaylaşır.

Maalesef öyle değil. Futbolda akla hemen **Brezilya, Arjantin** gibi geçmişte çok büyük enflasyonlar yaşamış ülkeler geliyor. Avrupa'da ise **İspanya ve İtalya'nın** ekonomik güçlerinin çok ötesinde kupalarda temsil edildikleri ve kazandıkları biliniyor. Diğer uçta ise ekonomik gücü futbolda başarı ile birleştiren **Almanya** var.

Peki, biz yukarıdaki başlığı neden koyduk? Belli ki Galatasaray'ın UEFA kupası finaline çıkması ve Efes'in Avrupa üçüncüsü olması ile enflasyonun düşmeye başlaması arasında bir ilişki kurmak istiyoruz. Nasıl olacak? Anlatalım.

Diğer Koşullar

Her hangi bir konuda, farklı süreçlerde belirlenen iki bağımsız gibi duran olay arasında **genel bir ilişki** tesbit edilememesi, hiç bir zaman hiç bir ilişki olmayacaktır anlamına gelmez.

Tam tersine, bazen bazı **özel koşullar** genelde birbirini etkilemeyen toplumsal mekanizmaların birbirlerini beslemelerine yol açabilir. Türkiye'de şu anda böyle bir durumun yaşandığını düşünüyorum.

Okuyucularım hatırlayacak. Enflasyonla mücadele programı açıklanınca çok olumlu karşıladım. Bu sefer Türkiye'nin enflasyon sorununu çözebileceğini söyledim. Adım **iyimsere** çıktı.

Neden? Çünkü diğer koşullar bu kez siyasi ve toplumsal sürecin geçmişten **çok farklı şekilde** geliştiğine işaret ediyordu. Bir kaç örnekle açıklamaya çalışalım.

Yıllardır ilk kez Türkiye istikrarlı bir hükümete sahipti. AB'ye tam üyeliğin yolu açılmıştı. Yunanistan'la ilişkiler düzelmeye başlamıştı. Siyasi sınıfın bütün manevralarına rağmen Demirel'in Cumhurbaşkanlığı uzatılmadı. Galatasaray ve Efes rakiplerini eledi.

Bu olumlu gelişmelerin tümü ile **raslantısal şekilde** aynı tarihi ana rasladığını önermek de mümkündür. Eğer Ecevit hükümeti IMF ile "stand-by anlaşmasını" imzalayıp enflasyonla mücadeleye başlamasa, herhalde ben de öyle düşürürdüm.

Ama anlaşma imzalandı. Baştan itibaren enflasyonla mücadele programına verdiğim desteğin arkasında, **diğer gelişmelerin** bu kez başarılı olma ihtimalini arttırdığına işaret etmesi yatıyordu.

Türkiye Değişiyor

Galatasaray'ın futboldaki ve Efes'in basketboldaki performansı, eskisinden çok farklı yeni bir Türkiye'nin yavaş yavaş topluma damgasını vurmaya başladığını gösteriyor. Bu Türkiye'nin en büyük özelliği ne?

İki hususu vurgulamak istiyorum. Bir: **kendisine güveniyor**. Yani rekabetten korkmuyor, kaçmıyor. Üstüne üstüne gidiyor. Gelişmiş ülkeler karşısında kompleksi yok. Onlar kadar ben de oynayabilirim diyor.

İki: **işini ciddi yapıyor**. Mesleğindeki gelişmeleri çok yakından izliyor. Alaturka ucuzluklara kaçmıyor. Kısa vadeli düşünmüyor. Hatalarından ders alıyor. Yanlışlarını düzeltmek için uğraşiyor. Daha iyi olmaya çalışıyor.

Kendine güven ve ciddiyet. Başarının sırrı bu iki sihirli sözcüğe gizlidir. İktisat politikasında kendine güven ve ciddiyet olunca, enflasyonunun da düşmemesi için hiç bir neden yoktur. Haydi Türkiye! Bu işi becereceğiz. (23 Nisan 2000)

İYİMSERİN MUTLULUĞU

Son birkaç yıldır genelde iyimser yazılar yazdığımız biliniyor. Nedense kamuoyu daha çok iktisatçının **nicel tahminleri** ile ilgilenir. Kuru, enflasyonu, büyümeyi, faizi ne ölçüde doğru öngördüğüne bakar.

Halbuki, sayısal tahmin yapanın işi ilk bakışta görülenden çok daha karmaşıktır. Çünkü, nicel büyüklüklerin seyrine karar verebilmesi için, **daha genel ve nitel** eğilimleri saptaması gerekiyor.

Geçen yıl içinde kendimize sorduğumuz ve cevap vermek zorunda kaldığımız **kısa döneme ilişkin** soruları kısaca gözden geçirelim. Seçimlerden çıkan bir meclis çıkar mı? Yeni meclis istikrarlı ve uyumlu bir hükümet modeline izin verir mi? Cumhurbaşkanı seçimi hükümet sorununa dönüşür mü?

Bir de **uzun dönemli** sorular vardı. 28 Şubat süreci yoğunluğunu sürdürür mü? Yoksa yeni dönemde siyasi kutuplaşmalar azalır mı? AB ilişkilerinde tam üyelik adımı atılabilir mi? Durağanlığın yerine değişim ve reform geçer mi?

Uygulanacak iktisat politikalarını bu sorulara cevap vermeden doğru öngöremezsiniz. Dolayısı ile nicel tahminlerinizi de **gerçekçi bir temele** oturtamazsınız.

Analizimi tekrarlamak istiyorum. 1997 başında Türkiye'nin siyaseten dibe vurduğunu düşünüyordum. O tarihten itibaren **siyasi bir toparlanmanın** başladığı kanısındaydım. 1999 ve 2000 için iyimser beklentilerim buradan kaynaklanıyordu.

Cumhurbaşkanlığı Seçimi

Parlamentoda grubu olan beş partinin bir cumhurbaşkanı adayı üstünde anlaşması son derece olumlu bir gelişmedir. Siyasi kutuplaşmanın prim yaptığı dönemden ne kadar **uzaklaştığımızı** gösteriyor.

Adayın taşıdığı semboller de çok önemli. Türkiye "**hukukun üstünlüğünü**" gerçekleştirme yolunda aslında çok geri kaldı. Önümüzdeki dönemde hukuk reformu bence ekonomiden bile daha öncelik kazandı.

Şunu kolayca söyleyebiliriz. Ekonomide ne yaparsak yapalım, bunları hukuk anlayışımızda ve yargıda **ciddi reformlarla** desteklemediğimiz takdirde uzun dönemde boşa kürek çekmiş olacağız.

Anayasa Mahkemesi başkanının Cumhurbaşkanı seçilmesinin hukuk reformunu savunanları güçlendireceğine inanıyorum. Cumhurbaşkanlığının asker ve mühendislerden **hukukçulara** geçmesi tek başına bile çok şey ifade ediyor.

Ayrıca, Ahmet Necdet Sezer'in entelektüel kişiliği de beni tatmin ediyor. Demokrasiye inanmış, ilkelerini kısa dönemli siyasi çıkarlarının üstünde gören bir insan intibası bırakıyor. **Destekliyorum.**

Ekonomide Olumlu İşaretler

Kredi değerlendirme kuruluşu Standart & Poor's Türkiye'nin kredi notunu **B+**'ya yükseltti. Zaten bekleniyordu. Diğerleri de önümüzdeki aylarda aynı işlemi tekrarlayacaklardır.

Bu ne demek? Somut anlamı Türkiye'nin uluslararası piyasalardan daha düşük faizle borçlanabilmesidir. Ama bence bu kısmı ikincil. Daha önemlisi, enflasyonla mücadele programına Türkiye'de duyulan **güveni** arttıracaktır. Ona çok ihtiyacımız var.

Ocak-Mart bütçe sayıları da çok iyi çıktı. Vergi gelirlerin patlayınca faiz öncesi fazlada rekor kırıldı. Bu arada ilginç bir gelişme oldu. Hazine ve Maliye Bakanlığının sayıları arasında **2 milyar dolarlık** bir fark olduğu görüldü.

İktisatçılar hemen müdahale ettiler. Farkın açıklanmasını istediler. Dün Hazine bu açıklamayı yaptı. Buna da çok sevindim. Demek ki, Türkiye'de ekonomi kamuoyu devleti artık **çok yakından** izliyor. Hata görünce hemen hesap soruyor.

Velhasıl şu anda keyfim yerinde. İyimser olmanın **mutluluğunu** yaşıyorum. Darısı başınıza... (27 Nisan 2000)

SIFIRLARI ATINCA

28 Eylül 1997'de, yani iki buçuk yıl önce yazmışız. Bu iş bu kadar çok sıfırla yürümez, Türkiye'ye yeni bir para birimi gerekiyor demişiz. "**Yeni Lira=Avro**" önermişiz. Yakın bir gelecekte TL'nin gideceğini, başka bir para biriminin geleceğini öngörmüşüz.

Bu hafta Merkez Bankası Başkanı Gazi Erçel konuyu tekrar canlandırdı. Bürokrasi bir süredir zaten hazırlık yapıyormuş. Enflasyonun düştüğü kesinleşince, TL'den **altı sıfır atacağımızı** müjdeledi. 2001 başında bile olabilir dedi.

Türkiye hoş bir yerdir. O günden bu yana, liradan altı sıfır atılmasının mana ve ehemmiyeti tartışılıyor. TL'ye **dandik para** adını benim takdığım göre, mutlaka tartışmaya katılmam gerektiğini düşündüm.

Atalarımız ne demiş? Kambersiz düşün olmaz. Bu kadar önemli bir tartışmanın bensiz cereyan etmesine nasıl izin verebilirdim ki?

Sıfırın "Kıymet-i Harbiyesi"

Sıfırı Araplar keşfetmiş, Avrupa onlardan almış. Dikkatinizi çekerim. Bizim bu işte hiç bir suçumuz yok; ne keşfedeniz, ne de önemini anlayıp kullanan. **Biz masumuz.** Ama bu sıfırlar başımıza bela oldular.

Bir okuyucu soruyor. "İleri tarihli çeklerim var; TL'den altı sıfır atılınca benim çekler ne olur?" Cevaplayacağız. Ancak önce durumu tahayyül etmeye çalışalım. Bir test yapalım.

Size bir sayı vereceğim: **5000000000**. Bir bakışta bunun 5 milyon mu, 50 milyon mu, 500 milyon mu, 5 milyar mı, 50 milyar mı olduğunu anlayabiliyor musunuz? Yoksa benim gibi parmağınızla sıfırları **üçer üçer** sayıyor musunuz?

Cevap **5 milyardır**. Çekin üstünde bunun yazdığını kabul edelim. Şu anda önemli bir para değil. Bir yıl vadeli lüks bir otomobil alanın aylık taksidine ancak eş geliyor.

Ya sıfırlar atılınca? 8 milyar dolar civarında bir şey ediyor. Milli gelirin yüzde 4'ü. Dört büyükler hariç, geri kalan bankaların hiç birinin bilanço büyüklüğü bu sayıya ulaşmıyor. Bence okuyucunun korkması için bir neden yok. Banka çekin yeni lira ile yazılmadığını **hemen anlayacaktır**.

Para biriminin değişmesi **güncel yaşamı** kolaylaştırır. Günlük harcamalar bir-iki haneli sayılar içinde cereyan edecek. Dayanıklı tüketim malları için üç haneye çıkacağız. Otomobilde dördü, gayrimenkulde beşi göreceğiz.

Nufusun çok büyük bölümü hiç milyona ulaşmayacak bile. Milli gelirin bile trilyona vurması için çok ama çok yıl geçmesi gerekecek. Sıfırı bol bir dünyadan sıfırın hakikaten çok değerli olduğu bir dünyaya geçeceğiz.

Ekonomiye Etkileri

Hemen söyleyelim. Sıfır atma operasyonu büyüme, enflasyon, kur, borsa, dış ticaret, faiz, vs. temel ekonomik büyüklükleri **hiç etkilemez**. Onlar reel dünyada belirlenir.

Özellikle enflasyonun üstünde durmak istiyorum. Bütün nominal fiyat ve gelirler milyonda birine düşünce, enflasyonun düşeceğini zannedenler var.

Yanıllıyorlar.

Bir örnek verelim. Amerika'da 30 dolara alınan gömle İtalya'da 60.000 lirete, Japonya'da 3000 yene satılıyor. Yani ortalama fiyat düzeyi İtalya'da Japonya'nın 20, Amerika'nın 2000 katı. Japonya'nın ortalama fiyat düzeyi de Amerika'nın 100 katı.

Ama İtalya'nın enflasyonu ABD'nin altında ama Japonya'nın üstünde. ABD'de ise enflasyon Japonya'dan epey yüksek. Dünya deneyimi açıkça gösteriyor. Mutlak fiyat düzeyi ile enflasyon arasında şu yada bu şekilde **hiç bir ilişki** kurmak mümkün değildir. Aynı hesabı büyüme için de yapabiliriz.

Ya dandik para? Sıfırları atmanın TL'nin sağlam paraya dönüşmesine katkısı olur mu? Maalesef buna evet demek mümkün değil. Sıfır atma teknik bir operasyondur. O kadar. Öbürü ise **ciddi bir sorundur**. Bu konuya tekrar döneceğiz. (30 Nisan 2000)

EURO'NUN ENGELLENEMEYEN DÜŞÜŞÜ

Yazıyı Çarşamba günü saat 16'da gazeteye yolluyorum. Nisan enflasyonu ise saat 17'de açıklanıyor. Anlayacağınız bir saatle enflasyonu kaçırıyorum. Ama siz bu satırları okurken enflasyonu biliyor olacaksınız.

Hemen beklentilerimi söyleyeyim. Mart enflasyonu yayınlandıktan sonra, Aralık'taki tahminlerimde küçük bir revizyon yaptım. Nisan için TEFE ve TÜFE'yi

sırası ile **yüzde 2.5 ve 3.2** öngörüyorum. Bakalım ne kadar tutacak? Pazar günü tefsir ederiz.

Bugün **euronun** seyrine bakacağız. İzliyorsunuz. Euro iktisatçıların baş belası olma özelliğini sürdürüyor. Sürdürmek ne kelime, giderek en büyük sorunlarımızdan biri olmaya başladı.

Nedenini biliyorsunuz. İktisatçılar doların euroya karşı **değer kaybedeceğini** iddia ediyorlar. 1999'un ilk günlerinden beri böyle. Biz dolar değer kaybedecek dedikçe, euro değer kaybediyor, dolar yükseliyor.

Neyse ki kendimi pek yalnız hissetmiyorum. Üç aşağı beş yukarı bizim mesleğin tümü **aynı yanlışlardan** muzdarip. Arada bir özeleştiriyi yapıp gene yanlış tahminler vermeye devam ediyoruz.

Yapısal mı?

Giderek iki ayrı yaklaşım oluşmaya başladı. Bazıları, euronun düşüşünü AB ile ABD ekonomileri arasındaki **yapısal farklılıklardan** kaynaklandığını söylüyor. Bunlar daha çok piyasalara yakın kişiler. Akademik iktisatçılar arasında sayıları az.

Analizin odak noktası internet ve diğer teknolojik gelişmeler. ABD'nin bu konularda AB'nin çok önünde olduğu biliniyor. **Yeni teknolojilerin** neredeyse tümü Amerika'da geliştiriliyor.

Daha önemlisi, Amerika'da yeni şirketleri destekleyen anlayış daha yaygın. **"Risk sermayesi"** kurumları çok güçlü. Toplum müteşebbisi ve teşebbüsü teşvik ediyor. Sermaye piyasaları ödüllendiriyor.

Yapısalcılar, Amerikan borsasının rekor düzeylerde seyretmesini de güçlenen **"yeni ekonomiye"** bağlıyorlar. AB borsalarının ise hala "eski ekonomi" şirketlerinin hakimiyetinde olduğunu hatırlatıyorlar.

Bir başka husus, ABD'de tüm piyasalarda rekabetin daha sert yaşanması. Avrupalılar arasında "Amerikan modeline" itiraz edenler çok. **Vahşi kapitalizmin** toplumda insani maliyetleri arttırdığını, gelir dağılımını bozduğunu düşünüyorlar.

Ama, neticede Amerika'da piyasaların çok daha **esnek** olduğunu da kabul ediyorlar. Zaten başka çareleri yok. 1990'lar boyunca ABD ekonomisi AB'nin neredeyse iki katı hızla büyüdü. Yüksek büyümesini hala sürdürüyor.

Bu analizin sonucu belli. AB ekonominin zafiyetleri euroya değer kaybediyor. Yapısal reformlar yapılmadıkça, euro düşmeye, dolar yükselmeye devam edecek. Euronun pekala 0.80 hatta 0.70 doları görebileceğini iddia edenler bile var. Bunlar en azından birkaç yıl içinde doların **değer kaybetmeyeceğini** düşünüyorlar.

Balon mu?

Karşı taraf, olayı mali piyasalarda sık sık görülen **dalgalanmalarla** açıklıyor. Mantiği nisbeten basit. Dolar yükseldikçe, piyasa oyuncularının dolara talepleri artıyor. Hepsisi bundan ibaret. Geride yapısal yada başka reel nedenler bulmak mümkün değil.

Benzer spekülatif dalgalanmaları **borsalarda** da görüyoruz. Yükselme trendi, kendi kendini besliyor. Ancak, bir kere kırılırsa, bu kez kendi kendini besleyen bir düşüş eğilimi ortaya çıkıyor.

Bu görüşe göre de dolar daha yükselir. Ama, eninde sonunda spekülasyonlar **kar realizasyonuna** gidecekler. O zaman değer kazandığı hızla değer kaybedecek. Çıktığı gibi düşecek.

Hatta, piyasaların **"sürü psikolojisi"** ile gereğinden fazla bile düşebilecek. Yani balon teorisini savunanlar, en çok bir yıl içinde doların değer kaybedeceğini iddia ediyorlar.

Hangisi doğru? Cevabı bilsem size bu satırları yazarak vaktimi kaybedecek yerde parite üstüne spekülasyon yapıp **zengin olurum**. Ben bilmiyorum. Biliyorum diyenlere de fazla inanmamanızı tavsiye ediyorum. İktisatçı fıkralarını unutmayın. Ateş olmayan yerde duman çıkmaz. (4 Mayıs 2000)

EYVAH!

Sizde izliyorsunuz. Her taraftan **iyi haberler** geliyor. Ne olacak bu Türkiye'nin hali?

Herhalde en önemlisi cuma günü Meclisin üçüncü turda Necdet Sezer'i 330 oyla cumhurbaşkanı seçmesi. Yeni Cumhurbaşkanımızın demokrasi yanlısı bir hukukçu olmasından çok memnuniyet duyduk.

Cumhurbaşkanlığı seçimi de bir sorun çıkmadan bittiğine göre, bir hükümet krizi ihtimali de iyice azaldı. Ecevit hükümetinin mevcut uyumunu sürdüreceğini, **birkaç yıl** iktidarda kalacağını söyleyebiliriz.

Nisan enflasyon sayıları da beklenenden daha olumlu geldi. Perşembe günü TEFE ve TÜFE için sırası ile yüzde 2.5 ve 3.2 tahmin etmiştik. Adımız iyimsere çıktı ama ikisinde de yüksek kaldık. TEFE ve TÜFE sırası ile **yüzde 2.4 ve 2.3** açıklandı.

Uluslararası kredi değerlendirme kuruluşları ise başka alem. Neredeyse Türkiye'nin **notunu yükseltmek** için kuyruğa girdiler. Uygulanan programı ve hükümetin icraatını methedip duruyorlar.

Hepsi bu mu? **Başkaları** da var. Nisan'da borsa fena gitmedi. Euronun değer kaybı tasarrufunu dolarda tutanların yüzünü güldürdü. Güneyden gelen haberler bu yıl turizmin de iyi gideceğini gösteriyor. Talep ve üretim canlanmaya başladı. Hatta bütçe bile iyi gidiyor.

Ne Yapacağız?

İktisatçıların durumu iyice zorlaştı. Biz **"işler iyiye gidiyor"** deyince kimse inanmaz. Haklı çıksak bile önemli değildir. Halbuki sorunları sayar, felaket senaryoları yazarsak, meraklısı çok olur.

Şimdi önümüzde ciddi bir açmaz var. Gelecekle ilgili olumlu tahminler yaparsak, okuyucumuz **mutusuz** olacak. Kötümser tahminler yaparsak biz **mahçup** olacağız. Arada kaldık. Bir türlü doğrusunu bulamıyoruz.

Başlıktaki çığlık bu ilginç ikilemi yansıtıyor. "**Eyvah! Kötü haber veremiyoruz...**" Biraz özür diler gibi. Kusuruma bakmayın diyor.

Yok, yok, hemen üzülmeysin. Aradım, taradım, sağda solda birşeyler buldum. Arayan mutlaka bulacaktır.

Bir kere **ithalat** var. Yılın ilk iki ayında geçen yıla göre hızla artmış. 1998 düzeyini tekrar yakalamaya başladı. Dolayısı ile dış ticaret açığı tekrar 1998 düzeyine geri döndü.

Önünüzde iki yol var. İsterseniz "**aman ne güzel, ekonomi canlanıyor**" diyebilirsiniz. İthalatın yükselmesinde ekonominin iki yıldır üstüne dökülen ölü toprağından kurtulmasının işaretini bulursunuz. Sevinirsiniz.

Yada "**mahfolduk, dövizimiz bitecek**" diye yaslar tutarsınız. Tasarrufunuzu dövize çevirmek üzere büfelere koşarsınız. Şunun şurasında 35 milyar dolar mali sistemde, 15 milyar dolar ceplerde, sadece 50 milyar dolarlık döviz stoğumuz var. Bitiverir.

Nerede Eski Günler?

Yıllardır, her ayın ilk Pazar günü ekonomiye **tasarrufçu** açıısından bakıyoruz. Döviz, mevduat, devlet tahvili, fon, vs. alternatif yatırım araçlarını değerlendiriyoruz. Maalesef o için de eski keyfi kalmadı.

Yüksek enflasyon-yüksek devalüasyon döneminde yatırım kararlarında yapılacak bir **hatanın maliyeti** çok yüksek oluyordu. Bir sürü hesap yapmak, enflasyon, kur ve faiz gibi büyüklüklerin gelecekteki seyrini iyi tahmin etmek gerekiyordu.

IMF ile "**stand-by anlaşması**" gelince onun da tadı kaçtı. TL faizleri yüzde 100'lerden yüzde 30'lara indi. Aylık sepet devalüasyon yüzde 5'lerden yüzde 1.7'ye geriledi.

Bir de başımıza **parite oynamaları** çıktı. Hiç duyulmuş şey mi? Efendi gibi gidip mark alıyorsunuz. Bir ay sonra bir bakıyorsunuz ki mark aldığınız fiyatın altına düşmüş. Ya doların da başına aynı şeyler gelirse?

Görüyorsunuz. Haberler iyi diye moralinizi bozmaya çalışanlara hiç aldırmayın. Aslında fevkalade **tehlikeli gelişmeler** var. Ekonomi canlanıyor. İthalat artıyor. Enflasyon ve faizler düşüyor. Bundan kötüsü olabilir mi?

Faizin faiz, enflasyonun enflasyon, devalüasyonun devalüasyon olduğu **güzel günlerin** zamanında kıymetini bilemedik. Şimdi daha iyi anlıyoruz. Özlemlerle anıyoruz. (7 Mayıs 2000)

KÜRESELLEŞMEYE BİR YAKLAŞIM

Okuyucularım bu sütunda Kemal Derviş'ten söz edilmesine alışık. Otuz küsur yıllık sevgili dostum Kemal, Dünya Bankasında başkan yardımcılığı yapıyor. 1 Mayıs'ta departman değiştirdi. "**Fakirlikle Mücadele ve Ekonomik Yönetim**" bölümünün başına geçti.

Yeni görevi münasebeti ile beraber çalışacağı arkadaşlarına bir mektup yollamış. Küreselleşmenin Türkiye'de de sorgulandığı bir dönemde bana çok

ilginç geldi. Sizlerle mektubun önemli bir bölümünü paylaşmaya karar verdim. Bakalım Kemal ne diyor. Arabaşlıkları ve italikleri ben ekledim.

Çok Şey Öğrendik

"Geçtiğimiz yıllarda, toplumun ve ekonominin **merkeziyetçi-devletçi** bir modelle yönetilmesi çabalarının nasıl kabul edilebilir sonuçlar sağlamaktan uzak kaldığını hep beraber izledik.

Eminim benim yaşımda yada benden biraz genç olanlar, 1960'ların ve 1970'lerin umutlarını ve hayal kırıklıklarını hatırlıyorlar. O sıralarda pek çoğumuz, çeşitli toplumsal mühendislik yöntemlerine ve "**kerim**" bir devletin potansiyel rolüne hiç de gerçekçi olmayan bir şekilde güvenerek, toplumdan fakirliği ve haksızlığı kaldıracabileceğimize, böylece daha eşitlikçi bir dünya kurabileceğimize inanmıştık.

O zamandan bugünlere, kaynakların yaratılmasında ve etkin şekilde kullanılmasında **piyasaların** oynadığı hayati rolün anlaşılması açısından çok değiştik. Başkaları gibi, benim de, piyasa sisteminin zaman içinde etkin çalışması için sadece mal ve hizmet piyasalarının varlığının yeterli olmadığı, mutlaka **özel mülkiyet** kurumunun da gerekli olduğunu anlamam daha da uzun bir süre aldı.

Artık, piyasa mekanizmasının kötü yada yanlış işleminin (market failure) tek başına devletin ekonomiye müdahale etmesi için yeterli bir neden olmadığını da biliyoruz; çünkü devlet müdahalesinin içerdiği **siyasi süreçlerin** yanlış işlemleri ihtimalinin ve bu müdahalenin yaratacağı ekonomik maliyetin çok daha yüksek olabildiğini de öğrendik.

Görevimiz Devam Ediyor

Bütün bunlara rağmen, geçtiğimiz iki yüzyılda tarihin önemli güçlerinden biri olan toplumsal ve ahlaki sorunlara **çözüm arama çabasının** artık aşıldığını düşünmek için neden göremiyorum...

Hızla bütünleşen dünya ekonomisinin ürettiği inanılmaz zenginlik fakirliği ortadan kaldırmıyor. Evet, ekonomik büyüme sayesinde şimdi yüz milyonlarca insan geçmişten çok daha iyi koşullarda yaşıyor; fakat umutsuz derecede fakir insanların **mutlak sayısında** bir düşüş olmadı. Ve, genellikle gelir dağılımı giderek bozulması insanlarda daha güçlü bir haksızlık ve nisbi fakirlik duygusunun doğmasına yol açıyor.

Eşitlik sadece mutlak fakirlikle ilgili değildir. İnsanların büyük çoğunluğu, gelir dağılımının hakkaniyetini, toplumsal mobilitayı ve fırsat eşitliğini **mutlu ve huzurlu** bir toplumsal yaşamın temel unsurları kabul ederler.

Neyseki bugün geçmişteki gibi **basit görümlü ve totaliter** çözümlere kapılma ihtimalimiz iyice azaldı; tam tersine, son yüzyılın kötü deneyimlerinden çıkardığımız olumlu derslerle, daha kullanışlı yöntemleri gönüllü bir işbirliğine dayanan bir ruhla uygulamaya sokarak çok daha iyi sonuçlar alabiliriz. "

Alıntı burada bitiyor. Kemal hakikaten çok güzel anlatmış. Altına aynen imzamı atıyorum. Daha güzel ve daha hakkaniyetli bir dünyayı, iyi niyetleri geçmişten ders almayan **hurafelerle yada bilgisizlikle** birleştirerek

gerçekleştiremeyiz. Bunu bize bir defa daha hatırlattığı için Kemal'e teşekkür ediyorum. (11 Mayıs 2000)

DEMOKRASİ 50 YAŞINDA

Bugün 14 Mayıs 2000. Tam 50 yıl önce, 14 Mayıs 1950 yılında tarihimizin ilk **özgür seçimleri** yapıldı. Celal Bayar ve Adnan Menderes'in liderliğindeki Demokrat Parti seçimleri kazandı. Böylece 27 yıllık tek parti dönemi bitti.

Demokrat Parti gerçekten demokrat mı idi? Bu soruya hemen evet cevabını veremeyiz. Bugünün **siyasi kriterleri** o devirden çok farklı. Demokrasiye ve özgürlüğe bakış zaman içinde değişiyor.

Türkiye'de demokrasiye inancın güçlenmesi uzun süre aldı. Pek çok açıdan, siyasi yapımızın demokrasiye doğru evriminin daha hızlı olmasını beklerdik. Ama öyle olmadı.

Demokrat Parti iktidarı 10 yıl sürdü. Fakat maalesef DP'nin seçimleri kaybetmesi ile bitmedi. Askeri darbe oldu. Benim neslimde **27 Mayıs darbesi** çok derin izler bırakmıştır.

Darbe başka darbelerin zeminini hazırladı. Özellikle seçkinler arasında **demokrasi dışı maceralara** yönelme eğilimini arttırdı. Şimdi 60 yaşına yaklaşanlar o dönemi çok iyi hatırlar.

Darbelerle rağmen, 14 Mayıs Türkiye'nin siyasi tarihinde en önemli dönüm noktasıdır. İlk kez topluma ülke yönetimini **belirleme hakkı** verildi. Türkiye insanı çok partili sistemi sevdi.

Darbeler yapıldı. Ama darbeciler iktidarda **kalamadılar**. Birkaç yıl içinde seçim yapmak zorunluluğunu hissettiler. Toplumu bir daha siyasetten kovamadılar.

Ekonomiye Yansıması

Ekonominin bugün ulaştığı gelişme düzeyinin büyük ölçüde 14 Mayıs 1950 seçimlerinin bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Demokrat Parti dönemi, Türkiye ekonomisinin gelişme çizgisini değiştirmiştir.

Tek parti döneminin CHP'si ekonomide de, siyasette de **devletçiliği** savunuyordu. Özel mülkiyete belki çok karşı değildi. Ama özel mülkiyet taraftarı da değildi.

Demokrat Parti **özel mülkiyeti** güçlendirdi. Tarım kesimine verilen teşvikler, üretimi arttırdı. Altyapı yatırımları iç pazarı büyüttü. Özel sanayinin gelişmesi hızlı kentleşmeyi getirdi. Türkiye'nin para ile, ekonomi ile ilişkisi a'dan z'ye değişti.

Doğallıkla bunlar kolay olmadı. O arada Türkiye **popülizm** belası ile, **enflasyonla** da tanıştı. Yükselen ticari sınıflara karşı kentsel seçkinlerde büyük tepkiler oluştu.

Ama bir kere cin şişeden çıkmıştı. *Devletçi seçkinlerin* bütün engelleme çabalarına rağmen Türkiye ekonomisi gelişmesini sürdürdü.

Neden Kutlanmıyor?

1998 yılında Cumhuriyet'in **75inci yıldönümü** büyük bir coşku ve heyecanla kutlanmıştı. Şansıma, 29 Ekim 1998 benim yazı günümdü. Herhalde 14 Mayıs 2000'de demokrasinin 50inci yılını aynı coşku ile kutlarız dedim.

Ama ortada öyle bir hava yok. Sokaklarda kocaman kocaman "**Demokrasi 50 Yaşında**" yazıları görmüyorum. Televizyon ekranlarının köşesinde Türk bayrağının altında "Demokrasi 50 Yaşında" yok.

Devletin 14 Mayıs'a sahip çıktığını gösteren bir işaret bulamıyorum. Hatta, tam tersine, sanki bu konuda **biraz mahçup** duruyor. Unutmayı tercih ediyor. Şüpheleniyorum. Acaba Cumhuriyeti çok sevenler demokrasiyi o kadar sevmiyorlar mı?

Türkiye'nin demokrasiye geçişinin 50.inci yıldönümü münasebeti ile tüm okurlarımı **kutluyorum**. (14 Mayıs 2000)

AMERİKADA FAİZLER YÜKSELDİ

Amerikada merkez bankasının adı biraz değişiktir. Malum, ABD'nin siyasi sistemi federalizm. Para otoritesi de aynı yapıyı yansıtıyor. Adı "**Federal Rezerv Sistemi**". Kısaca Fed deniyor. Avrupa Merkez Bankası da ona benzer şekilde kuruldu.

Fed'in başında **Alan Greenspan** var. Para politikasının belirlenmesinde anahtar kişi o. Bir anlama Amerikan ekonomisinin patronu. Dünya ismini biliyor. Türkiye'de bile tanınıyor.

Salı günü önceden programlanmış çok önemli bir toplantı vardı. "**Federal Açık Piyasa İşlemleri Komitesi**" faiz hedefini belirliyor. Hedef yükselirse, para politikasının sıkıldığı, düşerse gevşediği anlaşılıyor.

Haftalardır dünya nefesini tutmuş toplantı sonucunu bekliyordu. Çünkü, genel kanı, Greenspan'ın **faizleri arttıracacağı** yönünde idi. Faiz artışının ne kadar olacağı yada olması gerektiği tartışılıyordu.

Çoğunluk 0.5 puan öngörüyordu. 0.25 yada 0.75 diyenler de vardı. Piyasalar o nedenle gergindi. Bir an önce kararın açıklanmasını istiyorlardı. Neyse, gün geldi, komite toplantı ve heyecan bitti. Faizler beklendiği gibi **0.5 puan** yükseltildi.

Büyüme

Amerikanın sorunu ekonominin çok hızlı büyümesi. En son 1990'ların başında bir **resesyon** yaşandı. 1992 seçimlerinde Körfez Savaşı galibi baba Bush'un Clinton'a yenilmesi genellikle ekonomideki yavaşlamaya bağlanır.

Ama Clinton Ocak 1993'de başkanlığı devraldığı anda ekonomi tekrar canlanmıştı. Canlanış o canlanış. İnternet, Silikon vadisi, borsa falan derken, neredeyse dokuz yıldır ABD ekonomisi **tam gaz** gidiyor.

1999'un son çeyreğinde büyüme hızı yıllık tempoda yüzde 7.9'a çıktı. 2000'in ilk çeyreğinde yüzde 5.4'e geriledi ama bunun nedeni ithalattaki patlama. Yoksa iç tüketim artışı hala korkutucu bir düzeyde, **yüzde 8.3'de** seyrediyor.

Üstelik maliye politikası da fevkalade sıkı. Bu yıl federal bütçenin **125 milyar dolar** fazla vereceği hesaplanıyor (Türkiye'nin milli geliri 200 milyar dolar). Bütçe fazlasının sürekli artmasına rağmen ekonomi bir türlü yavaşlamıyor.

Bu durumda işsizlik de devamlı azalıyor. Mart ayında işsizlerin **oranı yüzde 3.9'a** indi. Bu da bir rekor. 1957 yılından bu yana barış zamanında kaydedilen en düşük işsizlik oranı.

Enflasyon

Türkiye'de olsa, "**oh ne güzel; büyüme hızlı, bütçede fazla var, işsizlik kalmamış**" diye seviniriz. Amerika ise tedirgin. Çünkü, bu gidişatın ekonomide enflasyonu tekrar canlandırmasından korkuyorlar.

Mart'ta yıllık tüketici enflasyonu **yüzde 3.7'ye** çıktı. Bir yıl önce yüzde 2'lerde seyrediyordu. Ücret artışlarının da hızlandığına dair işaretler geliyor. Firmaların maliyetleri yükselince, mecburen fiyatları da arttırmak zorunda kalacaklar.

Greenspan'ın önünde zor tercihler vardı. Faizleri şimdi yükseltmezse, ileride enflasyon canavarı başını kaldırırsa, çok daha sert tedbirler almak zorunda kalacaktı. Şimdi yükseltirse, büyüyen bir ekonomiye, üstelik bir başkanlık seçimi yılında darbe vuracaktı.

Siz ne yapardınız? Hangisi daha önemli? Büyüme mi? Enflasyon mu? Greenspan **önce enflasyon** dedi. Enflasyona yol açmadığı sürece büyümeyi destekleyeceğini, ama büyüme ile enflasyon arasında bir tercih yapmak zorunda kalırsa, daima enflasyonla mücadeleye öncelik vereceğini bir daha kanıtladı.

Evet. Merkez Bankası enflasyona izin vermemek için bilerek ABD ekonomisini **yavaşlatmayı** seçti. Hem de seçim yılında. Şimdi dünyanın dolara neden bu kadar güven duyduğunu daha iyi anladığınızı sanıyorum. Darısı başımıza... (18 Mayıs 2000)

CARİ İŞLEMLER DENGESİNDE BOZULMA

Galatasaray Kulübünü ve camiasını UEFA kupası için kutlayarak başlamak istiyorum. Başarıların devamını diliyorum. Mallorca galibiyetinden sonra, 26 Mart'ta "**Takım Oyunu**" adlı yazımda Galatasaray'a iktisatçı gözlükleri ile bakmıştım. Yeniden okudum. Ekleyecek bir şey bulamadım.

Bu hafta Ocak-Şubat ayları ödemeler bilançosu yayınlandı. 2000'in ilk iki ayında ithalatta hızlı bir artış yaşandığını biliyorduk. Dış ticaret açığı artınca, cari işlemler dengesinde de **ciddi bir bozulma** bekliyorduk.

Sayılarda bir sürpriz yok. Cari işlemler dengesinde 1999'un aynı dönemindeki 1 milyar dolar fazla, bu yıl **1.5 milyar dolar** açığa dönüşmüş. Toplam 2.5 milyar dolarlık bir bozulma söz konusu.

Ayrıntılara bakıyoruz. Geçen yıl iki aylık dış ticaret açığı 0.5 milyar dolarken, bu yıl 2.4 milyar dolara yükselmiş. Demek ki, 2.5 milyar doların **1.9 milyar doları** doğrudan mal ticaretinden kaynaklanmış.

Onun da gerisinde **ithalatın canlanması** yatıyor. Bavlul ticareti dahil ihracatımızı sadece 0.2 milyar dolar arttırabilmişiz. İthalat ise 2.1 milyar dolar artmış. Aradaki fark 1.9 milyar dolar.

Geri kalan 0.6 milyar dolar hizmet ihracatı ve işçi dövizlerindeki gerilemeden kaynaklanıyor. Turizm gelirleri biraz kıpırdatarak 50 milyon dolar yükselmiş. Buna karşılık **diğer gelirlerde** 0.5 milyar dolar düşüş var. Euronun değer kaybı yüzünden işçi dövizleri de azalmış.

Bozulmanın Nedenleri

Bütün iktisatçılar 2000 yılında cari işlemler dengesi açığının büyümesini bekliyorlardı. Nedenlerini daha önce de yazdık. En önemlisi ekonominin tekrar canlanmaya başlamasıdır. Onun da gerisinde faizlerdeki büyük düşüş var.

Ben bu durumdan çok memnunum. 1998 ve 1999 yıllarında Türkiye ekonomisinin en önemli sorunu **yüksek reel faizler ve talep yetersizliği** idi. Geçen yıl döviz bolluğuna rağmen GSMH'nin yüzde 6.4 küçüldüğünü unutmayalım.

Dolayısı ile, enflasyonla mücadele programının başarısı için **iç talebin** tekrar canlanması hayati önem taşıyordu. Ek talep piyasaları hareketlendirip ekonominin çarklarını çevirecekti. Üretim ve ithalatın artması vergi hasılatını yükselerek kamu açığını küçültecekti. Faiz tekrar düşecekti. Talep tekrar canlanacaktı.

Buna "**fazilet dairesi**" adını takmıştık. Hatta, IMF'nin zorlaması ile maliye politikasının fazla sıkılmasının talepteki canlanmayı engellemesinden korktuğumuzu dile getirmiştik.

Bu manzaraya döviz kuru çapası nedeni ile TL'nin değer kazanmasını ekleyin. Orada ek bir sorun var. Kur hesabında kullanılan "**1 dolar artı 0.77 euro**" döviz sepeti AB ile gümrük birliği gerçeğini yansıtmıyor. Euro değer kaybedince, TL'deki gerçek değer kazanma sepetin hesapladığından daha yüksek oluyor.

Demek ki, bir yandan talep artışı, diğer yandan TL'nin değer kazanması, nihayet petrol fiyatının neredeyse üç katına çıkması, hepsi **döviz giderlerini** arttırıcı etki yapıyorlar.

Son bir husus daha var. 2000'de turizm gelirlerinin tekrar 1998 yılı düzeyine ulaşacağı öngörülüyor. Ancak, bunun cari işlemler dengesine olumlu etkisi daha sonra, **sonbahar ve kışa doğru** hissedilecek.

Gidişat Tehlikeli mi?

Herkesin aklındaki soruyu hemen soralım. Dövizde bir sorun ihtimali var mı? Tereddüzsüz "**hayır**" diyoruz. Merkez Bankası ve mali sistemde 35 milyar dolar döviz rezervi mevcut.

Vatandaşın cebinde ve kasasında 15 milyar dolar nakit döviz olduğunu tahmin ediyoruz. Örneğin bu yıl rekor kırıp 6 milyar dolar cari işlemler açığı versek, eldeki dövizlerle **8 yıl** idare edebiliriz.

Üstelik, yeni döviz girişleri de hızlanacaktır. GSM'den 2.5 milyar doların büyük bölümü dışarıdan gelecek. Başka Turkcell, şirketlerimiz yurt dışında hisse satacaklar. Dünya Bankası ve IMF'den birkaç milyar dolar kredi alınacak.

Demek ki, dış açıktan korkmak için hiç bir neden yok. Tam tersine, dış açığı ekonominin tekrar **sağlığına kavuşmasının** işareti olarak kabul edebiliriz. Yukarıda da söyledim. Bu sayılar beni sevindirdi. Sizi de sevindirmeli... (21 Mayıs 2000)

GÜNCEL KONULAR

Ankara yabancı heyet kaynıyor. IMF'nin Mayıs'ta geleceği biliniyordu. "Stand-by anlaşması" periodik denetim içeriyor. Anlaşmanın koyduğu hedeflere "**performans kriterleri**" deniyor. Cotarelli ve arkadaşları bunların ne ölçüde gerçekleştiğine bakıyorlar.

Hedefleri ikiye ayırabiliriz. Birincisi dar anlamı ile **iktisat politikalarını** kapsıyor. Bütçe açığı, para arzı, döviz rezervleri gibi. Şu ana kadar Ecevit hükümeti bunları tutturmakta zorlanmadı.

Ancak, önümüzde kritik günler var. En önemlisi buğday ve diğer **hububat fiyatlarının** saptanması. Eğer anlaşmanın sınırları dışına çıkılırsa, özellikle bütçe dengesinde sorunlar belirmesi ihtimali fevkalade yüksek.

İkincisi **yapısal reformların** izlenmesini amaçlıyor. Yapısal reformların genellikle kısa dönemde bütçeye yada para politikasına etkisi ya hiç yok yada çok az. Kamu harcamalarında şeffaflık yada devlet bankalarının özelleştirilmesi gibi.

Fakat gene de programın başarısı açısından önem taşıyorlar. Çünkü, hükümetin enflasyonla kalıcı bir mücadeleyi sürdürmekte ne kadar **kararlı** olduğunu gösterecekler.

Yapısal reformlarda gecikme yada ayak sürme, hem iç ve dış mali piyasalarda, daha da önemlisi vatandaş nezdinde, enflasyonla mücadele programına **güveni** zedeleyecek. Güvensizlik kısa dönemde de tehlikeli sonuçlara yol açabilir.

Reformları yakın takibe almakta yarar görüyoruz.

Galatasaray'a Devlet Yardımı

Hükümetin Galatasaray'a **mali yardım** kararı büyük bir tartışmaya yol açtı. Şaşırıldığını itiraf etmeliyim. Genellikle bu tür konularda birkaç aykırı ses çıkar. Ama hükümet bildiğini okur.

Bu sefer öyle olmadı. Bir haftadır her gün Galatasaray'a devlet yardımına **karşı çıkan** 50-60 email mesajı alıyorum. En azından internette depremden bu yana görmediğimiz bir hareketlilik oluştu.

Bir konuyu tam anlamış değilim. Bu tepkinin arkasında **ilkeler** mi yatıyor yoksak **kulüpçülük** mü? Daha basit soralım. Başarılı bile olsalar, futbol takımlarına devlet yardımına mı karşı çıkılıyor? Rakip takım Galatasaray'ı daha da güçlendirecek devlet yardımına mı?

İlki ise, benim de karşı çıkanlar arasında yer almam gerekiyor. Eğer ikincisi ise, durumum daha zor. Galatasaraylı olduğuma göre, devlet yardımını desteklemeliyim. İlkelerime göre davranacaksam, karşı çıkmalıyım.

Şaka yapıyorum. Böyle bir açmazım yok. Çıkarlarım ve ilkelerim arasında bir tercih yapmak zorunda kalırsam hangisini seçeceğimi biliyorum. **İlkelerimi** savunacağım.

Neden? Genelde devletin teşvik vermesine ve üreticileri iç yada dış rekabete karşı korumasına **karşıyım**. Bunlar kısa dönemde yarar sağlasa bile, uzun dönemde zararları çok daha fazla oluyor.

Bir Çelişki

İlginç bir gözlemim var. Galatasaray'a devlet yardımına karşı çıkanların önemli bir bölümü **küreselleşmeyi** çok eleştiriyorlar. Türk firmalarının dış rekabete karşı korunmasını talep ediyorlar. Piyasa yerine plan istiyorlar.

Tutarsızlığa dikkatinizi çekerim. Otomobil, gömlek, buğday, vs. mal ve hizmet üreticisine devlet teşvik verecekse, Galatasaray'a da versin. Yada ikisine de vermesin.

Karar vermek gerekiyor. Piyasayı savunuyor musunuz, yoksa karşı mısınız? Bu sorunun cevabı "**nasıl işime gelirse**" olmamalı. Gene de bu tartışmadan memnunum. Vatandaşın ödediği vergilerin nereye harcanacağı konusunda devletten hesap sorma bilincinin yaygınlaşmasına katkı yapacaktır.

Şampiyon Galatasaray'a **vatandaşlık bilincinin güçlenmesine** yaptığı katkıdan dolayı teşekkür ediyorum. (25 Mayıs 2000)

DIŞ AÇIK, FAİZ VE PARA POLİTİKASI

Cuma günü Mart 2000 dış ticaret sayıları açıklandı. Dün gazetelerde yayınlandı. İthalat artışı **tam gaz** Mart'ta da devam etmiş. Geçen yıl 3 milyar dolarken, bu yıl 4.1 milyar dolara yükselmiş.

Doların değer kazanması aslında AB'den yapılan ithalatı düşük gösteriyor. Ona rağmen, **yüzde 36**'lık bir artış söz konusu. Demek ki hesabı euro cinsinden tutsak, yüzde 50'leri geçecek.

İhracat ise yüzde 8 azalmış. Gene euro ile reel artış var. Ama dolarla düşüyor. Neticede dış ticaret açığı hızla büyüyor. Sadece Mart ayında **1.9 milyar dolar** dış ticaret açığı vermişiz.

Geçen Pazar günü Ocak-Şubat ayları cari işlemler dengesine bakmıştık. İki ayda 1.5 milyar dolar açık vardı. Mart'ta herhalde buna 1 milyar dolar daha eklenir. Yılın ilk üç ayında cari denge açığı **2.5 milyar dolara** ulaşır.

Ne oluyor? Döviz krizine mi gidiyoruz? Karamsarların tekrar **felaket senaryoları** üretimini hızlandıracaklarını tahmin ediyorum. Bizim adımız da iyimsere çıktı ya, hikayeyi bir de benden dinleyin.

Faizler Yükseliyor

Bu arada TL faizleri de ciddi şekilde tırmanmaya başladı. Hatırlarsanız, yıl başında kur çapasının devreye girmesinden sonra, faizler yüzde 30'lara gerilemişti. O arada bütçeden çok iyi haberler geliyor.

Maliye Bakanı geçen hafta Ocak-Nisan dört aylık dönemde faiz öncesi fazlanın **3.1 katrilyon TL'ye** yükseldiğini açıkladı. Programın üstünde. 5 milyar dolar ediyor. Ama faiz ona rağmen yükseliyor.

Manzaraya bakalım. Kurda bir belirsizlik yok. Faiz öncesi bütçe dengesinde devasa fazla var. Peki, o zaman faizler **neden yükseliyor**? Bu bilmecenin mutlaka açıklanması gerekiyor.

Bilmecenin sırrı yılbaşında devreye giren kur ve para politikasında gizli. Merkez Bankası döviz kurunu 12 ay önceden belirlerken, bir başka ilke kararı daha aldı. Sadece kasama **döviz girerse** TL basarım, döviz çıkarsa onun karşılığında piyasaya para vermem dedi.

Bu sisteme "**para kurulu**" dendiğini daha önce de yazmıştık. Ekonominin işleyişi açısından son derece önemli sonuçları var. Kendi iradesi ile Merkez Bankasının banknot matbaasına dur demesi büyük önem taşıyor.

Otomatik Pilot

Şimdi iki olayı birleştirelim. Yeni politikada dış açıkla faiz arasındaki ilişkiyi izleyelim. Döviz giderleri gelirlerin üstüne çıkınca, ithalatçı TL verip Merkez Bankasından döviz alıyor. Öyle olunca piyasada **TL kalmıyor**. TL ortadan kaybolunca kaçınılmaz olarak TL faizleri yükseliyor.

Sonra? Faiz artınca tüketim ve yatırım harcamaları kısıllacak. Harcamadaki gerileme iç talebi kesecek. Taleple birlikte ithalat azalmaya başlayacak. Böylece **kendiliğinden** dış açık kapanacak.

Ne kadar ilginç, değil mi? Para kurulu sisteminde, dış dengede açık belirmesi **otomatik bir mekanizmayı** devreye sokuyor. Açık rezervleri azaltınca, TL piyasasında likidite sıkışıyor. Böylece faizlerin yükselmesi talebi ve oradan da ithalatı düşürüyor. Dış açık sorunu çözülüyor.

Sorunu başka şekilde vazedelim. Vatandaş **dövizden TL'ye** geçmezse, faiz yükseliyor, ekonomi ve ithalat yavaşlıyor. Vatandaş döviz bozdurmazsa, ekonomi de döviz harcamıyor. Devlet dış borç almazsa da aynı şeyler oluyor.

Para kurulu basit bir sistem. **Ekonominin ne kadar döviz varsa, o kadar harcattır**. Dövizleri bozdurmazsak, faizler yükselecek ve ithalat azalacak. Eğer bozdurursak, o zaman zaten o dövizleri harcamak için ithalat yapmak zorundayız.

Yıllardır neden para kuruluna geçilmesini talep ettiğimi sanırım şimdi daha iyi anlıyorsunuz. (28 Mayıs 2000)

İTALYA'YA FUTBOL İHRACATI

Enflasyonla mücadele programı iktisat yazılarını yavanlaştırdı. Üç beş konu etrafında dönüp duruyoruz. **Döviz, faiz, fiyat, dış açık, bütçe...** Halbuki iktisatçının alet kutusunu kullanabileceği çok ilginç başka gelişmeler de var.

Haftanın flaş haberi ile başlayalım. UEFA kupa şampiyonluğu ardından Galatasaray'da transfer sürprizleri bekleniyordu. İlk bomba Salı günü patladı. **Fatih Terim** İtalyan Fiorentina takımı ile anlaştığını açıkladı.

Daha önce Türkiye'den yurt dışına giden futbolcular olmuştu. Benim neslim, **Fenerbahçenin** iki unutulmaz oyuncusu Lefter Küçükandonyanis'in 1950'lerde, Can Bartu'nun 1960'larda İtalya'da oynadığını hatırlıyor.

Hakan Şükür'ün de kısa süren bir dış deneyimi var. Ancak bunlar istisna. Yoksa Türkiye futbolda hep **büyük bir ithalatçı** oldu. 40 yıl boyunca dışa yolladığımız iki-üç kişiye karşılık dışarıdan binlerce oyuncu geldi.

Halen birinci ligin bütün takımlarında en az üç-dört yabancı var. Üstelik, antrenör düzeyinde de aynı durumu izliyoruz. Büyük takımlarımızın çoğunluğunu **yabancılar** yönetiyor.

1980'den sonra ekonomide kronik bir dış açık **kalmadı**. Cari işlemler dengesi sayılarından görüyoruz. Bazı yıllar döviz giderlerimiz gelirlerimizin üstüne çıksa bile, daha sonra tersi oluyor. Cari işlemlerde fazla veriyoruz.

Halbuki futbolda ve diğer spor dallarında hep açık var. Hep ithalat ihracattan daha büyük. Ama aniden iyi bir İtalyan takımını Fatih Terim'i transfer ediyor. **Ne oluyor?**

Profesyonellik

Neden futbolda net ithalatçımız acaba? İlk akla gelebilecek, Türkiye insanının futbol yeteneğinin **genetik nedenlerle** yetersizlik kalması. Ancak, o yönde ampirik kanıt bulamıyoruz.

Avrupa takımlarında Türkiye kökenli parlak oyuncular mevcut. Hatta, takımlarımız da Avrupa'dan Türkiye vatandaşı oyuncu getiriyorlar. Demek ki, sorunu başka yerlerde aramalıyız.

Benim bir hipotezim var. Türkiye'de yetenek dağılımının Avrupa'dan farklı olmadığı kanısındayım. Olayın ancak **kültürel boyutu** ile anlaşılabileceğini düşünüyorum.

Anahtar sözcük "**profesyonellik**". Kelimenin kökenidne "bir mesleği" icra etme fiili var. Profesyonel deyince sadece "o işi para karşılığı yapar" anlamına gelmiyor. Meslek sahibi olmayı içeriyor.

Türkiye'nin kendi özgül tarihi gelişme çizgisi, sadece futbolda değil, diğer mesleklerde de güçlü bir "**profesyonellik ahlakının**" oluşmasını engelledi. Hikaye uzun. Belki bir başka fırsatta ayrıntılarına gireriz.

Demek ki sorun, Türkiye'de doğal yeteneğin **meslek ciddiyeti** ile desteklenmemesinde yatıyor. Pek çok futbolcumuz yetenek olarak çok parlak. Ama mesleğin gerektirdiği çalışma disiplinine uymakta zorluk çekiyorlar.

Çabuk şımarıyorlar. Yeterince çalışmıyorlar. Özel yaşamlarına özen göstermiyorlar. Sadece futbolcular mı? Şöyle bir etrafınıza bakın. Diğer mesleklerin de aynı dertten muzdarip olduğunu göreceksiniz.

Beyin Göçü

İşin farklı bir cephesi daha var. Uzun yıllar iyi yetişmiş insanlarımızın Türkiye'de kalmayıp üretken yaşamlarını yurt dışında geçirmelerinden şikayet ettik. "**Beyin göçü**" diye adlandırdık.

Fatih Terim bu kategoriye uyuyor. Türkiye'de yetişmiş. Takımını UEFA şampiyonu yapmış. İtalyanlar parayı basıp almışlar. Bizim tavrımız ne olmalı? Kabahati küreselleşmede bulup **üzülecek miyiz?** Daha küçük bütçeye ve daha az paraya rağmen Türkiye'de kalmalı mı diyeceğiz?

Yoksa, bir vatandaşımızın en sert uluslararası rekabet koşullarındaki bu başarısından **gurur mu duyacağız?** Nerede daha iyi futbol oynatacaksa mesleğini orada icra etmeli mi diyeceğiz?

Nereden nereye geldik. Benim tavrımı sanırım tahmin ediyorsunuz. Ya siz nasıl cevap veriyorsunuz? (1 Haziran 2000)

DOLARIN RISKİ ARTIYOR

Her ayın ilk Pazar günü ekonomiye **tasarrufçu açısından** bakıyoruz. Şu sıralarda mali piyasalarda biraz hareket var. Repo ve bono faizleri yükseldi. Borsa düştü. Dolar ise irtifa kaybetmeye başladı.

Yılbaşından bu yana, tasarrufçu için en önemli kararlardan biri, **dövizle TL arasında** yapacağı seçimdi. Bankacılık sisteminden gelen mevduat sayıları, genel eğilimin dövizde kalmak olduğunu gösteriyor.

Doların euro karşısında değer kazanması bu kararı kolaylaştırdı. Doların TL getirisi "1 dolar artı 0.77 euro" döviz sepetinin değer kaybının **üstünde** seyretti. Yani dolarda kalan tasarrufçunun halinden şikayet etmesi için bir neden olmadı.

Buna karşılık, son üç aydır okuyucularımızı parite oynamaları konusunda uyardık. **Dolar riski aldıklarını** hatırlattık. Yeni düzende işlerin eskisi gibi olmayacağını söyledik.

TL'nin değer kaybı aylık yüzde 5-6 aralığında seyrederken, parite değişmesinin fiili kurlara etkisi tam algılanmıyordu. Tasarrufçu az da olsa neticede **pozitif TL getirisine** garanti gözü ile bakabilirdi.

Döviz sepetinin değer kaybı aylık yüzde 1.7'ye gerileyince, manzara değişti. 1 Mayıs'da dolar **613 bin TL** idi. 32 gün sonra, 2 Haziran Cuma akşamı dolar gene 613 bin TL'den kapandı. Tasarrufunu dolarda tutanların bir aylık TL getirisi sıfırlandı.

Neler Olabilir?

Önümüzdeki bir yıllık dönem için döviz kurlarını bildiğimize göre, farklı parite senaryolarına tekabül eden dolar kurunu kolayca hesaplayabiliyoruz. Bazı ihtimalleri okuyucularımın paylaşmak istiyorum.

Başlangıç noktası olarak **1 Haziran 2000** tarihini aldım. O gün euro-dolar paritesi 0.93, dolar 615 bin TL, mark ise 294 bin TL imiş. Önce üç ay sonrasında, **1 Eylül 2000'e** bakalım.

Euro-dolar paritesi sabit kalırsa, doların Haziran'da yüzde 1.7, Temmuz ve Ağustos'da ise yüzde 1.3'er, toplam **yüzde 4.4** değer kaybı söz konusu. Gene TL faizlerinin altında kalıyor ama hiç yoktan iyidir. Dolar 642 bin TL, mark 307 bin TL olacak.

Ya euro şu andaki toparlanma eğilimini sürdürürse? Parite 0.97'ye çıkarsa, doların TL getirisi **yüzde 2.4'e** düşüyor. Bu takdirde 1 Eylül'de dolar ve mark sırası ile 630 bin ve 315 bin TL oluyor.

Yok, euro daha da güçlenir ve 1.03'e gelirse, doların üç aylık TL getirisi **yüzde 0.2'ye** geriliyor. Anlayacağınız dolar üç ay sonra sadece 616 bin TL. Çok ciddi bir reel kayıp söz konusu. Euro 1.3'ün de üstüne çıkarsa, doların Eylül başı fiyatı bugünkünün de altında olacak.

Benzer hesapları bir yıl sonrası, **1 Haziran 2001** için yaptık. İşin özünde bir fark yok. Parite sabit kalırsa, yıllık TL getirisi yüzde 13.7 olacak. Öbür uçta, euro'nun 1.22'ye çıkması halinde bir yıl sonra dolar sadece 620 bin TL'ye ulaşabiliyor. Yıllık TL getirisi yüzde 0.8 ediyor.

TL'nin Cazibesi

Yukarıdaki sayıları TL faizleri ile karşılaştırabilirsiniz. Büyük bankalar üç aylık vadeli mevduata brüt yüzde 34 veriyorlar. Üç aylığı net **yüzde 7.4** ediyor. Parite sabit kalsa bile dolar mevduatının getirisi bunun altında kalıyor.

Hesaplayalım. Yıllık brüt yüzde 8 dolar faizinin üç aylık neti yüzde 1.8 tutuyor. Bunu yüzde 4.4 doların değer kaybı ile çarpıyoruz. Toplam TL getirisini **yüzde 6.2** buluyoruz.

Durum ortada. TL mevduatında **garanti** yüzde 7.4 var. Dolarda ise **belki** yüzde 6.2 olabilir. Ama euro güçlenirse, mevduatın TL getirisi belki de yüzde 4, hatta yüzde 2'ye düşebilecek.

Aynı şeyleri aylık yüzde 2.5 civarında net getiri sağlayan B tipi fonlar için de söyleyebiliriz. A tipi fon ayrı bir konu. Onlara uzun vadeli yatırımcı açısından bir başka ayın ilk Pazar günü bakacağız. Ama benim tasarrufum ağırlıklı A tipi fonda. Bilginize sunulur. (4 Haziran 2000)

ENFLASYON HABERLERİ

Cumartesi akşam üstü Mayıs ayı enflasyonu DİE tarafından açıklandı. Çok ilginçtir. Sayılar bir kaç gün önceden TEFE ve TÜFE için sırası ile **yüzde 1.7 ve 2.2** diye piyasalara sızmıştı. Çok önemli değil ama sızmamasını tercih ederdik.

Her iki endekste de Nisan ayına kıyasla **düşüş** mevcut. Nisan'da yüzde 2.4'den Mayıs'ta 1.7'ya gerileyen TEFE'de bu olay daha belirgin. TÜFE'de ise sadece yüzde 0.1'lik bir azalma var.

Toptan eşya fiyatlarının "özel imalat sanayi" altbölümüne "çekirdek enflasyon" dendiğini sanırım siz de artık öğrendiniz. Mayıs'ta **yüzde 2.5** çıktı. Halbuki Nisan'da yüzde 1.9 olmuştu. Yani yükselmiş.

Hemen bir tartışma başladı. Enflasyon düşmüyor mu? Tekrar yükselecek mi? Enflasyonu özel kesim mi azdırıyor? Neden acaba? Farklı tefsirler gelmeye başladı. Kimine göre **talep arttığı için** özel kesim zamları hızlandırmıştı.

Başkaları kabahati özel kesimdeki toplu sözleşmelerde verilen **yüksek ücret zamlarına** buldu. Hızını alamayıp enflasyonla mücadele programının tutmayacağına ortaya çıktığını söyleyenler bile oldu.

Ne oluyor? Biz ne diyoruz? Mayıs enflasyonu korkucu mu? Yoksa herşey programa göre mi gidiyor?

Enflasyon Düşüyor

1995'den bu yana tam beş yıllık enflasyon serilerine tekrar baktık. **60 ay** ediyor. Mayıs 2000'den daha düşük aylık enflasyon aradık.

TÜFE'de bir tek ay var. **Temmuz 1996'da** tüketici enflasyonu yüzde 2.1 olmuş. Geri kalan 58 ayın hepsinde tüketici enflasyonu Mayıs 2000'den daha yüksek çıkmış. Toptan eşya fiyatlarında da durum aynı. **Haziran 1995'de** TEFE yüzde 1.3 artmış. Geri kalan 58 ayın tümünde Mayıs 2000'den daha yüksek çıkmış.

Başka bir şey söylemeye ihtiyaç var mı? Dikkatinizi çekerim. Her ikisi de **mevsimlik nedenlerle** enflasyonun Mayıs'tan daha düşük seyrettiği Haziran ve Temmuz aylarına ait.

Kimsenin bir şüphesi olmasın. Bu yıl Haziran ve Temmuz aylarında mutlaka daha düşük çıkacaktır. Genel eğilim ortaya çıkmıştır. Enflasyon son beş yılın **en düşük düzeyinde** seyretmektedir.

Yıl sonu için verilen enflasyon hedeflerinin tutturulup tutturulmayacağı apayrı bir konudur. Benim gibi iyimserler bile bunu zaten beklemiyordu. Daha yüksek çıkacağını öngörüyoruz.

Profesyonel iktisatçıların önemli bölümü yıl sonu için her iki endekste **yüzde 30** civarına ulaşılacağını düşünüyor. Bunun birkaç puan oynaması o kadar önemli değildir.

Neticede enflasyonla mücadelenin **ilk yılında** en az yarı yarıya, belki daha da fazla bir düşüş sağlanacaktır. Bu da küçümsenmemesi gereken bir başarıdır.

Teknik Sorunlar

Ayrıntılara inince, teknik düzeyde bir takım sorunlar görülüyor. Benim kullandığım bir yöntem, enflasyonu **mevsimlik etkilerden temizleyerek** izlemektir. Öyle yapınca çok ilginç bir durumla karşılaşılıyor.

TEFE için, mevsimlik etkiden arındırılmış enflasyon Nisan'da yüzde 1.2 iken Mayıs'ta iki katına, **yüzde 2.6'ya** yükselmiş. TÜFE'de ise, mevsimlik etkiden arındırılmış enflasyon Nisan'da yüzde 1.6'dan Mayıs'da gene iki katına **yüzde 3.3'e** çıkmış.

Burada bir sorun olduğu çok açık. Ancak, elimizdeki veriler sapmanın **hangisinde** olduğunu söylemeye izin vermiyor. Acaba Nisan mı genel eğilime kıyasla çok düşüktü? Yoksa Mayıs mı çok yüksek?

Korkarım bu soruyu **Haziran sayıları** çıkmadan cevaplandıramayız. Şimdilik moral bozacak bir husus görmediğimizi belirtelim. Bir ay daha bekleyelim. Sonucu size mutlaka haber vereceğim. (8 Haziran 2000)

MICROSOFT BÖLÜNÜYOR

Türkiye **tarım destek fiyatları** ile meşguldü. Hükümetin IMF'ye verdiği "niyet mektubuna" uyup uymayacağı merak ediliyordu. Buğday üreticisinin politik baskısından korkuluyordu.

Buğday'a 130 bin TL taban fiyat diyenler bile vardı. Ama korkulan olmadı. Hükümet enflasyonla mücadele programının içinde kaldı. Kiloda **102 bin TL** fiyat kamu maliyesini zorlamayacaktır.

Amerika ise **Microsoft'a** karşı açılan davanın sonuçlanmasını bekliyordu. Davanın gidişinden sonucun ne olacağı aslında ortaya çıkmıştı. Nihayet hakim kararı açıkladı.

Microsoft dünyanın en büyük yazılım şirketi. Bir ara borsa değeri itibariyle dünyanın en büyük şirketi de olmuştu. O arada kurucusu **Bill Gates'i** dünyanın en zengin insanı da yaptı.

Bilgisayar deyince akla önce Microsoft geliyor. Makinasını açan karşısında Windows programını görüyor. Bu yazıyı Microsoft'un **Word** programında yazıyorum. Sonra **Outlook** programı ile Sabah gazetesine yollayacağım.

Tekelin Zararları

Microsoft'a davayı ABD Adalet Bakanlığı açtı. Çünkü Amerikan kanunları bir şirketin kendi piyasasını tümü ile denetlemesine izin vermiyor. İktisat dilinde, piyasanın yüzde 90 ve üstüne sahip kuruluşlara **"tekel"** deniyor.

Bizim meslek tekellere çok karşıdır. **Rekabeti severiz.** Öğrencilerimize giriş kitaplarından itibaren tekelin kötü, rekabetin iyi olduğunu öğretiriz. Tekellerle mücadele yöntemlerini anlatırız.

Peki, Microsoft gerçekten bir tekel mi? Bill Gates, savunmasında öyle olmadığını iddia etti. Sektörün çok hızlı değiştiğini, tam tersine çok yoğun rekabet altında çalıştıklarını söyledi.

Ama hakimi ikna edemedi. Adalet Bakanlığı şirketin **iç yazışmalarına** el koymuştu. Ellerinde milyonlarca email mesajı vardı. Hepsinde aynı şey açıkça görülüyordu.

Microsoft, piyasaya hakimiyetini ileride kendisine rakip olacağını düşündüğü yeni çıkan ürünleri **engellemek için** kullanmıştı. Yani rekabet koşullarını ihlal eden davranışlar sergilemişti.

İktisatçılara göre, bundan zarar görenler vardı. Birincisi tüketicilerdi. Rekabet koşullarında daha ucuza satılacak bir malı daha pahalıya satın almak zorunda kalıyorlardı. Demek ki ortada **haksız bir gelir** vardı.

İkincisi teknolojik gelişme idi. Microsoft yeni şirketleri engelleyerek yeni teknolojilerin yaygınlık kazanma hızını da yavaşlatıyordu. Böylece uzun dönemde ekonominin **verimliliğini** düşürüyordu. Bundan herkes zarar edecekti.

Hakim Microsoft'u birbiri ile rekabet edecek **iki şirkete** bölmeye karar verdi. Biri gene işletim sistemi Windows'u üretecek. Diğeri ise Word, Excel, Explorer gibi uygulama programlarını. Her ikisi de diğerinin alanına girebilecek.

Amerika Farkı

Hemen esas soruyu soralım. Microsoft bir **AB yada Japon şirketi** olsa, onlar da aynı şeyi yapar mıydı? Yoksa, tam tersine, hükümetleri şirketin dünya pazarındaki gücünü desteklemeye mi çalışırlardı?

Cevabı bilmiyoruz. Ancak, ABD dışındaki ülkelerin farklı davranacakları yönünde bir kanı yaygın. Neden öyle yaparlar? Çünkü **milli çıkarın** Microsoft'un dünya tekelini sürdürmesinde olduğu düşünülür.

Ya Amerikalılar? Onlar aptal mı? Microsoft bölününce, tüm dünyanın programları **daha ucuz** alacaklarını görmüyorlar mı? Elbette görüyorlar. Ama ona rağmen şirketi bölüyorlar.

Uzun dönemde ABD'nin çıkarları **teknolojik önderliğini** korumakta yatıyor. Bu ise ancak yoğun rekabet halinde mümkün. Microsoft'un tekel gücünün buna engel olduğunu bildikleri için bölme yoluna gittiler.

ABD'nin teknolojik gücünün arkasında anti-tekel yasaları var. "Tavuk-yumurta" açmazına düşmeyin. Microsoft'u bölünmesi, aynı zamanda neden Microsoft'un AB yada Japonya'da değil, **Amerikada kurulduğunu** da açıklıyor. (11 Haziran 2000)

DIŞ AÇIK BÜYÜYOR

21 Mayıs tarihli yazımızda Ocak-Şubat 2000 ayları cari işlemler dengesini değerlendirirken, Ocak-Mart döneminde açığı **2.5 milyar dolar** öngördüğümüzü söylemiştik.

Salı günü ödemeler bilançosu yayınlandı. Beklediğimiz gibi, cari işlemler dengesi açığının **2.6 milyar dolara** ulaşmış. Gazetelerde hemen dış açık tehlikesi üstüne yazılar çıkmaya başladı.

Merkez Bankası Başkanı Erçel'de bu konuda açıklama yaptı. Dış açığın korkutucu olmadığını belirtti. Karşılaştırmanın 1999'la değil, **1998'le** yapılması gerektiğini hatırlattı. Bu görüşe biz de katılıyoruz.

Neden buna ihtiyaç duyuyoruz? Çünkü 1999'un ilk üç ayı krizin tüm şiddeti ile **ithalatı vurduğu** bir döneme raslıyor. İlk çeyrekte milli gelir yüzde 9 küçülmüştü. İthalat da yüzde 30 azalmıştı.

Yani 1999'un özellikle ilk ayları Türkiye ekonomisinin tam anlamı ile **olağandışı** bir dönemine tekabül ediyor. Karşılaştırmaya temel almak hatalı. 1998'e bakmak gerekiyor.

Nereden Kaynaklanıyor

Cari işlemler dengesinde üç ana kalem vardır. Birincisi ihracat ve ithalattan oluşur. Bize dış ticaret dengesini verir. İkincisi turizm, faiz ve diğer döviz gelir ve giderleridir. Üçüncüsü ise işçi dövizleridir.

Ocak-Mart 1998'de, bavul ticareti dahil 8 milyar dolar ihracat yapılmış. 2000'de bu sayı **7.3 milyar dolara** gerilemiş. İhracat gelirindeki düşüş 0.7 milyar dolar. Ancak, bunun 0.5 milyar doları bavul ticaretinden. İhracattaki azalma sadece 0.3 milyar dolar.

Ya ithalat? Ocak-Mart 1998'de 11.1 milyar dolar iken, bu yıl **11.3 milyar dolara** yükselmiş. Demek ki, ithalat az çok 1998 düzeyinde kalmış. 0.2 milyar dolarlık bir artış var.

Buna göre, Ocak-Mart 1998'de 3.1 milyar dolar olan dış ticaret açığı bu yıl **4.1 milyar dolara** tırmanmış. Dış ticaret açığı 1 milyar dolar artmış. Yukarıda açıkladığımız gibi, bunun çoğu bavul ticaretindeki gerilemeden, azı ise ithalat artışından geliyor.

Görünmeyenlerde geçen yıl turizm sezonunun kötü geçmesinin etkilerini izliyoruz. En belirgin olanı "diğer gelirler". Ocak-Mart 1998 ve 1999'da bu kalemde 3.1 milyar dolar döviz girişi var. Bu yıl ise **2.4 milyar dolar**. Yani 0.7 milyar dolar düşmüş.

Buna karşılık, diğer döviz giderlerinde de küçük bir azalma mevcut. İşçi dövizleri ise 1998 düzeyinde kalmışlar. Hepsini toplayınca, 1998'deki 1.1 milyar dolar açığın 1.5 milyar dolarlık bir artışla **2.6 milyar dolara** çıktığını buluyoruz.

Ne Olur?

2000 için ödemeler bilançosu tahminlerimizi daha revizyona tabi tutmadık. İlke olarak yılın ilk dört ayı gerçekleşmesini bekliyoruz. Şu anda gördüklerimizi kısaca özetleyelim.

Bavul ticaretinde bir miktar toparlanma öngörmüştük. Sayılar o yönde çıkıyor. İthalata **48 milyar dolar** demiştik. Belki bir iki milyar daha yüksek olur. Bunların dış dengeye etkileri marjinal kalır.

Bilinmeyen turizm ve onunla ilgili "diğer gelirler" kalemidir. 1998'de yılın geri kalan döneminde (Nisan-Aralık) sadece "diğer gelirler" **13 milyar dolardı**. Keza aynı dönemde turizm gelirleri **6.4 milyar dolar** tutmuştu.

Eğer ekonomi 1998'deki performansını bu yıl da tutturursa, o zaman yıl sonu cari işlemler dengesi hedeflenenenden çok sapmaz. Yoksa dış açığın **5-6 milyar dolara** tırmanması ihtimali çok güçlüdür.

Son olarak, dış açıktan **korkmadığımızı** bu sütunda çok defa ifade ettiğimizi, hala bu kanıda olduğumuzu tekrar hatırlatalım. (15 Haziran 2000)

YABANCI SERMAYE BİLMECESİ

Perşembe günü 2000 yılı Ocak-Mart dönemi cari işlemler dengesini inceledik. İhracata, ithalata, turizm gelirlerine baktık. Sayıların anlamını çözmeye çalıştık. Şimdilik dış açıktaki bir tehlike işareti görmediğimizi ifade ettik.

Ödemeler dengesi iki ana gruptan oluşuyor. Cari işlemler dengesi ülkenin kazandığı ve harcadığı döviz gösteriyor. **Sermaye hareketleri** ise, adı üstünde, borç-alacak ilişkilerini, borsaya giriş-çıkışları ve doğrudan yatırımları özetliyor.

İlk ikisini bir kenara koyuyoruz. Üçüncüsüne, yani yabancı firmaların Türkiye'de ve Türk firmalarının yurt dışında gerçekleştirdikleri **doğrudan yatırımlara** bakacağız.

Sonucu baştan söyleyelim. Ocak-Mart döneminde bu kalemin neti 30 milyon dolar **eksi bakiye** veriyor. Eksi bakiye ne demek? Dışarı giden Türk

sermayesi dışarıdan gelen yabancı sermayeden 30 milyon dolar daha fazla olmuş.

Cumhuriyet tarihinde bu durum ikinci kere görülüyor. 1999'un üçüncü çeyreğinde 192 milyon dolarlık net sermaye çıkışı oldu. Biz de 9 Mart 2000'de "**Sermaye İhracatçısı Olduk**" başlığı ile konuyu okuyucularımıza duyurduk.

Ne oluyor? Neden firmalarımız içeride yatırım yapacak yerde dışarı gidiyorlar? Hani Türkiye'nin tasarrufları yetersizdi?

İkisi de Artmış

Önce sayıların ayrıntılarına inelim. Bu yıl doğrudan sermaye hareketlerinde büyük bir artış var. Üç ayda Türkiye'ye gelen yabancı sermaye **500 milyon dolar**. 1999 ve 1998'in ilk üç ayında ise sırası ile 200 ve 120 milyon dolar gelmiş. Yabancı sermaye yatırımları geçen seneye kıyasla iki buçuk katı, bir yıl öncesine kıyasla dört katı artmış.

Ancak, esas artış yurt dışına giden Türk sermayesinde. Üç ayda Türk firmaları yurt dışında **530 milyon dolar** yatırım yapmışlar. 1999 ve 1998'in aynı döneminde ise bu sayı, sırası ile, 110 ve 40 milyon dolarmış. Sermaye ihracatında geçen yıla kıyasla beş kat, bir önceki yıla kıyasla onüç kat artış var.

Bu sayılardan etkilenmemek mümkün değil. Eğer bu eğilim yılın geri kalan bölümünde de sürerse, yıl sonunda ikisi de **2 milyar doları** aşacaklar. Halbuki, yabancı sermaye girişleri on yıldır 600-900 milyon dolar aralığında dalgalanıyordu. Ortalaması 770 milyon dolar. 1999'da gelen de 780 milyon dolar.

Türk firmalarının yurt dışında yatırım yapmaları yeni bir olay. 100 milyon doların üstüne ilk defa 1995'de çıkıyor. 1999'da aniden patlıyor ve 650 milyon dolara yükseliyor.

Anlamı Ne?

Üç aylık sayılara bakarak **bir eğilim saptamak** yanlış olabilir. Ama, artış oranları çok yüksek. Belli ki ekonomide birşeyler oluyor.

Yabancı sermaye girişi ile başlayalım. Acaba bu ani artışın enflasyonla mücadele programı ile bir bağlantısı olabilir mi? Pek sanmıyorum. Yatırım projeleri zaman alır. Pat diye doğrudan yatırım yapılmaz.

Ekonomide istikrara yönelme, önümüzdeki dönemde etkisini hissettirecektir. O açıdan yabancı sermaye yatırımlarının daha da hızlanmasını bekliyorum. Örneğin bu yıl **3 milyar dolara** çıkabilir. Birkaç yıl içinde 7-8 milyar doları görebiliriz.

Peki, dışarıya giden sermayeye ne diyeceğiz? Açıkça beni sevindiriyor. Türk firmalarının uluslararası düzeyde rekabet gücünün bir işareti olarak görüyorum. Ancak, son bir yılda görülen patlamada **konjonktürün etkisi** bence daha fazla.

Bu yıl ekonomi beklendiği gibi canlanırsa, firmalarımız tekrar **iç yatırımlara** yönelecektir. O bakıma yurt dışına yatırımlar 2 milyar doların altında kalabilir. Ama burası Türkiye! Belki de hakikaten sermaye ihracatçısı bir ülke olduk da haberimiz yok... (18 Haziran 2000)

ACELEYE GEREK YOK

Heyecanlı bir millet olduğumuz kesin. İyimserlikten kötümserliğe yada tersine çok çabuk geçiyoruz. Deniz Gökçe futbol için hoş bir benzetme yapıyor. "İlk maçta ilk golü atınca takımı hemen şampiyon, ama ilk mağlubiyette de sonuncu ilan ediyoruz" diyor.

Aynı davranışı Avrupa Kupasında sergiledik. Salı günü kupadan elendik diye kararlar bağlamıştık. Çarşamba Belçika'yı yenince hemen **final hesaplarına** başladık. Bir türlü arasını bulamıyoruz.

Aydınlar ve iktisatçılar da bu havaya kendilerini kaptırıyorlar. Örneğin, yılın ilk aylarında, 1999 sonundaki kamu zamları ve KDV artışı yüzünden enflasyon yüksek çıktı. Hemen **teşhis kondu**. Program hedeflerine ulaşamayacaktı.

Sonra? Yavaş yavaş gerçekler ortaya çıktı. Program pekala işliyordu. Yeni politikalar etkilerini göstermeye başladı. Enflasyon beklendiği gibi **düşüş trendine** girdi.

Neden bu kadar aceleciyiz? Otuz yıldır süregelen yüksek enflasyonun da bunda büyük bir payı var. Gelecek belirsiz olunca, herkes **kısa dönemli** düşünmeye alıyor.

Tasarrufunu **gecelik repoda** değerlendiren biri için üç ayın bile çok uzun vade olması şaşırtıcı değil. Türkiye herşeyi kısa vadeli düşünüyor. Günlük yaşıyor. Sonuçta sabırsızlık tüm toplumsal faaliyetlere yansıyor.

Talep Patlıyor mu?

Yılın ilk aylarında sanayi üretim endeksleri artış gösterdi. Bunun önemli bir bölümü **matematikseldi**. Geçen yıl talep ve dolayısı ile üretim çok düşmüştü. O düzeyde kalması yada daha da düşmesi zaten olanaksızdı. Yükselme başladı.

Ardından ilkbaharda **otomobil ve dayanıklı tüketim malları** satışlarında gerçekten bir patlama oldu. Neden? Çünkü kur çapası yılbaşından itibaren TL faizlerini yüzde 100'lerden yüzde 40'lara indirdi.

Bu malların talebi **kredili satışa** çok hassastır. Faiz düşüp vade uzayınca, bir süredir yüksek faiz nedeni ile kredili alışverişe iltifat etmeyen tüketici yeni koşulların cazibesine dayanamadı.

Hemen gaza geldik. Üç ay önce talebin yetersizliğinden şikayet ediliyordu. Şimdi onun yerini iç talebin **çok hızlı büyüdüğü** korkusu aldı. Programı gevşek bulanlar bile çıktı.

Acaba ek vergiler koyup bütçedeki faiz öncesi fazlayı daha da mı arttırsak? Yoksa para politikasını daha mı sıkı sıkı? Bu önerileri biraz da hayretle izlediğimi ifade etmeliyim.

Bir kaç sektör **dışında** Türkiye ekonomisinde ciddi bir talep ve üretim artışına raslamıyoruz. Artışın olduğu sektörlerde de bu canlanmanın ne ölçüde geçici, ne ölçüde kalıcı olduğu belirsiz. Talebin aniden kesilmesi ihtimali de mevcut.

Bir adım daha atalım. Bence ekonominin şu anki **makro dengeleri** toplam talepte büyük bir patlamaya izin verecek gibi durmuyor. Maliye politikası sıkı. Merkez Bankası sadece döviz rezervindeki artış kadar para basıyor. Turizm

mevsimi yeni başlıyor. Vatandaş dövizden TL'ye geçmedi. Reel ücretlerde bir kıpırdanma yok. Tarım destek fiyatları popülist değil.

Peki, nereden gelecek bu talep?

Biraz Bekleyin

Piyasalardan duyularım bu gözlemi doğruluyor. Dayanaksız tüketim mallarında bu yılın 1999'dan bile **kötü** geçtiğini söyleyenler var. Zaten üretim istatistiklerinde görüyoruz.

Bu duruma şaşırıyoruz. Otomobil yada diğer dayanıklı tüketim malları alanlar **taksitlerini** ödemeye başladılar. Gelirlerde mucizevi bir artış olmadığına göre, başka mal ve hizmetlerin tüketimini azaltacaklar.

Ekonominin bütünündeki ağırlığı yüzde 2-3'ü geçmeyen birkaç sektöre bakarak çabuk karar vermek yanlıştır. Ekonomi daha geçen yıl GSMH'nın yüzde 6.4 küçülmesinin **travmatik etkisinden** kendisini kurtaramadı. Kolay da kurtaramaz.

Özetle, iç talepteki ani artıştan kaynaklanan **yapay ve sürdürülemez** bir "boom" ihtimalini şimdilik çok düşük görüyoruz. Yaz aylarında yayınlanacak sayılar bu beklentimizin haklı olduğunu gösterecektir. (22 Haziran 2000)

30 HAZİRAN 2001 DÖVİZ KURLAR

IMF ile imzalanan "Stand-by Anlaşması" **altı ayını** doldurdu. Dolayısı ile Merkez Bankasının döviz kurunu "nominal çapa" olarak kullanmaya başlamasından bu yana da altı ay geçti.

Biliyorum, kur çapası konusunda hala tereddütleri olanlar var. Sık karşılaştığımız sorulardan biri Merkez Bankasının bu kur politikasını sürdürüp sürdürmeyeceği. Korkmayın, **mutlaka sürdürecektir** diye cevap veriyoruz.

Cuma günü Merkez Bankası 2001 yılı ikinci çeyreği için sepet bazında günlük döviz kurlarını açıkladı. Dünyâ gazetelerde ayrıntıları vardı. Ocak-Mart 2001 döneminde döviz sepetinin aylık değer kaybını yüzde 0.9 düzeyinde belirlemişti. Nisan-Haziran 2001 için yarım puan düşürerek **yüzde 0.85** saptadı.

Hemen kendi excel programımıza bu sayıları girdik. Çok hoş oluyor. Düşünsenize, tam bir yıl sonrasının dolar ve mark kurlarını kolayca hesaplayabiliyoruz.

Önce "1 dolar artı 0.77 euro" döviz sepeti bazında bakalım. Önümüzdeki 12 aylık toplam devalüasyonu **yüzde 12.9** buluyoruz. Evet; doğru okudunuz. TL'nin döviz sepeti karşısında bir yıllık değer kaybı sadece yüzde 12.9 olacak.

"Bu bir devriim!" Son çeyrek yüzyılın en düşük devalüasyon oranı ile karşı karşıyayız. Umudumuz bir kaç yıl içinde bunun bile bize çok yüksek gelmesidir.

Beklenen Kurlar

Yazılarımızda vurguluyoruz. Devalüasyon yavaşlayınca dolar ve euronun değeri büyük ölçüde ikisi arasındaki **parite oynamalarına** bağlı oluyor. O konuda iktisatçıların son bir buçuk yıldır sürekli yanıldıklarını da sanıyorum biliyorsunuz.

Bu durumu göz önünde tutarak, **farklı senaryolar** yazdık. Bilgisayar işimizi kolaylaştırıyor. Makinaya 30 Haziran 2001 için euro-dolar yada dolar-mark paritesini veriyorsun, hemen dolar ve markın o günkü değerini hesaplıyor.

Bu yıl Haziran sonu için pariteyi **euro=0.95 dolar** aldım. Şu anda o civarlarda dolaşıyor. Bazen 0.96'ya çıkıyor, bazen 0.94'e geriliyor. Buna göre, önümüzdeki Cuma günü dolar ve mark sırası ile 620 bin TL ve 302 bin TL olacaktır.

Eğer bir yıl sonra parite değişmezse, her ikisi de yüzde 12.9 değer kazanıyor. Buna göre 30 Haziran 2001'de dolar ve mark sırası ile **700 bin TL ve 341 bin TL** oluyor.

Ya parite değişirse? Önce düşük ihtimali, yani doların tekrar euroya karşı değer kazanmasını ele alalım. **Euro=0.78 dolar** (yada dolar=2.50 mark) paritesi halinde, bir yıl sonra dolar yüzde 22.1 değer kazanarak 757 bin TL'ye çıkıyor. Buna karşılık mark 303 bin TL'de sabit kalıyor. Parite daha da doların lehine değişirse, markın bir yıl sonraki değeri bu yılın altına iniyor.

Dolar euroya karşı gerilerse, tersi oluyor. **Euro=1.03 dolar** (yada dolar=1.90 mark) durumunda doların bir yıl sonraki değeri 677 bin TL. Yüzde 9.2'lik bir değer artışına tekabül ediyor. Mark ise yüzde 17.7 artarak 356 bin TL'ye geliyor.

Kritik değer **euro=1.30 dolar** (dolar=1.58 mark). Olur mu demeyin. Yirmi ay önce, Ekim 1998 ortasında dolar 1.61 marka düşmüş. Bu takdirde bir yıl sonra dolar gene 620 bin TL ile bugünkü değerinde kalıyor. Mark yüzde 30.6 artışla 400 bin TL'ye tırmanıyor.

Herkesin hesabını bu sayılara göre yapmasında büyük yarar var. Sonra **"hoca, söylemedin!"** demeyin.

Portekiz Maçı

Portekiz milli takımı çok güzel futbol oynuyor. İşimiz zor. Ama top yuvarlıktır derler. Pekala kazanabiliriz. Deniz Gökçe dünkü yazısında **"takımımıza güveniyoruz ama bu maç hata şansımız hiç olmayan bir maç! Bakalım Mustafa Denizli ne tür sürpriz yapacak!"** diyor.

Yarı finale çıkabiliysek hepimizi candan kutluyorum. Yoksa geçmiş olsun diyorum. (25 Haziran 2000)

SÜPER GÜÇTEN HABERLER

Süper güç olmanın belirli sonuçları var. Hafta başında tüm dünya Amerikayı izledi. İnsanın **genetik yapısının çözülmesi** yolunda atılan dev adımı bizzat Başkan Clinton halka duyurdu.

DNA çok ilginç bir konudur. Fizikte, moleküler kimyada, biyolojide ve bilgisayarlarda başdöndürücü bilimsel ve teknolojik gelişme **yaşamın sırlarına** ulaşma olanağını yarattı.

Gözünüzden kaçmış olabilir. Bu olayın bir de çok önemli bir ekonomik boyutu var. DNA haritası aynı anda **iki kuruluşta** birden çıkartılıyor. Biri, bilimsel faaliyetlerde yaygın yöntemi kullanıyor. Kaynaklarını devletten alıyor.

Diğeri ise bir şirket. Kurucusu ve yöneticisi törende Clinton'un yanında duruyordu. Şirketin kaynakları borsadan geliyor. Yani **özel teşebbüs ve piyasa**, kamunun hakimiyetinde olduğu düşünülen bilimsel araştırmada devletle rekabete giriyor.

Hep vurguluyoruz. ABD'nin gücü dar anlamı ile teknolojik üstünlükten kaynaklanmıyor. Aslında bilim adamı ve araştırmacı yetiştirmek o kadar zor değildir. Örneğin **Sovyetler Birliği** de bunu gerçekleştirmişti.

Zor olan **organizasyonel ve kurumsal yapının** etkin işleyişinin sağlanmasıdır. Ancak o takdirde kaynaklar iyi kullanılır, yetenekler teşvik edilir. Sonuçta bilimsel faaliyeti bile finanse edecek risk sermayesi kurumları oluşur. Bilimi yüksek verime ve zenginliğe dönüştürecek olan onlardır.

Greenspan Ne Yapacak?

Salı günü dünyanın ilgisi **Amerikan Merkez Bankasının** (Fed) olağan Haziran toplantısına çevrildi. Toplantı Türkiye saati ile dün gece sonuçlandı. Yani biz ne karar çıktığını bilmiyoruz.

Sakin Amerikan para politikasından bize ne demeyin. Türkiye artık dışı açık bir ekonomi. Kendimizi uluslararası konjonktürden soyutlama olanağımız yok. Dünya ekonomisinin yavaşlaması yada hızlanması Türkiye'yi **yakından** ilgilendiriyor.

İşin bir de **dolar-euro paritesi** boyutu var. Doların euroya karşı değerinin yükselmesi yada düşmesi, dolayısı ile dolar hesaplarının getirisi Greenspan ve arkadaşlarının aldıkları kararlarla yakından bağlantılı.

Mayıs ayındaki toplantıda Greenspan faizleri 0.5 puan arttırdı. Neden olarak enflasyonun yükselme riskini gösterdi. Zaten bir süredir Amerikan ekonomisinin kızıştığını, büyüme hızının yavaşlaması gerektiğini söylüyordu.

Piyasalar bunu **"Greenspan enflasyona izin vermeyecek"** şeklinde tefsir ettiler. Son bir ayda gelen veriler ilginç. Kimilerine göre yavaşlamanın başladığına işaret ediyor. Başkaları hala enflasyondan çok korkuyorlar.

O bakıma bu toplantı önemli. Merkez Bankasının ekonominin gidişatını nasıl değerlendirdiği ortaya çıkacak. Faiz tekrar artarsa, esas riski enflasyonda görüyor demek. Faiz sabit kalırsa, en azından şimdilik enflasyon tehlikesinin ikinci plana düştüğü anlamına taşıyacak.

Yumuşak İniş

Amerikan ekonomisinin yavaşlaması gerektiğinde az çok herkes hemfikir. Ancak, bunun nasıl gerçekleştirilebileceği konusu epey muğlak. **İki yanı keskin kılıç** gibi.

Frene sert basılırsa, ekonomi gereksiz yere resesyona girecek. Bundan sadece ABD değil, dünya ekonomisi de zarar görecektir. Frene az basılırsa, enflasyon riski artıyor. O zaman da daha sonra daha büyük bir bedel ödemek gerekecek.

Ekonominin bir resesyona girmeden yavaşlamasına **"yumuşak iniş"** deniyor. Örneğin büyüme hızının bugünkü yüzde 5 düzeyinden bir-iki yıl yüzde 3'lere çekilmesi gibi. Bu takdirde hem enflasyon denetim altına alınacak, hem de ABD ve dünya ekonomisi en az hasarla kurtulacak.

Gördüğünüz gibi süper güç olmak kolay değil. Bu gün DNA. Yarın faizler. Hep **gündemin tepesinde** oturmak zorundasınız. (29 Haziran 2000)

TL ARAYI AÇIYOR

Ayın ilk Pazar günü tasarruf araçlarını değerlendiriyoruz. Dünkü gazetelerde hem Haziran'ın, hem de ilk altı ayın getirileri yayınlandı. **Yarışın galibi** kesinlikle TL olmuş.

Geçen aylardaki tavsiyelerimize de baktık. Son bir buçuk yıldır hep aynı yolu önermişiz. Tasarruflarınızı **TL'de tutun** demişiz. Bazen düşüp bazen yükselse de, ortalamada TL faizlerinin daha cazip olacağını anlatmışız.

Sepet devalüasyonun yavaşlaması sonucu parite riskinin yükseldiğini özellikle vurgulamışız. Tekrar hatırlatalım. Temmuz-Eylül döneminde TL'nin sepet bazında aylık değer kaybı **yüzde 1.3'e** iniyor. Ekim-Aralık arasında ise yüzde 1'e düşecek.

Çok ilginç. Bütün işaretler TL'nin tercih edilmesi gerektiği yönünde. Ama bunlar vatandaşın tavrını etkilemiyor. Yayınlanan sayılarda, döviz mevduatında bir azalma yok. Azalma ne kelime, küçük de olsa **artış** var.

Güvensizlik Sürüyor

Tasarrufçunun hala dövizini tercih etmesini nasıl açıklayacağız? Kolay bir çözüm var. "Vatandaş kendi çıkarını bilmiyor" yada "akılcı davranmıyor" der geçeriz. Bu **basit yaklaşıma** iltifat etmiyoruz.

Enflasyonla mücadele programının ilk başından itibaren, TL'ye güvenin tesis edilmesinin **zaman alacağını** öngörmüştük. Neden? Çünkü geride onyıllar sürmüş bir "dandik para" dönemi var.

İnsanlar geçmişi bir günde unutuyor. Üstelik o arada adetler ve alışkanlıklar oluşmuş. Çok kişi tasarrufunu dövizde yatırmamanın akşamları **rahat uyumaya** olanak verdiğini öğrenmiş.

Daha da önemlisi, genelde **iktisat politikalarına** güven kalmamış. Hükümet istediği kadar enflasyonla mücadelenin gereklerini yerine getireceğim desin. IMF istediği kadar üçayda bir gelip hükümeti denetlesin.

Fazla ciddiye alınmıyor. Vatandaş enflasyonun düşeceğine, bütçe disiplininin sürdürüleceğine inanmıyor. İnanmayınca ne oluyor? Bunlar kur politikasını da uzun süre götüremezler, tekrar **eski günlere** dönmek zorunda kalırlar diyor.

Güvenmeyince de dövizini bozdurmuyor. Daha düşük getiriye razı oluyor. Amerika'nın ve AB'nin enflasyona izin vermeyeceğine güvendiği için parasını **dolarda, markta** tutuyor.

İmam ve Cemaat

Bizim mesleği icra edenlere de bir çift sözüm var. Vatandaşın programa, hükümete ve TL'ye güvenmediği görülüyor. Pekala, medyada ekonomik değerlendirmeler yapanlar edenler **güvendi mi?**

İsterseniz internete girip son altı ayın gazetelerini şöyle bir gözden geçirin. Yada izlediğiniz televizyon ve dinlediğiniz radyo programlarını bir hatırlayın. Hep **karamsar tablolar** bulacaksınız.

Önce "enflasyon düşmüyor, düşmez" denmiş. Dış ticaret sayıları çıkınca "TL değer kazanıyor, ithalat patlıyor" teması işlenmiş. Derken "cari işlemler dengesinde tehlikeli açık" başlıkları atılmış.

Çok uzağa da gitmeye gerek yok. Geçen hafta **DPT'nin bir raporu** gündeme geldi. Ne diyordu? Enflasyon hedefi tutmaz; dış açıktaki tehlike var; TL aşırı değerli oldu, sonra devalüasyon gerekir; ekonomi büyümeyecek; vs. vs...

İktisatçısı, bürokrati, eski bürokrati, köşe yazarı enflasyonla mücadele programına böyle yaklaşırsa, **vatandaş** dövizlerini bozdurup TL'ye geçer mi? Geçmez tabiki. Bu kadar basit.

Bu arada "program başarılı olur; ekonomi büyür; enflasyon düşer; dış dengede tehlike yoktur" dediğimiz için adımız **iyimsere** çıktı. Sermayenin adamı yaftasını bile yedik. Zaman kimin haklı olduğunu gösterecektir.

Bilmenizde yarar var. Ben son altı ayda **dövize hiç yatırım yapmadım**. Bundan sonra da yapmayacağım. TL faizlerinin büyük çoğunluğun dövizde kalması sayesinde yüksek seyrettiğini de biliyorum. Karamsarlara müteşekkirim. (2 Temmuz 2000)

KARAMSAR KALDIK

Türkiye bu kez sıcaktan kavruluyor. Klmasız bir mekanda yazımızla cebelleşiyoruz. Sabah erken kalkıp hava ısınmadan yazma projesini de gerçekleştiremedik.

Canım başka şeylere de sikkın. Enflasyonla mücadele programının devreye girince destek verdik. Enflasyon düşer, ekonomi büyür dedik. Adımız **iyimsere** çıktı. İyimser sözcüğünde ince bir alay da seziliyordu.

Cuma günü 2000 yılı ilk çeyrek milli gelir sayıları, Pazartesi ise Haziran ayı enflasyonu yayınlandı. İkisi de benim tahminlerimden **daha iyi** çıktı. Bu sayılar beni de karamsarlar kategorisine sokuyor.

Ne oldu? Hani iyimserdik? Aslında karamsarmışız da haberimiz yokmuş.

Büyüme

Milli gelir tahminlerimi Aralık'ta revizyona tabi tuttum. İlk çeyrek için beklentilerim şöyle idi: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ve Gayri Safi Milli Hasılda (GSMH) sırası ile **yüzde 4.6 ve yüzde 5** büyüme.

İki kavramı tekrar hatırlatalım. GSYİH ülke içinde yaratılan katma değeri ölçüyor. Buna dış alemden faktör gelirlerini ekleyince GSMH'yi buluyoruz.

Gerçekleşen sayılar çok ilginç. İç üretimde büyüme hızı benim tahminimden bir puan daha yüksek, **yüzde 5.6** çıktı. 1999'da yüzde 9.1 küçülme vardı. Demek ki geçen yıl kaybettiğimiz üretimin yüzde 60'ını bu yıl telafi etmişiz.

Milli hasıla ise **yüzde 4.2** büyümüş. Geçen yıl yüzde 8.7 azalmıştı. Toparlanma yarı yarıya. Ancak ilginç olan başka bir husus var. 1999'da dış alem faktör gelirleri pozitif. Bu yıl ise negatife dönüştü.

Neden? Büyük ölçüde 1999'un **kötü bir turizm yılı** olmasından kaynaklandığını düşünüyorum. Bir yılın turizm gelirleri diğer yılın ilk çeyreğine de sarkıyor. 1998 sezonu iyi geçmişti. 1999 ise çok kötü geçti.

Cari işlemler dengesinde yılın ilk üç ayında görülen bozulmanın da esas nedenlerinden birinin bu olduğunu daha önce yazmıştım. Cari denge ve milli gelir sayıları birbirini tamamlıyor.

Bu sayıların anlamı ne? Yıl sonu için büyümeyi **yüzde 6'nın** az üstünde tahmin etmiştik. Bu ay içinde bir revizyon yapacağız. Ancak, ilk çeyreğe bakınca, yüzde 6 gerçekçi bir sayı duruyor.

Enflasyon

Ya enflasyon? Haziran ayı içinde yazdığım iyimser senaryoda TEFE ve TÜFE için sırası ile yüzde 0.4 ve 1.5 öngörmüştüm. Fiili sayılar **yüzde 0.3 ve 0.7** çıktı. TEFE'de yanılığım az ama gene de benim tahminim daha yüksek. TÜFE'de ise benim iyimser dediğim senaryo epey karamsar kalmış.

İlk altı ayın sonuçları enflasyonla mücadelenin **kesinlikle başarılı** olduğuna işaret ediyor. Zaten bir tereddütümüz yoktu. Kur çapası diğer yüksek enflasyon örneklerinde olduğu gibi Türkiye'de de çalışıyor.

Her iki endeksin yılı **yüzde 30** civarında bitireceğini tahmin ediyoruz. Daha mevsimlik etkiden temizlenmiş enflasyon sayılarının analizini yapmadık. Bu sıcakta kolay değil.

Hissiyatımız, TEFE'nin yıl sonunda yüzde 30'un birkaç puan altına ineceği. Örneğin yüzde 27 diyelim. TÜFE ise yüzde 30'un az üstünde kalır. Ona da yüzde 32 diyelim.

Özetle şunu söyleyelim. Bizim için 2000 yılında **iki hedefin** hayati önemi vardı. Öncelik ekonominin canlanmasında ve enflasyonun düşmesinde idi. İlk altı ayın sonunda her ikisinden olumlu işaretler gelmesi sevindiricidir.

(6 Temmuz 2000)

"LIGHT GÜNLÜK"

Kavurucu sıcaklara deprem korkusu eklendi. Üstüne Erbakan'ın **hapis cezası** onaylandı. Canımı sıkılamaya kararlıyım. Ama tavrımı belirtmek ihtiyacını duyuyorum.

İfade özgürlüğünü hep çok önemsedim. İnsanların söyledikleri yada yazdıkları için hapse girmelerine **kayıtsız şartsız** karşı çıkıyorum. Cezayı Erbakan eski Başbakan yada 75 yaşında olduğu için değil, ilke düzeyinde tasvip etmiyorum.

Bu gibi durumlarda aklıma hemen Menderes, Polatkan ve Zorlu'nun idam edilmesi, Demirel ve diğer siyasilerin Zincirbozan'da tutulması gelir. **Siyasi yasakların** yanlış olduğunu Türkiye ne zaman anlayacak?

Yakın tarihi okumak ve öğrenmek o bakıma çok önemli. Geçmişten çıkartabileceğimiz çok ders var. Tatile gitmeye hazırlanan okuyucularına **bir kitap** önermek istiyorum.

Başlıktaki "**Light Günlük**", sevgili dostum ve meslektaşım Mahfi Eğilmez'in son kitabının adı. Creative Yayıncılık (212-227 61 52) ve Şeref Özgencil'i gösterdikleri özen dolayısı ile kutlamak isterim.

Mahfi Eğilmez

Yazarın **özgeçmiş**i başlı başına bir kitap konusu olabilecek kadar zengin. Elbette Mülkiye (yeni adı ile Ankara SBF) mezunu. Okulu üçüncülükle bitirince, ekonomi bürokrasisinin seçkin grubu Maliye Müfettişliğine kabul edilmiş.

Orada başarılı olunca Hazine'ye alınmış. Londra'da eğitim görmüş. Washington'da bulunmuş. Ekonominin kritik dönemlerinin birinci elden yaşamış. Çiller'in Başbakanlığı sırasında istifa edip özel sektöre geçmiş.

1997'de Anadol-D kurulunca, geri dönerek Hazine Müsteşarı olmuş. 1998'de devreye giren enflasyonla mücadele programını hazırlamış. Yılmaz hükümetinin programın gereklerini yerine getirmeyeceğini anlayınca tekrar istifa etmiş.

Yeni Yüzyıl'da ekonomi yazarlığına başlamış. Satılınca Radikal'e geçmiş. Geçen yıl da ben ve Deniz Gökçe ile birlikte NTV'de **Ekodiyalog** programını yapmaya başladı. Özel kesimdeki yöneticiliğini de sürdürüyor.

"Bir koltuğa çok karpuz sığmaz" denir. Belli ki Mahfi sığdırıyor. Arada kitap yazmaya da zaman buluyor. Biraz moralimi bozdu. Ben uzun süredir kitap çıkartmamış olmamı işlerimin çokluğuna bağlıyordum. Şimdi **ne bahane** bulacağım?

Bir Bürokratin Özel Tarihi

"Light Günlük" lokum gibi bir kitap. Başlayınca elden bırakmak mümkün değil. İlginç bir mimarisi var. Aslında Mahfi'nin son üç yılda yazdığı yazılardan yapılmış **bir derleme** gibi.

Fakat, derlemeler kuru ve biraz sıkıcı olur. Mahfi buna hoş bir çözüm getirmiş. Arayı **kendi yaşam hikayesi** ile doldurmuş. Çocukluk günlerinden, ailesinden başlıyor. Okul dönemi ile devam ediyor.

Bürokrasideki ilk günlerini olağanüstü güzel anlatmış. Gençlik döneminde şiir yazdığını böylece öğrenmiş oluyoruz. Edebiyata çok yetenekli olduğu kitabın her satırından anlaşılıyor.

Bugüne yaklaştıkça **ekonomi tartışmaları** da öne çıkıyor. IMF ve Dünya Bankası ile müzakereleri, programların hazırlanmasını, Özal'la ilişkilerini böylece öğreniyoruz. Kitapta yakından tanıdığınız pek çok isimle karşılaşacaksınız.

Neler yazdığını daha fazla anlatmak istemiyorum. Amacım kitabı merak edip **satın almanız ve okumanız**. Hararetle tavsiye ediyorum. Sonra bana teşekkür edeceğinize kesin inanıyorum. Eline sağlık Mahfi.

Son sözüm **Deniz Gökçe ve kendime**. Galiba bizim de birer kitap yazma zamanımız gelmiş, hatta geçiyor. Bakalım Mahfi kadar başarılı olabilecek miyiz? (9 Temmuz 2000)

GÜNDEMDEKİ KONULAR

Haftanın flaş olayın **Turkcell**'in halka açılması oldu. Şirket bir ilki gerçekleştirip, İstanbul ve New York borsalarına aynı günde girdi. Dükkü başyazısında Güngör Mengi olayı çok iyi özetlemişti.

Türkiye'nin **dışa açılması** ilginç bir şekilde gelişti. 1980'den sonra ihracat artmaya başladı. Ardından ithalat yasakları kaldırıldı. 1990'da sermaye hareketleri serbest bırakıldı ve TL'ye konvertibilite getirildi. 1996'da AB ile Gümrük Birliği anlaşması devreye girdi.

Buna karşılık Türkiye'ye gelen **yabancı sermaye yatırımları** bir türlü yükselmedi. Hatta, son bir yılda Türk firmalarının yurt dışındaki yatırımları içeri giren sermayenin üstüne çıktı.

Yani dış ticaret ve para-kredi hareketleri açısından ekonomi dünya ile bütünüleştirdi. Fakat **doğrudan yatırımlar** açısından bir türlü bunu sağlayamadı. Yüksek enflasyonun ve siyasi istikrarsızlığın olumsuz etkisi ile küreselleşmeden yararlanamadı.

Turkcell'in dünyanın en büyük borsasında bu şekilde yer almasını o bakıma önemsiyorum. Türkiye ekonomisinin uluslararası iş çevrelerine **tanıtılmasına** büyük katkı yapacaktır.

Bütçe

Yılın ilk yarısı için bütçe sayıları yayınlandı. Genelde bütçe hedeflerinin **tutturulduğu** görülüyor. Kısaca gözden geçirmek istiyorum. TL ile karşılaştırmalar pek anlamlı olmadığı için dolar üstünden yapacağım.

Geçen yılın ilk yarısında devlet 20.2 milyar dolar vergi toplamışken, bu yıl yüzde 15.2 artışla 23.4 milyar dolar toplamış. Vatandaş **3.2 milyar dolar** daha fazla vergi ödemiş. Bunu zaten birinci elden biliyoruz.

Gelelim harcamalara. Faiz dışı harcamalardan başlıyoruz. 1999'un ilk yarısında 19.1 milyar dolar faiz dışı harcama yapılmış. Bu yıl devlet gerçekten kemerleri sıkımsı. **1.3 milyar dolar** daha az harcamış. Yüzde 6.8 azalma anlamına geliyor.

İkisini toplayalım. 3.2 milyar dolar vergi artışından, 1.3 milyar dolar harcama tasarrufundan, toplam 4.5 milyar dolar ediyor. Bu sayı faiz öncesi bütçe dengesindeki düzelmeye eşit. Geçen yıl faiz öncesi fazla 1.2 milyar dolar iken, bu yıl **5.6 milyar dolara** yükselmiş.

Buna karşılık, faiz ödemeleri 14.6 milyar dolardan 20.4 milyar dolara çıkmış. Artış 5.8 milyar dolar yada yüzde 40 olmuş. Faizlerdeki artış faiz öncesi fazladakinden daha büyük olduğu için, bütçe açığı da aradaki fark kadar, yani **1.3 milyar dolar** büyümüş.

Böyle giderse uzun süredir ilk defa bütün **bütçe hedeflerinin** tutturulduğu bir yıl yaşayacağız.

Otomobil İthalatı

Otomobilde tam bir patlama var. Üretim, iç satışlar, ithalat, ihracat hepsi artıyor. Birbiri ardından rekorlar kırılıyor. **İthal otomobil sayısının** yeri üretimi geçmesi kamuoyunun çok ilgisini çekti.

Ocak-Haziran döneminde 206 bin otomobil satılmış. Bunların 100 bini yerli üretim. **106 bini** ise ithal araç. İlk defa, ithal arabaların satışı yerli üretimin üstüne çıkıyor.

Otomobil üretimi ise geçen yıl 97 bin adet iken bu yıl 142 bine yükselmiş. Bunun anlamı ne? Türkiye yılın ilk yarısında **42 bin** adet otomobil ihraç etmiş. Geçen yıl bu sayı 31 bin adet.

Demek ki net ithalat ilk bakışta görüldüğü kadar yüksek değil. 106 binden 42 bini çıkartınca net ithal oto sayısını **64 bin** olarak buluyoruz. Olaya bu açıdan yaklaşmanın daha sağlıklı olduğunu düşünüyorum. Hedef, Türkiye'nin otomobilde **net ihracatçı** olmasıdır. İthalatın düşürülmesi değil.

(13 Temmuz 2000)

DÜZEYLİ BİR AÇIK OTURUM

Hepimiz lise günlerinden hatırlarız. "**Birleşik kaplar**" denir. Birbirine bağlı haznelerde su daima aynı düzeyde olur. Hangisine su eklediğinizin bir önemi yoktur.

Benzer kurallar toplumlar için de geçerli. Toplumsal kurumlar ilk bakışta birbirinden bağımsız gibi durabilir. Ama yakından bakınca **karşılıklı etkileşim** içinde oldukları ortaya çıkar.

Kendi işimizden bir örnek vererek, **ekonomi ve medya** ilişkisine bakalım. Ekonomi geliştikçe medyada ekonomi ile ilgili haber ve yorumların önemi artar. Bunlardaki kalite düzelmesi ise ekonomi yönetimine olumlu etki yapar.

Türkiye'de bu sürece girdi. Piyasa kurumları güçlendikçe toplumun ekonomiye ilgisi artıyor. Medya bu talebi karşılamaya çalışıyor. Ekonomi sayfaları zenginleşiyor. **Daha fazla iktisatçı** medyada yer buluyor.

İşletme ve Finans Dergisi

Ankara'da 14 yıldır yayınlanan aylık bir iktisat dergisi var. Adı "**İşletme ve Finans Dergisi**". Yönetmeni Ali Bilge (e-mail adresi: bilge@superonline.com).

Derginin belki büyük maddi imkanları yok ama çok iyi işler yapıyor. Türkiye ekonomisinin nabzını çok yakından tutuyor. **İyi iktisatçılarla** söyleşiler ve açık oturumlar düzenliyor.

Derginin yeni piyasaya verilen Haziran 2000 sayısında çok ilginç bir açık oturum yayınlanmış: "Ekonomi Basını Ekonomi Programını Tartışıyor". Geçen hafta Deniz Gökçe bir yazısında söz etti. Ben atlamıştım, hemen okudum.

Açık oturuma katılanlar şöyle: Dünya Gazetesinden **Alaattin Aktaş**, derginin yönetmeni **Ali Bilge**, Hürriyet Gazetesi ve CNN-Türk'ten **Erdal Sağlam** ve Reuters'den **Servet Yıldırım**.

Konuyu olabilecek **en geniş perspektiften** ele alıyorlar. Geri planını anlatıyorlar. Risklerini konuşuyorlar. Siyasi boyutuna bakıyorlar. Askeri harcamaları irdeliyorlar.

Bürokrasinin Rolü

Enflasyonla mücadele programının hükümet tarafından kabul edilmesi bölümü özellikle ilgimi çekti. Önce ekonominin son yıllarda nasıl geliştiği **duvara dayandığı** konuşuluyor.

Fakat, pekala bu hükümetin de radikal tedbirlere gidecek yerde durumu idare etmeye kalkabileceği kabul ediliyor. Yani bir sorun var. Ecevit hükümeti **neden** IMF ile "stand-by anlaşması" yoluna gidiyor? Erdal Sağlam'dan dinleyelim.

"**Burada bence bürokrasi bu noktayı çok iyi kullandı. Yeni dönem hükümeti korkutmayı çok iyi becerdi. Bence Mesut Yılmaz'la Tansu Çiller olsaydı korkutamazdı bu kadar.**

Ama Bahçeli'nin yeni olması, Ecevit'in buna yatkın olması ve Hikmet Uluğbay, önemli bir faktördür bu kararın alınmasında. Bütün bunlarla korkutmayı çok iyi becerdi bürokrasi.

Sadece bürokrasi değil, eskiden de bürokrasi bunu yapardı ama, Ecevit'in bu kadar sözünü dinlediği bir bakan yoktu, Hikmet Uluğbay da bürokrat gibi davrandığı için, seçimden çıkar çıkmaz Ecevit'i korkutmayı çok iyi becerdi.

Çok güzel brifingler verildi. Öldük, bittik, battık, diye. Artık bu işi daha fazla uzatmak yerine, bürokrasi bu işe bir çözüm bulma yada radikal bir program dayatma noktasına geldi.

Bunu denedi ve bence de başarılı oldu. Batmazdık ama sürünürdük, iki sene sonra batardık."

Böyle gidiyor. Ben okurken çok yararlandım. "İşletme ve Finans Dergisi" Haziran 2000 sayısındaki bu açık oturumu okumanızı tavsiye ederim. (16 Temmuz 2000)

REKTÖR KARARNAMESİNE VETO

Üniversite ve sorunları tekrar Türkiye'nin gündeminde. Ne zaman değildi ki diyeceksiniz. Haklısınız. Üniversite sisteminde ciddi bozukluklar var. Şu yada bu şekilde sürekli bazı tatsızlıklar oluyor.

Hayatımız üniversitede geçti. 1962 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesine öğrenci olarak girdiğimden bu yana **38 yıldır** içindeyim. Hep sorunlar vardı. Son yıllarda iyice arttı.

Çok boyutlu ve karmaşık bir olayla karşı karşıyayız. Örneğin üniversiteye hep **siyasi müdahaleler** oldu. Çabuk unutuluyor. Askeri darbelerde en ağır bedel ödeyen kurumlardan biri üniversitedir. Kendi hesabıma, 1982'de YÖK kanunu çıkınca istifa etmek zorunda kaldım. Zaten etmeseydim atacaklardı.

Üstüne **yönetim sorunları** var. YÖK öncesinde üniversitelerde yöneticiler öğretim üyeleri tarafından seçimle belirlenirdi. YÖK'le birlikte yukarıdan atama sistemine geçildi.

O da yürümeyince, iki sistemin de en kötü taraflarını birleştiren bugünkü yola gidildi. Rektör için önce seçim yapılıyor. Ama YÖK bu seçimin sonuçlarına uymak zorunda değil. İsterse başka birini de atayabiliyor. **Devekuşu misali**. Seçim? Değil. Atama? O da değil. Peki nedir?

Türkiye'de bu tür kafa karışıklıkları üniversite ile sınırlı değil. Aynı belirsizliği **hükümetle MGK** arasındaki ilişkilerde görüyoruz. Yetki kimde? Seçimle gelen hükümette mi? Yoksa, teorik olarak hükümetin atadığı sorumluların çoğunlukta olduğu MGK'da mı? Bilen varsa söylesin biz de öğrenelim.

Gerideki Gerçek

Geri planda Türkiye'nin bir türlü aşamadığı **devletçi ve korporatist** zihniyet yatıyor. Üniversite kaynaklarını kimden alıyor? Devletten. Meclis kanun çıkartıyor, vatandaşın vergi topluyor. Vergi gelirlerinin bir bölümünü üniversiteler veriyor.

Neden yüksek eğitim sistemimiz böyle işliyor? Çünkü, yüksek eğitim yararlananlara **bedava** sunuluyor. Hizmeti kullanan öğrencilerin hizmetin bedelini ödemesi reddedilince, geriye devletten almak kalıyor.

Buraya kadar neyse. Bundan sonra işler karışıyor. Atasözü ne diyor? "Parayı veren düdüğü çalar". Ama Türkiye buna razı değil. Özetle, parayı devlet versin ama üniversitenin **yönetimine karışmasın** deniyor.

Bence çelişki hemen görülüyor. Üniversite vatandaşın ödediği vergilerle finanse ediliyorsa, o vergileri ödeyenlerin **seçtiği hükümetin** yönetime karışması kaçınılmazdır.

Tersini düşünemiyorum. Benim vergimi kullanacak ama benim seçtiklerimi yönetime karıştırmayacak bir kurum. Bir demokraside böyle bir kurum olamaz. Ancak demokrasi dışı, **korporatist rejimlerde** olabilir.

Aslında durum Türkiye'de daha da karışık. Çünkü YÖK de, parayı veren hükümetin denetim ve etkisini **asgariye indirecek** şekilde kurulmuş. Gel de çık bu işin içinden.

Paralı Yüksek Eğitim

Türkiye'nin mutlaka bedava üniversite anlayışından vazgeçmesi gerekiyor. Yaygın bir burs sistemi ile desteklenen **paralı yüksek eğitime** geçilmesi, bu tür sorunların büyük bir bölümünü derhal rahatlatacaktır.

Sisteme **rekabet** gelecektir. Verdikleri hizmetin kalitesi ile öğretim üyelerinin ücret ve olanakları arasında bir ilişki kurulabilecektir. Üniversitenin toplam kaynakları artacaktır.

Halen iyi üniversitelerde bedava okuyan orta ve üst gelir düzeyindeki öğrencilere verilen gereksiz ve haksız **sübvansiyon** kesilecektir. Üniversite önündeki yığılma azalacaktır.

Temeldeki sorunlara inilmeden bugünkü **kördögüşünün** devam edeceği kanısındayım. Bu aş daha çok su kaldırır... (20 Temmuz 2000)

ENFLASYON PSİKOLOJİSİ

1998 ilkbaharında ekonomide büyüme durdu. Yazdan itibaren bir buçuk yıl boyunca milli gelir sürekli küçüldü. Bu ne demek? Az çok iki yıl boyunca insanlar **daha az ürettiler, daha az tüketim yaptılar**.

Sonra, geçen yılın sonunda enflasyonla mücadele programı devreye girdi. Faizler düştü. Ekonomi canlanmaya başladı. 2000'in ilk aç ayında iç talep **yüzde 11.2** artınca, GSYİH da yüzde 5.6 büyüdü. Sanayi üretimi ve ithalat sayıları, ikinci çeyrekte de aynı eğilimin sürdüğünü gösteriyor.

Bu yıl vatandaş daha fazla üretiyor. Dış açık büyüdüğüne göre, ürettiğinden da daha fazla tüketiyor. İnsanlarımızın ekonominin tekrar canlanmasından, tüketimin artmasından **memnun olmalarını** beklersiniz. Ama durum hiç de öyle değil.

Tam tersine. Etrafımdaki konuşmaları dinliyorum. Gazetelerde yazılanları okuyorum. Herkes gelirin düştüğü, tüketimin azaldığı kanısında. Neden diye sorunca, hemen topu enflasyonla mücadele programına atıyor. **Kemerler sıkıldı** diyor.

Gelir Dağılımı

Bu hava gündeme de yansıdı. Dikkatinizi çekmiştir. Son günlerde aniden **gelir dağılımı** üstüne bir polemik başladı. Projektörler ekonomik gelişmenin nimetlerinden yararlanamayan kesimlerin üstüne tutuldu.

Bazıları gelir dağılımındaki bozulmayı ve fakirliği küreselleşmeye ve piyasa ekonomisine bağladı. Tekrar kapalı ekonomiye, planlamaya **geri dönme** talepleri seslendirildi.

Çok ilginç değil mi? 1999'da faizler yüksek, enflasyon tırmanıyor, ekonomi küçülüyor, tüketim düşüyor... Kimse gelir dağılımına aldırıyor. Şimdi faiz ve enflasyon düşüp tüketim ve üretim artınca, herkes gelir dağılımı konuşuyor.

Belli ki, geçen yıl gelir dağılımı sorunları vatandaşın fazla ilgisini çekmiyordu. Bu yıl ise müşterisi var. Neden böyle oluyor? Yukarıda ipucunu verdik. Ekonominin sayıları ile **vatandaşın psikolojisi** birbirini tutmuyor. Sayılar artan tüketime işaret ediyor. İnsanlar fakirleştikleri kanısında. Halbuki ikisi de doğru olamaz.

Kolay bir cevap, istatistiklerin yanlış hesaplandığı. Bunu ciddiye alamıyoruz. Küçük bir azınlığın gelir ve tüketiminin yükseldiği, büyük çoğunluğun ise azaldığı daha ciddi bir tez. Gene sayılara bakıyoruz. İlk beş ayda 3.4 milyon televizyonu, 900 bin buzdolabı, 565 bin çamaşır makinası satılmış. Geçen yıla kıyasla artış oranı hepsinde **yüzde 25** ve üstünde. Pek azınlık gibi durmuyor.

Para Aldatmacası

"**Para aldatmacası**" (money illusion) iktisat teorisinde önemli bir kavramdır. Günlük yaşamda insanlar nominal ve reel büyüklükler arasındaki ilişkiyi her zaman iyi göremezler.

Bir örnek verelim. Nominal geliriniz ve fiyatlar aynı oranda artsın. Sizin reel geliriniz aslında sabit kalmıştır. Ama nominal geliriniz arttığı için pekala kendinizi **daha çok kazanıyor** zannedebilirsiniz.

Bence şu anda Türkiye'de yukarıdaki örneğin **tersi** geçerli. Enflasyondaki gerileme, nominal gelir artışlarını da aşağıya çekti. Tüketimdeki artış, aslında reel gelirin yükseldiğini gösteriyor. Ama insanlar azaldığını düşünüyor.

Şaşırılmamak gerekiyor. Vatandaş yıllardır yüzde 60-80 arasında enflasyonda gelirinin de yüzde 60-80 artmasına alışmış. Şimdi bu oranlar yüzde 20'lere, 30'lara geriledi. Öyle yada böyle, kendisini **fakirleşmiş** hissediyor.

Daha önce uyarıştık. 25 yıllık yüksek enflasyonun getirdiği adet ve geleneklerden kurtulmak kolay olmayacak demiştik. O nedenle, şu sıralarda halinden şikayetçi olanlara **hoşgörü ile** yaklaşmaktan yanayım.
(23 Temmuz 2000)

ÖRGÜTLENMİŞ SORUMSUZLUK

Bu kavram İngiliz iktisatçı Alec Nove tarafından sovyet tipi merkezi planlama için kullanılmıştı. "Mümkün Olabilir Bir Sosyalizmin İktisat Teorisi" için, bürokratik sistemlerde sorumluluğun nasıl sistematik şekilde **ortadan kaybolduğunu** anlatıyordu.

Tahmin edeceğimiz gibi, kavramı çok benimsedim. Türkiye'nin de **kamu yönetiminin** aynı dertten muzdarip olduğunu biliyordum. Bunun örneklerine hergün raslıyorduk.

Ne demek "örgütlenmiş sorumsuzluk"? Aslında çok basit. Karar alma mekanizmasını öyle oluşturacaksınız ki, bir sorun çıktığında sorumlu olması gerekenler kabahati **bir başkasına** atabilecek.

Böylece sorunun hangi yetkilinin yanlış kararından kaynaklandığı **belirsiz** hale gelecek. Herkes bir başkasına işaret edecek. Siz aramaktan vazgeçinceye kadar top ortada dolaşacak.

Dolayısı ile, kararı alanları cezalandırarak tekrar etmesi önleme olanağınız da olmayacak. Buna karşılık, doğru karar verenleri tespit edip mükafatlandırma yoluna da gidemeyeceksiniz.

Yani müthiş bir buluş. Tüm otoriter-bürokratik yönetimlerin sevgileri ile **kolayca keşfedip** uygulamaya koydukları bir yapı.

Teaş'ın Zararları

Konuyu aklıma elektrik üretim ve dağıtım şirketlerinin (TEAŞ ve TEDAŞ) zararları getirdi. Medyadan izliyoruz. Kısaca hikayeyi hatırlatalım.

Kamu kuruluşları elektrik dağıtım şirketlerine kullandıkları elektriğin ücretini ödemiyorlar. Bu durumda dağıtım şirketleri de elektriği üreten kuruma

para vermiyor. O da elektrik üretiminde kullandığı doğal gaz ve kömürün bedelinin üstüne yatıyor.

Bu yeni bir olay değil. Yıllardır böyle gelmiş. Ancak, enflasyonla mücadele programı devreye girince, işler değişmiş. Devlet istediği gibi harcama yapma **özgürlüğünü** kaybetmiş. IMF'ye verdiği sözleri tutmak zorunda.

Borçlu kuruluşlara para verse, bütçe tutmayacak. Vermese olmaz. Bir şekilde bu paranın ödenmesi gerekiyor. Anladığım kadar Ankara kara kara düşünüyor. **Bir kılıf dikmeye** çalışıyorlar.

Ama sorun çok derinlerde. İki ihtimal var. Birincisi, borçlu kuruluşların bütçelerine elektrik için yeterli tahsisat konmamış olmaması. Vahim bir durum. Çünkü elektrik tüketimini önceden öngörmek mümkün. Demek ki bütçe aslında dandik.

İkincisi, bütçede tahsisat var ama borçlu kuruluşlar onu başka bir işe harcamışlar. Elektrik faturasına paraları kalmamış. Öyleyse bütçe kanunu değil ama ama **uygulaması dandik**.

Neticede ne olacak? Şu yada bu şekilde elektrik faturasını ödemeyen kuruluşların yöneticilerinden kimse hesap soracak mı? **Elbette hayır**. Dedik ya, top ortada dolaşacak. Sonunda bu paralar bütçeden ödenecek.

Kamu Maliyesinde Şeffaflık

IMF'nin "**Kamu Maliyesinde Şeffaflık**" raporu tam zamanında yayınlandı. Küreselleşme karşıtları herhalde buna da çok kızmışlardır. Öyle ya, ne oluyor bu IMF'ye! Onlara ne Türkiye'de kamu maliyesinin şeffaflığından?

Raporun genel teması son derece açık. Bir: devlet harcamalarının **Meclis'in denetimine** girmesi. İki: harcamaları **kamuoynunun** izleyebilmesi. Çünkü Türkiye'nin kamu maliyesi anlayışı ikisine de izin vermiyor.

Devlet, Meclis'ten bütçe kanunu ile aldığı harcama yetkisinin **çok üstünde** harcama yapabiliyor. Bu sayede, neyi, nereye ve nasıl harcadığını vergi mükellefinden **saklayabiliyor**.

"**Örgütlenmiş sorumsuzluk**" kavramına mim koyun. Çevrenizdeki pek çok olayı anlamanızda çok işinize yarayacaktır. (27 Temmuz 2000)

FELAKET PSİKOLOJİSİ

Yaz sıcakları fena bastırdı. İnsan elinde olmadan yavaş hareket etme ihtiyacını duyuyor. Halbuki yeni yayınlanmış veriler var. İlk altı ay bütçe gerçekleşmesini, Mayıs'ta ithalatın rekor kırmasını daha ele almadık.

Sıcak bir pazar günü yazıyı neden sayılarla dolduralım? Sanırım sizler de öyle bir yazı istemiyorsunuz. Biraz düşündüren **ama hafif bir yazı** daha keyifli olabilir.

Geçen pazar **psikolojik konulara** değindik. Enflasyon düşünce insanların kendilerini daha fakir hissetmeleri ihtimalinden söz ettik. Bu hafta oradan devam edebiliriz.

Aslında malzeme bol. Bir süredir, vatandaşın bilinç altına iyice yerleşmiş korkular tekrar depreşmeye başladı. Ekonomide işlerin iyiye gittiğini gösteren bir kaç gösterge çıkınca, hemen **kötü haberler** aramaya çıkıldı.

Bunda bir **haklılık boyutu** var. Geçmişte ne zaman ekonomi iyi dursa, hemen ardından sorunlar geldi. Örneğin büyüme hızlanınca enflasyon yükseldi. Sonra ya döviz krizi oldu yada kur patladı.

Gene korkuyoruz. Çünkü enflasyon düşerken ekonomi canlanmaya başladı. Yatırım ve tüketim artıyor. Dış ticaret açığı da büyüyor. Eyvah! **Ufukta bir kriz mi var?** Tüketimi nasıl kısarsız? İthalatı nasıl engelleriz? Hayretle izliyorum.

Ben çok farklı düşünüyorum.

Tüketim Zenginliktir

Önce olaya en gelen perspektiften bakalım. Üretim ve yatırımın amacı nedir? Daha fazla üretim, daha fazla yatırım mı? Hayır. Amaç **daha fazla tüketim** yapmaktır. Neticede tüm ekonomik faaliyetlerin nihai amacı daima tüketimdir.

Bir de madalyonun öbür yüzü var. Bir vatandaşın tüketim harcaması, bir başka vatandaşın ürettiği mala talebi oluşturur. Bir ülkede tüketim kısılınca, talep de düşer. Yani **üretim de azalır**.

Böyle bir durumu geçtiğimiz iki yıl boyunca yaşadık. Vatandaş tüketimini azalttı. Ne oldu? Talep kaybolunca üretim de durma noktasına geldi. Böylece bir **fasit daire** oluştu.

Tüketim düşünce gelir azaldı. Gelir azalınca tüketim tekrar düştü. Ekonomi onsekiz ay boyunca küçüldü. İkinci Dünya Savaşından bu yana en ağır kriz ortaya çıktı. Türkiye yüzde 6.4 **fakirleşti**.

Neyse ki imdada enflasyonla mücadele programı yetişti. Kur çapası faizleri çökertince vatandaş tekrar tüketmeye başladı. İç talep yükseldi. Firmalar alıcı buldular. Üretim yapmaya başladılar. **Büyüme** geri geldi.

Sizce bu iyi bir şey değil mi? Daha fazla tüketiyoruz. Daha fazla üretiyoruz. Devlet daha fazla vergi toplayabildiği için bütçe dengesi düzeliyor. Buna **sevinmemiz** gerekmez mi?

1998-99'da yaşananlardan sonra, tüketimin artmasını bir felaket gibi görmek bence çok yanlıştır. Tüketimi kısılmaya çalışmak daha da büyük bir hatadır. Türkiye ekonomisinin tekrar yüksek büyüme hızları yakalaması için tüketimin **mutlaka canlanması** gerekmektedir.

Döviz İthalat İçindir

Aslında biz tüketimdeki artıştan korkmuyoruz. Esas korkumuz daima döviz olmuştur. Okuyucularım bu psikolojik takıntıya "**döviz sendromu**" dediğimi biliyorlar. Bir türlü üstümüzden "döviz bitecek, kriz olacak" korkusunu atamıyoruz.

Sormak istiyorum. Bir ülke neden döviz kazanır? İthalat yapmak için. Türkiye ne yaptı? Son iki yılda ithalat yapmadı. Döviz dengesi fazla verdi. Dövizler birikti "Biz yiyemiyoruz, al sen ye" diye Amerikaya borç verildi.

Üstelik şimdi dışarıdan borç almaya da başladık. Özelleştirmeden döviz geliyor. Turkcell'in New York borsasına kote olmasından döviz giriyor. Faiz düştüğü için sıcak para Türkiye'yi terk ediyor. Ama, dış ticaret açığına rağmen Merkez Bankasının **döviz rezervleri** artıyor.

Diyelim ki ithalata yeni engeller koyduk. Ne yapacağız kuzum bu dövizleri? **Turşusunu mu** kuracağız? Biraz sirke, bol su, kavanozlarda yeşil yeşil dolar turşuları...

Neyse, bu sıcak havada bu kadar. Sonbahara doğru bu dediklerimizi bol sayı vererek ayrıntılı şekilde inceleyeceğiz. (30 Temmuz 2000)

OTOMOBİL İTHALATINA KISITLAMA

Son günlerde ithalatın kısıtlanmasını talep edenlerin sayısında gözle görülür bir artış var. Kamuoyundaki tartışmayı gören siyasiler hemen bu kervana takıldı. İşgüzar bakanlar **ithalata karşı tedbirler** önerdi.

İş **siyasi şova** dönüşünce, otomobil ithalatının ilk hedef olması şaşırtıcı durmuyor. Sektör popülist sloganlara müsaittir. İthalat kısıtlanmasını lüks otomobil satın alan kesimlere karşı gibi sunmak kolaydır.

Türkiye'nin otomotiv sanayinde hem ihracatçı hem de ithalatçı olduğunu geçenlerde hatırlatmıştık. Üstelik ihracat çok hızlı artıyor. 1997'nin Ocak-Mayıs döneminde 300 milyon dolardan bu yıl 700 milyon dolara yükselmiş. Yani üç yılda 400 milyon dolar yada **yüzde 133** artmış.

1997'nin Ocak-Mayıs döneminde 1.3 milyar dolar olan ithalat bu yıl 1.7 milyar dolara çıkmış. Fark gene 400 milyon dolar. Demek ki, Türkiye'nin net otomotiv ithalatı **1 milyar dolarda** sabit kalmış. Hatta, 1998'e kıyasla 100 milyon dolar azalmış.

Dahası da var. Otomobilde Fiat'ın Bursa'da ihracat için üreteceği yeni model, ardından Ford'un İzmit'teki ihracata yönelik fabrikası devreye girecek. Toyota'nın bir hazırlık içinde olduğu biliniyor. Mercedes ihracat için üretim kapasitesi ekliyor. Velhasıl sektörün **ihracat potansiyeli** kesinlikle artıyor.

Sayılar böyle iken, bu gürültü patırdı nereden çıkıyor?

Merkantilizm

İktisadi düşünce tarihi bize yardımcı olabilir. Sanayi devrimi öncesinde, 16.ıncı yüzyıldan 18.ınci yüzyılın sonlarına kadar, İngiltere'de yaygın iktisat ekolüne "**merkantilizm**" deniyor.

Sözcüğün kökenindeki "merchant" sözcüğünün Türkçesi "**tüccar**". O dönemde uluslararası ticaret hızla gelişiyor. Dolayısı ile tarım ve el sanatları üretiminin dış ticaretin yapanlar ekonominin en dinamik ve güçlü kesimi.

Tüccarın esas gücü ise sermayesi. Malı parasını verip alıyor. Sonra uzak bir ülkeye çok daha pahalıya satıp kar ediyor. Yada dışarıdan alıp içeride satıyor. Daha kağıt para da icat edilmemiş. Sermayenin simgesi **altın**.

Şöyle bir anlayış oluşuyor. Bir ülkenin zenginliği o ülkedeki sermaye yani altınla ölçülür. Demek ki, zenginliğe giden yol, ülkedeki altın miktarını arttırmaktan geçer.

Altın miktarı nasıl artar? İhracat altın getirdiğine, ithalat götürdüğüne göre, **ithalatı kısıtlarsak** ülke dışına altın gitmez. İhracattan kazanılan altın ülkede kalır. Ülkede sermaye ve zenginlik bollaşır.

Adam Smith "**Milletlerin Zenginliği**" adlı ünlü kitabını 1776'da bu mantığı çürütmek için yazmıştı. Zenginliği üretimden geldiğini, serbest dış ticaretin ise üretimi arttırdığını söylüyordu.

Bunların bizimle ne alakası var diyeceksiniz. Çok var. Altının yerine **döviz** koyun. Türkiye'deki yaygın ekonomi anlayışına ulaşırsınız. İthalat döviz götürür; demek ki kötüdür. İhracat döviz getirir, demek ki iyidir.

Bu görüş açıkça yanlıştır. Tekrar altını çizmek ihtiyacını duyuyoruz. Döviz **ithalat yapmak** içindir. Biriktirmek için değil. Ekonomik faaliyetlerin bir amacı değildir, olamaz. Bir araçtır. O kadar.

Gümrük Birliği

Unutulan bir başka husus var. 1996'da AB ile **Gümrük Birliği Anlaşması** imzalandı. Orada da durmadık. AB'ye tam üye olmak için çaba gösteriyoruz. Gümrük Birliği ile AB'den yapılacak ithalatı kısıtlama yetkisinden vazgeçmişiz. Bu koşullarda otomobil ithalatını nasıl zorlaştıracağız? Hele böyle, davul zurna ile ilan ederek!

Yukarıda da belirttim. Olay siyasi şov kokuyor. Otomotiv lobisi de yalan yanlış beyanlarla durumdan yararlanmaya çalışıyor. Kalitesiz ürünlerini dünya fiyatının birkaç katına sattıkları eski günleri eminim **çok özlemişlerdir**. Bence boşyere hevesleniyorlar. (3 Ağustos 2000)

DÜŞÜK FAİZ DÖNEMİ

Ayın ilk Pazar günü ekonomiye **tasarrufçu açısından** bakma geleneğimizi sürdürüyoruz. Son aylar tasarrufçu için parlak geçmedi. Korkarım gelecek daha da karanlık duruyor.

Önce bu hafta açıklanan verileri kısaca hatırlatalım. Cari işlemler açığı Ocak-Mayıs döneminde **4.5 milyar dolara** tırmandı. Yaz sonunda 6 milyar dolara yükselme ihtimali mevcut.

Temmuz enflasyonu piyasa beklentilerinin üstünde geldi. TEFE, TÜFE ve "çekirdek enflasyon" denen özel imalat sanayinde artış, sırası ile, yüzde 1, yüzde 2.2 ve yüzde 1.9 çıktı.

Bir önceki yıl bu sayılar, aynı sıra ile, yüzde 4, yüzde 3.8 ve yüzde 4.7 olmuştu. Görüldüğü gibi üç endekste de **çok belirgin bir düşüş** var. Ama enflasyonun direndiği de anlaşılıyor.

Bütçenin Temmuz geçici sonuçları nakit bazında 0.4 milyar dolar faiz dışı fazla gösteriyor. Eylül'den itibaren faiz ödemeleri de hızla düşüyor. Diğer taraftan GSM anlaşması paraflandı. Yani Hazine **2.5 milyar doları** tahsil etme hazırlığında.

Daha da Düşer

Dolayısı ile **TL faizleri** durmak bilmeksizin düşüyor. Başka türlü nasıl olmasını beklerdiniz? "Standby Anlaşması" bir yandan devlete dışarıdan borçlanma kapısını açtı. Diğer yandan vergi gelirlerini arttırıp cari harcamalar kısırdı.

İkisi bir araya gelince, anlamı çok açık. Devlet içeriden eskisi gibi borç almıyor. Eski borcunu ödediğinde, paranın yüzde 30 bazen 40'ını piyasada bırakıyor. Tasarruf var ama **talep eden yok!** Fiyat mekanizması işliyor ve tasarrufun fiyatı iniyor. Hepsi bu kadar.

Yakın gelecekte bu eğilimin **değişeceğine dair** bir işaret bulamıyoruz. Yukarıda da belirttik. Eylül'den sonra devletin faiz yükü azalıyor. Belki Türkiye'nin kredi notu da yükselebilir. Ayrıca, Hazineye özelleştirmeden ve GSM'den kaynak girecek.

Faiz beklenen enflasyonun altına geriler mi? Doğrusu hayır diyemiyorum. Kısa süreler için, özellikle kısa vadede (örneğin repo) pekala mümkündür. Ancak, uzun vadede sepet devalüasyonun altına inmesi ihtimalini çok ufak görüyorum. Öyle olursa tasarrufçu tekrar **döviz döneceğinden**, düşüş dengelenir.

Önümüzdeki aylarda bazen beklenen enflasyonla iskonto edilmiş aylık reel faizin yarım puana, **hatta sıfıra** gerileyebileceğini hesaba katmak gerekiyor. Daha önce de yazdık. Bu duruma alışmakta yarar var.

Düşük enflasyonlu gelişmiş ülkelerde kısa vadeli yıllık faizler **yüzde 1** civarında seyrediyor. Japonya'da bir yıllık vade bile ancak onu alıyor. Gecelik repodan reel yüzde 30-40 dönemi bence bitti. Bir daha geri de gelmez.

Uyarılar

Bu durumda döviz tekrar cazip olabilir. Ancak parite oynamalarına dikkat etmek koşulu ile. Tasarrufunu döviz çevirmeyi düşünenlere önerim, **yarı yarıya** dolar ve mark almalarıdır. Böylece sepet devalüasyonuna yakın bir TL getirisini garanti altına alırlar.

Daha önemlisi, böyle dönemlerde maceradan kaçınmaktır. Tasarruflarına TL'de yüksek randıman almaya alışanlara projeler ve alternatifler sunanlar çıkacaktır. Yüksek gelir vadedilecek, garantiler verilecektir.

Atasözünü unutmayın. Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak çok kolaydır. Hayali yüksek gelir uğruna zorlukla biriktirdiğiniz tasarruflarınızı **kaybetme riskini** sakın almayın.

Ben hala tasarrufumu **A tipi fonda** tutuyorum. Şimdilik değiştirmeyi düşünmüyorum. Değiştirsem mutlaka haber veririm. (6 Ağustos 2000)

MESLEĞE DAVET

Gençler ve aileleri iki üç yıllık bir **işkence döneminin** sonuna geldiler. Önce üniversiteye hazırlık kursları ile cebelleştiler. Sonra sınava girildi. Derken sonuçlar ilan edildi. Çoğunluk için, üzülmeye de olsa, herşey puanların açıklanması ile bitti.

Sınavda yeterli puanı alanlar ise bir aydır bir başka telaşın içindeler. **Tercihlerini** belirlemeye çalışıyorlar. Acaba hangi üniversiteye girmeli? Hangi fakülte ve hangi bölüm daha iyi olur? Sıralamayı nasıl yapmalı?

Mevcut öğrenci yerleştirme sistemini **aşırı merkezietçi** bulunduğumu fırsatı geldikçe ifade ediyorum. Merkezi planlamanın en son aşamasına tekabül ediyor. Daha merkezietçi bir kaynak tahsis mekanizması tahayyül etmek olanaksız.

Düşünün. Ankara'da bir bilgisayar, yüzbinlerce öğrenciyi **tek tek** okul ve programlara tayin ediyor. Sistemde esneklik sıfır. Üniversitelerin alacakları öğrencinin nitelikleri hakkında söz hakkı hiç yok.

Öğrencinin biraz var gibi duruyor. Ama bu aldatıcı. Binlerce program içinden onbeş yirmi tanesini rasyonel şekilde sıralamak insan beyninin kapasitesini aşıyor. Ne oluyor? İlk üç-dört tercih özenle yapılıyor. Sonrasına **raslantılar** hakim oluyor.

Neticede, öğrencilerin küçümsenmeyecek bir bölümü kendilerini aslında **okumak istemedikleri** bir üniversite ve bölümde buluyorlar. Bir sonraki sene tekrar sınava girmek üzere derhal hazırlığa başlıyorlar.

Hem onların yılları, hem de onlara harcanan kaynaklar **israf** oluyor. Merkezietçi kaynak dağılım mekanizmalarında daima böyle büyük kaynak israfları oluşur. Sovyetler Birliği neden çöktü zannediyorsunuz?

İktisat mı? İşletme mi?

Bu dönemlerde eş dosttan danışanlar oluyor. Email'ler alıyoruz. En çok sorulan sorulardan biri doğrudan mesleğimle ilgili. Çocuk **iktisat** mı okusun? Yoksa **işletme** mi? Genelde iktisat ve işletmenin birbirine çok yakın alanlar olduğu düşünülüyor.

Son yıllarda işletme eğitimi **moda** oldu. İyi üniversitelerin işletme bölümlerine ancak en yüksek puanla giriliyor. Bu durumun garip sonuçları var. Şöyle bir mantık çalışıyor. Madem ki o bölüm daha yüksek puanla öğrenci alıyor, demek ki eğitimi daha yararlı. Halbuki olay hiç de öyle değil.

Yüksek puan sadece o bölüme **talebin** daha fazla olduğunu gösteriyor. Ama talebin rasyonel olması gerekmiyor. Ya işletme eğitiminin daha yararlı olduğunu düşünenler yanılıyorsa?

İlginç bir **fasit daire** de başlıyor. Daha yetenekli öğrenciler işletme eğitimine gidiyor. Üniversiteyi bitirdikten sonra daha yetenekli oldukları için iş hayatında daha başarılı oluyorlar. Böylece işletme okumanın daha yararlı olduğu kanıtlanıyor.

Bu görüşe katılmıyorum. Puanlar bir branş hakkında öğrencilerin ve velilerin beklenti ve yargılarını yansıtıyor. Bunlar o bölüm mezunlarının **geçmişteki** başarısına bakarak oluşturuluyor.

Geçmişin gelecek için önemli ipuçları taşıdığı doğrudur. Ama geleceğin geçmişin tekrarı olacağını düşünmek **çok yanlıştır**. Son on yılda işletme okuyanlara talebin yüksek olması gelecek on yılda da öyle olacağı anlamına gelmez.

Bence İktisat

Açıkçası, iktisat eğitiminin yeni nesilleri **21.inci yüzyıla** daha iyi hazırladığını düşünüyorum. Daha fazla matematik okutuluyor. İstatistik ve ekonometri öğretiliyor. Soyut modellerle çalışma alışkanlıkları geliştiriliyor. İktisat eğitiminin daha zor ve ağır olması bunlardan kaynaklanıyor.

Özellikle **matematiği seven** yetenekli gençlere iktisat okumanın çok daha yararlı olacağı kanısındayım. Çok iyi bir altyapı kuracaklar. Muhasebe, pazarlama, organizasyon, vs. eksiklerini ya seçimlik derslerle, yada sonra bir MBA yaparak tamamlarlar.

Son iki gün. Tercihinizi çok dikkatle yapın. Kolay gelsin. (10 Ağustos 2000)

ORTALIK TOZ DUMAN

Türkiye'de genel kural yaz aylarında siyaset ve ekonominin **sakinlemesidir**. Sıcaklar bastırınca, seçkinler güneye, parlak güneşe ve mavi denizlere göç ederler. Parlamento tatile girer. Gazeteler ciddi haber, köşe yazarları dişe dokunur konu bulmakta zorlanır.

Bu yıl daha da olaysız bir yaz bekliyorduk. Neden? Meclis çoğunluğuna sahip, uyumlu ve istikrarlı bir hükümet vardı. Enflasyonla mücadele programı yavaştan da olsa sonuç vermeye başlıyordu.

Belki herşey güllük gülistanlık değildi ama, en azından **normalleşmenin** devam etmesi gerekirdi. Öyle olmadı. Aniden hem ekonomide hem siyasette hava gerginleşti.

Türkiye insanının durduk yerde kriz çıkartmaya galiba **özel bir yeteneği** var. Rahat mı batıyor, nedir!

Ekonomi

Bugün son günlerde canlanan bir tartışmaya değinmek istiyordum. Temmuz enflasyonu ve Mayıs dış açığı beklenenden büyük çıkınca, iç talep aşırı canlı, para politikasını **sıkmak gerekiyor** diyenler var.

Yani faizlerin yükseltilmesi talep ediliyor. Ayrıntılarını Para dergisinde iki haftadır işliyorum. Sadece şunu söyleyeyim. Programa siyasi desteğin devam etmesi açısından, bu yıl **ekonominin büyümesi** son derece önemlidir.

1999'daki büyük daraldan sonra ekonomi zaten canlanmakta zorlanıyor. Paniğe kapılıp, gereksiz yere büyüme hızını düşürme yolları aramak bence **yanlıştır**. Sistemde makro dengesizlikleri telafi edecek mekanizmalar vardır.

Tam üstüne Devlet Bakanı Recep Önal'ın yaptığı konuşma geldi. Bakan **Merkez Bankası Başkanı ve Hazine Müsteşarını** eleştirdi. Buna neden ihtiyaç duyduğunu anlamakta zorlanıyorum.

Bürokrasi hükümetin imzaladığı enflasyonla mücadele programını uyguluyor. Başka bir şey yapmıyor. Bu noktada **siyasetçi bürokrat çekişmesi** bence çok hatalıdır. Vatandaş zaten programa güvenmiyor. Bakanla bürokratları arasında bir çekişme ve gerginlik yaşandığını görürse büsbütün güveni azalacaktır.

O arada Bakan medyada yorum yapan **iktisatçıları** da eleştirdi. Ama isim vermeden. Söylediklerini bir kaç kere okudum. Üstüme alınmam gerekiyor mu, çıkaramadım. Doğrusu tam ne demek istediğini de pek kavrayamadım.

Polemiğe girmek istemiyorum. Ama Bakanın uslubunu hiç **tasvip etmediğimi** ifade etmeliyim.

Siyaset

Gelelim siyasi krize. Başbakanla Cumhurbaşkanının böyle karşı karşıya gelmesi tatsız bir gelişme. Geçmiş yıllarda hükümetlerin ülkeyi **yönetememesinden** çok çektik. Ecevit hükümeti bu fasit daireye kırmışa benziyordu. Biz de destekledik.

Ancak, tek kriterimiz istikrarlı ve etkin yönetim olamaz. **Demokratik ilkeler, hukuk devleti, hukukun üstünlüğü** gibi kavramlar uzun dönemde en az siyasi istikrar ve yönetsel etkinlik kadar önemlidir.

Kamu görevlilerinin işine son verilmesinde idarenin yetkilerinin artırılmasına da karşı değilim. Siyasi suistimale açık bile olsa, prensipte desteklerim. Devlet memurlarının toplumda **hukuken ayrıcalıklı** bir kast oluşturmalarına hep karşı çıktım.

Ancak bu tartışmada Cumhurbaşkanının tarafındayım. Çünkü, Anayasa Mahkemesinin daha önceki kararları çerçevesinde kararnamenin **anayasaya aykırı** olduğunu hükümet biliyor. Ona rağmen Cumhurbaşkanına yolluyor.

Bizzat hükümetin bile bile ve gözlerimizin içine bakarak hukuk dışı bir uygulamaya gittiği bir toplumda hukukun üstünlüğünden söz etmek olanaksızdır. Dolayısı ile Cumhurbaşkanının **haklı olduğunu ve desteklenmesi gerektiğini** düşünüyorum.

Son bir not: siyasetteki fırtınanın borsayı olumsuz etkilemesi beklenir. Halbuki Cuma günü **İMKB yükseldi**. Hep söylüyoruz. Türkiye sürprizler ülkesidir. Ve öyle kalacaktır... (13 Ağustos 2000)

BİR YIL SONRA

Böyle günlerde zamanın farklı hızlarına takılıyım. Kocaeli depremi bir anlama sanki dün olmuş gibi yakınımızda. O yarım dakikayı galiba hiç bir zaman unutamayacağız. Deprem pek çoğumuz için **zamani dondurdu**.

Ama hayat devam ediyor. Güncellik bizi bugünü yaşamaya zorluyor. Yeni dertler, yeni hüznler, yeni anlamlar, yeni coşkular, yeni sevinçler getiriyor. **Zamanı hızlandırıyor**.

Kendimi biraz kapana sıkışmış hissediyorum. **Rasyonel yanım**, geçen yılın envanterini çıkarmak istiyor. Buradan depremden yeterince ders alınıp alınmadığına bakabiliriz. Türkiye için önemli ipuçları elde edebiliriz.

Duygusal yanım, hayatın anlamını sorgulamayı tercih ediyor. Bireysel dramları hatırlıyorum. Uzun süre enkaz altında kaldıktan sonra kurtarılanlar şimdi nerelerde? Ne yapıyorlar? Ya en yakınlarını kaybedenler? Onlara ne oldu?

Saatlerdir bilgisayarın başındayım. Halbuki ben nisbeten kolay yazarım. Yazıya başlayınca biter. Bu sefer öyle olmuyor. Ne yazsam tatmin olamıyorum. Bir şeyler eksik kalıyor.

Ne Değişti?

Deprem Türkiye'yi çok etti. Acımız büyüktü. Ama heyecanlandırdı da. O günleri hatırlayın. Yüzbinlerce insan depremzedelere yardım için seferber olmuştu. Acı ile beraber büyük bir heyecan vardı. **Umutlanmıştık**.

Deprem toplumu kamçılıyordu. Ankara'nın, siyasetin, idarenin yetersizliklerini bir tokat gibi yüzümüze vurmuştu. Artık hiç bir şey eskisi gibi **olamazdı**. Kendi kaderimizi elimize alacaktık.

Özellikle büyük kentlerde büyük bir hareketlilik yaşandı. İnternette mesaj zincirleri kuruldu. Gönüllü birlikler oluşturuldu. Paralar toplandı. Konutlar yaptırıldı. Toplumun yaratıcı enerjisi kabından taşmıştı.

Sonra ne oldu? Korkarım fazla bir şey olmadı. Zaman geçince, yavaş yavaş heyecan söndü. Gönüllü kuruluşlar dağıldı. İnternet zincirleri sustu. İnsanlar tekrar günlük yaşamlarına geri döndüler.

Ankara da bunu bekliyordu. Vatandaşın heyecanının **saman alevi** gibi kısa sürede söneceğine güveniyordu. Haklı çıktı. Toplumun tepkisi bitince, ilk baştaki mahçubiyetini hemen terketti. Gene bildiğimiz Ankara oldu.

Samimiyetle soruyorum. Deprem neyi değiştirdi? Hiç bir şeyi değiştirmedir. Aynı hamam aynı tas, sanki hiç deprem olmamış gibi eski Türkiye geriye geldi. **Bıraktığımız yerden** devam ediyoruz.

Sabır

Gene de karamsarlığa kendimizi kaptırmayalım. Artık öğrendik. Türkiye ancak **çok yavaş** değişebiliyor. Tarihi fırsatları her zaman kullanamıyor. Değişim hızlanınca korkuyor. İki adım ileri giderse, mutlaka geriye bir adım atıyor.

Ama değişim engellenemiyor. Yavaş da olsa geliyor. Doğrudur; yavaşlığı bazen bizleri çok mutsuz ediyor. Mutsuzluğa evet; ama **karamsarlığa hayır**. Sabırla mücadelemizi sürdüreceğiz. Kazanacağız. Değişimi sağlayacağız.

Tüm okuyucularıma büyük depremin yıldönümünde geçmiş olsun diyorum. Sevdiklerini, yakınlarını kaybedenlere tanrıdan sabır diliyorum. (17 Ağustos 2000)

OTOMATİK MEKANİZMALAR

Son yazılarımızda **iktisat politikasını** biraz ihmal etmişiz. Araya üniversite, KHK gerginliği, depremin yıldönümü gibi konular girmiş. Sadece Merkez Bankasının faizleri yükseltip talebi kısması önerilerine karşı olduğumuzu kısaca ifade etmişiz.

Bazı okuyucularım serzenişte bulundular. **Para dergisindeki** yazılarınıza referans vererek geçiştirmeyin, ayrıntılı yazın dediler. Son bir kere daha anlatmanın yararlı olabileceğini düşündüm.

Enflasyonla mücadele programının getirdiği en önemli yenilik para politikasıdır. Yılbaşında, kur ve faizde Türkiye’de daha önce **hiç uygulanmayan** bir sistem devreye sokuldu.

Olayın özü basittir. Geçmişte çok sık savunduğumuz “para kurulu” ile aynıdır. Merkez Bankasının elinden para arzını istediği gibi arttırmak yada azaltmak yetkisi alınmıştır. Onun yerine otomatik devreye giren bir mekanizma konmuştur.

Püf noktası, “Standby Anlaşmasının” Merkez Bankası bilançosunda **net iç ve dış varlık büyüklüğüne** sınır getirmesidir. Net iç varlık için – 1.2 katrilyon TL, net dış varlık için 12 milyar dolar performans kriteri olarak saptanmıştır.

Sistemin pratikteki sonucu, Merkez Bankasının ancak döviz satın alarak TL yaratabilmesi, ancak döviz satarak TL’yi kısılabilesidir. Bu arada, Merkez Bankasının kurla oyna yetkisi de yoktur. Döviz kurları sepet bazında önceden ilan edilmektedir.

Enflasyon ve Para Arzı

Sistemin nasıl işleyeceğini anlamak için, işlerin beklendiği gitmediğini varsayalım. Önce **enflasyonu** ele alalım. Diyelim ki, enflasyon hükümetin ve IMF’nin tahminlerinin çok üstünde seyrediyor.

Yıl sonunda, TÜFE ve TEFE, sırası ile yüzde 40 ve 35 çıktı. Yani program hedefinden **15 puanlık** bir sapma var. Üstelik ekonomi de yüzde 6 büyüdü. Bu durumda ne olur?

Enflasyon ve büyüme nominal para talebini belirler. Her ikisi de programdan daha yüksek seyrettiğine göre, para talebi de daha hızlı artacaktır. Neden? Çünkü nominal olarak gelir daha fazla olduğundan ekonominin **daha fazla paraya** ihtiyacı olacak.

Ya para arzı? Onu az önce söyledik. Net iç varlıklar sabit. Dikkatinizi çekerim. Program, enflasyon yüzde 20 olursa net iç varlıklar şu kadar, yüzde 30 olursa bu kadar demiyor. Enflasyon ne olursa olsun, net iç varlıklar – 1.2 katrilyon TL’de kalacaktır diyor.

Sanırım durumu görebiliyorsunuz. Nominal para talebi arttı, fakat nominal para arzı sabit. Çünkü Merkez Bankası ekonomiye likidite veremiyor. Piyasa ekonomisinde bir mal yada hizmetin arzı sabitken talebi artarsa ne olur? Fiyatı yükselir.

Paranın (likiditenin) fiyatı **faizdir**. Demek ki, enflasyon ve büyüme programlarının üstüne çıkarsa, faizler yükselecektir. Bu ise bir yandan büyümeyi yavaşlatacak, diğer yandan fiyat artışlarını sınırlayacaktır.

Dış Açık ve Para Arzı

Şimdi analize **dış açığı** dahil edebiliriz. Elde ne var? Bir: kur sabitken enflasyon yükselince, TL değer kazanacağından ithalat artar. İki: hızlı büyüme ve canlı iç talep ithalatı ayrıca artırır.

Dış açık, ithalatçının döviz talebinin ihracatçıdan gelen döviz arzının üstünde seyretmesine yol açacaktır. Aradaki farkı ithalatçı nereden bulacak? **Merkez Bankasından** satın alacak.

Halbuki Merkez Bankası rezerv satınca, tanım icabı içerideki TL azalacak. Yani gene likidite sıkıntısı başgösterecek. Faiz yükselecek. İç talep düşecek. İthalat gerileyecek. Dış açık kapanacak.

Otomatik mekanizmadan kasdedilen budur. Sermaye hesabından **döviz girişi** (dış borç, yabancı sermaye, borsa, vs.) cari işlemler açığına yakın yada üstünde seyrettiği sürece, dış açığın büyüklüğü ne olursa olsun, faizler düşük kalır. Tersine, sermaye girişi olmazsa, dış açık küçük bile olsa faiz anında yükselir.

Türkiye ekonomisini yakından izlemek isteyenlerin bu mekanizmayı çok iyi anlamaları gerekmektedir.

Yazılarıma iki hafta için ara veriyorum. Eylül ortasında tekrar bu sütunda buluşmak üzere... (20 Ağustos 2000)

BÜYÜME, DIŞ AÇIK VE ENFLASYON

Yaz sıcakları dünkü yağmurla bitti. Bundan sonra da güzel günler olur. Daha pastırma sıcakları var. Ama yaz artık geri gelmeyecek. Zaten okullar da açılıyor. İstanbul trafiği tekrar düğümlemeye başladı bile.

Yazın ne de olsa ekonomiye biraz rahvet çöküyor. Sonbaharla birlikte heyecan artıyor. Yazılarıma ara verdiğimiz iki hafta içinde **önemli veriler** yayınlandı. Kısaca gözden geçirelim.

Ağustos sonunda ikinci çeyrek milli gelir sayıları DİE tarafından açıklandı. GSYİH Nisan-Haziran döneminde geçen yılın aynı dönemine kıyasla **yüzde 5.8** büyümüş. Yılın ilk yarısında büyüme hızı yüzde 5.7 oldu. Böylece özellikle iç talepte ciddi bir canlanma yaşandığı tescil edildi.

Yılbaşında 2000 yılı için GSYİH büyüme hızını **yüzde 6.2** tahmin etmiştik. Genel kanı daha düşük olacağı şeklinde idi. İlk yarı sayıları büyümenin yüzde 7’ye yaklaşması, hafta geçmesi ihtimalini gündeme getiriyor.

Dış alem faktör gelirlerinde 1999’un ikinci çeyreğinde başlayan düşüş bu yıl da devam etmiş. Onbeş aydır GSMH’nın büyümesi GSYİH’ninkinin altında seyrediyor. 2000’in ikinci çeyreğinde GSMH büyüme hızı **yüzde 4.4’de** kaldı.

Yılın geri kalanında dış alem faktör gelirlerinde bir miktar toparlanma bekliyoruz. Bunlar turizm sezonu ile çok yakından ilintili gibi duruyor. Düzeltme yılın ilk yarısındaki azalmayı telafi eder mi? Belki.

Demek ki, yıl sonu için GSMH ve GSYİH büyüme sayılarının birbirine **çok yakın** çıkacaktır.

Dış Denge

Önce Haziran ayı dış ticaret sayıları, hemen ardından Ocak-Haziran ödemeler bilançosu yayınlandı. Yılın ilk yarısında döviz giderleri döviz gelirlerinden **5.6 milyar dolar** fazla çıktı. Bu bir rekor; Türkiye’nin gördüğü en büyük altı aylık açık.

Dış denge tahminimizde büyük yanılma söz konusu. Aralık’ta yıl sonu için **3.5 milyar dolar** açık demiştik. İlk altı ayda yüzde 60 saptı.

Şu sıralarda en çok **spekülasyon** bu konuda yapılıyor. Yıl sonu için cari işlemler dengesi açığının 10 milyar dolara yükseleceğini söyleyenler bile var. Genel beklenti 8 milyar dolar civarında olacağı şeklinde.

Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleterek yemiş. Ben **7 milyar doların** altında kalacağını hesaplıyorum. Ama geçmişteki yanılığımı hatırlayarak yüksek sesle söylemeye cesaret edemiyorum.

Türkiye'nin kısa dönemde döviz cephesinde bir sorunla **karşılaşmayacağı** yönündeki kanımı sürdürüyorum. Yeterince birikmiş dövizimiz mevcut. Hazine sürekli dışarıdan borç alıyor.

Nitekim büyük dış açığa rağmen Merkez Bankası rezervlerinde bir erime görülmüyor. Madem döviz buluyoruz, neden harcamayalım diye soruyorum.

Enflasyon

Ağustos enflasyon sayılarında sürpriz yoktu. TEFE ve TÜFE sırası ile **yüzde 0.9 ve 2.2** çıktı. Çekirdek enflasyon diye nitelenen özel imalat sanayi fiyat artışları ise **yüzde 1.7'de** kaldı.

Yılın sekiz ayı geçtiğine göre, yıl sonunda enflasyonun ne olacağı da belirginlik kazandı. Oniki aylık TEFE'nin **yüzde 30'un** az altında çıkmasını bekliyoruz. Nisan'da yüzde 20'ye iner. Yani hedefteki sapma dört ayla sınırlı kalır.

TÜFE için yıl sonunda **yüzde 35** makul duruyor. Hedef yüzde 25'i Mayıs'ta yakalaması ihtimalini yüksek görüyoruz. Demek ki tüketici fiyatlarında 2000 hedefinin beş aylık gecikme ile tutturulmasını öngörüyoruz.

Önümüzdeki günlerde bu konuları daha ayrıntılı şekilde ele alacağız. (7 Eylül 2000)

“DANDİK EURO”

Deyimin patent sahibi Mahfi Eğilmez'dir. İlkbaharda bir Ekodiyalog programında euronun değer kaybını tartışıyorduk. Biraz da bana takılmak için **“Asaf, yani euro da dandik para mı oldu?”** diye sordu.

Bir an için bocaladım. ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük ekonomisi AB'nin parasına nasıl dandik deriz? Üstelik, euro bölgesinde enflasyon yıllardır **yüzde 2-3'ün** üstüne çıkmamışken...

Neyse, kem küm edip “olur mu canım öyle şey” gibi bir şeyler söyledim. İmdadıma bizim **döviz büfeleri** yetişti. AB vatandaşlarının maaşlarını aldıkları gün döviz büfelerine hücum etmediklerini hatırlattım.

Sonra mevzuu değiştirmek için AB'nin cari işlemler dengesindeki fazlaya karşılık ABD'nin rekor dış açığından girip, konuyu Avrupa ekonomisindeki canlanmaya getirdim. Ama **“dandik euro”** ifadesi bende iz bıraktı.

Mağlup Pehlivan

AB üyesi 11 ülke, euroya 1999'un ilk günü geçtiler. Başlangıç kuru **“euro=1.17 dolar”** idi. İktisatçılar, euronun milli paraların yerini almasından sonra dolara karşı yüzde 5 civarında değer kazanmasını bekliyorlardı.

Tam tersi oldu. Uygulamaya geçtikten bir kaç hafta sonra euro dolar karşısında değer kaybetmeye başladı. Önce 1.10'a indi. Bu olay geçicidir, tekrar toparlanacaktır dedik.

Derken **“euro=dolar”** oldu. Halbuki bu sihirli sayının önemli bir psikolojik engel oluşturduğu düşünülüyordu. Profesyonel iktisatçı camiası ağız birliği ederek, “eurodaki düşüş bu noktada durur” fetvasını verdi.

Durdu mu? Elbette durmadı. Sanki iktisatçılara inat, 0.90'a, hatta Mayıs 2000'de **0.86'ya** kadar geriledi. O günlerde bu olayın iktisatçı mesleğine karşı bir komplo olduğunu düşünmeye başladık.

Kim yapıyordu, neden yapıyordu, bilmiyorduk. Ama bir takım gizli hesapların döndüğü de ortadaydı. Öyle ya, bu kadar çok iktisatçının bu kadar vahim şekilde yanılmasını başka nasıl açıklayabilirdik?

Neyse ki, Haziran ve Temmuz aylarında euro tekrar yükselmeye, dolar irtifa kaybetmeye başladı. Meslek erbabı bir **“ohh...”** çekti. Doların değer kaybının nereye kadar gideceğini konuşur olduk.

Heyhat! Gene yanılmışız. Ağustos sonunda euro tekrar hızla düşmeye başladı. Halbuki Avrupa Merkez Bankası faizleri 0.25 puan arttırmış, Amerikan Merkez Bankası ise arttırmamıştı. Geçen hafta **“euro=0.85 dolar”** paritesini de gördük.

Atalarımız ne güzel söylemiş. **“Mağlup pehlivan güreşe doymaz”** diye. Benim de aralarında olduğum iktisatçı camiasını daha iyi tasvir etmek mümkün değildir. Biz yükselir dedikçe euro düştü. Ama biz yükselecek demekte ısrar ettik. Bugünlere böyle gelindi.

Rivayetler Muhtelif

Perşembe akşamı, Dünya Bankası Başkan Yardımcısı **Kemal Derviş'in** İstanbul'a gelmesini fırsat bilip kebab yemeğe gittik. Altı kişi idik: dört iktisatçı, iki bankacı. Laf döndü dolaştı euro-dolar paritesine geldi.

Kemal hemen kağıdı kalemi çıkardı. Bir yıl sonrası, **7 Eylül 2001** için herkes euro-dolar paritesi tahminini verdi. Belge saklandı. Tutturanın diğerlerine yemek ısmarlaması kararlaştırıldı.

Tahminleri yazıyorum. İktisatçılar: 1.05, 1.0, 0.90, 0.75. Bankacılar: 0.778 ve 0.77.

İki gözlem yapacağım. Bir: bankacıları birbine çok yakın. İktisatçılar arasında ise **büyük farklar** var. İki: en iyi tahmin yapanın, yani bahsi kazananın yemek **ısmarladığına** dikkatinizi çekerim.

Böyle durumlarda insanların **iktisatçı fıkralarını** neden bu kadar çok sevdiklerini anlıyorum. (10 Eylül 2000)

ESAS PAZARLIK

Türkiye'de insanın canının sıkılması aslı mümkün değil. Her yeni gün sürprizlere gebe. Durduk yerde aniden herşey toz duman oluyor. Sonra iki gün içinde ortalık gene süt liman...

Salı günü Hazine Müsteşarı Demiralp ve Cotterelli'nin basın toplantısını radyoda dinlerken bu yazının başlığını "**bir bardak suda fırtına**" koymaya niyetlenmişim. Dün bir başka yazarın kullandığını görünce vazgeçtim.

Pazartesi günü kamuoyu enflasyonla mücadele programının hedef ve araçlarını revizyona gidileceğine kesin gözü ile bakıyordu. "**Ek paket**" diyenler bile vardı. Borsa çöktü. Faiz tırmandı.

Salı günü programın **rayında gittiği** açıklandı. Hazine Müsteşarı ve IMF temsilcisi ekonomideki gelişmelerden memnun olduklarını, ek tedbirlere gerek olmadığını belirttiler. Borsa toparlandı. Faiz gevşedi.

Neler oluyor? Ekonomi kötüye mi gidiyor, iyiye mi? Başbakan neye kızıp zehir zemberek bir beyanat verdi? Anlatalım.

2001 Yılı Bütçesi

Aslında bütün bunlar Ankara'daki fevkalade önemli ve ciddi **bir pazarlığın** su üstüne çıkan kısımları. Türk usulü, pazarlık ve çekişme dolaylı şekilde, medya üstünden yapıyor.

Şu ana kadar yaşananlar sadece bir başlangıç. Yakın gelecekte pazarlık devam edecek. Başka ani parlamalar, kriz tehditleri, atıp tutmalar göreceğiz. Hiç şüpheleniz olmasın.

Konu önümüzdeki ay Meclis'e gönderilecek olan **2001 yılı bütçesinin** temel büyüklüklere. Pazarlığın bir yanında hükümet, öte yanında IMF ve bürokrasi yer alıyor. Popülist politikaların olağan müşterileri hükümetin yanında taraf tutuyorlar. Önce hükümete bakalım. Faizler düşünce, 2001 yılı faiz giderlerinde büyük bir **tasarruf** belirdi. Faiz harcamalarında 10 milyar dolar, 15 milyar dolar gibi düşüşlerden söz ediliyor.

Öte yandan ekonomi canlanınca, ithalattan ve içeride alınan KDV hızla artıyor. Büyüme ile birlikte gelir ve kurumlar vergisi tahsilatı da yükselecek. Yani **bütçe açığı** aynı hızla düşecek.

Buna "**enflasyonla mücadele temettüsü**" diyebiliriz. Hükümet bu temettüyü harcamak istiyor. 2001 yılında faiz dışı kamu harcamalarında artışlara gitmeyi arzuluyor.

Teknisyenler ve mali piyasalar ise ekonomideki canlanmanın 2001'de daha da hızlanmasından korkuyorlar. Bu takdirde cari işlemler açığı sürdürülemez düzeylere tırmanabilir diye çekiniyorlar.

Dolayısı ile 2001'de faiz dışı kamu harcamalarının en azından bu yılki düzeyde kalmasını, hatta bir miktar **indirilmesini** talep ediyorlar. Hükümetin taleplerine karşı çıkıyorlar.

Ne Olacak?

Bence bu pazarlıkta anahtar **özelleştirme gelirleri** olacaktır. Sanıyorum hükümet de durumu anladı. Standby Anlaşmasını riske atmadan 2001 bütçesinde faiz-dışı harcamaları yükseltmenin tek yolu, özelleştirmenin hızlanmasından geçmektedir.

Neden? Çünkü ek özelleştirme hasılatının daha fazla maaş, daha fazla yatırım, vs. şeklinde harcanmasına IMF'nin itirazı pek olmaz. Bu kaynakla borç ödeneziz daha iyi olur derler ama fazla **ısrar etmezler**.

Üç liderin **derhal toplanarak** Türk Telekom'da blok satışa sunulacak hisse oranını yüzde 34'e yükseltmelerini bu perspektiften değerlendirmek gerekiyor. Yakından izleyeceğiz. (14 Eylül 2000)

İSTANBUL METROSUNUN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Dün, benim neslim İstanbullular için mutlu bir gündü. Bir özlemimiz daha gerçekleşti. Görkemli bir törenle **metronun** açılışı yapıldı.

Metronun temeli, Nurettin Sözen Anakent Belediye Başkanı ve sevgili dostum Tuğrul Erkin Genel Sekreter iken 1990'ların başında atılmıştı. İnşaatı biraz uzun sürdü. Örneğin Ankara azçok aynı günlerde iki proje ile yola çıkmıştı. İkisi de daha önce devreye girdi.

Neyse, bütün bunlar geçmişte kaldı. Sonuca bakalım. Hizmeti geçen üç belediye başkanına da teşekkür borçluyuz. Kutluyoruz. İstanbul'un hızlı toplu taşımacılığa kavuşmasının **sembolik değerinin** yüksek olduğuna inanıyoruz.

Yetersiz Kamu Tüketimi

Türkiye'nin gelişme ve kentleşme sürecinin belki de en zayıf halkası **kentsel altyapıdaki** yetersizliklerdir. Ortaya çıkan sorunların en vahim örnekleri ise galiba İstanbul'da yaşanıyor.

İstanbul **üretken** bir şehir. Finans, reklamcılık, medya, sağlık, eğitim, eğlence, vs. tüm hizmet sektörlerinin yoğunlaştığı coğrafi mekan. Üstelik, hala sanayi katma değerindeki ağırlığını koruyor.

Ürettiği gibi tüketiyor da. Ancak, özel tüketimle kamu tüketimi arasındaki **dengeyi** hiç kuramamış. Bireylerin özel tüketimleri gelişmiş ülkeler düzeyine yaklaşmış. Müştereken tüketilen kamu mallarında ise tam bir azgelişmişlik yaşanıyor.

En çok kara vasıtası İstanbul'da. Vasıta başına en az yol da İstanbul'da. Neticede İstanbullular bir yerden bir yere gitmek için saatlerce trafikte kelimenin tam anlamı ile sürünüyorlar. Çünkü etkin bir **kentsel toplu ulaşım** sistemi mevcut değil.

Dört tarafı denizle çevrili. Ama kanalizasyon ve arıtma tesisi ihtiyacın çok altında. Deniz lağım kokuyor. Tarabya, İstinye gibi Boğazın en güzel koylarından geçerken **burnunuzu tıkamak** zorunda kalıyorsunuz.

İstanbullular dünya markası ayakkabıları satın alıyorlar. Her yağmurda çamur gölüne dönüşen yollarda yürümek için... Suları her an kesilebiliyor. Kentin çok büyük bölümünde park ve yeşillik mevcut değil. Çocukların oynayacağı bahçeler yok.

Örnekleri istediğiniz kadar arttırabiliriz. Sonuç hep aynı. Kamusal malların üretimi düşük olunca, tek başına bireysel tüketim **yaşam kalitesini** sağlamaya yetmiyor. Ortaya şaşırtıcı tezathatlar çıkıyor.

Zenginlik İçinde Fakirlik

Bu durumu "**Türkiye'de vatandaş zengin, devlet fakir**" ifadesi ile özetleyebiliriz. Vatandaş zengin çünkü otomobile, renkli televizyona, otomatik çamaşır makinasına, vs. dayanıklı tüketim mallarına sahip. Orta sınıfın genellikle bir yazlığı da oluyor.

Ancak bunların hepsi bireysel tüketim. Onun dışına çıkınca manzara aniden değişiyor. Okul, hastane, mahkeme, tapu, yol, kaldırım, kanalizasyon, metro, tren, velhasıl **kamusal mal ve hizmetlere** gelince, bir kabus yaşanıyor.

Neden? Çünkü Türkiye bireysel tüketim ile kamu tüketimi arasındaki dengeyi bir türlü kuramıyor. Kamu hizmetlerinin üretimi ihmal ediliyor. Peki, suçlu kim? Vatandaş mı? Siyasetçi mi? Bence her ikisi.

Vatandaş vergi kaçırarak kamu tüketiminin finansmanından kaçıyor. "**Bedavacılık**" yapmaya çalışıyor. Siyasetçi ise topladığı vergileri kamu tüketimine dönüştürecek yerde, erken emeklilikle, KİT'lerde aşırı istihdamla **popülist hedeflere** harcıyor.

Gelişmişlik sadece bireysel tüketimin artması ile sağlanamaz. Gelişmiş ülkelerin en belirgin özelliklerinden biri **bireysel tüketim-kamu tüketimi** dengesini kurabilmiş olmalarıdır.

İstanbul'da dün açılan metronun bir başlangıç, Türkiye'nin azgelişmişlik çemberini kırma yoluna girdiğinin **bir işareti** olmasını ümit ve temenni ediyorum. Tüm İstanbullulara hayırlı olsun. (17 Eylül 2000)

PIYASANIN SOPASI

Şu sıralarda Türkiye'yi yakından izleyen yabancı fon yöneticileri ile sık sık sohbet ediyoruz. Ziyaretleri yoğunlaştı. Sonbaharın etkisi var. Enflasyonla mücadele programı dokuz ayını dolduruyor. Borsa da iyice düştü. Yabancılar **havayı kokluyorlar**.

Neleri **merak ettiklerini** tahmin edebilirsiniz. Büyüme çok mu yüksek? Dış açıkta tehlike görüyor musunuz? Enflasyon yılı yüzde kaçta bitirir? Faizler yükselir mi? 2001'de ekonomi yavaşlar mı?

Ben TL'nin "dandik para" haline dönüşmesi ile başlıyorum. Yüksek enflasyon ve devalüasyon sarmalı sonucu geçen yıl ekonominin nasıl gidip **duvara çarptığını** anlatıyorum.

Programın nasıl işlediğinin ayrıntılarına giriyorum. Zayıf ve güçlü yanlarını, risklerini değerlendiriyorum. Sohbet dönüyor dolaşılıyor **siyasete** geliyor. Herkesin kafasındaki tereddütü seslendiriyorlar.

Bir **hükümet krizi** olur mu? Bu yada bir başka hükümet enflasyonla mücadele etmekten vazgeçebilir mi? Vazgeçerse, ekonomiye etkisi ne olur? Programın uygulanmasında sorun var mı? Ayrıntıları kim ve nasıl yürütüyor ve denetliyor?

Bunlar çok önemli sorular. Yaptığım analizin ana hatlarını sizlerle paylaşmak istiyorum.

Çıkış Yok

Bence Türkiye'nin bu programdan **çıkış imkanı yok**. İktidarlar sevseler de sevmeseler de programı uygulamak zorunda kalacaklar. Siyaset erbabı ne kadar farkında bilmiyorum ama, fiilen bu program ellerinden popülist politikalar uygulama özgürlüğünü aldı.

Mantık çok basit. Tersinden gidelim. Hükümetin **kıvırtmaya başladığını** kabul edelim. Bütçe disiplininden vazgeçiyor. Maaş, ücret ve destek fiyatı artışlarını bol kepçe veriyor.

Ne olur? Vatandaş ve mali piyasalar **huzursuz** olur. Vatandaş zaten dövizini bozdurmamıştı. Repodaki parasını derhal dolara çevirir. Vadesi geldikçe aynı işlemi TL mevduatı için yapar.

Devalüasyon geliyor spekülasyonları yaygınlaşır. Bankalar da açık pozisyonlarını kapatma çabasına girerler. Uluslararası piyasalar tedirginleşir. Hazine dışarıdan borç almakta zorlanır.

Böylece döviz talebi yükselip TL likiditesi sıkışınca **faizler tırmanır**. Borsa iyice çöker. Yüksek faizle birlikte tüketim ve yatırım harcamaları bıçak gibi kesilir. Büyüme hızla geriler. Hatta tekrar eksiye döner.

Böylece 1998-99'daki **fasit daire** yeniden başlar. Vergi gelirleri azalınca, kamu açığı büyür. Faizler tekrar yükselir. Ve öyle devam eder.

Dikkatinizi çekerim. Yumuşak bir kıvırtma ile yola çıktık. İyice bozuk bir senaryo yazalım. Hükümet **kur politikasından vazgeçtiğini** açıklasın. Ne olur? Tam bir panik.. Birkaç gün içinde Türkiye ekonomisi tanınmaz hale gelir.

Bu program üç yıl boyunca yumuşak bir çıkışa **izin vermiyor**. Çıkmaya kalkanlar, derhal büyük bir felaketle baş başa kalacaklardır.

Provasını Yaptık

Aslında bu anlattıklarımın küçük çapta bir provasını geçtiğimiz günlerde yaşandı. Hükümet birbiri ardından **hatalar** yaptı. Telekom özelleştirmesi fiyasko ile sonuçlandı. Ecevit Cotarelli'ye cevaben fevri bir beyanat verdi.

Sonuçlarını hepberaber izledik. Borsa yüzde 15 civarında değer kaybetti. İki küçük hata vatandaşın **15 milyar dolarlık** servet kaybına yol açtı. Faizler 5 puan civarında yükseldi. Kaba bir hesapla reel faizdeki 2.5 puan artış bütçeye yılda **1 milyar dolar** ek yük getiriyor.

Piyasa ekonomisinin böyle hoşlukları da var. Hatayı yapana faturayı çıkarıyor. Bizim siyasetçilerimiz de her seferinde piyasalardan sopa yemeden doğrusunu yapmayı eninde sonunda öğrenecekler. (21 Eylül 2000)

PRAG YOLUNDA

Yarın sabah Prag'a hareket ediyoruz. Salı sabahı Türkiye ekonomisi hakkında konuşacağız. Toplantıları izleyeceğiz. Sizlere gözlemlerimizi anlatabilmek için normal Pazar-Perşembe rutini bozuyoruz. **Salı ve Çarşamba** günleri ek yazılarımız çıkacak.

Prag'daki toplantı **IMF ve Dünya Bankası** grubu tarafından düzenlendi. Şöyle bir gelenekleri var. İki toplantıyı grubun merkezi Washington'da yaptıktan sonra, üçüncüsünü ABD dışında gerçekleştiriyorlar.

Bu kez Çek Cumhuriyeti seçildi. Bildiğim kadar, eski komünist ülkelere ilk defa gidiliyor. On yılda dünya ne kadar çok değişti. IMF-Dünya Bankasına "emperyalizmin kuruluşları" diyen ülkeler şimdi toplantılara **ev sahipliği** yapıyor.

Neyse ki onların yerini başkaları aldı. Öğrendiğimize göre, Prag'da **küreselleşme karşıtı gösteri** yapmak üzere 400 başvuru olmuş. Seattle'daki Dünya Ticaret Örgütü ve Washington'daki IMF-Dünya Bankası toplantılarındaki sokak döğüşleri herhalde Prag'da tekrarlanacak.

Euro'ya Müdahale

Uluslararası finans camiası Prag'da bir araya gelmeden hemen önce ilginç bir gelişme yaşandı. Cuma günü dünya ekonomisinin üç devi, ABD, AB ve Japonya Merkez Bankaları eurodaki değer kaybına karşı **müdahale ettiler**.

Etkisi derhal görüldü. Parite "euro=0.85 dolar" düzeyinden birkaç saat içinde 0.91'e tırmandı. Kapanışa doğru 0.89'a düştü ama neticede bir miktar toparlandı. Türkiye'de dolar Cuma günü **15.000 TL** birden kaybetti.

Benim aslında dolar-euro paritesi hakkında **susmam** gerekiyor. 1999 başından beri "euro değer kazanır" deyip durduk. Hep tersi çıktı. Mahfi Eğilmez her fırsatta bu hatamı hatırlatıyor. Radikal'de dünkü yazısında "Pragda euro hakkında toplantı yapılacağı, Asaf Savaş Akat'ı da davet etsinler" teklifini yapıyor.

"**Can çıkar, huy çıkmaz**" derler. Ben de bir türlü eurodan vazgeçemiyorum. Bazı hususlara dikkat çekmekte yarar var.

Neden böyle bir müdahaleye gerek duyuldu? Çünkü euronun değer kaybı petrol fiyatlarındaki artışla birleşince AB'de **maliyet enflasyonu** tehlikesi yaratıyor. Birkaç sayı verelim.

1999 Ocak ayından bu yana euro dolara karşı yüzde 27 düştü. Ham petrol ise yüzde 50'nin üstünde arttı. Bu durumda petrol ürünlerine **yüzde 35'e** varan zamlar geldi. AB enflasyonu yıllık yüzde 1.5'lardan yüzde 2.5'a tırmanmaya başladı.

Avrupa Merkez Bankası enflasyon canavarının başını göstermesi ihtimaline karşı faizleri arttırmayı düşürüyor. Bu ise AB'de ekonomiyi **yavaşlatacak**. Halbuki 2001'de ABD'nin büyüme hızının da gerilemesi bekleniyor.

Demek ki, dünya ekonomisinin önümüzdeki yıl **hızlı büyüyen AB'ye** ihtiyacı var. Bunun sağlamanın bir yolu da euronun değer kazanması ve maliyet enflasyonu baskısının denetim altına alınması.

Başarılı Olur mu?

Dolar ve euro gibi dünya paraları için kurların seyrine müdahale etmek o kadar kolay olmuyor. Bu paraların günlük piyasaları **trilyon dolara** çıkıyor. Merkez Bankalarının alıp satacakları döviz miktarı devde kulak kalıyor.

Yani müdahalenin etkisi ancak kısa sürüyor. Sonra gene **piyasaların** borusu ötüyor. Dolayısı ile "işte, euro düşüyor!" diye hemen sevinmek istemiyorum. Piyasanın tepkisini görmek için bir süre beklemeyi tercih ediyorum. Bakalım, Prag'daki hava ne... (24 Eylül 2000)

PRAG GÖZLEMLERİ

Önce özür dilemek istiyorum. Pazar gün dün için yazı söz vermiştim. Maalesef teknik sorunlar engelledi. Eskilerin deyimi ile "**evdeki hesap çarşıya uymadı**". Uçak rötar yaptı. Otel kentin epey dışında imiş. Neticede yazıyı yetiştiremedik.

Prag sokaklarında olup bitenleri dün gece sizler televizyonda izlediniz. Bugünkü gazetede resimlerini gördünüz. Benim bildiğim tek şey ise, polisin bizleri toplantının yapıldığı kongre merkezinin **yakınına bile** sokmadığı. Bir takım olayların halen sürdüğü dışında bilgimiz yok.

Peki, biz ne yapıyoruz? Çok sayıda Türk, Renaissance otelinin lobisinde **kahve içiyoruz**. Birazdan Türkiye ekonomisi üstüne düzenlenen bir toplantı başlayacak. Onu dinleyeceğiz. Karşımda Ercan Kumcu benim gibi bilgisayarının başında yazısını yetiştirmeye çalışıyor. Mahfi Eğilmez tedbirli olduğu için yazısını daha önce yollamış, rahat rahat oturuyor.

Bu tip toplantılar aslında **fuarlara** benziyor. IMF-Dünya Bankası guvernörler toplantısı fuarın bahanesi. Böylece dünya bankacılık ve finans kesimi bir araya geliyor. Esas ilginç olaylar dışarıda, bankalar ve bankacılar arasında geçiyor.

İlişkiler tazeleniyor. Yenileri kuruluyor. Kurumlar ve ülkeler kendilerini tanıtıyorlar. Fuarın amacı da odur. Aynı meslek dalında insanları **küçük bir mekanda** bir araya toplanırlar. Kendi piyasalarında olup bitenleri öğrenirler. Rakiplerini, müşterilerini izlerler.

Euro, Dolar ve Petrol

İstanbul'dan öngördüğümüz gibi, toplantıya hakim olan konu, dünya ekonomisinde son dönemde yaşanan istikrarsızlığın kaynağı olduğu düşünülen **iki gelişme**. Euro'nun dolar karşısında bir türlü denetim altına alınamayan düşüşü ve petrol fiyatındaki artışlar.

Euro ve petrol, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri etkiliyor. Türkiye'nin tam enflasyonla ciddi şekilde mücadeleye başladığı anda bir yanda petrol fiyatının yükselmesi diğer yanda euronun değer kaybı büyük bir **şanssızlıktı**. Dolayısı ile, euronun ve petrol fiyatının geleceği bizi diğer ülkelerden daha fazla ilgilendiriyor.

Ortada çok sayıda hipotez dolanıyor. Merkez Bankası Başkanı Erçel'in geçen gün yaptığı açıklamaya dikkatinizi çekerim. ABD'nin seçim yılında doların değer kaybını istemeyeceğini, ama Kasım'da başkanlık seçimleri yapıldıktan **sonra** doların düşmeye başlayacağını söyledi.

Dün gece yemekte bu konuyu tartıştık. Birleşmiş Milletler İktisadi Kalkınma Teşkilatı –UNCTAD- baş iktisatçısı, Siyasal Bilgiler (Mülkiye) eski öğretim üyesi **Yılmaz Akyüz** ve Dünya Bankası Başkan Yardımcısı **Kemal Derviş'le** beraberdik.

Kemal, benim gibi, uzun süredir euronun değer kazanacağını savunuyordu. Yılmaz'ın da aynı kanıda olduğu ortaya çıktı. UNCTAD'ın son raporunda bunu açıkladığını söyledi. Bir yıl sonrası için **euro=1.20 dolar** paritesinin bile kendisini şaşırtmayacağını ifade etti.

İki soru var. Bir: üç büyüklerin euro lehine **müdahalesi** bir işe yarar mı? Rivayetler muhtelif. Piyasaların tepkisini kimse kestiremiyor. Kısa dönemde etkili olmama ihtimali kabul ediliyor. Uzun dönemde beklentileri değiştirmesi bekleniyor.

İki: petrol ne olur? İktisatçılar gene bölünmüş. Bir bölümü yüksek fiyatın daha bir-iki yıl süreceği kanısında. Diğerleri ortalama fiyatın **30 doların altında** kalacağını öngörüyor.

Küreselleşme Tartışmaları

Toplantının diğer konusu küreselleşme ve ona karşı oluşan **tepkiler**. Sokaktaki protestolar medya gündeminde çok etkili. Onlara bakınca, küreselleşme sürecinin her an toplumun tepkisi sonucu duracağı, hatta geriye döneceği beklenebilir.

Doğallıkla, gerçek çok daha karmaşık. Aynı anda iktisat politikası ve kurumları düzeyinde küreselleşme **devam ediyor**. Özellikle Dünya Bankası küreselleşmenin bazı toplumsal kesimlerde ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaratabileceği gelir dağılımı ve benzeri sorunları hafifletmek için büyük çaba gösteriyor.

Toplantı başlamak üzere. Yazıyı burada keselim. Küreselleşme konusu daha çok tartışma kaldırrır. **Ayrıntılarını** bir başka yazıya bırakalım. (27 Eylül 2000)

PRAG'DAKİ TÜRKİYE

Salı günü Prag'da **Türkiye** konuşuldu. Söylenenlerin bir bölümü dünkü gazetelerin ekonomi sayfalarına yansıdı. Ben de toplantıyı sonuna kadar izledim. Gözlemlerimi sizlerle paylaşmak istiyorum.

Haklı ve bir soru var. Küreselleşme karşıtı gösterileri yada IMF-Dünya Bankası grubu üst yönetiminin açıklamaları yerine neden zamanımı **Türkiye ekonomisine** ayırdım?

Çünkü, İstanbul'da bütün ekonomi yönetimini bir arada dinleme olanağı çok kısıtlı. Üstelik, Prag'ın benim açımdan bir avantajı da konuşmacılar arasında önemli yabancıların da olması idi.

Toplantıyı turizm bakanı **Erkan Mumcu** ve ekonomiden sorumlu devlet bakanı **Recep Önal** açtılar. **Hasan Ersel'in** yönettiği ilk panelde Hazine Müsteşarı **Selçuk Demiralp**, Özelleştirme İdaresi Başkanı **Uğur Bayar**, İMKB'de

önemli yatırımları olan Templeton fonundan **Mark Mobius**, Türkiye'nin Dünya Bankasında dahil olduğu bölgenin baş ekonomisti **Marcelo Selowski** ve PriceWaterhouseCoopers'dan **Adnan Nas** yer alıyordu.

Mahfi Eğilmez'in başkanlığındaki ikinci panelde ise Merkez Bankası Başkanı **Gazi Erçel**, Sermaye Piyasası Kurulu Başkanı **Muhsin Mengitürk**, bir başka fonun yöneticisi **Ed Baker**, Telekomünikasyon Kurulu Başkanı **Fatih Yurdal** vardı. Dinleyiciler yarı yarıya Türklere ve yabancıları. Sorular esas itibariyle yabancıardan geldi.

Cari İşlemler Açığı

Özellikle Dünya Bankası'ndan Selowski'nin ne diyeceğini merak ediyordum. Hem profesyonel iktisatçı, hem de işi gereği Türkiye'yi çok yakından izliyor. Demek ki enflasyonla mücadele programına bakışı **profesyonelce ve tarafsız** olacak.

Okuyucularım programı desteklediğimi, sonuç vereceğini söylediğimi biliyorlar. O yüzden adımız iyimsere çıktı. Ama çevredeki karamsarlık beni de etkiliyor. Bazen **tereddütlerim** artıyor.

Bir korkum, gerçekleri tam görememek. İnsan bir şeyi **çok arzulayınca**, gerçeklerle sağlıklı ilişkisi zayıflar. Kendi kendini gaza getirir. İsteddiği yöndeki işaretleri abartır, sevmediklerini küçümser. Acaba ben de öyle mi yapıyorum?

Son dönemde bu tereddütlerin odak noktası **cari işlemler dengesindeki** açık oldu. Genel kanı dış dengede sürdürülemez bir açığın olduğu şeklinde. İthalatın kısılmasından, ekonominin yavaşlatılmasından söz ediliyor.

Halbuki ben dış açıktaki tehlikeli gidiş teşhisi için **çok erken** olduğunu düşünüyorum. Bir: açık o kadar büyük değil. İki: büyük çıksa bile Türkiye finansmanında zorlanmayacak.

Selowski de, sanki aklımı okumuş gibi, aynen bunları söyledi. Cari işlemler dengesinde yılın ilk altı ayında ortaya çıkan açığı korkutucu bulmuyor. Geçici görüyor. İngilizce **"blip"** sözcüğünü kullandı.

Önümüzdeki dönemde döviz gelirlerinin yükselmeye başlamasını, ithalat artışının ise durulmasını bekliyor. Ayrıca, Türkiye'nin milli gelirin yüzde 3-4'ü mertebesindeki dış açığı zorlanmadan **sürdürebileceğini** vurguladı.

Türkiye'ye gelen **yabancı sermayenin** çok düşük düzeylerde kalmasının çok daha ciddi bir soruna işaret ettiğini belirtti. Çözümler önerdi. Doğrusu bunlar beni rahatlatı. Analizime güvenim arttı.

Olumlu İzlenim

Toplantıdan olumlu izlenimlerle ayrıldım. Elbette Türkiye'nin ciddi sorunları var. Tersine çok şaşırtıcı olurdu. Fakat, gördüğüm kadar hem yetkililer hem de piyasa aktörleri bu sorunlar biliyorlar. Daha da önemlisi **tartışıyorlar**.

Bir sorunu anlamak ve çözümleri tartışmaya başlamak, daima ve her yerde o sorundan kurtulma yolunda atılmış ilk ama en hayati adımdır. O bakıma Prag'dan Türkiye ekonomisi hakkındaki **iyimserliğimi koruyarak** dönüyorum. (28 Eylül 2000)

İKİSİ DE SORUNU ÇÖZER AMA...

Devlet Bakanı Önal'ın IMF Başkan vekili Stanley Fisher'le yaptığı görüşmenin sonuçları gazetelere yansdı. Fisher IMF'nin tereddütlerini ve önerilerini sıralamış. Hükümeti muhtemel gelişmelere karşı uyarılmış.

Birincisi, **özelleştirmede gecikmeler** oluştuğunu ifade etmiş. İkisi de tümü ile hükümetin hatalarından kaynaklanan, TürkTelekom ve kamu bankaları fiyaskolarını örnek göstermiş. Bu gecikmenin maliyetlerini anlatmış.

İkincisi, "dış açık bu yıl için sorun olmaz ama gelecek yıl da devam ederse piyasaları tedirgin edersiniz" demiş. Hükümetten iç talepteki artışı **kısıtlayacak** önlemler istemiş.

Bütün bunlar uzun süredir Türkiye'de zaten tartışılıyor. Cari işlemler dengesindeki açığı denetim altında tutmak için bütçenin önemi biliniyor. Yani yeni bir şey yok.

Rasyonel Çözüm

Aslında Fisher görünen bir soruna karşı hükümete **rasyonel çözümler** öneriyor. Kamu harcamalarını kısmasını, vergileri arttırmasını istiyor. Böylece bütçe açığı iyice düşecek. Hükümet KİT ürünlerine zam yapıp enflasyonu azdırmak zorunda kalmayacak.

Maliye politikasının sıkılaştırılması sonucu iç talep artışı gevşeyecek. Bütçenin iyi performansı ise faizin yükselmesini engelleyecek. Hatta belki faizler daha da **gerileyecek**.

İşin bu kısmı çok önemli. Faizdeki düşüş devletin faiz harcamalarını azaltıyor. Kamu açığındaki düzelmeye hızlanıyor. Bütçe denklige yaklaştıkça piyasaların güveni artıyor. Faizdeki düşüş **kalıcı** hale geliyor.

Bütçedeki iyileşme aynı anda hükümetin dolaylı vergileri yükseltmesini gereksiz hale getiriyor. Yani KİT zamları makul düzeylerde seyrediyor. Maliyet enflasyonu denetim altına alınıyor.

Dolayısı ile, ekonominin yavaşlamasına rağmen, 1998-99'da yaşanan feci "fasit daire" tekrar ortaya çıkmıyor. Enflasyonla mücadele programı düzgün şekilde işlemesi, "**fazilet dairesinin**" devam etmesine olanak sağlıyor.

Alaturka Çözüm

Fisher'in önerdiği rasyonel çözüm Türkiye'ye yakışır mı? Elbette yakışmaz. Anladığım kadarı ile Ecevit hükümeti onun yerine **Türk usulu** bir modeli yavaş yavaş devreye sokmaya hazırlanıyor.

Nasıl mı? Çok basit. Önce bir **siyasi kriz** çıkartırız. Anayasaya göre haklı bile olsa, Cumhurbaşkanı'na saldırırız. İç ve dış mali piyasaların gözünü korkuturuz.

Ne olur? Ne olacak, döviz talebi artarken arzı azalır. Bu durumda **TL faizleri yükselir**. Yüksek faiz tüketim ve yatırım harcamalarını kısar. İç talep gevşer. Ekonomi yavaşlar. İthalat geriler. Dış açık kapanır.

Buraya kadar güzel. Ama sonrası epey karışık. TL faizindeki artış doğallıkla bütçenin faiz giderlerini şişirecek. Bütçe açığı büyüyecek. Açığı kapatmak için mecburen KİT zamları hızlanacak. Enflasyon tırmanacak.

Biz bu filmi gene bu sinemada daha önce görmüştük. 1998-99'da aynen böyle olmuştu. Demek ki hükümet onu çok sevmiş. Özlemiş. Türkiye'yi tekrar o güzel günlere **geri döndürmenin** hazırlıklarını yapıyor.

Başka alaturkalık örnekleri de verelim. Enerji yetersizliğinin 2001'de bu noktaya geleceği yıllardır biliniyordu. Hiç bir tedbir almadan bekledik. Sonunda bu kış **elektriksiz kalacağız**.

Kendi küçük simgesel değeri büyük bir örnek, yabancıların yönetime katılmasına ihtiyaç duyulmayan TürkTelekom'dan. Bilinmeyen bir tarihte çıkacak telefon rehberi için 7.800.000 TL **peşin ödeme** isteyen mektup yeni elime geçti.

Belli ki Fisher bütün bunları anlayamıyor. Bizde bu **yaratıcılık** varken, neden rasyonel çözümler ihtiyaç duyalım? Kendi çözümümüzü mutlaka buluruz. Elektrik keser, ekonomide fasit daireye başlatır, mutasavver telefon rehberinin parasını peşin alırız. (1 Ekim 2000)

GÜVENSİZLİK ARTIYOR

Salı günü Eylül enflasyon sayıları açıklandı. Eylül ayı mevsimlik nedenlerle özellikle tüketici enflasyonunun yükseldiği bir dönemdir. TÜFE **yüzde 3.1**'le son on küsür yılın en düşük değeri olarak çıktı.

Halbuki hep yüzde 5-6 civarında gezinirdi. Ortalamalara bakınca, yarı yarıya bir gerileme görülüyor. Benzer bir gelişmeyi TEFE'de görüyoruz. **Yüzde 2.3** gene yüksek gibi duruyor fakat geçmiş yılların azçok yarısı düzeyinde.

Buna rağmen, Türkiye'de genelde **tedirginliğin** arttığını izliyoruz. Çeşitli anketler yayınlanıyor. Örneğin. Yabancı Sermaye Yatırımcıları Derneği YASED'in anketinde, önümüzdeki aylarda enflasyonun düşeceğine inananların oranında net bir azalma var.

Gazeteleri, köşe yazılarını okuyunca, **karamsar senaryoların** iyice belirginleştiğini izliyoruz. Ekonomi ile ilgili olarak "işler iyi gidiyor" diyen neredeyse yok gibi.

Tam tersine, **kötü haberlerin** hakimiyeti var. Bir gün Türkiye ekonomisi için tehlike işaretleri ile dolu bir rapor yayınlanıyor. Bir başka gün ünlü biri Türkiye'yi uyarıyor.

Neler oluyor? Hakikaten batıyor muyuz? Ekonomi gerçekten çok kötüye mi gidiyor? Enflasyonla mücadele programı başarısızlıkla mı sonuçlandı?

Bir **genel değerlendirme** yapmakta yarar var.

Bilanço

Gerçek çok ender olarak uçlarda dolaşır. Genellikle orta yerleri tercih eder. Bence ekonomi de öyle. IMF ile imzalanan Standby Anlaşması sonrası devreye giren program aslında pek çok anlama **son derece başarılı** oldu.

İşte, ekonomi büyümeye başladı. Enflasyon hiç alışık olmadığımız düzeylere doğru hızla geriliyor. Devletin faiz kabusu bitti. Özelleştirme hızlandı. İç borçlardaki tehlikeli artış durdu. Bazı çok önemli yapısal değişimler gerçekleşti.

Peki, neden ortalıkta bu kadar karamsarlık var? Çünkü aynı anda bir takım sorunlar da belirdi. Birincisi cari işlemler dengesinde oluşan açık. Ya artmaya devam ederse? Türkiye insanı **dış açıktan** hep korkar.

İkincisi, hükümetin **yapısal konularda** arzulanen ve umut edilen tempoyu tutturamaması. Kamu bankaları ile ilgili kararname neticede hala çıkmadı. Telekom'un özelleştirilmesi bir başka bahara kaldı. Yapılamayanların listesi uzun.

Üçüncüsü, enflasyondaki **direnişin** çoğumuzun beklediğinden daha güçlü çıkması. Merkez Bankası kuru denetim altına aldı. Enflasyon düşüyor ama beklenene kıyasla düşüş yavaş kalıyor.

Demek ki bilançoda hem olumlu unsurlar, hem de olumsuzluklar var.

Güvenemiyoruz

İşte o noktada daha genel beklentiler devreye giriyor. Program var. Hükümet cesaretle uyguluyor. Ancak, kamuoyunun büyük bölümü programa ve onu uygulayacak hükümetin kararlılığına **inanmakta zorlanıyor**.

Daha açık söyleyelim. Her zaman olduğu gibi, Türkiye bir **"güven sorunu"** yaşıyor. Hükümetin geçmişte programı başarı ile uygulamış olması bize yeterli gelmiyor.

Neden? Çünkü yarı yolda istikrar programından **vazgeçen** başka hükümetleri çok gördük. Tedbiri elden bırakmıyoruz. Belli olmaz, bunlar da havlu atabilir diyoruz.

"Güven duygusu" tesis edilmeyince, gerisi çorap söküğü gibi geliyor. Karamsarlığın bulaşıcı bir tarafı var. İnsanlar birbirinden etkileniyor. Karamsarlık yaygınlaştıkça güven iyice azalıyor. **Kısır bir döngü** başlıyor.

Bundan sonra topun hükümette olduğu çok açık. Programa ve hükümete güveni yeniden tesis etmek için **özel bir çaba** göstermeleri gerekiyor. Bizden söylemesi... (5 Ekim 2000)

TL Mİ? DÖVİZ Mİ?

Her ayın ilk Pazar günü ekonomiye **tasarrufçu açısından** bakmaya çalışıyoruz. Ama bazen unutuyoruz. Geçen Pazar ayın ilk günü olduğunu atlamışız. Üstelik Eylül başında tatile çıkmıştık. Yani en son Ağustos'ta kalmışız.

Önce küçük bir özeleştiriyi yapalım. Uzunca bir süredir okuyucularımıza tasarruflarını **TL'de tutmalarını** tavsiye ediyoruz. Örneğin Temmuz'da bu tavsiyemizi tekrarlamışız.

Tekirdağ'lı okuyucum Mustafa Yalçın'dan Eylül başında e-posta mesajı geldi. "Sizi dinledim, dolardaki tasarrufumu TL'ye çevirdim, ama **zarar ettim**" diyor.

Okuyucum haklı. Doların euro karşısında değer kazanması sonucu böyle bir durum oluştu. Ekim başında Merkez Bankalarının müdahalesi sonucu euroda küçük bir toparlanma yaşandı. Ama hala sorun devam ediyor.

Yazılarımda döviz tutanların **parite riski** aldığını özellikle vurgulamaya çalışıyorum. Riski alan doğallıkla bazen karlı çıkıyor. Ama uluslararası piyasalarda euro düşerse, bu kez zarar edecek. Ne diyebiliriz ki?

Kurlar Belirlendi

Geçen hafta Merkez Bankası **2001 yılı Temmuz-Aralık dönemi** için "1 dolar + 0.77 euro" döviz sepetinin değerini açıkladı. Günlük kurları gösteren ayrıntılı tabloyu www.tcmb.gov.tr sitesinden edinmek mümkün.

2001 yılı ikinci yarısında kur politikasında bir değişiklik yapılıyor. "Kur aralığı" uygulamasına geçiliyor. Artık her gün için **üç ayrı kur** olacak. Merkez kur, alt kur ve üst kur.

Merkez Bankası fiili kurun alt sınırın altına yada üst sınırın üstüne çıkmasına izin vermeyecek. Bu iki sınır arasında kurlar piyasa tarafından belirlenecek. Yani devalüasyonun hangi aralık içinde gerçekleşeceğini biliyoruz. Ama **tam ne olacağını** bilmiyoruz.

6 Ekim 2000 Cuma günü için dolar ve mark kurları, sırası ile 671 bin TL ve 299 bin TL, dolar-euro paritesi ise 0.87 idi. Paritenin aynı kalması varsayımı ile **31 Aralık 2001** için (azçok 15 ay sonrası) kurları kolayca hesaplıyoruz.

Dolarda üst değer 793 bin TL, alt değer 764 bin TL çıkıyor. Mark ise 353 bin TL ile 327 bin TL arasında bir yerde olacak. Böylece bugünden 2001 sonuna sepet devalüasyonun **azami yüzde 18.2 asgari yüzde 9.6** olacağı anlaşılıyor.

Aynı hesabı tam bir yıl sonrası, 6 Ekim 2001 için yaptım. Dolar 761-732 bin TL, mark 339-326 bin TL çıktı. Yıllık sepet devalüasyon ise **yüzde 9'la 13.4** arasında yer alıyor.

Getiri Karşılaştırması

Bu durumda TL'nin döviz cinsinden ne getireceğini kolayca bulabiliyoruz. Yıllık mevduat için faizi **yüzde 34** aldım. Şu sıralarda daha yüksek de bulunabiliyor ama ortalama o civarlarda.

Stopaj düştükten sonra, 6 Ekim 2001'de kurun üst sınırdan oluşması halinde TL mevduatı döviz cinsinden net **yüzde 14.2** getirecek. Alt sınırdan yıllık net getiri **yüzde 18.9'a** yükseliyor.

Dikkatinizi çekerim. Paritenin değişmediğini kabul ediyoruz. Ama o arada dolar değer kaybederse, TL'nin dolar cinsinden faizi daha yüksek, mark cinsinden faizi ise daha düşük çıkacak.

İki ek soru var. Birincisi **vade** ile ilgili. Aylık ve diğer kısa vade TL faizleri daha yüksek. Evet, ama ya ileride faiz düşerse? Kısa vadeli yatırımda ek getiri var ama ama risk de var. Aynı şey repo için de geçerli.

İkincisi dövizle ilgili. Vatandaş hala TL'ye güvenmiyor, tasarrufunu dövizde tutunca kendisini daha iyi hissediyor. **Parite riskini** nasıl azaltabilir? Tavsiyem, tasarrufun yüzde 60'ını dolara, yüzde 40'ını marka koymak. Bunlar döviz

sepetindeki dolar ve mark ağırlığına eşit. Böylece paritedeki değişmelerin yarattığı TL zararından kurtulmuş olursunuz.

Görüldüğü gibi, TL'ye devam diyoruz. Bir başka eposta mesajına cevaben şunu da eklemek istiyorum. Ben hala **"A tipi fonda"** devam ediyorum. Çünkü uzun vadeli yatırımcıyım. Spekülatör değilim. Bilgilerinize... (8 Ekim 2000)

YABANCI SERMAYE NEDEN GELMİYOR?

Bizim uzun süredir ilgi ile izlediğimiz bir konu şu sıralarda kamuoyu gündemine de geldi. Yabancı sermaye Türkiye'ye gelmiyor. Hatta, tersine, Türkiye sermayesi **dışarıya** gidiyor.

Önce sayıları kısaca gözden geçirelim. Temmuz ayı ödemeler bilançosu yayınlandı. Bu yıl Ocak-Temmuz yedi aylık dönemde yabancı firmalar Türkiye'de **850 milyon dolarlık** yatırım yapmışlar. Hiç fena bir sayı değil diyeceksiniz.

Fakat, o arada bazı yabancılar Türkiye'deki yatırımlarından 720 milyon dolarlık kısmını yerli yatırımcıya satmışlar. Böylece yabancı yatırımı sadece **130 milyon dolarda** kalmış.

Halbuki aynı yedi ay boyunca Türk firmaları dışarıya 820 milyon dolar yatırmış. 160 milyon dolar ise geriye getirmiş. Neti **660 milyon dolar** tutmuş.

Durum ortada. 660 milyon dolar bizim dışarıda yolladığımız, 130 milyon dolar yabancıların Türkiye'ye getirdikleri. Yani yılın ilk yedi ayında Türkiye net **530 milyon dolar** sermaye ihracatçısı olmuş.

Ağustos 1999-Temmuz 2000 arası son oniki aya bakınca da aynı manzara ile karşılaşılıyor. Bu dönemde net **660 milyon dolar** dışarıya sermaye çıkışı var.

Hep söylüyoruz. Türkiye garip bir ülke. Bir yandan kaynaklarımız az, dış kaynağa çok ihtiyacımız var diyoruz. Ama öte yanda farkına varmadan **sermaye ihracatçısı** bir ülke haline dönüşmüşüz.

Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu...

Bir Bilmece

Haklı olarak iktisatçılar bu **garip durumu** anlamaya çalışıyorlar. Türkiye büyük bir iç pazara sahip. Üstelik AB ile Gümrük Birliği anlaşması yapmış. Piyasa sistemi işliyor. İnsangücü bol ve vasıf donanımı çok kötü değil. Ücretler ise düşük.

Böyle bakınca, gelişmiş ülkelerin çok uluslu şirketlerinin gelip yatırım yapmaları gerekiyor. **Ama gelmiyorlar**. Tam tersine, Türk firmaları başka ülkelere gitmeyi tercih ediyorlar.

Kendi hesabıma son iki yıldır bu bilmeceye kafa yoruyorum. Nedenlerini bulmaya çalışıyorum. Maalesef, başka konularda olduğu gibi, elimizde çok az ayrıntılı araştırma var.

O yüzden hipotezlerimizi **ampirik testlerle** denetleme olanağına sahip değiliz. Biraz afaki kalıyoruz. Kusura bakmayın. Hiç yoktan iyidir diye düşünün.

Enflasyonun Etkisi

Yabancı sermaye girişindeki küçük değerlerin arkasında bence **yüksek enflasyon ve devalüasyon** yatıyor. Bunlar yabancı sermaye girişini iki yoldan etkiliyor.

Birincisi, yabancılar yüksek enflasyonu ekonomide ciddi bir **istikrarsızlığın** işareti olarak tefsir ediyorlar. Haklılar da. Yüksek enflasyon, geleceğin belirsizliklerle dolu olduğu, ekonominin her an büyük çalkantılara ve dalgalanmalara düşebileceği anlamına geliyor. Bu olgu yabancıları korkutuyor. Türkiye'ye yatırım yapmadan kılı kırka yarıyorlar. .

İkincisi biraz daha karışık. Kanunen, yabancı firma Türkiye'de sahip olduğu şirkete özkaynağı **TL cinsinden** koymak zorunda. Halbuki devalüasyonlar bu değerın döviz cinsinden sürekli erimesine yol açıyor.

Yabancı şirket ne yapıyor? Buradaki şirketinde sermaye arttıracak yerde, kaynağı **döviz borcu** şeklinde getiriyor. Böylece onun muhasebesinde bu para devalüasyondan etkilenmiyor.

Dikkat edin. Yabancı yatırımı yapıyor. Ama parayı sermaye yerine borç diye getiriyor. Dolayısı ile istatistiklere öyle giriyor. Yüksek devalüasyon yüzünden, yabancı yatırımlarının sadece **küçük bir bölümü** sermaye şeklinde geliyor. Ödemeler bilançosuna bu sayı yansıyor.

Enflasyon ve devalüasyon dışında başka nedenler de var. Örneğin vergi kaçağı ve kayıt dışı ekonomi, yabancı yatırımcı için **haksız rekabet** oluşturuyor.

Ancak, bence en önemlisi enflasyon ve devalüasyon. O bakıma, enflasyon **tek haneye** doğru geriledikçe, yabancı yatırımlarda önemli artışlar olacağını öngörüyorum. (12 Ekim 2000)

2001 YILI BÜTÇESİ

Hakkında çok spekülasyon yapılan 2001 yılı bütçesinin temel büyüklükleri geçtiğimiz günlerde açıklandı. Bir hususu hemen belirtelim. İktisatçılar arasında farklı görüşler vardı.

Örneğin kötümserler devletin gelecek yıl kemerlerini gevşetmesini bekliyordu. Biz böyle bir durumu ihtimal vermiyorduk. Hükümetin IMF ile imzalanan anlaşmaya uymaktan **başka çaresi olmadığını** düşünüyorduk.

Bütçe sayıları iyimserleri haklı çıkardı. 2001 bütçesine bakınca, enflasyonla mücadele programının uygulamasında bir gevşemeden söz etmek olanaksız duruyor. Tam tersine, hükümetin ekonomiye ne pahasına olursa olsun istikrar getirmeye **kararlı** olduğu anlaşılıyor.

Bütçenin büyüme, dış açık, vs. diğer ekonomik büyüklüklere nasıl etki yapacağını tartışmak için biraz erken. Biraz üstünde çalışmak, **ev ödevimizi** yapmak için zamana ihtiyacımız var. O nedenle sadece genel hatlarına göz atacağız.

Dezenflasyon Temettüsü

Bütçenin en belirgin özelliği, enflasyonla mücadele programının devreye girmesinden sonra faizde yaşanan düşüşün sayılara yansması. Küçük bir

hatırlatma yapalım. 1999'da kamu yıllık ortalama **yüzde 105** ile borçlanmıştı. Bu yıl ise **yüzde 36** ile borçlandı.

Dolayısı ile, 2000 yılı faiz giderleri bir önceki yılın yüksek faizlerini taşıyordu. 2001 yılı faiz giderleri ise bu yılın düşük faizlerini yansıtıyor. İki sayı verelim. Bu yıl toplam **21.1 katrilyon TL** faiz ödemesi yapılacağı öngörülüyor. Önümüzdeki yıl için bütçelenen ise **16.7 katrilyon TL**.

Dikkatinizi çekerim. Bütçedeki faiz giderleri nominal olarak yüzde 21 azalıyor. Yakın tarihimizde **ilk defa** böyle bir durumla karşılaşılıyor. Çok sevindirici olduğunu söyleyebiliriz.

Hesabı dolarla yada 2000 yılı fiyatları ile yapınca, faiz harcamalarındaki düşüş daha da belirgin hale geliyor. Dolarla **yüzde 30.5** azalıyor. Bu yılın fiyatları ile yüzde 33 geriliyor.

Daha önce de buna "**dezenflasyon temettüsü**" adını vermiştik. Kur politikası enflasyonu ve faizi indiriyor. Böylece bütçedeki faiz harcamaları kalemi küçülüyor. Dolayısı ile hükümet diğer harcamalarında bir kısıntıya gitmese bile, bütçe açığı da kendiliğinden azalıyor.

Olayı toplam harcamalar düzeyinde izleyebiliyoruz. 2000'de devletin bütçeden yaptığı harcamaların toplamı 46.7 katrilyon TL tahmin ediliyor. 2001'de bu sayı sadece 1.7 katrilyon TL yada **yüzde 3.6** artarak 48.4 katrilyon TL'ye yükseliyor.

Vergiler Artacak

Vatandaşın cebini doğrudan ilgilendiren esas haber ise bütçenin gelir kaleminde yer alıyor. Toplam giderlerdeki artışın çok sınırlı kaldığını, neredeyse olmadığını yukarıda gördük.

Gelirlere gelince manzara değişiyor. Bu yıl devletin 32.6 katrilyon TL geliri olacağı tahmin ediliyor. Bunun çok büyük kısmı, 24 katrilyon TL'si ödediğimiz vergilerden oluşuyor.

2001'de her iki kalemden de ciddi artışlar var. Vergilerin nominal yüzde 32.4, reel yüzde 12.2, dolarla yüzde 16.5 artarak **31.8 katrilyon TL'ye** yükselmesi planlanıyor.

Bütçe açığı için iyi bir haber. Giderler artmazken gelirler artınca, bütçe açığı büyük bir düşüş yaşıyor. 2001 yılında bütçe açığının milli gelirin **yüzde 3.4'üne** gerileyeceği hesaplanıyor.

Ama vatandaş için pek iyi haber değil. Unutmayın. Vergideki artış vatandaş ödeyecek. Önümüzdeki günlerde yağmur gibi **vergilere zam** yağacak. Daha tam ayrıntılarını bilmiyoruz. Hep beraber öğreneceğiz. (15 Ekim 2000)

BÜTÇE AÇIĞI VE ENFLASYON

Pazar günü 2001 yılı bütçe sayılarına baktık. En önemli gelişme **faiz giderlerinde** görülen büyük düşüştü. Dolayısı ile bütçe açığı da ciddi şekilde küçülüyordu.

Ancak, hükümet 2001'de faiz öncesi fazlayı da yükseltmek istiyordu. Bu nedenle önümüzdeki yıl geçici vergilerin devam edeceğini, yeni vergilerin geleceğini, neticede vatandaşın ödeyeceği **verginin artacağını** müjdeledik.

Bugün faiz harcamalarındaki gerilemenin anlamı üstünde durmak istiyoruz. Neden? Çünkü olup bitenler daha önce bu sütunda yaptığımız analizleri doğruluyor.

Önce bir hatırlatma yapalım. Türkiye'deki genel görüşe göre, **enflasyonun nedeni** devasa kamu açıkları idi. Sokaktaki vatandaş da, profesyonel iktisatçıların çok büyük bölümü de böyle düşünüyordu. Buna göre, bütçe açıkları artınca, enflasyon da yükseliyordu.

Biz buna katılmadık. Farklı bir hipotez geliştirdik. Özetle, "1994 sonrasında kamu açıklarının enflasyonun nedeni şeklinde göstermek yanlış; esas sorun TL'nin **dandik para** haline dönüşmesinde yatmaktadır" dedik.

Bize göre, bütçe açığı ile enflasyon arasındaki nedensellik **tam tersi yönde** işliyordu. Yani, enflasyon artınca bütçe açığı büyüyordu. Enflasyon düşerse, aynı şekilde kendiliğinden küçülecekti.

Tavuk – Yumurta İkilemi Yok

Bütçe açığı ile enflasyon arasındaki ilişki ilk bakışta biraz **tavuk-yumurta ikilemine** benziyor. Hangisinin neden hangisinin sonuç olduğu hemen anlaşamıyoruz. Halbuki ayırdetmek hiç de zor değil.

Gerçeklere bir bakalım. 2000'de bütçe açığı küçük müydü? Hayır. Milli gelire oranı **yüzde 11.4** civarında çıkacak. 2000'de ekonomi küçüldü mü? O da hayır. GSYİH'nın **yüzde 6.5 ve üstünde** büyümesi bekleniyor.

Peki, büyük bütçe açığına ve büyüyen ekonomiye rağmen enflasyon ne oldu? 1999'da yüzde 60'larla biten enflasyon 2000'de **yüzde 30'lara** geriledi. Buna ne demeli?

Devam edelim. 2001'de bütçe açığı milli gelirin **yüzde 3.9'una** düşüyor. Neden? Çünkü 2000'de 21.1 katrilyon TL yada 33.9 milyar dolar olan faiz harcaması 2001'de 17.4 katrilyon TL yada 24.6 milyar dolara düşüyor.

Faiz harcaması neden azaldı? Çünkü faizler düştü. Faizler neden düştü? Çünkü kur çapası gelince hem nominal ve reel faiz, hem de enflasyon geriledi. Demek ki kur çapası faizi, oradan faiz harcamalarını düşürdü. Böylece **bütçe açığının küçülmesine** yol açtı.

Bence manzara son derece açık ve nettir. Nedenselliğin nereden nereye gittiğini sayılar göstermektedir. **Kur çapası** TL'deki belirsizliği ortadan kaldırınca, TL dandik paradan ciddi paraya doğru çok önemli bir adım atmış oluyor.

TL'nin sağlanmışınca enflasyon geriliyor. Dolayısı ile devletin faiz harcamaları iniyor. Neticede **bütçe açığı** aynı oranda düşüyor.

Teşhis Önemli

Bunları kendimize paye çıkartmak için söylemiyoruz. Sorunlara doğru teşhis koymanın ne kadar önemli olduğunu vurgulamaya çalışıyoruz. Enflasyonun nedenlerine **yanlış teşhis** koyarsanız, olup bitenleri anlamakta zorlanırsınız. Tahminleriniz yanılır.

Eğer analiziniz doğru ise, o zaman daha sonra olabilecekleri de **doğru tahmin** edebilirsiniz. Enflasyonun düşmeye başlaması ile birlikte bütçe açığının da küçüleceğini öngörmüştük. Aynen dediğimiz gibi oluyor.

2001 yılı bütçesinin faizlere, büyüme hızına, yani **reel ekonomiye** nasıl etki yapacağını bir başka yazıda ele alacağız. (19 Ekim 2000)

ZİHNİYET MESELELERİ

Bugün evimizde oturuyoruz. Kentsel orta sınıflar nüfus sayımı yüzünden sokağa çıkma yasağı konmasına internette çok karşı çıktı. Medya da destek oldu. Etkisi? Yok. Bir önceki sayım öncesinde de protestolar gelmişti. **Sonra unutuldu.**

Merak etmemek mümkün değil. Vatandaşın bu kadar tepkisini çeken bir uygulamayı sürdürme kararını **kim alıyor?** Hükümet mi? Bürokrasi mi? MGK mı? Kim?

Üstelik Türkiye’de siyasetçinin popülist olduğuna inanılır. Popülist siyaset için daha iyi bir fırsat zor bulunur. Sokağa çıkma yasağını kaldırmak, bütçeye yük olmadan vatandaşın hoşuna gidecek bir icraat olanağı veriyor. Ama **yapmıyorlar.** Neden acaba?

Klasik komplo teorilerine müracaat edebiliriz. **“Derin devlet”** olabilir mi? Bana ikna edici gelmiyor. Nüfus sayımını vatandaşı zorla evinde oturup koyun gibi sayarak yapmanın milli güvenlik açısından yararlarını kavramakta zorlanıyorum.

Geriye ne kalıyor? Basit bir hipotezim var. Son dönemde enflasyon tartışmaları çerçevesinde çok geçen bir sözcüğü kullanalım. **Atalet yada inertia** diyelim. Bir kere böyle yapmaya başlamışız. Değiştirmeyi beceremiyoruz.

Fıkraı duymuşsunuzdur. Birliğin yeni komutanı alakasız bir duvarın önünde nöbet tutulduğunu görür. Nedenini araştırır. Kimse bilmiyordur. Sonunda yıllar öncesini hatırlayan bir eski asker anlatır. **“On yıl önce o duvarı boyatmış, sonra da kimse kirlenmesin diye nöbetçi koymuştuk; demek hala duruyor...”**

Ne diyorsunuz? Sakın bizim sokağa çıkma yasaklı nüfus sayımı da öyle olmasın!

Hukukun Üstünlüğü

Egebank’ta ayrıntılara inildikçe ortaya çıkan manzara çok vahim. **Kanunen** kamu otoritesinin bankaları yakından denetlemeye yetkisi var. Ama Türkiye’de yazılı hukukun pek de “kıymeti harbiyesi” olmadığı da biliniyor.

Neden? Çünkü kanunları uygulamakta çok başarılı değiliz. Hukuk kurallarının hayata geçirilmesine anglo-saksonlar **“law enforcement”** diyor. Sözcüğün kökeninde “güç, kuvvet” var.

Kamu otoritesinin elindeki gücü kanuna herkesin uyması için kullanması anlamına geliyor. Kanunu çıkartmak kolay. 276 kişi parmak kaldırıyor. Oluyor.

Ama milyonlarca vatandaşın ona uygun davranmasını temin etmek çok farklı bir anlayış gerektiriyor.

Daha önce çok verdiğim bir örneği tekrarlamak zorundayım. **Gecekondu** nedir? Mülkiyetine sahip olmadığınız bir toprak parçasına yerel yönetimin izin vermediği bir inşaatı gerçekleştirmenizdir.

İki tarafı da kanunen suçtur. Ama Türkiye’de sıradan bir vakadır. İnsanlar Hazine arazileri üstüne inşaat ruhsatı almadan bina yapar, sonra da iskan ruhsatı olmaksızın içinde otururlar.

Hukukun üstün olduğu bir toplumda iki yol vardır. Ya kamu arazileri üstüne isteyen serbestçe istediği inşaatı yapmasına izin verirsiniz. Ya da gecekonduları yıkarınız. Biz **üçüncü yolu** bulmuşuz. Ne yıkarız, ne de serbest bırakırız. Yasak sürer ama gecekondu yapılar.

Egebank aslında Türkiye’de hakim genel zihniyetin, kanunların **uygulanmak için yapılmadığı** düşüncesinin sıradan bir tezahürüdür.

Yadırgıyorum

Egebank sonrasında yeni bir eğilim gözlüyorum. Ekonomi köşe yazarlarına yönelik ama **isim vermeyen** ağır suçlamalar yapılıyor. Beğendiğim üç yazardan örnek vermek istiyorum.

Serdar Turgut **“televole iktisatçıları”** diyor. Bunlar kim? Ben de NTV’de Ekodiyalog programını yapıyorum. Email çekip, beni mi kastediyorsun diye sordum. Cevap gelmedi.

Zeynep Atıkan, faiz indi-çıkta yazıları ile borsanın kalp atışlarını yorumlayan “teknisyen iktisatçılara” bankalarla irtibatlı **“kelepçeli yazarlar”** diyor. Şaşırtıcı bir üslup ve ifadeler kullanıyor. Kim bunlar? Belli değil.

Salih Neftçi iyice ipin ucunu kaçırmış. Meslektaşlarına ağıza alınmaz hakaretler yağıdırıyor. Kim bunlar? Söylenmiyor. İddia ettiklerini kimlerin yaptığını bilmiyoruz. Tüm köşe yazarı iktisatçıları **şaiibli** yapıyor.

Çok yadırgadığımı ifade ediyorum. İsim verin, kardeşim. Madem birşeyler biliyorsunuz, açıklayın. Eğer isim vermeye cesaretiniz yoksa, adresi belirsiz mektuplar yazmayın. **Susun.** (22 Ekim 2000)

GELİR DAĞILIMI ÜSTÜNE

Türkiye’de **gelir dağılımının bozukluğu** çok sık dile getirilir. Onun da kendine göre bir konjonktürü vardır. Bazı dönemlerde daha çok öne çıkar. Bazen biraz geride kalır. Ama hep gündemin biryerlerinde mevcuttur.

Enflasyonla mücadele programının devreye girmesinden sonra gelir dağılımındaki bozukluk hakkında yazarların sayısı tekrar arttı. Hatta, büyüme, dış denge, enflasyon, faiz, bütçe gibi güncel ve teknik konuları ele alanlar eleştirildi. **“Teknisyen iktisatçı”** dendi.

İktisat teorisini ve tekniklerini bilmeden profesyonel iktisatçı olunur mu? Evet cevabını vermekte zorlandığımı ifade etmeliyim. Dolayısı ile “teknisyen”

sözcüğünü iltifat kabul ediyorum. Teorik ve teknik bilgisi her profesyonel için gurur vesilesidir.

Veri Sorunları

Başkalarının da yaptığı bir gözlemlerle başlayalım. Türkiye’de profesyonel iktisatçılar gelir dağılımı konularına çekingen yaklaşıyorlar. Neden böyle? Basit ama objektif bir neden var. Maalesef, Türkiye’de gelir dağılımı hakkında çok az “güvenilir veri” bulabiliyoruz.

Gelir dağılımı ile ilgili verileri toplamak, sistematik hale getirmek, ondan sonra da değerlendirmek üzere iktisat camiasına sunmak işini kim yapacak? Adres belli: **devlet**.

Halbuki devletimiz başka işlerle çok meşgul. Yada gelir dağılımındaki gerçeklerin ortaya çıkmasını pek istemiyor. Neticede gelir dağılımındaki durumu öğrenmeye harcayacak fazla **kaynak ve zaman** bulamıyor.

Devlet üretmeyince, elde ciddi bir analiz için yeterli ve güncel veri olmuyor. Kısaca mevcut duruma bakalım. Bir: veriler çok eski, çünkü **1987 ve 1994’e** ait. İki: başka amaçla toplanmış, tüketici fiyat endeksindeki ağırlıkları hesaplamak üzere yapılan bir **örnekleme**ye dayanıyorlar.

Ama toplum gelir dağılımındaki gelişmeleri haklı olarak çok merak ediyor. O zaman ne oluyor? Profesyonel iktisatçılar yapamıyor ama amatörler veri yetersizliğini **spekülasyonla** dolduruyorlar.

İşin o kısmı çok da zor değil. Hepimiz Türkiye’de bazılarının çok zenginleştiğini ama aynı anda başkalarının büyük fakirlik içinde yaşadığını gözlüyoruz. Demek ki gelir dağılımı **bozuluyor** diyoruz.

Dünya Bankası Raporu

Kısa süre önce, gelir dağılımı konusunda çok önemli ve ciddi bir rapor elimize geçti. Raporu Dünya Bankası uzmanları Türkiye’de ilgili kurumlarla beraber çalışarak hazırlamışlar.

“**Türkiye: Ekonomik Reformlar, Yaşam Standartları ve Toplumsal Refah Araştırması**”(Mayıs 2000). İnternette www.worldbank.org/imagebank adresinden elde etmek mümkün. Bu arada raporu bana hemen ileten Dünya Bankası Ankara Bürosuna teşekkür etmek istiyorum.

Şu yapılıyor. 1987 ve 1994 verileri, başka araştırmalarla karşılaştırılarak kontrol ediliyor. Sağlıklı görülenlerden hareketle Türkiye’de gelir dağılımındaki sorunlar ve bunların nedenleri tesbit ediliyor.

En genel iki sonucu hemen söyleyelim. Türkiye, dünyada gelir dağılımının **en bozuk** olduğu ülkelerden biri olarak karşımıza çıkıyor. Buna şaşırıyoruz. Ancak, 1987’den 1994’e gelir dağılımında **ek bir bozulma** görülüyor. Dikkat: 1987’den 1994’e gelir dağılımının değişmemesi, 1994’den 2000’e de aynı kaldığı anlamına gelmez.

Yerimiz bitti. Araştırmada gelir dağılımındaki bozukluğun nedenleri hakkında bulunan ilginç sonuçları ileride **ayrıntılı şekilde** ele almayı planlıyoruz. (26 Ekim 2000)

İKİ ÖNEMLİ GELİŞME

Evdeki hesap çarşıya uymadı. Niyetim Perşembe günü sözünü ettiğim Dünya Bankası araştırmasının ayrıntılarına girmektir. **Gelir dağılımı ile eğitim düzeyi** arasındaki çok ilginç ilişkiye bakacaktım.

Ama fevkalade önemli **iki olay** oldu. Kısa bir tereddütten sonra, sıcağı sıcağına bunları değerlendirmenin daha yararlı olabileceğine karar verdim. Konumu değiştirdim.

Sanırım iki olayın neler olduğunu hemen anladınız. Biri **GSM anlaşmasının** imzalanması. Diğeri **Etibank ve Bank Kapital’in** Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından devralınması.

İlki ile enflasyonla mücadele programının küçümsemeyecek risklerinden biri ortadan kalktı. Simgesel olarak da **anamlı** olduğu kanısındayım. Aşağıda açıklamaya çalışacağım.

İkincisi finans sektörünün artık **disiplin altına** alınacağına işaret ediyor. Bankacılık en sağlıklı gibi duran ekonomilerde bile çok ciddi sorunların kaynağı olabiliyor. Sıkı denetimi özellikle önem taşıyor. Türkiye’nin nihayet bunu kavramış olması çok sevindirici.

Küçük Hesaplar

Nihayet İş-Tel ile yeni GSM cep telefonu lisans anlaşması imzalandı. Ortadaki pürüzlerin Başbakan ve yardımcılarının müdahalesi ile çözüleceğini düşünüyordum. En azında ümit ediyordum. Gene de içimde “**ya imzalanmazsa**” korkusu mevcuttu.

Neyse, korktuğumuz başımıza gelmedi. Liderler düzeyinde yapılan müdahale sonuç verdi. Daha da doğrusu **mantık ve sağduyu** bürokrasi yada bakan düzeyindeki yanlış reflexleri kırabildi.

Anlaşmayı engelleyebilecek sorunlar nelerdi? Biri Maliye’nin **peşin KDV** talebi idi. Şirketten ödemediği lisans bedelinin de KDV’sini önceden almak istiyorlardı. Neden? Belli değil. “Ben yaparım olur” mantığı...

Vatandaş olarak, Maliye’nin nalıncı keseri gibi hep kendine yontmasına alıştık. Sık sık böyle şeyleri **bize** yaparlar. Faiz vergisinde ödenen stopaja enflasyon katsayısı uyguladıklarını unutmadık. Şirket haklı olarak diretti ve kazandı.

İkincisi TürkTelekom’a lisans bedeli ödetmeden GSM lisansı verme çabası idi. Halbuki **ihale şartnamesi** TürkTelekom’un hangi koşullarda lisans alabileceğini açıkça yazıyor.

Bakanlık ve TürkTelekom şartnameyi ihaleden sonra değiştirmeye çalıştı. Bürokrasinin ve siyasi kadroların hukukun üstünlüğünü bir türlü içlerine sindiremediğinin çok açık bir örneği. **Keyfi yönetime** bayılıyorlar.

Şirket direndi. 2.5 milyar dolar lisans ücreti teklifimi o şartnameye göre verdim, sonradan koşulları değiştiremezsiniz, **haksız rekabet** yaratamazsınız dedi. Haklı idi. Kazandı.

Dikkatinizi çekerim. Az kalsın böyle **küçük hesaplarla** devlet 2.5 milyar dolar lisans gelirinden olacaktı. Faizler yükselecek, büyüme duracak, ekonomi

çok olumsuz etkilenecekti. Bürokrasi ve siyasi kadroların hukuku ayaklar altına almalarının bedelini Türkiye ekonomisi ödeyecekti.

Bankacılıkta Sıkı Yönetim

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu büyük ölçüde Dünya Bankası ve IMF'nin baskıları ile kuruldu ve işlerlik kazandı. Ne kadar **önemli ve yararlı** olduğu sanırım şimdi daha iyi anlaşılıyor.

Bu arada, fona devredilen iki bankadan Etibank'la **Sabah** gazetesinin karşılıklı ortaklık bağları bizleri de işin içine katıyor.

Birkaç makro gözlem yapmak istiyorum. Birincisi, bankacılığın çok karlı olduğunu zannedenler **yanılıyorlar**. Yüksek karlar reel değildi; enflasyonun şişirdiği sayılardı. Sektör çok karlı olsa kısa sürede fon neden on bankayı devralsın?

İkincisi, sektör hızla **konsolidasyona** gidiyor. Bundan sonra esas işi bankacılık olmayan sermaye gruplarının bu sektörde barınmaları çok zorlaşacak. Sadece bankacılıkla uğraşanların da hayatı kolay değil. Bu çok olumlu bir gelişme.

Üç, bankacılığın çok sıkı denetlenmesi gerekiyor. Kanun, yönetmelikler, vs. önemli ama yetmiyor. Anahtar uygulamada. **Hukukun üstünlüğü** ancak metinlerin hayata geçirilmesi ile sağlanabilir.

Galiba Türkiye'de bu sefer birşeyler **gerçekten** değişmeye başlıyor. Cumhuriyetin 77'inci yıldönümünü biraz daha iyimser kutlayabiliriz. (29 Ekim 2000)

GELİR DAĞILIMI VE FAKİRLİK

Dünya Bankasının "**Türkiye: Ekonomik Reformlar, Yaşam Standartları ve Toplumsal Refah Araştırması**" (17 Mayıs 2000) adlı gelir dağılımı çalışmasına geçen hafta değindik.

Gelir dağılımındaki bozukluğu ölçmenin bir çok yöntemi var. En çok kullanılanlardan birine "**gini katsayısı**" deniyor. Katsayı sıfırla bir arasında bir sayı olarak hesaplanıyor. Sıfır mutlak eşitliğe, bir mutlak eşitsizliğe tekabül ediyor.

Katsayının aslında tek başına fazla bir değeri yok. Diğer ülkelere karşılaştırınca anlam kazanıyor. Örneğin, **0.4 ve üstü** ise gelir dağılımı bozuk deniyor. Gelir dağılımı düzgün ülkelerde ise 0.3'ün altına düşüyor.

Türkiye, gini katsayısına göre gelir dağılımını çok bozuk ülkeler arasında yer alıyor. Gelirin aileler arasında dağılımı için gini katsayısı **0.44** çıkıyor. Bireyler arasındaki dağılımda ise **0.47** hesaplanıyor.

Türkiye'den daha kötüler var mı? Var. Araştırmadan Rusya, Kosta Rika, Şili, Filipinler, Peru ve Ekuador'da gelir dağılımının **daha bozuk**, Bolivya, Tunus, Bulgaristan, İtalya, Fas ve Portekiz'de **daha düzgün** olduğunu öğreniyoruz.

Peki, gelir dağılımı zaman içinde nasıl değişiyor? Araştırmaya göre, 1987'den 1994'e gelir dağılımında bozulma yada düzelme olmuyor. Yani bu iki yıl için gini katsayıları **aynı kalıyor**.

Fakirliğin Tanımı

Gelir dağılımını ölçmekte kullanılan bir başka yöntem, **fakirlerin** nüfustaki oranına bakmak. Bunun için önce fakirliği tanımlamak gerekiyor. Dünya Bankası iki ayrı tanım kullanıyor.

İlkine "**günde bir dolar**" kuralı diyebiliriz. Kullanılan yöntem karmaşık. Satın alma gücü paritesine göre 1985 yılı dolar değeri baz alınıyor. Yıllık geliri 365 doların altında kalan kişilere fakir deniyor.

1985'den bu yana dolar enflasyonu ve satın alma paritesi/cari kur düzeltmelerini yapınca, dört kişilik bir aile için fakirlik sınırını Kasım 2000 fiyatları ile yıllık 950 milyon TL, yada **aylık 80 milyon TL** olarak hesaplıyoruz.

Araştırmaya göre Türkiye'de nüfusun **yüzde 2.5'u** bu sınırın altında gelir düzeyinde. Yirmi kişide bir demek. Çoluk, çocuk, yaşlı, takriben 1.65 milyon vatandaş. (Nüfus sayımında hile yapılmasa daha kesin bir sayı verebilirdik; ama veremiyoruz)

Dünya ile karşılaştırınca, yüzde 2.5 küçük bir sayı olarak karşımıza çıkıyor. Araştırma Türkiye'de uluslararası standartlara göre **mutlak fakirliğin** yüksek olmadığı sonucuna varıyor.

İkinci ölçü mutlak fakirliği **yerel olarak** tanımlıyor. Türkiye için makul bir gıda tüketimine tekabül eden mallar bir sepet haline getiriliyor ve fiyatı hesaplanıyor. Kasım 2000 fiyatları ile aynı dört kişilik aile için yıllık 1.45 milyar yada **aylık 120 milyon TL** harcamaya tekabül ediyor.

Doğallıkla, bu fakirlik tanımı içinde kalan nüfus artıyor. **Yüzde 7.3** yada on dört kişide bir. Gene çoluk, çocuk, yaşlı, 4.8 milyon vatandaş anlamına geliyor. Biraz daha yüksek, fakat uluslararası karşılaştırmalar açısından çok kötü değil.

Ucu Ucuna Geçinenler

Dünya Bankası burada durmuyor. Daha gerçekçi bir ölçü için, gıda dahil **temel ihtiyaçlar sepeti** tanımlıyor ve fiyatlıyor. Bugünkü fiyatlarla dört kişilik bir aile için yıllık 2.9 milyar TL yada **aylık 240 milyon TL** buluyor.

Bunlara, ancak ucu ucuna yaşadıklarını düşünerek, "ekonomik olarak hassas" kesim (vulnerable) diyor. Nüfusun **yüzde 36.3'ü** yada üç kişiden biri bu kategoriye giriyor. Yani **24 milyon vatandaşımızı** kapsıyor.

Uluslararası karşılaştırmalar açısından bu sayı **çok yüksek**. Mutlak fakirlik sınırının üstünde görünseler bile, büyük bir vatandaş kütlesi zar zor gün geçirebilecek gelir elde ediyor.

Gini katsayısının 0.4'ün üstünde çıkmasının gerisinde mutlak fakirlikten ziyade, ekonomik açıdan **hassas bölgede** yer alan nüfusun yüksekliği yatıyor. Gelir dağılımını incelemeye devam edeceğiz. (2 Kasım 2000)

TASARRUFÇU AÇISINDAN

Her ayın ilk Pazar günü ekonomiye tasarrufçu açısından bakıyoruz. Cuma günü Ekim ayı enflasyonu açıklandı. Tüketici fiyatları **yüzde 3.1** artmış. Eylül'le aynı. Beklentiler yüzde 2.9 ile 3.1 aralığında idi. Sürpriz yok.

Toptan eşyada durum biraz farklı. TEFE'deki artış **yüzde 2.8** oldu. Halbuki beklentiler yüzde 2'ye odaklanmıştı. Aleyhte 1 puana fark var. "Çekirdek enflasyon" kabul edilen özel imalat sanayi fiyatları da **yüzde 2.5** yükselmiş. Bu da beklenenin üstünde bir o kadar üstünde.

Halbuki Ekim'de sepet devalüasyonu yüzde 1'e gerilemişti. Ortada açıklanması gereken **bir sapma** olduğu kanısındayız. TEFE'nin ayrıntılarını inceleme fırsatımız olmadı. Haftaya bakacağız.

Cuma günü Ağustos ayı **dış ticaret ve ödemeler dengesi** sayılarının da açıklanacağını umut ediyorduk. Normal olarak ay sonunda, en geç ayın ilk günlerinde yayınlanır. Bu sefer gecikti.

İki önemli gelişme var. Birincisi, Avrupa Merkez Bankası tekrar **euroya müdahale** denedi. Yakın geçmişte 0.82 dolara kadar gerileyen euro Cuma günü 0.87'ye tırmandı. Dolayısı ile iç piyasada bir ara 685 bin TL'ye çıkan dolar 678 bin TL'ye düştü. Parite dalgalanmalarının böyle sürprizler yapabileceğini ifade etmiştik.

İkincisi, **borsada** bir hareketlenme görülüyor. Kalıcı olur mu? Bir şey demek çok zor. İyi haberler gelmeye devam ederse, TL faizleri düşmeye, borsa da yükselmeye devam edecektir.

Uzun Dönemli Yatırımcı

Bazı okuyucularım "uzun dönemli yatırımcı" deyince ne kasteddiğimi açıklamamı istediler. Galiba en çok yanlış anlama "**A tipi fonlar**" hakkında olmuş. 1999 ilkbaharından bu yana uzun dönemli yatırımcıya önerdim. Bazı tereddütlere yol açmış.

"Dandik TL" Türkiye insanının zaman kavramını da değiştirdi. Çünkü, para dandikleşince faizde ve devalüasyondaki dalgalanmalar arttı. Bu da yatırımcının **ufkunun** iyice kısılmasına yol açtı.

Türkiye'de kısa dönem denince birkaç gün anlaşılıyor. Orta dönem deyince birkaç ay, uzun dönem deyince en çok bir yıl düşünülüyor. Halbuki iktisatçı için bir yıl bile kısa dönem sayılır. Uzun dönem ise en az **beş yıldır**.

Biz zaten riski ve spekülasyonu seven bir milletiz. Vadelerin çok kısılması bu yanımızı daha da geliştirdi. Piyasalardaki dalgalanmalardan yararlanma iştahını kabarttı. Bir tasarruf aracından diğerine **hızlı giriş-çıkışları** yaygınlaştırdı.

Uzun dönemli yatırım farklı bir yaklaşıma tekabül ediyor. Şöyle düşünün. En az beş yıl kullanmayacağınız bir tasarrufunuz var. Devamlı koşuşturmak, risk almak da istemiyorsunuz. Ne yapacaksınız?

İdeal çözüm bir **portföy** oluşturmaktır. Yani, tasarrufunuzu hisse senetleri, bono-tahvil-mevduat gibi sabit getirili araçlar, döviz ve nakit-repo arasında bölersiniz.

Ne olur? En önemlisi, tek tek enstrümanlardaki dalgalanmalara karşı korunursunuz. Örneğin, tasarrufunuz borsadaki ani bir düşüşten daha az etkilenir. Ama madalyonun öteki yüzü de var. Örneğe devam edelim. Daha sonra borsa hızla yükselirse, karınız daha az artar.

Uzun dönemli yatırımcı kullandığı aracı bir kaç aylık getirisi ile değerlendirmez. Dört beş yıl sonundaki **ortalama getirisine** bakar. A tipi fonları bu şekilde düşünenlere önerdim. Hala öneriyorum. Uzun dönemde haklı çıkacağımı düşünüyorum.

Amatörün Açmazları

"**Amatör spekülör**" kavramını geçmişte de çok kullandım. Maalesef Türkiye'de çok sık raslanıyor. Kulaktan dolma bilgilerle yanlış pozisyonlar alınıyor.

Bazen talih amatörden yana olabilir. Uzmanların tersine tavsiyelerine rağmen aldığınız bir karar sonucu karlı çıkabilirsiniz. Ancak, şunu unutmayın. **Uzun dönemde amatörler daima kaybeder**. Eninde sonunda, çok pahalıya malolan vahim zamanlama hataları yaparlar.

Geçmişte, yüksek enflasyon, yüksek devalüasyon ve yüksek faiz, bu tür hataların sonuçlarını sakladı. Artık koşullar değişti. Tasarruf davranışlarını da ona göre değiştirmek gerekiyor. **Profesyonellerin hizmetlerinden** daha fazla yararlanmanızı tavsiye ederim. (5 Kasım 2000)

ZENGİNİN PARASI

Ne garip! Bazen herşey çok sakindir; yazacak dişe dokunur bir konu bulamayız. Sonra yaşama hareket gelir. Konu bolluğu tercih yapmayı zorlaştırır.

Bugünün gündemine bir bakalım. Yeni açıklanan enflasyon ve dış açığı değerlendirmek gerekiyor. AB için yol haritasının anlamı tefsir edilmeli. Galatasaray Şampiyonlar liginde ikinci kademeye geçti. Dünya Bankası raporunda gelir dağılım ve eğitim ilişkisine bir türlü gelemedik.

Hepsini bırakıyoruz. **ABD Başkanlık seçimleri** öne geçiyor. Bu kez iki rakip arasında kıl payı fark var. Yazıya oturduğumda sonuç hala belirsizdi. Önce Bush dendi; sonra Gore. Biri mutlaka kazanacak ama hangisi?

Hem ekonomik hem de siyasi anlamda dünyanın tek gerçek süpergücü ABD'yi önümüzdeki dört yıl boyunca yönetecek kişi böylece belirleniyor. Kuvvetler ayrılığı, Kongre, NASDAQ, Bill Gates, vs. bunların hepsi şüphesiz Başkanın gücünü kısıtlayacak. Ama neticede Başkan da Başkan.

Sonucu bilmeden iktisat politikasına etkileri için bir şey diyemiyoruz. Ancak, seçimde iki adayın önerdikleri **farklı politikalar** hakkında konuşabiliriz.

Bütçe Fazlası Sorunu

Amerikan ekonomisi bu seçime çok özel koşullarda girdi. Ekonomi tarihinin **en uzun ve en güçlü** büyüme dönemini yaşıyor. 1992'de Clinton Başkan olmasından kısa bir süre önce başlayan ekonomik genişleme hala sürüyor.

Ekonomik büyüme popülizmden uzak bir kamu maliyesi anlayışı ile birleşince, devletin vergi gelirlerinin harcamalardan daha hızlı artmasına neden oldu. Böylece federal hükümet **bütçe fazlaları** vermeye başladı.

ABD'de rakamlar daima çok büyüktür. Bu yılın milli geliri 10 trilyon dolar civarında; Türkiye'nin yaklaşık 50 katı. Bu durumda, milli gelirin yüzde 2.,4'üne ulaşan bütçe fazlası da bizim milli gelirden yüksek; **240 milyar dolar** ediyor.

Amerikalılar uzun vadeli planlar yapmayı çok severler. Önümüzdeki 10 yıl için bütçe dengesi hesaplanıyor. İyimserler, 2010 yılına kadar bütçenin **2 trilyon dolar** fazla vereceği kanısında. Kötümserler bile **800 milyar dolar** diyor.

Herkesin derdi başka. Biz bütçe açığı milli gelirin yüzde 4'üne gerileyince neredeyse bayram yapıyoruz. Üstelik, Türkiye'de hükümetin bütçe dışında da pek çok harcaması, dolayısı ile başka açıkları var.

ABD bir hukuk devleti olduğu için, hükümetin bütçe dışında gizli açıkları filan yok. Dolayısı ile, seçimde en çok tartışılan konu bütçe fazlasının ne yapılacağı idi.

Atasözü "**zenginın parası züğürdün çenesini yorar**" diyor. Kendi bütçe açıklarımızı unutup bize de ABD'nin bütçe fazlasını ne yapması gerektiği hakkında konuşmak kalıyor.

İki Alternatif

İki aday **iki farklı çözüm** önerdiler. Bir anlama bu seçim Amerikan halkının bu iki çözüm arasından birini tercih etmesine tekabül ediyor. Tümü ile buna bağlı demiyorum. Elbette diğer konular da çok önemli. Ama bütçe fazlasına yaklaşımın seçim sonucunu etkilediği kanısındayım.

Cumhuriyetçi Bush için, bir devletin geliri giderinden fazla ise, aradaki farkın vatandaşa iade edilmesi gerekiyor. Nasıl? Çok kolay. **Vergiler indirilecek**. Daha düşük vergi oranları bütçe fazlasını eritecek.

Demokrat Gore için, bütçe fazlasını devletin **borcunu ödemeye** kullanmak Amerikan ekonomisinin uzun dönemli ihtiyaçlarına daha iyi cevap veriyor. Vergiler sabit kalsın, gelecek nesillere borçsuz bir devlet bırakalım diyor.

ABD seçmenin önündeki seçenekler pek çok konuya ışık tutuyor. Dolar neden değer kazanıyor? ABD neden rakipsiz süper güç? Cevaplar **bütçe fazlasında** gizli. Seçimi Bush yada Gore alsın; neticede kazanan hep Amerika.

Ne diyelim; darısı başımıza... (9 Kasım 2000)

NE OLACAK ŞU EURONUN HALİ?

İki aydır euro hakkında bir şey yazmamaya çalışıyorum. Belki **uğursuzluk bende**, euro yükselir dedikçe düşüyor, susarsam dolara karşı değer kazanır diyordum. Son günlerdeki gelişmeler bu umudumu da yıktı.

Sakin yanlış anlaşılmasın. Yazmamak ilgilenmemek anlamına gelmiyor. Tam tersine, euro hakkında çıkan herşeyi bulup okuyorum. Kısmen merakımı

tahmin etmek için. Kısmen diğer iktisatçıların nasıl analiz yaptıklarını öğrenmek için.

Çok ilginç. Ağız birliği etmişcesine iktisatçılar benzer şeyler söylüyorlar. Belli ki bizim meslekte bir gariplik var. İktisatçılar ve döviz piyasaları olaylara **aynı optikten** bakmıyor.

Birincisi, cari kurdan euro bölgesinde fiyatların ABD'nin çok altına düştüğüne dikkat çekiyorlar. İktisat terminolojisinde, bu duruma paranın **düşük değerli** olması deniyor.

İkincisi, ABD ile AB arasındaki **faiz farkının** euronun değer kaybını açıklayamadığını iddia ediyorlar. Uzun vadeli Amerikan faizlere yüzde 6 civarında. AB'de yüzde 4'ün biraz üstünde.

Üçüncüsü, son bir yıl içinde AB'de büyümenin hızlandığına, ABD ile az çok **aynı düzeye** çıktığına işaret ediyorlar. Üstelik Amerikan ekonomisinin yavaş da olsa soğumaya başladığı görülüyor.

Neticede, normal olarak **euro=1 dolar** paritesine doğru bir gidiş bekliyorlar. Hatta bir bölümü euronun tekrar eski düzeyine, yani 1.10 dolar ve üstüne yükseleceğini düşünüyor.

ABD Seçimleri

Salı günü yapılan ABD seçimlerinden sonra komik bir durum ortaya çıktı. Hatırlıyorsunuz. Çarşamba sabahı, **Bush'un** seçimi kazandığı ilan edildi. Euro derhal düşmeye başladı.

Bu düşüş şöyle açıklanıyordu. Cumhuriyetçiler bütçe fazlasını vergileri indirerek eritmek istiyorlar. Vergilerin azalması ise tüketim harcamaları arttıracak. Demek ki iç talep canlanınca büyüme hızlanacak.

Ancak, oraya daha çok yol var. Başkan göreve Ocak 2001'de başlıyor. Haziran sonuna kadar bütçe çoktan kesinleşti. Vergi indiriminin kanunlaşması ve ekonomiye yansımaları büyük bir ihtimalle 2002'ye sarkacak.

Derken, Çarşamba öğlene doğru manzara değişti. Seçimi Bush'un değil, **Gore'un** kazandığı haberleri gelmeye başladı. Demokratlar bütçe fazlasını kamu borcunu ödemek için kullanmak istiyorlar. Bu ise faizleri düşürecek.

"Başkan Gore" haberi gelince ne beklersiniz? Euronun toparlanmasını, değil mi? Halbuki tam tersi oldu. Euro bu sefer Gore başkan seçildi diye **değer kaybetti**. Gel de çık bu işin içinden...

En güzelini Mahfi Eğilmez köşesinde yazdı. "Bunlar hayra alamet değil, görülen o ki **euro yere bakmaya başladı**, sonunu hayırlı etsin" dedi. Doğru söze ne denir?

Avrupa Merkez Bankası

Perşembe günü Avrupa Merkez Bankasından "**eurodaki düşüşün dünya ekonomisinde istikrarsızlığa yol açabileceği**" şeklinde bir uyarı geldi. Mantığını kısaca özetlemekte yarar görüyorum.

Bir yandan euro değer kaybediyor. Diğer yandan petrol fiyatları artıyor. Ocak 1999'dan bu yana euro dolara karşı yüzde 27 civarında değer kaybetti. Ham petrolün varili de 10 dolardan 30 dolara çıktı.

Yani ham petrolün euro cinsinden fiyatı **yüzde 400** arttı. Bu durum AB’de maliyetlere büyük baskı yapıyor. Yüzde 1-2 aralığında gezen enflasyonun yükselmesi riski beliriyor.

Enflasyonla mücadele etmek için Avrupa Merkez Bankası mecburen faizleri yükseltecek. Dolayısı ile AB’de **büyüme yavaşlayacak**. Halbuki, özellikle Amerikada büyüme gerilerken dünya ekonomisinin canlı bir AB’ye çok ihtiyacı var.

İktisatçılar yükselir diyor, düşüyor. Merkez Bankaları müdahale ediyor, düşüyor. Bush seçildi deniyor, düşüyor. Yok Gore seçildi deniyor, gene düşüyor. Avrupa Merkez Bankası uyarıyor, euro hala düşüyor. **Ne olacak şu euronun hali?** (12 Kasım 2000)

KRİTİK DÖNEMEÇ

Türkiye’nin siyasi geleneklerinde **zamana oynamanın** çok önemli bir yeri vardır. Sorunlar ortaya çıktığında çözüm üretmekte acele edilmez. “Hele bir bakalım, görelim” yaklaşımı benimsenir.

En vahim ve büyük sorunlarda bile ince siyasi hesaplar yapılır. Futboldan bir benzetme kullanalım. Orta sahada **top dolaştıranlar**, iyi futbol oynadıklarını zannederler. Ama karşı takım iki ani hücumla golleri atar. Maçı kazanır.

Bir süredir hayretle **Ankara’nın** topu ortada dolaştırmasını izliyorum. AB’ye tam üyelik? Konuşan çok ama icraat yok. Ekonomik reformlar? Tartışılıyor ama yapılmıyor. Özelleştirme? Herkes destekliyor ama ilerlemiyor.

Listeyi uzatabilirsiniz. Kamu bankalarına çeki düzen verilmesi bir türlü sağlanamadı. Tarım destek reformu öyle boşlukta duruyor. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna geçen bankalar bir türlü satılmıyor.

TürkTelekom’un, Türk Hava Yollarının ne olacağı, satılıp satılmayacağı bilinmiyor. 2001 yılı bütçesinde öngörülen vergi geliri artışını sağlayacak düzenlemeler somutlaşmadı.

Hükümet neyle uğraşiyor? Toplumun desteklemediği ve desteklemeyeceği en başından belli olan **afla**. Bu işte bir yanlışlık var ama...

Devekuşu Misali

Garip bir durumla karşı karşıyayız. AB’den başlayalım. Türkiye AB’ye tam üye olmak istiyor. Fakat, bunun gerçekleşmesi için gerekli ve zorunlu değişimleri yapmayı bir türlü **içine sindiremiyor**.

Çelişki çok açık. AB üyeliğinden vazgeçer misiniz? **Hayır, vazgeçmeyiz**. AB üyeliğinin gerektirdiği reformları yapar mısınız? **Hayır, yapmayız**. Bu pozisyonun uzun süre sürdürülemeyeceğini görmek için kahin olmak gerekmiyor.

Türkiye karar vermek zorunda. **Ya o, yada o...** İki bir arada asla mümkün değil. Bir çözüm, enerjisini söz konusu siyasi reformlara yoğunlaştırarak tam üyelik önündeki engelleri hızla ortadan kaldırmasıdır. Öbürü ise AB’ye üye olmayacağını açıklamaktır. Geçmişte de bunun arası yoktu; gelecekte de olmayacaktır.

Aynı şey ekonomi için geçerli. 1990’lar boyunca Türkiye ekonomisi çok kötü yönetildi. Neticede büyük bir kriz geldi. 1999’da GSMH yüzde 6.4 azaldı. Eğer devreye IMF ve “**Standby Anlaşması**” girmese ekonomi bu yıl da küçülecekti.

Enflasyonla mücadele programı başlarken, hükümet **ciddi reform yapacağını** taahhüt etti. Programın arzulanan sonuçlara ulaşması için mutlaka bu reformların hayata geçirilmeleri gerekiyordu.

Sonra? Doğrudur, kur çapası enflasyonu düşürüyor. Ama reformlarda hareket yok. Tam tersine, enflasyonun düşmesi **rehavet getirmişe** benziyor. Ayak sürme eğilimleri artıyor.

Bir hususun çok iyi bilinmesini istiyorum. Enflasyon düştü, düşmeye de devam edecek. Ancak, eğer reform süreci **hızlandırılmazsa**, yakın bir gelecekte ekonomide tekrar tatsız gelişmeler devreye girecektir.

Devekuşuna sormuşlar: kuş musun, deve misin? Cevap vermemiş. Koş demişler; koşmam ben kuşum demiş. O zaman uç demişler; uçmam ben deveyim demiş. Bilmem anlatabiliyor muyum?

Tereddütler Artıyor

Son günlerde dış dünyada Türkiye ile ilgili **tereddütlerin** tekrar canlanmaya başladığını izliyorum. Yılbaşından sonra çok olumlu bir konjonktür yakalanmıştı. Türkiye’nin yeni bir reform ve değişim çağına girdiği düşünülüyordu. Enflasyonla mücadele programına destek verirken, biz de aynı görüşten hareket etmiştik.

Ama arkası gelmedi. Değişimi talep eden kesimler statükoyu korumak isteyen tutucu güçleri aşamadılar. Hem siyasette, hem ekonomide eski usul **atalet** gene hakim oldu.

Hükümeti, Meclisi ve kamuoyunu **uyarıyorum**. Bu gidiş iyi değildir. Ufukta kara bulutlar görünüyor. Aklımızı başımıza toplamazsak bunların fırtınaya dönüşeceği kesindir. Sonradan hayıflanmak hiç bir işe yaramaz. (16 Kasım 2000)

PIYASA KİLİTLENİR Mİ?

Bu hafta ekonomide ilginç bazı gelişmelere şahit olduk. Hafta ortasında gecelik faizler **yüzde 100’leri** gördü. Bono faizleri ise uzun bir aradan sonra tekrar yüzde 40’ın üstüne tırmandı.

Nadin Taşcıoğlu Cuma günü Sabah Ekonomi bölümünde bu süreci anlatan yazısına “**Piyasa kilitlendi, faiz yükseldi**” başlığını koymuş.

Faizdeki yükselmenin kamu maaşları, disponibilitate yada programa güvensizlik gibi etkenlerle açıklanmayacağını anlatıyor. Sektördeki **morallerin bozukluğuna** ve tedirginliğe işaret ediyor.

Nedenlerini anlamak için fazla uzağa gitmek gerekmiyor. Bankalar heyecanlı günler geçiriyor. Her gün yeni bir bankanın sıkıntıya düştüğü rivayeti çıkıyor.

Çıkartan kim? Biraz araştırınca, genellikle dedikoduların **sektörün içinden** kaynaklandığı anlaşılıyor. Belli ki bazıları bu gerginlikten yararlanıp rakiplerini yıpratmaya çalışıyorlar.

Başkaları faizin tekrar yükselmesinin kendi lehlerine olacağını düşünüyor olabilir. Eminim, iyi niyetle yada kamuoyundaki heyecanın gazına gelerek yanlışlar yaparlar da vardır.

Ama sonuç değişmiyor. Bu tür olaylardan esas zararlı çıkacak olan bankacılık kesimidir. Dolayısı ile **bütün bankalardır**. Hatta, Türkiye ekonomisidir.

Reel Ekonomiye Yansır

Türkiye’de mali kesimle reel ekonomi arasındaki **karşılıklı bağımlılık** çabuk unutuluyor. IMF ve Dünya Bankasının desteği ve baskısı ile başlayan mali kesim reformu polisiye bir olaya indirgeniyor.

Elbette polisiye kısmı var ve çok önemli. Egebank ve Yurtbank’ta **açıkça soygun** yapıldığı ortaya çıktı. Ama diğerlerinde durumu bilmiyoruz. Ekonomik koşulların değişmesi, yetersiz özkaynak yada kötü yönetim gibi etkenler, suistimal yada soygun olmadan da bir bankayı sıkıntıya sokabilir.

Bankacılık sisteminde yaşananlar, bir kaç yoldan reel ekonomiye olumsuz etkiler yapacaktır. Birini bu hafta yaşadık. Faizler yükselir. Ekonomik canlanma yerini tekrar **durgunluğa** bırakır.

Bir diğeri, bu bankaların sanayi, ticaret, inşaat, vs. diğer sektörlerde çalışan bir **grubun içinde** yer almaları halinde ortaya çıkar. Bankadaki sorun, grup şirketlerini müşkül durumda bırakır. Nakit yönetimi zorlaşır.

Böylece yeni bir fasit daire başlar. Diğer bankaların da grup şirketlerindeki riski artar. Mecburen kredi musluklarını keser, kredi hacmini daraltırlar. Nakit sıkıntısı ve likidite sorunları **tüm ekonomiye** yayılır.

Bu tür süreçler bir defa başlayınca, durdurmak çok zordur. Mali kesim dışındaki iflaslar mali kesimi zayıflatır. Mali kesimdeki zayıflama sanayi ve ticareti sıkıştırır. Böylece sıradan olabilecek bir gelişme kısa sürede mali piyasaların kilitlenmesine, oradan da büyük bir **ekonomik krize** dönüşür.

Başka Yerlerde Oldu

Türkiye gibi uzun süre yüksek enflasyonla yaşamış iki ülkenin enflasyonla mücadele sürecindeki **deneyimlerine** bakmakta büyük yarar görüyorum.

Arjantin ve Brezilya, 1990’larda bizim gibi döviz kurunu nominal çapa olarak kullanarak enflasyonu tek haneli sayılara indirdiler. Her ikisinde de bankacılık sektöründe büyük bir kriz yaşandı.

Mali kesimdeki sorunların reel ekonomiye yansımalarını engelleyecek tedbirleri zamanında almadılar. Bu ihmalin bedelini çok ağır ödediler. Büyüme durdu. **İşsizlik** ve beraberinde gelen sosyal sorunlar arttı.

Aynı tatsız gelişmeler pekala Türkiye’de de yaşanabilir. Hükümeti uyarmak istiyorum. Bankacılık kesimindeki çalkantıyı reel ekonomiye **en az zarar** verecek şekilde yönetmek için çaba göstermeleri gerekiyor. (19 Kasım 2000)

BİR BARDAK SUDA FIRTINA

Bilgiyasa bağımlılığın bazen zararları da oluyor. İnternetin telefon bağlantısı bozulmuş. İstanbul dışından giremedim. Dolayısı ile dün çıkması gereken yazım **bugüne** kaldı.

Geçen hafta mali piyasalarda tedirginlik artmaya başladı. Pazar günkü yazımızda **hükümeti uyarmak** ihtiyacını hissettik. İşler karışıyordu. Likidite sıkıntısı piyasaların kilitlenmesi sonucunu doğurabilirdi.

Maalesef korkulan oldu. Pazartesi ve Salı günü likidite krizinin provaları yapıldı. Çarşamba günü piyasa **dengesini kaybetti**. Gecelik faizler çıldırdı. Bono faizi yükseldi. Döviz alımı arttı.

Ankara nihayet müdahale etti. Tırmanma durduruldu. Perşembe günü de nisbeten sakin geçti. Ama olanlar olmuştur.

Döviz Talebi

Kamuoyunda bir miktar şaşkınlık var. Bütün bunların nereden çıktığını anlamakta zorluk çekiliyor. Bir yandan enflasyonla mücadele programı başarı ile yürütülüyor. Ama aynı anda mali piyasalar kilitleniyor. Ne oluyor?

Çoğu kişinin ilk aklına gelen **cari işlemler dengesindeki açık**. Bu konu daha önce çok işlendi. Dış açık ekonomiden döviz çekilmesi anlamına geliyor. Dövizini satın almak için TL vermek gerekiyor.

Halbuki “Standby Anlaşması” Merkez Bankasının **para basmasına** sınır getirmiş. Yani döviz satın almak için ödenen TL’yi para otoritesi tekrar piyasaya iade edemiyor.

“Para kurulu” ve “otomatik mekanizmalar” gibi kavramlar para politikasının bu özelliğine işaret ediyor. Ancak, likidite sıkıntısı başlamadan önce Merkez Bankasının döviz rezervlerinde bir azalma **görülüyor**. Demek ki, sorun dış açığın neden olduğu döviz çıkışından kaynaklanmıyor.

Geriyeye ne kalıyor? TL varlık tutan **yabancıların** vazgeçip döviz istemeleri. ABD’de “şükran günü” ve Noel-yılbaşı dönemi geldi. Genellikle bu günlerde para ABD’ye geri döner. Her yıl olur.

Bu gelişmeyi önceden öngörmek mümkündür. Banka sistemi ve dolayısı ile para otoritesi yılın bu döneminde dövize talep geleceğini bilir. Hesabını kitabını ona göre yapar. **Olağan bir gelişmedir**. Likidite krizine yol açmaz.

Likidite Talebi

Dış açığı ve yabancıların döviz talebini böylece eledik. Sıra **bankacılık sistemine** geldi. Son haftanın sıradışı bir hafta olmasına yol açan gelişmeleri orada aramak gerekiyor.

Çalkantının kökeninde, bankacılık sisteminde aniden **likidite talebinin** artması yatıyor. Neden arttı? Banka operasyonları sonrasında ortalıkta dolaşan dedikodu ve rivayetler şüphesiz önemli bir rol oynadı.

Her banka için, mevduat sahibinin dedikodudan korkup parasını çekmeye kalkması ihtimaline karşı **nakte geçmek** rasyonel bir davranıştı. Tek sorun, sistemdeki nakit miktarının sabit kalması idi.

Yani tekil banka için akılcı olan davranış, aynı anda sistemin tümünün kilitlemesine yol açıyordu. Ortada ciddi bir **açmaz** vardı. Mutlaka Merkez Bankasının ve Hazinesinin devreye girmesi gerekiyordu.

Lafı nereye getirdiğim anlaşılıyor. Bence müdahalede çok geç kalındı. İşler bu noktaya gelmeden, piyasanın ihtiyacı duyduğu likidite **hafta başında** verilebilirdi. Boş yere böyle bir çalkantı yaşanmazdı.

Neyse, olanlar oldu. Bu olayların ekonomiyi **orta-uzun dönemde** nasıl etkileyeceğini bir başka yazımda ele almak istiyorum. (24 Kasım 2000)

KAZANANLAR, KAYBEDENLER

Bankacılık kesiminde yaşanan çalkantı duruldu. En azından bir likidite krizi riski azaldı. Merkez Bankası ve Hazine faizdeki dalgalanmayı **denetim altına** aldılar. Mali piyasaların kilitlemesini engellediler.

O arada BDDK başkanı Temizel de devreye girdi. Cuma günü Bankalar Birliğinde sektördeki yöneticilerle toplandı. Yeni sistemin nasıl işleyeceğini anlattı. Sorulara cevap verdi. Bundan sonraki uygulamalara **açıklık** kazandırmaya çalıştı.

Bunlar olumlu gelişmeler. Ama sormadan edemiyoruz. Bütün bunların yapılması için ille **Çarşamba gününün** yaşanması mı gerekiyordu? Çarşamba'nın gelişi Salıdan belli değil miydi? Neden bu kadar uzun süre beklendi?

Cuma günü Cumhurbaşkanı Sezer'in üç kamu bankasının özelleştirmesine olanak sağlayan kanunu imzaladığı da açıklandı. Böylece Dünya Bankası ve Japonya'dan gelecek yapısal dönüşüm kredisinin önü açıldı.

Gene soralım. Bu kanun en az **bir ay önceden** yasalaşabilirdi. Yapılmadı. Neden bu kadar gecikildi? Son dakikaya kalmasının sorumlusu kimdir? Hükümetin elini tutan mı vardı? Ne oldu?

Bankacılık sektöründe oluşan likidite krizi aslında bir başka yerdeki sorunun yansımasından ibarettir. Esas sorun hükümetin son aylarda ekonomiyi ihmal etmesidir. Krizini kökeninde **kötü yönetim** vardır. Gerisi hikayedir.

Fatura Ekonomiyeye

Krizin ilk bilançosunu çıkartabiliriz. Evet, olaylar duruldu. Fakat önemli hasara yol açtılar. "Oldu bitti, geride hiç tortu kalmadı" diyemeyiz. Tam tersine, **"artık hiç bir şey eskisi gibi olamaz"** demek zorundayız.

Kaybedenlerin başında elbette **Türkiye ekonomisi** geliyor. Enflasyonla mücadele programına duyulan güven ciddi şekilde sarsılmıştır. On gün önce yayınlanan (16 Kasım 2000) "Kritik Dönemeç" başlıklı yazımdan bir alıntı yapmak istiyorum.

"Yılbaşından sonra çok olumlu bir konjonktür yakalanmıştı. Türkiye'nin yeni bir reform ve değişim çağına girdiği düşünülüyordu. Enflasyonla mücadele programına destek verirken, biz de aynı görüşten hareket etmiştik.

Ama arkası gelmedi. Değişimi talep eden kesimler statükoyu korumak isteyen tutucu güçleri aşamadılar. Hem siyasette, hem ekonomide eski usul atalet gene hakim oldu."

Lafı hiç dolaştırmadan sonucu söyleyelim. Likidite krizi programın büyüsunü bozdu. Gerek içeride, gerek dışarıda, **Türkiye'nin riskini** arttırdı. Hep böyle olur. On ayda zar zor tesis edilen güvenilirlik iki günde yıkılır. Yapmak zor, yıkmak çok kolaydır.

Somutta ne olur? Hükümet iç ve dış piyasaları programa güven duymaları konusunda tekrar ikna edinceye kadar, dış kaynak girişi azalır. Faizler mutlaka yüksek seyrederek. Tüketim ve yatırım harcamaları kısılr. Canlılık yerine **durgunluğa** bırakır. Hükümetin yaptığı hataların **bedelini** Türkiye ekonomisi önümüzdeki dönemde ödeyecektir.

İyimserler Kaybetti

Olayın bir de **mikro boyutu** var. Faizlerdeki ani tırmanış kamu kağıtlarının değerini düşürdü. Dolayısı ile elinde devlet bono ve tahvili olan herkes zarar etti. Nakitte kalanlar ise yüksek repo sayesinde çok kazandı.

Programa **güvenenler** faizlerin düşeceği varsayımına göre davrandılar. Bono tahvil aldılar. Kaybettiler. Programa **güvenmeyenler** faizlerin yükseleceğini düşünerek nakitte kaldılar. Kazandılar.

Programa güvenenler kamu kağıdı olarak aslında programı destekliyorlardı. **Cezalandırıldılar.** Güvenmeyenler ise kamu kağıdı almayarak destek de olmuyorlardı. **Mükafatlandırıldılar.** Sizce bu işte bir yanlışlık yok mu?

Doğrusu ben de kendimi **kaybedenler arasında** sayıyorum. Elimde bono yada tahvil olduğu için değil; çünkü yok. Enflasyonla mücadele programına destek verdiğim için. O nedenle adım iyimsere çıktı.

Şimdi yanlış yaptığımı anlıyorum. **Kötümser** yazılar yazmalı, bu işin yürümeyeceğini, programın tutmayacağını söylemeliymişim. Ama dersimi aldım. Artık iyimserlik yok. Programa destek yok. Türkiye'ye güven yok.

Eminim ellerinde büyük miktarda kamu kağıdı ile yakalananlar da **derslerini** almıştır. Bakalım onlar ne yapacak... (26 Kasım 2000)

GÜVEN BUNALIMI

Likidite sıkıntısı sürüyor. Bir hususa dikkatinizi çekerek başlamak istiyorum. Bu kez medya **çok özenli** davranıyor. Gazetelerde olayın ayrıntılarını açıklayan analitik yazılar çıkıyor. Sorunun nedenleri araştırılıyor. Hatalar eleştiriliyor.

Maalesef hükümet çok farklı bir telden çalışıyor. Açıklamaların hepsi aynı yönde. Birileri (kimlerse onlar) programı engellemeye çalışıyorlar. Yüksek faize alışmış kesimlerin komplosu var. Herşeyin nedeni dedikodular. Hükümetin olan biteni **anladığına**, bundan dersler çıkardığına dair en küçük bir işaret mevcut değildir.

Sadece bu kadar olsa gene iyi. Geçen Çarşamba günü çok tehlikeli bir **likidite krizinin** ilk provası yapılıyor. Biraz gecikme ile de olsa Merkez Bankası ve Hazine duruma müdahale ediyorlar. Piyasalar bir miktar sakinliyor.

Ama hükümet aniden Kıbrıs konusunu AB ile kavga konusu yapıyor. Denктаş müzakerelerden çekiliyor. En yüksek makamdan “**Kıbrıs için ne bedel gerekirse öderiz**” deniyor.

Bir an için kendinizi Türkiye’ye kredi veren AB bankalarının yerine koyun. Zaten ekonomide bir likidite krizi oluşmaya başlamış. Üstüne ufukta AB-Türkiye gerginliği görülüyor. Ne yaparsınız? **Türkiye riskinizi** azaltmaz mısınız?

Orada kalsak neyse. Hafta başında Daha ne oluyor demeye kalmadan Ulaştırma Bakanı Telekom’u kimseye “**peşkeş çektirmeyeceğini**” söylüyor. Tüm özelleştirmenin üstünde derhal fırtına bulutları beliriyor.

Türkiye’ye kredi veren kurumların bunları nasıl tefsir edeceğini tahmin etmek için kahin olmak gerekmiyor. AB ile gerginlik dönemi geliyor. Özelleştirme yapılmayacak. Bu hikayenin sonu **kötü biter**.

Demek ki bir an önce paramızı alıp Türkiye’den çıkalım. Aynen öyle yapıyorlar. Döviz rezervleri erimeye başlıyor. Likidite sıkıntısı daha da artıyor.

Bütünün Bir Parçası

En başından itibaren, enflasyonla mücadele programının daha genel bir resmin parçası olduğunu iddia ettik. İyimserliğin arkasında dar anlamı ile ekonomik program değil, geniş anlamı ile Türkiye’nin yeni bir **değişim ve reform çağına** başladığı teşhisi yatıyordu.

Şöyle söyleyelim. Kur çapası ve sıkı maliye politikası kısa dönemde enflasyon beklentilerini aşağıya indirebilirdi. Nitekim indirdi. Ancak, **uzun dönemde** bunlar tek başlarına bir anlam ifade etmezdi.

Çünkü kur çapasına güvenin sürmesi için yapısal reformların hızla gerçekleştirilmesi ve özelleştirmenin yapılması gerekiyordu. Neden? Aksi halde **dış açığın** normal ve sürdürülebilir yollardan finanse edilmesi mümkün olmazdı.

Okuyucularım hatırlayacaklar. Bu noktada analize “**otomatik mekanizmalar**” kavramını soktuk. Piyasaların ve ekonomik aktörlerin kur çapasının uzun dönemde işleyeceğine güvenleri sarsılırsa, faizler mutlaka yükselecek, böylece ekonomi tekrar durgunluğa girecekti.

Anlaşılan hükümet olayın bu boyutunu kavrayamadı. Enflasyon ve faizdeki düşüşün tümü ile Türkiye’nin geleceğine duyulan “**güvenin**” sonucu olduğunu anlamadı. Reformları savsaklayabileceğini, demokratikleşmeden ve AB üyeliğinden vazgeçebileceğini, en azından geciktirebileceğini düşündü.

Bir yazımızda “**piyasanın sopasından**” söz etmiştik. Türkiye artık açık bir ekonomi. Hataları uzun süre saklamak, bol lafta durumu idare etmek mümkün değil. Güven kaybolunca, bedelini derhal Türkiye ekonomisi ödüyor. Bir de sopa yemeden doğrusunu yapmayı öğrensek!

Ne Olur?

Ben sistemik bir risk hala görmüyorum. Kur programı devam edecektir. IMF’in likidite sorunlarının sistemdeki hasarlarını kısıtlamayı amaçlayan **desteğine** ihtiyaç duyulabilir. IMF bu desteği verecektir.

Ancak, likidite sıkıntısı ve yüksek reel faizler hızla reel ekonomiye yansiyacaktır. Büyümenin yavaşlaması hatta 2001’in ilk çeyreğinde ekonominin tekrar **resesyona girmesi** ciddi bir ihtimaldir.

Çözüm, bir an önce AB’ye üyelik yolunda somut adımların atılması ve başta Türk Telekom özelleştirmenin hızlandırılmasıdır. Güveni **kalıcı şekilde** tazelemenin başka yolu yoktur. (30 Kasım 2000)

HEYECANLI GÜNLER

Ayın ilk Pazar günü ekonomiye **tasarrufçu açısından** bakıyoruz. Farklı araçları değerlendiriyoruz. Bu ay işimiz zor. İki haftadır mali piyasalarda büyük bir çalkantı yaşanıyor. Borsa çöktü. Faiz çıldırdı. Euro yükselmeye başladı. Ne olacak?

Atasözü “çuvaldızı başkasına batırmadan iğneyi kendine batır” diyor. Öğüdün dinleyelim. Bu likidite sıkıntısını öngördük mü? Okuyucularımızı uyardık mı? **Maalesef hayır**.

Son üç ayın yazılarını okudum. İpuçlarını vermişiz. Hükümetin reformlardaki gecikmelerini her fırsatta eleştirmişiz. Çok yazıda “**böyle giderse faizler yükselir ve ekonomi yavaşlar**” demişiz.

Ancak, böyle bir süreci kasetmediğimiz çok açık. Belli ki faizlerde **tedrici bir artış** bekliyoruz. En azından böyle bir gelişme ihtimalinin yükseldiğini düşünüyoruz. Ama bu boyutta bir likidite krizi beklemiyoruz.

İktisatçının piyasaların davranışını öngörebilmesindeki kısıtlamalar da böylece belirginlik kazanıyor. Biz **orta-uzun dönemli eğilimlere** bakıyoruz. Bütçeyi, büyümeyi, enflasyonu, cari işlemler dengesini analiz ediyoruz. Ona göre kanımızı açıklıyoruz.

Piyasalar da bunları yakından izliyor. Fakat, piyasanın ayrıca bir iç dinamiği var. **Kısa dönem**, bazen bir gün hatta birkaç saat piyasa oyuncuları için hayati önem kazanabiliyor.

Üstelik bazen “**sürü güdüsü**” davranışlara damgasını vuruyor. Mikro düzeydeki tereddütler makro düzeyde paniğe dönüşebiliyor. Piyasa, vur deyince öldürebiliyor.

Profesyonel iktisatçıya da şaşkın şaşkın seyretmek ve anlamaya çalışmak kalıyor. Can sıkıcı bir durum olduğunu kabul etmek zorundayım. Doğrusu, bu hafta boyunca **içim çok sıkıldı**.

Devalüasyon

Son iki haftadır vatandaşın kafasını en çok kurcalayan sorudan yola çıkalım. **Devalüasyon olur mu?** Yüksek sesle ifade etmese bile, herkesin aklındaki şüphe, likidite krizinin bir devalüasyonla sonuçlanması ihtimali idi.

Enflasyonla mücadele programının devreye girmesinden bu yana hep aynı şeyi söyledik. Bir: bu programın belkemiği döviz çapasıdır. İki: kur çapasından **yarı yolda vazgeçmek** mümkün değildir.

Yani, diğer gelişmeler ne olursa olsun, Türkiye'nin "standby anlaşması" süresince, demek ki 2002 yılı sonuna kadar, Merkez Bankası tarafından açıklanan kur programına **sadık kalmaktan** başka alternatifi yoktur.

Neden? Çünkü, kur programını bozmak, hem kısa dönemde ekonomiyi çökertecek, hem de Türkiye'nin gelecekte tekrar enflasyonla mücadele etmesini olanaksız hale getirecektir.

Bunun sonuçlarını da anlattık. TL'ye, yada bankacılık sistemine, yada hükümetin reform iradesine yönelik tereddütlerin oluşması **faizleri yükseltecektir**. Böylece büyüme hızı düşecek, ithalat azalacaktır.

Likidite krizi içinde bu kanımızı değiştirmedik. Ne Merkez Bankası-Hazine ikilisinin, ne de IMF'nin asla bir devalüasyona **izin vermeyeceklerini** düşündük. Son gelişmeler bu inancımızı doğruluyor.

Likidite krizine karşı pek çok politika opsiyonu vardı. Fiilen bunlardan bazıları kullanıldı. Eleştiri hakkımızı mahfuz tutuyoruz. Ama devalüasyon opsiyonu **yoktu**. Yarın da olmayacaktır.

TL Kazandırıyor

Kriz TL'de kalanlara, özellikle de portföylerinde ağırlığı **nakit enstrümanlara** ayrılanlara yaradı. Hele Cuma günü, repoda 1994'de bile görünmeyen getiri elde ettiler. Çok karlı çıktılar. Repo bir süre daha cazibesini sürdürecektir.

Tasarruflarını vadeli yatırımlar bu fırsatı kaçırdılar. Ancak, bir kayıpları da olmadı. Sadece kardan zarar ettiler. Buna karşılık doların euro karşısındaki düşüşü dolar hesaplarına aylık yüzde 0.5 kayıp getirdi. Yüzde 1 faiz alsalar bile, TL'nin en az **yüzde 2** altında kaldılar.

Tasarrufçuya serinkanlılığını korumasını tavsiye ederim. Bu ay içinde uzun vadeye bağlanmak için **ilginç fırsatlar** oluşabilir. Piyasaları dikkatle izleyin. (3 Aralık 2000)

KRİZ BİTİYOR MU?

Bu kez sürpriz olmadı. Önce Başbakan, sonra IMF heyeti ve bürokrasi gelişmeleri özetlediler. Ayrıntıları bugünün gazetelerinde yayınlanıyor.

Faizleri çıldırtan likidite krizi açısından en önemli konu, IMF tarafından verilecek "**Ek Rezerv Kolaylığı**" idi. Beklentiler 5-6 milyar dolar civarında seyrediyordu.

İşin mantığı, IMF'nin "güven bunalımı" sonucu Türkiye'yi terkeden döviz miktarına eşit bir meblağı sağlamasını gerektiriyordu. IMF Avrupa sorumlusu Deppler ek kolaylığı **7.5 milyar dolar** olarak açıkladı. Böylece krizin döviz rezervlerinde yol açtığı kanama da ortaya çıkıyor.

Ancak, biz paranın Aralık sonunda **tek seferde** gelmesinin daha doğru olacağını düşünüyorduk. IMF taksitlendirmeye tercih etmiş. 21 Aralık'ta İcra Kurulunun onayından sonra 2.25 milyar dolar yolluyor. Gerisi yavaş yavaş ödeniyor.

Bu kaynağı neden veriyorlar? Döviz rezervlerinin azalmasının kur programının devam etmesi konusunda tereddütler yaratacağı düşünülüyor. Yani devalüasyon rivayetleri artabilir. Rezerv tekrar yükselince, **kura güven** de artacak.

Peki, neden taksitle veriyorlar? Çünkü Türkiye'nin geçmişte yaptığı hatalar var. Ekonomi biraz toparlanınca hükümetler kriz sırasında verdikleri sözleri unutuyorlar. Likidite sıkıntısı geçince, tekrar reformları ve özelleştirmeleri savsaklayabilirler. Taksitleme hükümeti **disiplin altında** tutmayı hedefliyor.

Para kurulu muadili sisteminin nasıl işlediğini sanıyorum herkes öğrendi. Döviz gelince, Merkez Bankası Net İç Varlıklarını arttırmadan piyasaya **nakit** verebiliyor. Böylece faizler tekrar gerilemeye başlıyor. Mali piyasalar normalleşiyor.

Yavaş Olur

Baştan beri, yaşanan likidite sıkıntısının Türkiye ekonomisinin **esas gidişatı** ile (İngilizce "fundamentals" deniyor) doğrudan ilintili olmadığını savunduk. Hala o kanıdayız. Bu krizi cari işlemler dengesindeki açığa, yada TL'nin değer kazanmasına atfetmek mümkün değildi.

Yanlış anlaşılmasın. Onların hiç etkisi olmadı demiyoruz. Şüphesiz oldu. Ancak, faizlerin ulaştığı düzey, dış açığın ve enflasyonda hedeften sapmanın yol açabileceğinden çok daha derin bir **güven bunalımına** tekabül ediyor.

Geçtiğimiz iki hafta içinde bir ara neredeyse panik noktasına varan bu güvensizliğin nedenleri üstünde durmaya ve analiz etmeye önümüzde çok vaktimiz olacak. Fakat, bir hususu mutlaka belirtmeliyiz.

Bu kriz Türkiye'de rezervlerin düşmesinden çıkmadı. Tam tersine, **kriz çıktığı için** rezervler eridi. Demek ki, IMF yada başkasından gelen döviz girdileri sonucu rezervlerin artması ile birlikte başladığı gibi bitmeyecek.

Şunu söylemek istiyorum. Elbette faizler düşecek. 2001 yılı için sepet devalüasyonunun maksimum **yüzde 15** olacağı bir ülkede faizin birkaç hafta bile yüzde 100'ler yada üstünde seyretmesi olanaksızdır.

Hesap ortada. Bona ve tahvilde yüzde 100 nominal faiz, döviz sepeti cinsinden **yüzde 74** reel faize tekabül eder. Ona rağmen, kendi ülkelerinde euroda yüzde 6, dolarda yüzde 7, yende yüzde 2 faiz olan yabancılar Türkiye ilgi duymuyorlar.

Faizler tedricen düşecektir. Yani, reel olarak inanılmaz düzeyde yüksek kalacaklardır. Bono-tahvilde yüzde 50 nominal faiz, döviz sepeti bazında **yüzde 30** demektir.

Fatura Büyüktür

15 günlük çalkantının Türkiye ekonomisine faturası önümüzdeki günlerde çıkacaktır. Temenni etmiyorum ama bugün görünenden **çok daha büyük** olmasından açıkçası korkuyorum.

En büyük bedeli **reel ekonomi** ödeyecektir. Mali sektör çok büyük sarsıntı geçirmiştir. Kredi hacminin daralması kaçınılmazdır. Güven duygusu kolay geriye gelmeyecektir. Vergiler artacak, hükümet harcamaları kısıllacaktır.

Ekonomi zaten zar zor canlanıyordu. Şimdi mal ve hizmet piyasalarında iç talep bıçak gibi kesilecektir. Türkiye'nin bir süre için bile olsa 1998-99 yıllarındaki **küçülme fasit dairesine** dönmesi ihtimali artmıştır.

Evet, bu işler böyle. Yapmak çok zor; yıkmak çok kolay. Bizim de ikincisine galiba **özel bir yeteneğimiz** var. Zor günler bizi bekliyor. Hayırlısı...
(7 Aralık 2000)

NEDEN ÖNGÖREMEDİK?

Atasözünü ne güzel özetlemiştir: **"kasap et derdinde, koyun can derdinde"**. Doğrusu şu sıralarda biz de kendi derdimize düştük. Profesyonel iktisatçının çok önemli bir açmazına geçmişte bir kaç kere değinmiştik. İşte gene karşımıza çıktı.

Şüphesiz, ekonominin iyi yada kötü gitmesi iktisatçının **mutluluğunu** etkiler. Ekonomik kriz onu üzer. Büyümenin hızlanmasına yada enflasyonun düşmesine ise sevinir. Bunlar normal tepkilerdir. Ancak, işin bir başka yönü daha vardır.

Diyelim ki ekonominin kötüye gideceğini önceden söylemiş. Bir yandan kötü gidişattan canı sıkılır ama aynı anda söylediklerinin çıkmasından **gurur ve mutluluk** duyar. Başka türlü olması da mümkün değildir.

Bu optikten bakınca, bizim açımızdan durum vahim. Hani **"çifte kavrulmuş"** derler, onun gibi bir şey. Ekonomi büyük bir kriz yaşamış. Üstelik biz bunu öngörememiştir.

Neye yanalım? Ekonominin bundan sonra ödeyeceği devasa faturaya mı? Yoksa bizim analizlerimizi ciddiye alan okuyucu ve izleyiciler nezdinde kredibiliti kaybetmemize mi?

İyimser Kalmışız

İktisatçılar hakkında çok fıkraya vardır. Arada sırada biz de bunlara yer veriyoruz. Güne tam uyan bir deyişle başlayalım. **"İyi bir iktisatçı, dün yaptığı tahminin bugün neden yanlış çıktığını yarın size olağanüstü ikna edici şekilde açıklayan kişidir"**.

"Falan tarihte filan yazımda ben uyarımda" şeklindeki tavrı yanlış buluyoruz. Bunu gerçeklerden **bir kaçış** olarak kabul ediyoruz. Aslında yaz ortasından itibaren hükümeti eleştiren yazılara başlamışız. Özellikle üç konuya ağırlık vermişiz.

Bir: başta Telekom ve THY, özelleştirmesinin engellenmesi. İki: kamu bankalarının yeniden düzenlenmesinin savsaklanması. Üç: AB ile bütünleşmenin gereklerinin yerine getirilmemesi.

Ama, bunların yapılmamasının bir likidite krizine yol açabileceği hiç aklımıza gelmemiş. Olaya hep **uzun dönem büyüme hızı** açısından bakmışız. Özetle, yapısal reformlarda geç kalınması halinde faizlerin yükseleceğini ve büyüme hızının düşeceğini söylemişiz.

Üstelik, bu uyarıları yaz sonunda yapmak marifet değil. Yılbaşında, programın açıklanmasından hemen sonra gelecekle ilgili böyle tereddütlerimiz olmuş mu? **Hayır**. Olmamış.

Tam tersine, programın teknik boyutuna methiyeler düzmüşüz. Kur çapasının mutlaka işleyeceğini iddia etmişiz. Büyüme hızlanır, enflasyon hedeflenenin üstünde kalsa bile ciddi şekilde düşer demişiz. Cari açıktan korkulmaması gerektiğini söylemişiz.

Üstelik, 20 Kasım kadar savunduklarımız büyük ölçüde **gerçekleşmiş**. Ekonomi büyümeye başlamış. Enflasyon hızla gerilemiş. Cari açıktaki beklenenin üstündeki açık dışında bütün göstergeler olumlu seyretmiş.

Ve hemen ardından son dönemin en büyük **likidite krizi** gelmiş.

Zor Sorular

Artık esas soruyu sorabiliriz. Eğer bu kriz enflasyonla mücadele programının hatalı olmasından yada hükümetin üstüne düşenleri yapmamasından kaynaklanıyorsa, nedeni bellidir. Ancak, bu takdirde IMF'den gelecek 7.5 milyar dolar yada dış dünyanın tekrar Türkiye'ye güvenmesi sorunu çözmez. Olsa olsa, **bir sonraki krizin** tarihini birkaç ay geciktirir.

Tersine, kriz dezenflasyon programının yanlışlığından yada hükümetin hatalarından kaynaklanmıyorsa, neden bu kadar **derin ve yıkıcı** seyrettiği sorusu cevapsız kalır. Ama IMF'nin parası ve dış yatırımcının güveni ekonomiyi bir süre sonra tekrar normaleştirir.

Birincisi doğru ise, bizim işin başındaki iyimserliğimiz **yanlıştır**. Buna söyleyecek sözümüz yoktur. Yanılgıyı ve mağlubiyeti kabul etmek zorundayız.

İkincisi doğru ise, bizim iyimserliğimiz **haklıdır**. Geriye, düzgün çalışan bir sistemi kökünden yaralayan bu krize kimlerin hangi hesaplarla neden olduğunu bulmak kalır.

Gördüğünüz gibi, daha yapacak çok işimiz var. (10 Aralık 2000)

2001 TAHMİNLERİ

Her kriz kötüdür. Ama bu kriz en kötüsü idi. Çünkü çok yanlış bir zamanda oldu. Kasım sonu Aralık başı kriz çıkarmanın ne alemi vardı? **Birkaç ay** beklense, en azından benim iki ayağım bir pabuca girmezdi.

Seninle ne alakası var diyeceksiniz. Çok basit. Adetimiz Aralık sonunda bir sonraki yılın **tahminlerini** açıklamak. Bu kolay bir iş değil. Bilgisayar başında günlerce oturmayı gerektiriyor.

Normal olarak yaz aylarında işe başlıyoruz. Ders ve öğrenci yok. Konferans talebi az. Televizyon tatilde. Sayıların içinde kaybolacak zamanımız oluyor. Büyüme, enflasyon, ödemeler bilançosu dengesi, vs. hepsi için **muhtemel senaryoları** geliştiriyoruz.

Bu yıl da öyle yaptık. Planımız, Aralık'ta son verilere ve genel gidişata bakarak bunlardan **birini** seçmektir. Doğallıkla bazı revizyonlar gerekecekti ama işin en zor kısmı bitmişti.

Kriz geldi. Bütün hesaplar altüst oldu. Ay sonuna da bir şey kalmadı. Üstelik araya uzun bir şeker bayramı giriyor. Vaktin bol olduğu günlerde harcanan zaman boşa gitti. Yazın onlarla uğraşacak yerde tatile çıkmadığıma **pişmanım**.

Neyse, günlerdir burnumdan soluyarak serileri yeniden oluşturmaya çabalıyorum. Haftada on saat ders artı üç yazı artı bir televizyon programı arasında sayılarda yoğunlaşmak çok zor oluyor. Anlayacağınız dertliyim.

Belirsizlik Artıyor

2001'de ekonominin ciddi şekilde **yavaşlayacağı** konusunda hiç tereddüt yok. Faiz artışı tüketim ve yatırım harcamalarını kısıacaktır. Bankaların likidite sorunu kredi hacmini daraltacaktır. İç talep düşünce, bir yandan üretim diğer yandan ithalat azalacaktır.

Buraya kadarı kolay. Büyüme düşecek. Esas soru ne zaman ve ne kadar düşeceği. İlk çeyrekte millî gelirin gerileyeceği, yani büyümenin **eksi** çıkacağı bence kesin duruyor. Resesyonun ikinci çeyreğe yansması ihtimalini de yüksek görüyorum.

İş tahminleri somutlaştırmaya gelince, çok ciddi belirsizlikler ortaya çıkıyor. Bir kaç örnek verelim. Faizler eninde sonunda normalleşecektir. Peki ama krizin yarattığı belirsizliğin faizdeki etkisinin ortadan kalkması için **kaç ay** gerekiyor?

Üç ay mı? Altı ay mı? O kadar çok **bilinmeyene** bağlı ki... IMF'den gelen "ek rezerv kolaylığı" gecelik ve bono-tahvil faizlerine nasıl etki yapacak? Hazine'in yılın ilk iki ayındaki 7 katrilyon TL (yaklaşık 10 milyar dolar) iç borç iftası ne olacak?

Kriz sırasında Türkiye'yi terkeden **yabancı kuruluşların** davranışı da çok önemli. Acaba geri dönerler mi? IMF'nin de desteği ile Frankfurt ve New York'ta yapılan toplantılar bir işe yarayacak mı?

Bütçe ne olacak? Ağır bir resesyon yılın ilk yarısında vergi gelirlerinde büyük delikler açacak. Halbuki aynı anda faiz giderleri hızla artmaya başlayacak. Demek ki **bütçe açığı** kanunlaşmanın çok üstünde seyredecek.

Bütçe hedeflerini tutturmak için hükümet vergileri yükseltirse, iki olumsuz etkisi var. Biri, zaten kısılan talep bütütün ölecek. Diğeri KİT ürünlerine ve zorunlu tüketim mallarına yapılan zamlar enflasyonu yükseltecek. Kur makası açılacak. **Fasit daire** yeniden başlayacak.

Son olarak, şu günlerde hızlanan özelleştirme var. Yarın tekrar yavaşlamayacağına **nasıl güvenebiliriz**? Türkiye'nin en belirgin özelliği işe başlamak ama bitirmemek değil mi?

Kötümserlik Yayılıyor

Maalesef **siyasi belirsizlikler** de artıyor. AB'ye tam üyeliğe karşı kesimlerin mevzi kazandığı anlaşılıyor. Anayasa mahkemesinin son kararı FP'nin kapatılması ihtimalini, yani önümüzdeki yıl bir genel seçimi gündeme getiriyor.

Af, F tipi cezaevleri, polislin gösterisi, vs. pek çok işaret hükümetin siyasi güç ve meşruiyetinde aşınmanın ciddi boyutlara ulaştığını gösteriyor. Hemen soralım: ekonomik belirsizliklerin üstüne bir de **siyasi kriz** eklenirse ne olur?

Daha önce de yazdık. Bu kriz, ekonomiye ve siyasete güveni derinden yaraladı. Yılbaşında yakalanan olumlu konjonktür bir fırsattı. Kullanılmadı.

Büyük bozuldu. 2001 tahminlerimizin bu belirsizliği ve karamsarlığı yansıtacağını okuyucularımıza şimdiden haber veriyoruz. (14 Aralık 2000)

KOMPLO TEORİLERİ

Türkiye'de beklenmedik gelişmeleri bir takım **komploların sonucu** olarak açıklamak genelenegi çok yaygındır. Siyasette, ekonomide, dış ilişkilerde, hatta sporda sürekli komplolar üretilir.

Bu ilginç durumu iki nedene bağlıyoruz. Birincisi Türkiye'de hiç bir alanda **şeffaflığın** mevcut olmamasıdır. Demokrasinin yetersizliği şüphesiz çok önemli bir etkidir. Ancak, onun ötesinde bir zihniyet boyutu da vardır.

Özel toplantılarda konuşulanlar kamuoyu önüne hiç bir şekilde çıkmaz. Neredeyse tüm toplumsal faaliyetleri kapsayan **gizlilik** bir sis gibi vatandaşın etrafını görülebilmelerini engeller.

Şeffaflık, olayların hakikaten nasıl seyrettiğinin öğrenilmesine olanak verir. Taraf olan aktörlerin ayrıntılı davranışlarının **bilinmesi** ise komplo üretmeyi en azından zorlaştırır.

İkincisi, karmaşık toplumsal belirlenme süreçlerinin nasıl işlediği hakkında **teorik ve ampirik bilginin** çok yetersiz kalmasıdır. Esas sorumlu, resmi ideolojinin sosyal bilimlerin gelişmesini engellemiş olmasıdır.

Bir olay olmuş. Ama toplum onun neden ve nasıl gerçekleştiğini anlamaya imkan verecek kavramsal araçlarla teçhiz edilmemiş. Boşluğu, vatandaşların açıklama ve anlama **ihtiyacını** tatmin eden komplo teorileri dolduracaktır.

Başarılı Komplonun Koşulları

Komplo nedir? Karşılıklı ilişkilerin çok yoğun olduğu bir süreçteki aktörlerden **birinin**, geleceği çok iyi öngörerek kendi çıkarları yönünde müdahale etmesidir. Bu tanımdaki iki önemli unsurun altını çizmek istiyorum.

Birincisi, komplocu yapan (örneğin CIA, IMF, yada A bankası olabilir), kendi davranışlarının sonucunu mükemmel şekilde öngörebilmelidir. Komplocu yapanın değerlendirme hatası yapması mümkün değildir. O **herşeyi** bilir ve anlar.

İkincisi, komplocu olayları arzuladığı istikamete yöneltecek muhteşem bir güce sahip olmalıdır. Yoksa diğer oyuncular onun müdahalesini etkisiz hale getirebilirler. Demek ki komplocu aynı anda her istediğini yapabilen bir **süpermendir**.

Bu iki unsur tüm komplocu açıklamaların **belkemiğini** oluşturur. Birileri hiç hata yapmazlar. Ellerinde bütün dünyanın gücü vardır. Kocaman bir toplumla, ekonomi ile kedi fare oyununu kolayca götürebilirler.

Ne isterlerse gerçekleştirirler. Onlar hep kazanır. Hiç kaybetmezler. Bütün risklerin önceden doğru hesaplarlar.

Oldu mu?

Krizin başından beri **internet** komploların medyası oldu. Neden? Çünkü internette sansür yok. Otosansür de yok. Tüm hipotezler mutlak bir özgürlük ortamında hızla dağılıyor.

En yaygını, likidite krizinin Türkiye'deki büyük bankalar arasındaki **piyasa payı kavgasından** çıktığını anlatıyor. Söylenenler pekala makul duruyor. Çünkü elimizde tersini ispat edecek veriler yok.

Neden? Şeffaflık olmadığından. Aslında Kasım ayının o kritik günlerinde neler olduğunu vatandaş bilmiyor. Örneğin o günlerde bankalar arası repo hareketleri **açıklansa**, belki de yazılanların spekülasyon olduğu ortaya çıkacak. Yada tersine, doğru oldukları. Açıklanmayınca komplolar kamuoyunda daha da inandırıcılık kazanıyor.

Bir diğeri, IMF'nin bu krizi öngördüğü ama bilerek engellemediği. Bu daha da zor. Çünkü şeffaflıkla halledemeyiz. Teori hiç kimsenin hiç bir zaman kanıtlayamayacağı "**niyet**" unsuru üstüne inşa edilmiş.

Mümkün mü? Neden olmasın. Gene de benim aklıma bir başka soru takılıyor. Peki, biz niye engellemedik? Sakın anlamadığımız dolayısı ile öngöremediğimiz için olmasın! Eminim **bir başka** komplo teorisi de bu soruya cevap verecektir. (17 Aralık 2000)

KRİZ TARTIŞILIYOR

Likidite krizinin Türkiye ekonomisinde ağır hasar yaptığı konusunda kimsenin tereddütü yok. Bir küçük tesellimiz olabilir. Dışarıda iktisatçıların Türkiye'ye **ilgisi** arttı. Aynı anda içeride ekonomi politikası tartışmaları canlandı.

Bu sütunda MIT'in ünlü iktisatçısı **Rudi Dornbusch**'un adı sık sık geçer. İki ayda bir Transnational Research için hazırladığı Dünya Ekonomik Trendleri adlı çalışmasından yararlanırsınız.

12 Aralık 2000 tarihli sayısında bizim kriz üstüne bir deneme var. Başlığı "**Türkiye ve IMF**". Deniz Gökçe Akşam'daki köşesinde tümünü tefrika etti. Ana temalarını kısaca gözden geçirelim.

Dornbusch, IMF'nin kriz sırasındaki tavrına destek çıkıyor. Merkez Bankasının, faizlerin gökyüzüne çıkması pahasına da olsa, piyasaya likidite vermeyi durdurmasının **en doğru karar** olduğunu söylüyor.

Tahmin edeceğimiz gibi, Türkiye hakkında hiç de iltifatkar sayılmayacak ifadeler kullanıyor. Çok derinlere giden rüşvet ve suistimalden, banka sistemindeki hastalıklardan, insan hakları ihlallerinden söz ediyor. Krize değil, bu kadar **gecikmesine** şaşırarak demeye getiriyor.

Kur politikası ile ilgili gözlemleri de önemli. IMF'nin genellikle sabit kura karşı çıktığını hatırlatıyor. Ama, devalüasyonunun yanlış çözüm olacağını, çünkü krizin kökeninde döviz kurunun değil **bankacılık kesimi** sorunlarının yattığını söylüyor.

Yazısını, "IMF ve Türkiye'nin mevcut programı başarı ile sonuçlandırmaya daha çok yolları var" diyerek bitiriyor.

Para Kurulu

John Hopkins Üniversitesi profesörlerinden **Steve Hanke**'den daha önce hiç söz etmemiştik. Türkiye gibi küçük ve istikrarsız ekonomiler için Merkez Bankası yerine para kurulunu savunur.

İlginçtir ki, aynı tarihte, yani 12 Aralık 2000'de Financial Times gazetesinde Türkiye ve Arjantin üstüne bir yazısı yayınlandı. Onun IMF'ye tavrı tam tersine eleştirel. "**Türkiye, IMF kökenli bir fiyaskodur**" diyor.

Bu iki ekonomide ciddi bir **para kurulu** tesis edilmiş olsa bu sorunların yaşanmayacağını iddia ediyor. Arjantin'de para kurulunun sulandırıldığını, krizin de oradan kaynaklandığını anlatıyor.

Türkiye'de ise para kurulu sistemi kurulmadan IMF'nin Merkez Bankası Net İç Varlıklarına getirdiği kısıtlamaya eleştiriyor. Kanunlarda yer almayan, sadece IMF ile yapılan Standby Anlaşmasında yer alan bu kısıtlamanın fazla bir **değeri** olmadığına işaret ediyor.

Analizin birinci ayağı şöyle. Son borç veren olarak Merkez Bankasının varlığı, hukuki müeyyidesi olmayan Net İç Varlıklar sınırı ile birleşince, piyasaların **devalüasyon beklentisi** sürüyor. Dolayısı ile, likidite yetersizliği dövize hücumla sonuçlanıyor.

İkinci ayak, banka sistemine bakıyor. Gene son borç veren olarak Merkez Bankasının varlığı, gereğinde piyasaya likidite verilir beklentisini yaratıyor. Bankalar ona göre pozisyon alıyorlar. "**Ahlaki risk**" (moral hasard) oluşuyor.

Ama, likidite sıkıntısı kur üzerinde baskı yapıyor. Merkez Bankası ve IMF korkup likiditeyi kısıyorlar. Böylece kriz ortaya çıkıyor.

Bir Polemik

Hanke'ye 15 Aralık 2000 tarihli Financial Times'da **Murat Üçer** kısa bir mektupla cevap verdi. Üçer, Türkiye'de para kurulu için yeterli önkoşulların olmadığını iddia ediyor.

Krizin para kurulu ile açıklanmasına karşı çıkıyor. Mevcut politika ile de, reformlar biraz daha hızlı seyretse yada bankalar daha iyi denetlenirse böyle bir kriz **olmazdı** diyor.

Hanke'nin Üçer'e cevabı 19 Aralık 2000'de aynı gazetede yayınlandı. Hanke görüşlerinde ısrar ediyor. Türk bankalarını yüksek riskle çalışan "**hedge fund**"lara benzetiyor. Bunun gerisinde ise para sisteminin belirsizlikleri yattığını tekrarlıyor.

Dışarıdaki gelişmeler bunlar. İçerideki tartışmaları bir başka yazımızda ele alacağız. (21 Aralık 2000)

EK NİYET MEKTUBU

Hükümet tarafından sunulan "**Ek Niyet Mektubu**" Türkiye saati ile Perşembe gecesi IMF Direktörler Kurulu tarafından onayladı. Çünkü gazetelerin tümünde ayrıntılı bilgiler vardı.

Cuma günü mektubu Hazine'nin internet sitesinden (www.treasury.gov.tr) çektik. Basarken bizi biraz uğraştırdı ama onu da becerdik. Dün sabah, kahvemizi içtikten sonra oturup okuduk.

Çok önemli bir olay. Enflasyonla mücadele programının **birinci yılı** bitiyor. Arada başka ek mektuplar yazıldı ama kapsamı çok dardı. Üstelik araya vahim bir likidite krizi girdi.

Yeni mektup, önümüzü biraz daha iyi görmemize olanak veriyor. Geçmişe değil geleceğe, yani **2001 yılına** bakıyor. Tüm performans kriterleri teker teker ele alınıyor. Yeniden tanımlanıyor.

Doğrusu bunlara çok ihtiyacımız vardı. Yılbaşında bir sonraki yılın temel ekonomik büyüklükleri hakkında tahminler yayınlarız. Likidite krizi zaten tüm hesapları altüst etmişti. Üstüne, maliye ve para politikasının **hedef ve araçlarını** bilmiyorduk.

Neyse, bu eksiklik de tamamlandı. Şimdi mektubun içeriğini iyice hazmedip bu metnin ışığında 2001 tahminlerini hesaplamak gerekiyor. Bayram tatilinde ne yapacağımız da anlaşıldı.

İlk Gözlemler

IMF'in enflasyonla mücadele programının sulandırılmasına izin vermeye niyeti olmadığı çok açık görülüyor. Bunun ilk ayağı doğrudan kur politikası. Döviz kurunun **nominal çapa** olarak tutulması kısa dönemde enflasyonun düşürülmesinde temel araç olma özelliğini koruyor.

Anlamı ne? **Devalüasyon rivayetleri** boş yere ortalıkta dolaşmış. Hala devalüasyon bekleyen ve dövizlerini bozdurmaya olanak veriliyor. Programdan vazgeçilmedikçe 2001'de devalüasyon mümkün değildir.

Maliye politikası bütçenin öngördüğünden de **daha sıkı** hale getiriliyor. Hükümetin 2001'de kamu harcamalarını kullanarak popülizm yapma özgürlüğü elinden kesinlikle alınmış. Tersine, vergi arttırıcı bir sürü tedbir var.

Gelirler politikası eskisine kıyasla daha net hale getirilmiş. Memur maaşlarına ek olarak KİT'lerde ücret zamlarının da **hedeflenen enflasyona** endekslenmesi isteniyor. Bakalım hükümet ne yapacak?

Sıkı para politikası da devam ediyor. Kriz sırasında bunun ne anlama geldiği sanırım herkes tarafından anlaşıldı. Likidite bir miktar bollansa bile, faizlerdeki düşüşün yavaş gerçekleşeceğini düşünmek daha gerçekçi duruyor.

Yapısal reformlarda da ciddi bir hızlanma planlanmış. Son derece önemli pek çok kalem var. Bekleneceği gibi, özelleştirme anahtar yerini koruyor. Bankacılık sektörünün toparlanması, kamuya geçen bankaların satılması ayrıntı ile düzenleniyor.

Çok önemli bir reform, Merkez Bankası için yeni bir kanun hazırlanması. Para otoritesinin **bağımsızlığına** kavuşması "dandik paradan" kurtulma yolunda atılan hayati bir adımdır. Son likidite krizinde paranın ve Merkez Bankasının ne kadar önemli kurumlar olduğu iyice anlaşıldı.

İlk İntiba

"Ek Niyet Mektubu" biraz da olsa beni rahatlattı. 2001'in başlarında sıkıntı çekileceği kesin. Ama, uygulamada ciddi bir sorun çıkmazsa, yılın ikinci yarısında ekonominin toparlanmaya başlayacağı **umudunu** verdi.

Ne güzel atasözleri var. "Bir musibet bin nasihatten iyidir". "Nus ile uslanmayı etmeli tekdir, tekdir ile uslanmanın hakkı kötüdür". **Piyasanın sopasını** yiyince, galiba yöneticilerimizin akli başına gelmiş.

Pek komlocu sayılmam ama gene de içime bir kurt düştü. Acaba şu son krizde **IMF'nin parmağı** var mı diye sormadan edemiyorum. Ne dersiniz? (24 Aralık 2000)

HANGİSİ DOĞRU?

Kasım ayı sonunda mali piyasalarda yaşanan likidite krizini çevreleyen **esrar perdesi** bir türlü aralanmıyor. Ortalıkta dolaşan komlo teorilerini pek ciddiye almıyoruz.

Ama o kritik günlerde nelerin ve nasıl olduğu da bir türlü açıklık kazanmıyor. Bu konuda kamuoyunun aydınlatılması gerektiğini düşünüyoruz. **Şeffaflık** gerekiyor.

Olmuyor. Daha da ilginç, birbiri ile **çelişen** beyanlar çıkıyor. Son birkaç günde bunun bir örneğini yaşadık. Hükümet tarafından IMF'ye verilen Ek Niyet Mektubunda açıklananla Gazi Erçel'in Abdurrahman Yıldırım'la yaptığı söyleşide anlattıkları farklı.

Şaşırdığımızı ifade etmeliyiz.

Mektuptaki Kriz

Ek Niyet Mektubunda **Madde 7** doğrudan likidite krizine ayrılmış. Uzun bir alıntı yapmakta yarar görüyoruz.

"**Kasım ayının son on günü ve Aralık ayı başlarında Türk mali piyasalarında çalkantıların yüksek olduğu bir dönem yaşanmıştır. Daha sonra TMSF tarafından devralınan, orta ölçekli bir bankanın finansal sorunları ve bu bankanın elinde tuttuğu büyük devlet tahvilleri stoğunu ikincil piyasada satması, başlıca piyasa yapımcılarının devlet kağıtları üzerindeki oranları açıklamalarını askıya almalarına yol açmıştır.**

Bu durum, faiz oranlarının yüzde 100-200'e yükselmesine rağmen büyük çaplı sermaye çıkışı başlatmıştır. Aynı zamanda Merkez bankası aşırı yüksek faiz oranlarının bankacılık sistemi üzerindeki etkisinden endişe ederek Net İç Varlıklar arzını program koridorunun çok üstünde arttırmıştır..."

Devamı bizim için çok ilginç değil. Döviz rezervleri 6 milyar dolar düşünce likiditenin kesilmesini ve IMF'nin devreye girmesini anlatıyor.

Yukarıdaki paragraf çok açık. Demirbank kastedilerek, bankanın herhalde kara Çarşamba'nın hemen öncesi yada arkasında büyük çapta Hazine bonusu satışına geçtiği söyleniyor. Tam öyle denmese bile, neticede krizin büyük ölçüde bu bankanın Hazine bononunu satmaya başlaması yüzünden çıktığı ima ediliyor.

Karşımızda resmi ve ciddi bir mektup olduğuna göre, buna inanmamak mümkün değil. Bir yerde krizin resmi versiyonu böyle diye düşünüyoruz .

Söyleşideki Kriz

Abdurrahman Yıldırım Pazartesi ve Salı günleri önemli bir gazetecilik başarısı ile Merkez Bankası Başkanı **Gazi Erçel**'le yaptığı uzun söyleşiyi yayınladı. Şimdi Erçel'i izleyelim.

"Kara Çarşamba olarak adlandırılan 22 Kasım günü, söylentilerin odak noktasında olan banka gün içinde piyasadan yaptığı fonlamayı tamamen durdurmuş ve kendisini piyasadan çekmiştir. Yüksek nakit açığı bulunan bu bankanın piyasadan çekilmesi, sistemde yapay bir likidite fazlasının oluşmasıyla sonuçlanmıştır..."

Sorunlu bankanın kendini piyasalardan soyutlaması, borçlanacağı likiditeyi piyasada bırakarak kendisini Merkez Bankası ile "başbaşa" bırakması, akşam sistemin kapanabilmesi için Merkez Bankasının kotasyon ihalesi düzenleyerek 1.3 katrilyon TL'lik ilave fonlama yapmasını gerektirmiştir. Oluşan bu "de facto" durum karşısında Net İç Varlıklar bandı yukarı doğru aşmıştır..."

Dikkatinizi çekerim. Burada Hazine bonosu satışından söz edilmiyor. Tam tersine, bankanın likidite ihtiyacının sürmesi Hazine bonosu satmadığı anlamına geliyor. İki açıklamanın birbiri ile **çeliştiği** kanısındayım.

Okuyucularımın mübarek **Şeker Bayramını** kutluyorum. (28 Aralık 2000)

2000'İN BİLANÇOSU

Bir yılı daha geçti. Türkiye yeni millenium'un ilk yılına heyecanlı ve umutlu girmişti. İyimser senaryolar yazıyorduk. İyimserliğimiz ekonomi ile sınırlı kalmıyordu. Başta siyaset, toplumsal yaşamın tüm cephelerinde **olumlu gelişmeler bekliyorduk**.

Maalesef, yılı çok daha **karamsar** bir tonda bitiriyoruz. O nedenle, daha geniş bir perspektiften değerlendirme ihtiyacını hissediyoruz. Geçen yıl başındaki beklentileri anlamak için biraz geriye giderek başlayacağız.

Türkiye 1990'lı yılları iyi kullanamadı. Dış konjonktürden yararlanamadı. Popülizmin ve iç siyasi çekişmelerin yarattığı **fasit daire** içinde döndü durdu. Tüm sorunlar donduruldu. Hiçbiri için anlamlı ve kalıcı çözümler üretilmedi.

Değişen dünya koşullarına uyum sağlamak için hiç bir şey yapılmayınca, ekonomideki ve siyasetteki **tıkanma** ülkeyi 1998-99 yıllarında yakın tarihinin en büyük resesyona götürdü.

Nisan 1999'da yapılan genel seçimler sonucu kurulan koalisyon hükümeti aniden siyasi yaşama **istikrar** getirdi. Hemen ardından hükümet ciddi bir enflasyonla mücadele programına başlama cesaretini gösterdi.

Aynı anda, AB ile bir süredir gergin seyreden ilişkiler yumuşadı. Helsinki zirvesi AB'ye tam **tam üyelik** yolunu açtı. Yunanistan'la ilişkiler bile, bir deprem felaketini sonucunda da olsa, düzelmeye başladı.

Evet, 2000'e böyle bir atmosferde girdik. Enflasyon düşecek, ekonomide istikrar artarken büyüme hızlanacak, demokratikleşme süreci yeni bir ivme kazanacak, AB'ye üyeliğin temelleri atılacaktı.

Velhasıl, uzun sürmüş bir durağanlıktan sonra Türkiye'nin tekrar **değişim ve gelişme** yoluna girdiğini düşünüyorduk.

Ekonomi

Herşeye rağmen, 2000'de ekonomi iyi gitti. Son likidite krizinin etkisi ile daha genel resmi gözden kaçırmayalım. Çünkü ekonomide çok olumlu gelişmeler de yaşandı.

En önemlisi, iki yıldır sürekli küçülen reel ekonominin tekrar büyümeye başlamasıdır. 2000 yılı büyüme hızı **yüzde 6'nın** üstündedir. Bunu tümü ile enflasyonla mücadele programına borçluyuz. Aksi halde pozitif büyüme hayaldi.

İkincisi, "Standby Anlaşmasının" zorlaması ile de olsa, hükümet bütçeyi ve kamu maliyesini toparladı. Faiz öncesi bütçe dengesi **15 milyar dolar** (milli gelirin yüzde 7.5'u) civarında bir fazla veriyor.

Üçüncüsü, hükümetin ve programın arzuladığı düzeyde olmasa da, kronik enflasyonun belkemiği kırıldı. 1990'ların ortalama enflasyonu yüzde 80'dir. Bu yılı TEFE ve TÜFE **yüzde 40'ın** altında bitirecekler.

Gelelim olumsuzluklara. Birincisi, dış konjonktürden kaynaklanan iki sorun, yani euronun değer kaybı ve petrol fiyatları, dış dengede öngörülenin çok üstünde bir açığa neden oldu. Cari işlemler dengesi açığı **8 milyar doların** üstünde çıkacaktır.

İkincisi, yılın ikinci yarısında hükümet yapısal reformları ve özelleştirmeyi savsakladı. İşin ciddiyetini anlamadılar. Türkiye'nin değişim ve reform iradesine **güven azaldı**.

Üçüncüsü, bankacılık sektöründeki sorunları iyi yönetemedik. TL faizlerindeki sıradan bir yükselişin bedeli çok ağır bir **likidite krizine** dönüşmesine izin verdik.

Netice? Yol aldık ama hedeflere ulaşamadık. Zamanında yapmadıklarımızın cezasını 2001'de ödeyeceğiz.

Siyaset

Bence siyasetteki sorunlar çok daha ciddi. Siyaset toplum ilişkisindeki kopukluğun son örneğini af kanununda yaşadık. Bu köprü bir türlü kurulmuyor. Sanki gizli bir güç araya hep giriyor.

Geçtiğimiz yıl içinde demokratikleşmeye ve AB üyeliğine **karşı kesimlerin** güçlendiğini gördük. Bence en önemli soru orada. AB karşıtları tam üyeliği engelleyebilecekler mi?

Bir yıl önce kategorik bir cevap verirdim: hayır. Şu anda eskisi kadar emin değilim. Tam üyeliğe hepten mani olmasalar bile, en azından **geciktirebilecekleri** anlaşılıyor.

Siyasi sorunlar mutlaka ekonomiyi de olumsuz etkileyecektir. Çalkantılı bir dönem giriyoruz. **İhtiyatlı olmakta** yarar görüyorum. Okuyucularımın yeni yılını kutlar, sağlık ve başarılar dilerim. (31 Aralık 2000)